

KÖZPONTI
STATISZTIKAI
HIVATAL

Magyarország

2013

018
6018
3476
1893
3258193
1560650
627429452
012400817

INTERNETES
MELLÉKLETTEL

MAGYARORSZÁG, 2013

Nyilvántartási szám: Y/139

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL

MAGYARORSZÁG, 2013

Budapest, 2014

© Központi Statisztikai Hivatal, 2014

ISSN: 1416-2768

A kézirat lezárásának időpontja: 2014. május 9.

Készült a Tájékoztatási főosztályon, a szakstatisztikai főosztályok közreműködésével.

Felelős kiadó:

Dr. Vukovich Gabriella elnök

Főosztályvezető:

Szabó István

Felelős szerkesztő:

Freid Mónika

Szerzők:

Andrejcsik Linda, Bakos Norbert, Bocz János, Deák Tiborné, Freid Mónika, Hidas Zsuzsanna, Herzog Tamás,
Jávorszkykyné Nagy Anikó, Kelemen Nóra, Kovács Benedek,
Kovács Krisztián, Majoros Marcella, Molnár Beatrix, Nagyné Pakula Urszula,
Dr. Oparin-Salamon Melinda, Zeisler Judit

A kéziratot gondozta:

Dr. Polónyi Katalin

Tördelőszerkesztők:

Bada I. Csilla, Dobróka Zita, Gyulai Katalin, Simonné Horváth Gabriella,
Trybek Krisztina, Zombori Orsolya

Internet: <http://www.ksh.hu>

Borítóterv: Lounge Design Kft.

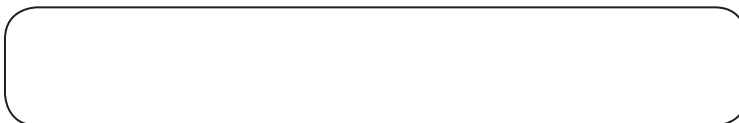
Nyomdai kivitelezés: Xerox Magyarország Kft. – 2014.061

*

Internetes melléklet

Elérhető: www.ksh.hu/polc

Ehhez szükséges az egyszeri ingyenes regisztráció, illetve az alábbi kötetaazonosító aktiválása, melynek eredményeként a melléklet felkerül az Ön felhasználói polcára, ahonnan bármikor elérheti azt.

TARTALOM

KÖSZÖNTÖM AZ OLVASÓT!.....	7
1. DEMOGRÁFIAI HELYZETKÉP.....	9
2. MUNKAERŐ-PIACI VISZONYOK, OKTATÁS	23
Munkaerőpiac	25
Köznevelés, felnőttképzés, felsőoktatás	35
3. ÉLETKÖRÜLMÉNYEK	43
Jövedelem.....	47
A háztartások fogyasztása	55
Fogyasztói árak, infláció.....	63
A háztartások pénzügyi vagyona.....	66
Lakás.....	70
Kultúra, hírközlés	72
Egészségügy.....	77
Szociális gondoskodás.....	83
Szubjektív jóllét.....	90
Bűnözés – igazságszolgáltatás.....	92
4. HAZAI ÉS NEMZETKÖZI MAKROGAZDASÁGI FOLYAMATOK	95
Nemzetközi gazdaság	98
Makrogazdasági folyamatok Magyarországon	108
Külkereskedelem	118
Fizetési mérleg, külföldiadósság-állomány	123
Államháztartás és alrendszerei	126
5. ÁGAZATI TELJESÍTMÉNYEK	133
Hazai vállalkozási környezet	137
Kutatás, fejlesztés és innováció	140
Mezőgazdaság.....	142
Ipar	147
Építőipar.....	153
Szállítás, közlekedés	155
Távközlés, internet	157
Kiskereskedelem	161
Turizmus, vendéglátás	164

6. KÖRNYEZET ÉS ENERGIA	169
Környezet.....	171
Energia	175
ÁBRÁK JEGYZÉKE.....	181
TÁBLÁK JEGYZÉKE	185
SUMMARY	187

Jelmagyarázat

- = A jelenség nem fordul elő.
- .. = Az adat nem ismeretes.
- x = A mutató nem értelmezhető.

Megjegyzés

A kiadványban szereplő – 2013-re vonatkozóan többnyire előzetesnek tekintendő – adatok elsődleges forrása a Központi Statisztikai Hivatal, a nemzetközi adatok pedig elsősorban az Eurostat adatbázisából és kiadványaiból származnak. Minden egyéb forrást a felmerülés helyén lábjegyzetben jelöltünk. Az Európai Unióra közölt adatok a 27 tagú integrációra vonatkoznak, az ettől való eltérést a felmerülés helyén jeleztük. A módszertani információk a KSH honlapján (www.ksh.hu) találhatóak.

KÖSZÖNTÖM AZ OLVASÓT!

A Központi Statisztikai Hivatal 20 éve indította el Magyarország című kiadványsorozatát, hogy a rendszeres, részletes és a felhasználók széles köréhez eljutó tájékoztatási formákon túlmenően bemutassa hazánk – statisztikai adatokkal megragadható – társadalmi és gazdasági helyzetét. Az Országgyűlés és a Kormány évenkénti tájékoztatását az ország társadalmi, gazdasági és népesedési adatairól – amit a statisztikáról szóló törvény rendel el – ezzel az összefoglaló kötettel teljesítjük immár két évtizede.

A Magyarország, 2013 kiadványban az elemzések a 2013-ban lezajlott folyamatokra összpontosítanak, azonban a 2013. évi adatok önmagukban nem elegendőek a folyamatok, a mélyebb társadalmi és gazdasági összefüggések ismertetéséhez. Ezért legalább az elmúlt évekre, de a bemutatott folyamatok, jelenségek természetétől függően esetenként hosszabb távra is visszatekintünk, vizsgálva azt is, hogy Magyarország hol tart a gazdasági válság előtti szinthez képest. Annak érdekében, hogy minél árnyaltabb képet adjunk Magyarország társadalmáról és gazdaságáról, a hazai és a nemzetközi statisztikai szolgálatok adatain túlmenően más szervezetekben, kutatói műhelyekben készült szakmai és tudományos elemzések eredményeit is felhasználtuk.

Bemutatjuk a társadalom legfontosabb jellemzőit, demográfiai és munkaerő-piaci helyzetét, a megélhetési viszonyokat és az életkörülményeket, valamint a társadalmi jóllét néhány aspektusát. Kitekintünk a nemzetközi gazdasági környezetre, vizsgáljuk helyünket, kapcsolatainkat a világ és Európa gazdaságával, és részletes áttekintést adunk a magyar gazdaság teljesítményéről. Emellett kitérünk a természeti környezet állapotára és az infrastruktúra legfontosabb elemeinek helyzetére is.

A kötet internetes melléklettel egészül ki, amely tartalmazza az ábrák számanyagát Excel-formátumban, továbbá a közelmúltban megjelent Magyar statisztikai zsebkönyv, 2013 című kiadványunkat pdf-, illetve Excel-formátumban.

Tekintettel arra, hogy a kötet célja a 2013. év bemutatása, a 2014. évi történések, folyamatok, adatok még nem tükröződhetnek ebben az elemzésben. A friss adatok iránt érdeklődők figyelmébe ajánlom a KSH honlapján (www.ksh.hu) található letölthető kiadványokat és táblákat, valamint a felhasználók igényei szerinti adatletöltéseket lehetővé tevő tájékoztatási adatbázist.

Bízom benne, hogy a Magyarország, 2013 című kötet – más kiadványainkhoz hasonlóan – hasznos támpontot ad mind a döntéshozóknak, mind a gazdasági-társadalmi folyamataink iránt érdeklődőknek.

Dr. Vukovich Gabriella
elnök

1. DEMOGRÁFIAI HELYZETKÉP

Népességszám

• A 2011. évi népszámlálás alapján továbbvezetett **népesség becsült lélekszáma** 2014. január 1-jén 9 millió 879 ezer fő volt. Magyarország jelenlegi területén 1980-ban éltek a legtöbben (10 millió 709 ezren), azóta a népesség száma folyamatosan csökken.

• Ennek legfőbb oka az alacsony **termékenység**, amelyhez – európai mércével – magas szinten állandósult halandóság párosul. A **születések** éves száma 1998 óta folyamatosan 100 ezer alatti, 2013-ban 88 700-an születtek, az előző évinél 1,7 %-kal kevesebben.

• Az 1993. évi 150 ezret meghaladó **halálozás** volt a legmagasabb a II. világháború óta. Ezután lassú csökkenés kezdődött, és 2011-ben a halálozások száma 130 ezer alá süllyedt. A 2013. évi halandóság (126 800 fő) volt a legalacsonyabb az elmúlt évtizedekben.

• 2013-ban a halálozások száma nagyobb mértékben csökkent a születésekénél, így a **természetes fogyás** üteme valamelyest lassult. A fogyást (2013-ban 38 100 fő) a nemzetközi bevándorlási többlet (8 ezer fő) csupán mérsékelni tudta.

• Az elmúlt fél évszázadban jelentősen változtak a párkapcsolatok és társadalmi elfogadottságuk. A csökkenő házassodási kedvvel párhuzamosan az élettársi kapcsolatok egyre elterjedtebbé váltak, ennek nyomán 2013-ban már csaknem minden második gyermek házasságon kívül született. A **házasságkötések** számának csökkenése az elmúlt három évben megállt, és lassú emelkedésbe fordult. 2013-ban 36,9 ezer pár járult az anyakönyvvezető elé.

• A fejlett európai országokhoz hasonlóan Magyarország számára is az egyik legnagyobb demográfiai kihívás a **társadalom öregedése**. A tartósan alacsony termékenységgel és a várható élettartam emelkedésével a gyermekkorúak aránya csökken, miközben az idősebb korosztályoké nő, így az aktív korosztályokra egyre nagyobb eltartási teher nehezedik.

• Uniós összehasonlításban hazánk az 1990-es évek óta az alacsony, de pozitív **nemzetközi vándorlási** egyenlegű országok közé tartozik. Az utóbbi években a kivándorlás üteme felgyorsult, ennek pontos mérése azonban nehézségekbe ütközik.

Demográfiai öregedés

Összefoglaló adatok

Megnevezés	2011	2012	2013
Népesség száma, ezer fő ^{a)}	9 932	9 909	9 879
Eltartottsági ráta, % ^{b)}	45,7	46,2	46,9
Öregedési index, % ^{c)}	116,4	118,9	121,8
Ezer lakosra jutó			
élveszületés	8,8	9,1	9,0
halálozás	12,9	13,0	12,8
természetes szaporodás, fogyás (–)	–4,1	–3,9	–3,9

^{a)} December 31.

^{b)} A gyermekkorú (0–14 éves) és az időskorú népesség (65 éves és idősebb) a 15–64 éves népesség százalékában, december 31.

^{c)} Az időskorú népesség (65 éves és idősebb) a gyermekkorú népesség (0–14 éves) százalékában, december 31.

Magyarország népessége 2014. január 1-jén 9 millió 879 ezer fő volt, 30,1 ezerrel kevesebb, mint egy évvel korábban. A lélekszámcsökkenés alapvető oka a születések és a halálozások egyenlegéből eredő természetes népességfogyás volt: 2013 folyamán a halálozások száma 38 100 fővel meghaladta a születéseket. A népesség természetes fogyását valamelyest mérsékelte a nemzetközi be-, illetve elvándorlások 8 ezer főre becsülhető pozitív egyenlege.

Magyarország népessége 1981 óta változó intenzitással, de folyamatosan csökken. Míg az 1980-as években leginkább a halálozások magas száma, addig az 1990-es évektől az alacsony termékenység áll a csökkenés hátterében. Az alacsony gyermekvállalási hajlandóság összefügg a párkapcsolatok utóbbi évtizedekben megfigyelhető pluralizálódásával is, ami a házasságon kívül együtt élők, illetve az egyedülállók számának és arányának növekedését idézte elő. Az alacsony születésszámból és az életkilátások javulásából adódóan egyre nagyobb az időskorú népesség száma és aránya.

Mérséklődött a természetes fogyás üteme

Hazánkban az 1980-as évek elejétől évről évre kevesebben születnek, mint ahányan meghalnak. 2013-ban 88 700 újszülött jött a világra, így nem folytatódott a születések számának előző évi kismértékű emelkedése. A halálozások száma az elmúlt évtizedek legalacsonyabb értékére csökkent: az év folyamán 126 800-an hunytak el. Mindezek következtében a **természetes népességfogyás** mintegy ezer fővel kevesebb volt a 2012. évinél.

Az elmúlt 25 évre visszatekintve a legtöbb (127 ezer) újszülött 1991-ben jött világra, azóta a **születések** száma trendszerűen csökken. A születések száma 1998-ban 100 ezer fő alá esett, és azóta is ez alatt maradt. A 2013. évi 88 700 születés 1,7%-kal kevesebb az előző évinél.

A művi **terhességmegszakítások** 1990 óta tartó csökkenése – a 2008. évi megtorpanást követően – tovább folytatódott: az év során 35 ezer beavatkozásra került sor, 3,1%-kal kevesebbre az egy évvel korábbinál. A művi vetélések száma az előző évhez képest nagyobb ütemben csökkent, mint a születéseké, így 2013-ban száz élveszületésre 39,5 terhességmegszakítás jutott, szemben a 2012. évi 40-nel.

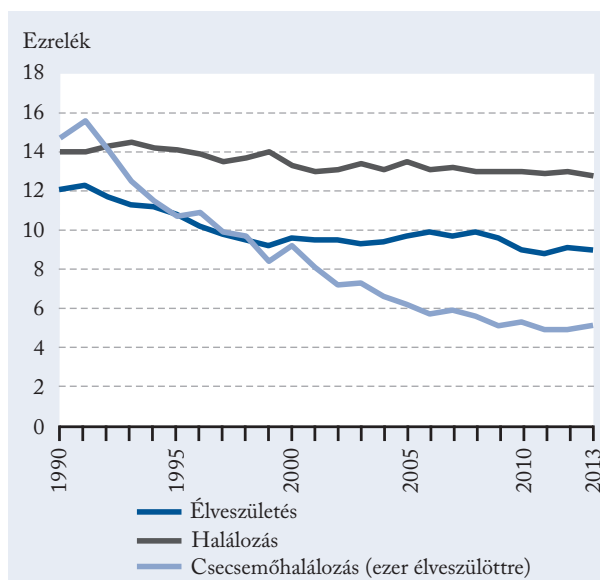
A **halálozások** szintje – az elmúlt évek kedvező folyamatai ellenére – nemzetközi összehasonlításban

változatlanul magas. Az eddigi csúcspontot az 1993. évi 150 ezres halálozás jelentette, majd mérséklődő tendenciát követve 2011-ben hosszú idő óta először csökkent 130 ezer fő alá. 2013-ban 126 800-an, az előző évinél 2,0%-kal kevesebben hunytak el.

2013-ban ezer lakosra 9,0 élveszületés és 12,8 halálozás jutott. A férfiak halálozási rátája (13,1 ezrelék) továbbra is meghaladta a nőkéét (12,5 ezrelék).

1.1. ábra

Ezer lakosra jutó élveszületés és halálozás

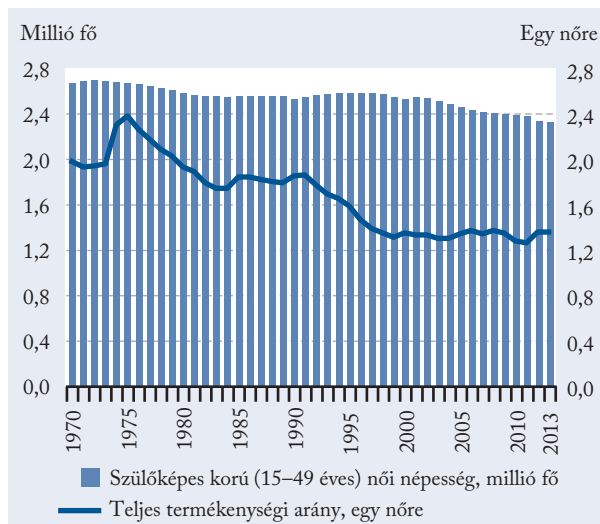
A **csecsemőhalandóság** 2011-ben először csökkent 5 ezrelék alá, és 2012-ben változatlanul 4,9 ezrelék volt. 2013-ban a kedvező tendencia megállt, és a csecsemőhalandóság 5,1 ezrelékre emelkedett, azaz tízezer újszülött közül átlagosan 51 nem élte meg az első születésnapját.

Kitolódó gyermekvállalás

Az évenkénti születésszámot alapvetően két tényező befolyásolja: a szülőképes korú nők száma, valamint a gyermekvállalási magatartásuk, azaz a termékenységük. Az 1990 és a 2013 közötti időszakban a szülőképes korú nők száma korántsem esett vissza olyan mértékben, mint a születéseké: a 15–49 éves nők száma 8, az élveszületéseké közel 30%-kal csökkent. A teljes termékenységi arányszám¹⁾ az 1990. évi 1,84 szintről 2012-re 1,34-re esett vissza, és azonos szinten maradt 2013-ban is.

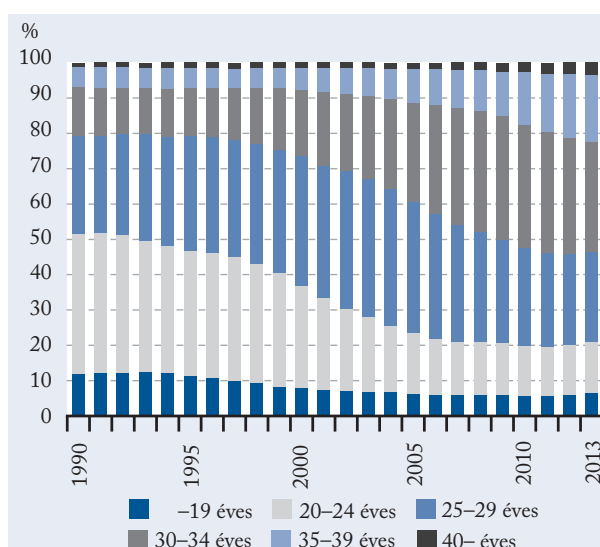
¹⁾ A teljes termékenységi arányszám azt fejezi ki, hogy egy nő élete során mennyi gyermeket hozna világra, amennyiben az adott év termékenységi viszonyai tartósak lennének. A népesség utánpótlása abban az esetben biztosított, ha a mutató 2,1 körül van.

1.2. ábra
A szülőképés korú női népesség és a teljes
termékenységi arány alakulása

A **termékenység** változása eltérően érintette a nők egyes korcsoportjait. Az ezer megfelelő korú nőre vetített születésszám szerint évtizedeken keresztül a 20–24 éves nők vállalkoztak a legnagyobb arányban az anyaságra, az 1990-es évek közepétől azonban már a 25–29 évesek, 2010-től pedig a 30-as éveik elején járó nők. 1990-ben az éves születésszám ötödét, 2000-ben negyedét, 2013-ban mintegy 54%-át a 30 éves és idősebb nők újszülöttei tették ki.

1.3. ábra
A születések megoszlása az anya életkora szerint

²⁾ Forrás: Demográfiai jövőkép: Magyarország demográfiai jövőjét meghatározó tényezők alakulásának áttekintése és értékelése a fenntarthatóság szempontjából, Nemzeti Fenntartható Fejlesztési Tanács, Budapest, 2011.

Ezzel összefüggésben változott a **szülő nők átlagos életkora** is. Míg 1990-ben az első gyermek születésekor a magyar nők átlagos kora 23,0 év volt, addig 2012-ben már 5,3 évvel több, 28,3 év. Nemzetközi viszonylatban ez még nem számít kiugróan magasnak, az uniós tagországokban az átlag 30,2 év volt. A gyermekvállalás halogatásában számos tényező játszik szerepet, többek között az önálló egzisztencia megteremtésének nehézségei, a tanulási idő meghosszabbodása, a párkapcsolati formák átalakulása.

Az utóbbi évtizedekben valamennyi európai országra jellemző, hogy a gyermekvállalás későbbi életkorra tolódik, ám az egyes országok különböznek abban, hogy mennyire egyenletesen és milyen mértékben megy végbe ez a változás. A legtöbb nyugat-európai országban már 1995 előtt jelentősen emelkedett az anyák életkora az első gyermek születésénél. Franciaországban – ahol a hazánkéhoz hasonló életkor-emelkedés történt – 1970-től kezdődően, időben elhúzódva ment végbe ez a folyamat, így a lassabb változáshoz a társadalom jobban tudott alkalmazkodni. Egyes volt szocialista országokban (Magyarországon, Csehországban, Szlovákiában és Lengyelországban) az életkor emelkedése főként a rendszerváltás után, azaz sokkal rövidebb idő alatt következett be.²⁾

Európai összehasonlításban – bár jelentősek a különbségek az egyes tagországok között – lényegében valamennyi ország termékenysége az egyszerű reprodukciós szint (2,1) alatt van. Az unió 27 tagországában a teljes termékenységi arányszám az ezredfordulótól 2008-ig 1,48-ról 1,61-re nőtt, majd a folyamat megtorpant. 2008-tól 2011-ig az uniós átlagos termékenységi szint – enyhe hullámozást követve – 1,58-ra mérséklődött, és változatlan maradt 2012-ben is. 2008-ban és 2009-ben még egyetlen tagország termékenységi rátája sem süllyedt 1,3 alá. 2010-ben azonban Magyarországon a mutató értéke 1,25 volt, a legalacsonyabb az uniós országok közül. Míg az észak- és nyugat-európai országokban a ráta 1,8 feletti volt, addig Kelet- és Dél-Európában 1,3–1,5 közötti. A teljes termékenységi arány növekedésének megingása, illetve csökkenése a tagországok egy részében némi időeltolódással ment végbe. Néhány dél-európai országban (Görögország, Spanyolország, Portugália) 2012-re a termékenységi ráta többéves mélypontra került.

A 2012. évi adatok szerint Írországban a legmagasabb (2,01) a termékenység, ezt Franciaország (2,00) és az Egyesült Királyság (1,92) követi. A legalacsonyabb termékenységgű országok: Portugália (1,28), Lengyelország (1,30) és Spanyolország (1,32). A magyar népesség teljes termékenységi arányszáma (1,34) a 27 tagország rangsorának utolsó harmadába sorolható. A volt szocialista országok – Litvánia kivételével – termékenysége az uniós átlag alatti.

Termékenység a népszámlálási adatok tükrében

A teljes termékenységi arányszám az adott év termékenységi viszonyainak megfelelően jellemzi a gyermekvállalási magatartást. Mivel a fiatalabb életévekben elmaradt, elhalasztott születések egy része magasabb életkorban pótlódhat, pontosabb képet kapunk a gyermekvállalási hajlandóságról a népszámlálások azt mutató termékenységi adataiból, hogy a szülőképes korú nők összesen hány gyermeket hoztak világra.

Magyarországon száz 15–49 éves nőre 1990-ben 136 élveszületett gyermek jutott, 2001-ben 123 és 2011-ben már csak 108.

Minél későbbre toódik az első gyermek világhozatala, annál nagyobb az esélye annak, hogy a tervezett gyermekek – akaratlanul vagy szándékosan – nem születnek meg. A mai szülőképes korú nők 44%-a gyermektelen, arányuk 1990-ben ennél jóval alacsonyabb, 30% volt. Elsősorban a 25–34 éves nők körében emelkedett 1990 óta – mintegy háromszorosára – azok aránya, akik még nem váltak anyákká.

Átalakuló családtámogatások

A gyermekvállalási tervek megvalósítását döntően befolyásolja a gyermeknevelést segítő intézményi háttér, a népesedési, családtámogatási rendszer stabilitása is. Fontos szempont a gyermekek eltartásának anyagi és nem anyagi természetű költsége és ennek kompenzálása, valamint a női munkavállalás és a gyermekvállalás összeegyeztethetősége.

A **családpolitika** olyan eszközei, mint a családi pótlék, a gyermekgondozási támogatások és a gyermekgondozási intézmények rendszere növelhetik a termékenységet. Magyarországon három jelentős család- és népesedéspolitikai intézkedés – a gyes 1967-es és a gyed 1985-ös bevezetése, továbbá az 1974-es népesedéspolitikai csomag – növelte a termékenységet, együttes hatásuk a befejezett termékenység stabilizálódását, majd növekedését eredményezte.

Hazánkban a rendszerváltás utáni években jóval lassabb volt a termékenység csökkenése, mint Kelet-Európában: nálunk 1990 és 1995 között a termékenység 15, a kelet-európai országokban 25–40%-kal esett vissza. 1995 és 1999 között viszont a magyarországi (18%-os) visszaesés haladta meg a többi országot (5–15%). Az 1990-es évek első felében a magyar családi juttatások viszonylag bőkezű rendszere bizonyos fokig mérsékelte a társadalmi és a gazdasági válság családokat érintő negatív hatásait. A termékenység csökkenése azonban 1995–1997-ben felgyorsult. Ezen időszak intézkedései között meg kell említenünk az 1995-ben elfogadott ún. Bokros-csomagot, amely egy korábban stabilnak tekintett támogató rendszerből megszűn-

A 2014. JANUÁR 1-JÉN BEVEZETETT INTÉZKEDÉSCSOMAG, A „GYED EXTRA” FŐBB JELLEMZŐI

Munkavégzés lehetősége gyed/gyes mellett: Januártól a gyed és gyes mellett már korlátlanul lehet munkát vállalni, ha a gyermek elmúlt egyéves. Eddig a gyed folyósítása alatt egyáltalán nem lehetett dolgozni, a gyes alatt pedig csak legfeljebb heti 30 órában.

Testvér gyed/gyes: A gyermek után járó gyermekgondozási ellátásokat (gyed, gyes) továbbfolyósítják abban az esetben, ha 2014. január 1-jét követően újabb gyermek születik a családba, aki után a szülők szintén jogosultak lesznek ellátásra. Eddig ilyen esetben az idősebb gyermek után járó összeg folyósítása megszűnt, és csak az újonnan született testvér után járt ellátás.

Diplomás gyed: Az egyetemisták gyermekvállalását megkönnyítendő a kormány 2014. január 1-jétől bevezette, hogy azok, akik már legalább egy év aktív hallgatói jogviszonnyal rendelkeznek és gyermekük születik, a gyermek egyéves koráig gyedre lesznek jogosultak.

További foglalkoztatási kedvezmények nagycsaládosoknak: A munkahelyvédelmi akcióterv kibővítésének keretében könnyebben térhetnek vissza a munkába a három vagy annál több gyermeket nevelő édesanyák.

tette a gyedet, és jövedelemtől tette függővé a családi pótlékot, illetve a gyest.³⁾

A hazai családtámogatási rendszer továbbra sem biztosította a népesedéspolitikai célkitűzések megvalósítását, ezért szükségessé vált egy átgondolt, kiszámítható népesedési és családtámogatási program kidolgozása. A 2014 januárjában bevezetett népesedési intézkedéscsomag azt a célt tűzte ki, hogy a támogatási rendszer igazodjon a különféle családtípusok és élethelyzetek eltérő életpályáihoz, szolgálva a tervezett gyermekek megszületését, elősegítve a munka és a gyermekvállalás összeegyeztetését, ösztönözve a foglalkoztatottak számának növelését és a gyermekszegénység kockázatának csökkentését.

Elhalasztott párválasztás

Az életkor meghosszabbodásával az egyes életszakaszok új értelmezést kapnak. A fiatalok hosszabb ideig ülnek az iskolapadban, később önállósulnak, és később választanak párt maguknak. A változó élethelyzetekkel átformálódnak a családi szerepek, együttműködések. A fiatalok számára a változások egyik velejárója a tartós elköteleződés, a megállapodott párkapcsolat, illetve ezzel összefüggésben a gyermekvállalás későbbre halasztása – de egyre szélesebb azok rétege, akik akarva vagy akaratlanul az egyedüllétet választják.

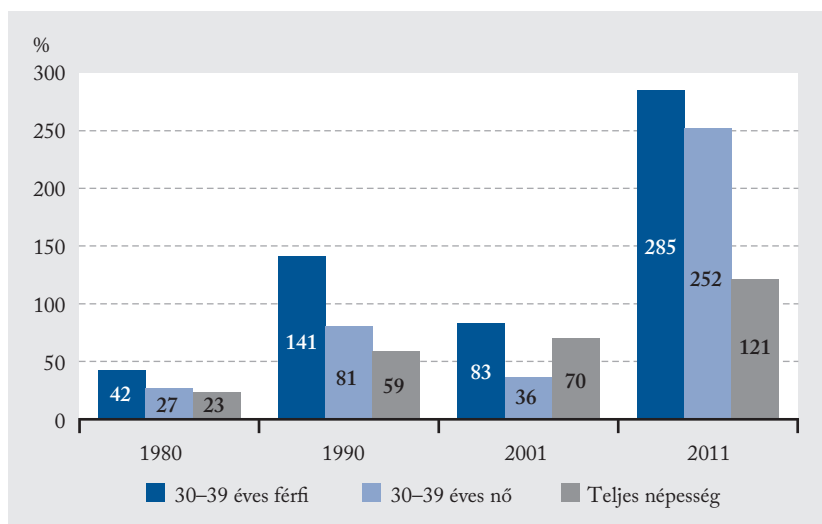
EGYÜTT VAGY EGYEDÜL?

A legutóbbi népszámlálás szerint az egyedülállók száma⁴⁾ Magyarországon 1 millió 317 ezer fő, tehát a felnőtt népesség 15,5%-a egyedül él a háztartásban. Ez az arány az elmúlt évtizedben a korábbiaknál jelentősen nőtt. Az egyedülállók aránya a fiatal felnőttek és legidősebbek korcsoportjaiban a legmagasabb. A fiatalok körében a házasságot még nem kötött nőtlenek és hajadonok, az időseknél az özvegyek vannak többségben. Az egyedülállók egy része állandó partnerkapcsolattal rendelkezik, azonban elsősorban a 25–40 évesek körére jellemző, hogy egyre kevésbé kötelezik el magukat, vállalkoznak önálló család alapítására. E jelenség a népesség jövője szempontjából elgondolkodtató.

A tartós elkötelezettség nélküli, „szingli” életmód választása lehet tudatos, ami összefügg az érintettek erőteljes munka-, fogyasztás- és szabadidő-orientáltságával, de mindez történhet kényszerűségből is. E döntésekben az iskolai végzettség, a társadalmi-gazdasági státusz, a munkaerő-piaci és a jövedelmi helyzet, a lakás-, illetve a családi körülmények is szerepet játszanak.

1.4. ábra

Az egyedülállók számának változása (1970. évhez képest)

³⁾ Forrás: Tárkányi Á.: A fejlett európai országok családpolitikája és a demográfiai átmenet, PhD-disszertáció, Budapest, 2002.

⁴⁾ Önálló háztartásban egyedül él, és – a 2011. évi népszámlálás adatai szerint túlnyomó többségben – külön lakásban lakik.

Az egyedülélőhez vezető okokat keresve az egyik legmeghatározóbb tényező az iskolázottság, képzettség. A fiatal, de főként a középkorú nők iskolázottabbak férfi kortársaiknál. Míg száz 30 évesnél fiatalabb nőből 89 rendelkezik legalább érettségi bizonyítvánnyal, addig a férfiak közül 74. A középkorú egyedülálló nőknél a felsőfokú végzettségük aránya (33%) másfélszerese a férfiak hasonló arányszámának. A felsőfokú végzettségű férfiak könnyebben találnak párt, mint a hasonlóan képzett, nagyobb létszámú nők. Az egyedül élő nők aránya az érettségizett 20–24 évesek és a diplomás 25–29 évesek között a legmagasabb, ami arra utal, hogy az iskolai végzettséggel együtt a társnélküliség kockázata is emelkedik.

Az egyedülállók közül különösen figyelmet érdemelnek azok, akik korábban még nem éltek hivatalos párkapcsolatban. A 2011-es népszámlálás szerint az egyedülállók 29,2%-a, ezen belül a férfiak 43,8, a nők 20,1%-a még nem volt házas. A többség biztos egzisztenciával rendelkezik, közel kétharmaduk foglalkoztatott, viszont az eltartottak aránya is magas közöttük.

Lassan emelkedik a házasságkötések száma

A párkapcsolati formák változása egész Európában általános, a folyamat azonban eltérő időben zajlott le az egyes országokban. Magyarországon a 15 éves és idősebb népesség körében 2004-ben szűnt meg a házasságban élők addigi többsége, és azóta a nem házas népesség túlsúlya egyre erőteljesebb.

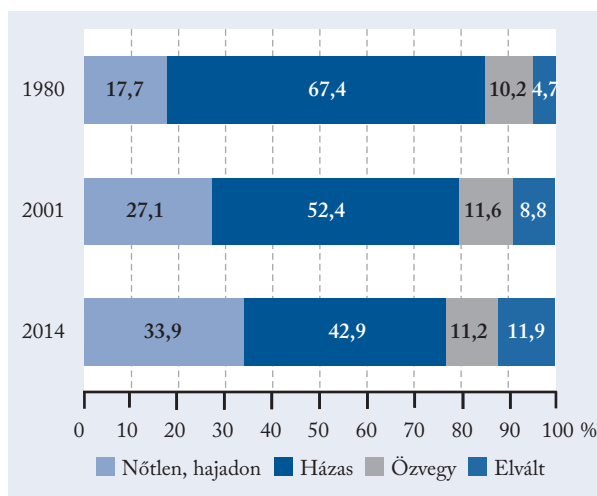
A **házasságkötések** száma – az I. világháborús évektől eltekintve – 2010-ben érte el mélypontját, amikor is 35,5 ezer pár járult az anyakönyvvezető elé. A csökkenés az elmúlt három évben megállt, és lassú emelkedésbe fordult. A 2013-ban megkötött 36 900 házasság 2,0%-kal meghaladta az előző évet.

2009. július 1-jétől új kategóriával, a **bejegyzett élettársi kapcsolattal**⁵⁾ bővült a családi állapotra használt fogalmak köre. 2009 második felében 67, 2010-ben – az első teljes évben – pedig 80 bejegyzett élettársi párkapcsolatot létesítettek. Azóta évről évre csökkent az e párkapcsolatot létesítők száma, és 2013-ban 30 kapcsolatot regisztráltak az anyakönyvvezetők. A 2013-ban bejegyzett párkapcsolat-

tokból 20 férfi- és 10 női pár volt, a párok csaknem fele budapesti. A férfiak átlagosan 37,3, a nők 33,8 évesen kezdeményezték a hivatalos eljárást.

1.5. ábra

A 15 éves és idősebb népesség megoszlása családi állapot szerint, január 1.

A HÁZASSÁGKÖTÉSEK SZEZONALITÁSA

A házasságkötések éven belüli időzítését a történelem során számos tényező befolyásolta: a felekezeti hovatartozás, a mezőgazdasági munka ütemezése, a hagyományok és a foglalkozási-társadalmi rétegződés. Lényeges különbségek voltak az egyes településtípusok között is: a városi házasságkötések havi ingadozása jelentősen kisebb volt, mint a falvaké. Az esküvőtartás szokásos időszakának megállapítására az 1870-es évek óta hivatalos statisztika, a korábbi időkből néprajzi leírások, majd történeti demográfiai vizsgálatok állnak rendelkezésre.⁶⁾

A néprajzi összegzések alapján a 20. század elejéig a házasságkötési csúcsidőszak a magyar társadalomban január–februárban (farsang idején), novemberben, illetve májusban volt. Márciusban, valamint júniustól szeptemberig alacsony szinten volt a házasságkötések száma. Az esküvők idejét befolyásolta egyrészt a vallás (az egyházi előírásokhoz igazodva nagyböjt és advent idejére nem illett esküvőt kitűzni), másrészt a mezőgazdasági munkák rendje is (a mezőgazdasági év befejeztével tartották a lakodalmakat).

⁵⁾ A bejegyzett élettársi kapcsolatokról szóló 2009. évi XXIX. törvény alapján a hivatalosan eljáró anyakönyvvezető előtt – két tanú jelenlétében – két, tizennyolcadik életévét betöltött, azonos nemű személy között létesített kapcsolat.

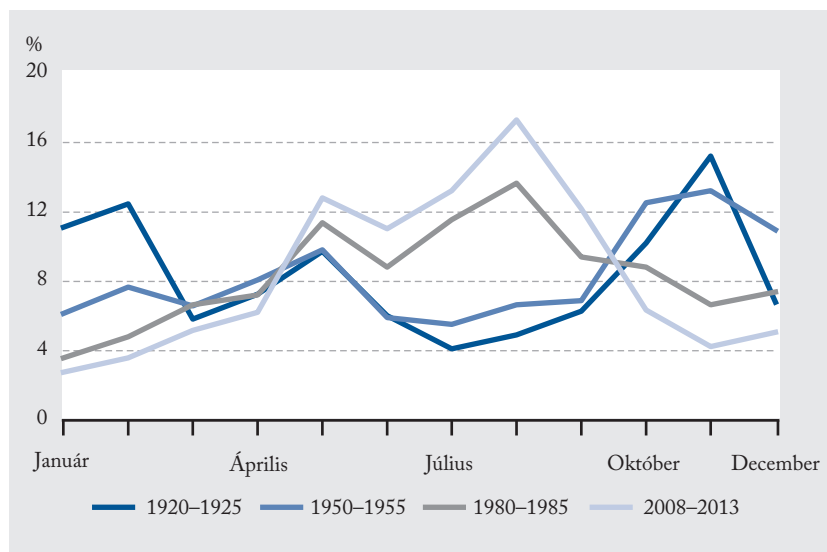
⁶⁾ Forrás: Faragó T.: Házassági szezonális Magyarország a 18–20. században in: Herman Ottó Múzeum évkönyve, Miskolc, 1994.

A 20. század elejétől egyre kevésbé vették szigorúan a házasságkötésekre vonatkozó normák betartását, hazánk házassági szezonalitása kiegyenlítettebb lett. Kevésbé emelkedett ki a két házassodási csúc, és egyidejűleg gyakoribbak lettek a böjti és adventi, azaz az ún. tiltott időszak alatti házasságkötések. Az 1960-as évek elejétől a téli házasságkötéseket egyre inkább a nyári házasságkötési csúc vette át.

Manapság a házasságok kétharmadát a májustól szeptemberig terjedő időszakban kötik, amiben szerepet játszanak a nyári szabadságolások és az időjárási viszonyok is.

1.6. ábra

A házasságkötések havonkénti eloszlása (évek átlaga)

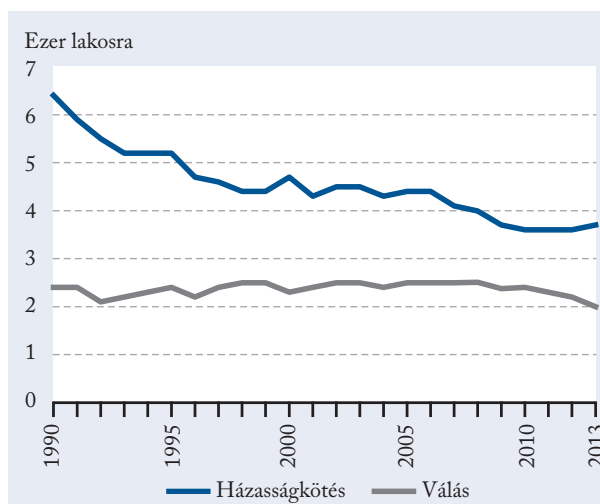

A házasságok stabilitása leginkább a **válások** gyakoriságával mérhető. A válások száma az 1980-as évek második felében tetőzött (közel évi 30 ezer), amit az 1990-es évektől egy ingadozásokkal tarkított mérséklődés követett. A 2009-től indult csökkenés eredményeképpen 2013-ban már csak 20 ezer bontóperi végzést hoztak, 8,4%-kal kevesebbet az előző évinél.

A válás továbbra is a 20–29 évesek körében a leggyakoribb. A jelentős mérséklődés azonban nem jelenti egyértelműen a párkapcsolatok stabilitásának hasonló mértékű javulását, ugyanis a házasságban élők száma és aránya is jelentősen visszaesett. A házasságok mérlege 36 éve folyamatosan negatív, vagyis több házasság szűnik meg válás vagy özvegyülés miatt, mint amennyi újat kötnek.

1.7. ábra

Házasságkötés, válás

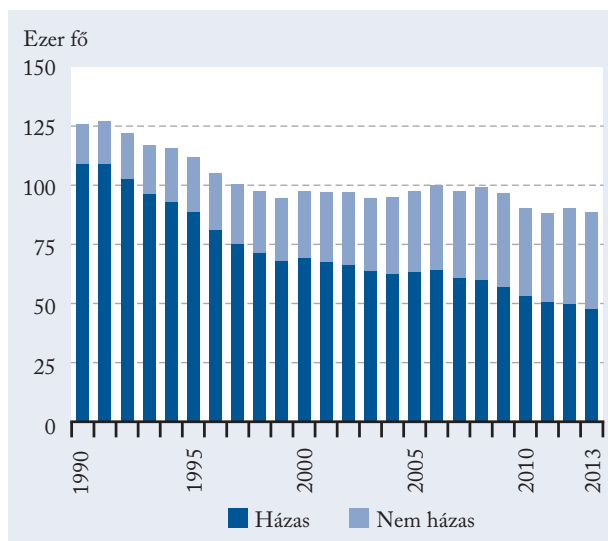

Házasságon kívül születik csaknem minden második gyermek

Az ezredfordulót követő évtizedben a **házasságon kívüli születések** aránya dinamikusan emelkedett, és 2013-ban az eddigi legmagasabb (46,2%) volt. A nem házas párok kapcsolatából született gyermekek aránya 1990 óta három és félszeresére emelkedett.

1.8. ábra

Élveszületések az anya családi állapota szerint

A házasságon kívüli gyermekvállalás a nők valamennyi korcsoportjában gyakoribbá vált. A házas nők termékenysége jelentősen, több mint kétszeresen meghaladja a nem házasokét, a köztük lévő különbség viszont 1990 óta mérséklődött. A házasságon kívüli születések többnyire élettársi kapcsolatban történnek, a legutóbbi népszámláláskor száz

házas nőre 188, száz élettársi kapcsolatban előre 134 élveszületett gyermek jutott.

2012-ben az EU tagországainak többségében – Spanyolország és Észtország kivételével – tovább emelkedett a házasságon kívül született gyermekek aránya. Az eltérések jelentősek: legalacsonyabb a házasságon kívüli születések aránya Görögországban (7,6%), a legmagasabb Észtországban (58,4%). Magyarország a középmezőnybe tartozik.

Idősödő társadalom

Az európai országok többségéhez hasonlóan Magyarországon is öregedik a társadalom. A népesség átlagos korának emelkedésében a fiatalok számának és arányának csökkenésén kívül a várható élettartam emelkedése is szerepet játszik. Ezzel párhuzamosan az alacsony termékenység következtében a munkaképes korba lépő generációk létszáma is egyre kisebb. 1990 óta a gyermekek aránya 20,5-ről 14,4%-ra mérséklődött, miközben a 65 évesek és idősebbek aránya 13,2-ről 17,5%-ra emelkedett. 2014 elején a munkaképes korúak aránya 68,1% volt, akikre az egyre kevesebb gyermekkorú és az egyre növekvő számú időskorú eltartási terhe hárul. A magyar társadalom korösszetételének idősebb kor irányába való eltolódása az uniós átlaghoz képest valamivel kedvezőbb mértékű.

Az **öregedési index** szerint 2014. január 1-jén száz gyermekkorúra közel 122 időskorú, azaz 65 éves és idősebb személy jutott, az egy évvel korábban hárommal több. Az **idős népesség eltartottsági jelzőszáma** – ami az idősek számát a munkaképes korúak arányában fejezi ki – jelenleg 25,8%, előrejelzések szerint 2060-ra ennek kétszeresére emelkedik.

ELTÉRŐ ÉLETESÉLYEK

Magyarországon 2012-ben – mind a nők, mind a férfiak körében – a Budapesten élők számíthattak a leghosszabb, és az Észak-Magyarországon élők a legrövidebb élettartamra. A különbség a nők születéskor várható élettartamában jóval kisebb volt (közel 2 év), mint a férfiakéban (mintegy 4 év). A regionális különbségek az utóbbi évtizedben nőttek, a nők esetében sokkal nagyobb mértékben. Budapest és a nyugati országrész előnye a várható élettartamot tekintve megmaradt, és egyértelművé vált, hogy a Dúnától keletre fekvő területen az Észak-Magyarországon élők egészsége a leggyengébb. Az élettartamok alakulását a települések népességnagysága szerint vizsgálva 2012-ben – és a megelőző tíz évben is – az 50 és 100 ezer közötti lelket számláló városok lakóinak életmódja és életkörülményei kedveztek leginkább a hosszú életnek.

1.1. tábla

Születéskor várható átlagos élettartam

(év)

Élettartam	2002		2012	
	férfi	nő	férfi	nő
	Budapest	Budapest	Budapest	Budapest
Leghosszabb	70,11	77,18	73,58	79,23
	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Észak-Magyarország	Észak-Magyarország
Legrövidebb	66,68	75,94	69,68	77,25
Különbség	3,43	1,24	3,90	1,98

2013-ban új városok „születtek”

Az 1990-es években 73, az ezredforduló óta további 109 **új városunk** lett. Magyarország köztársasági elnöke 2013. július 15-ével 18 településnek adományozott városi címet. Ezzel hazánkban 346 városi jogállású település lett, közülük 23 megyei jogú város, a községek száma 2808. Magyarország népességének 17,6%-a a fővárosban, 51,8%-a a többi városban és 30,6%-a községekben él.

Mélyponton a belső mobilitás

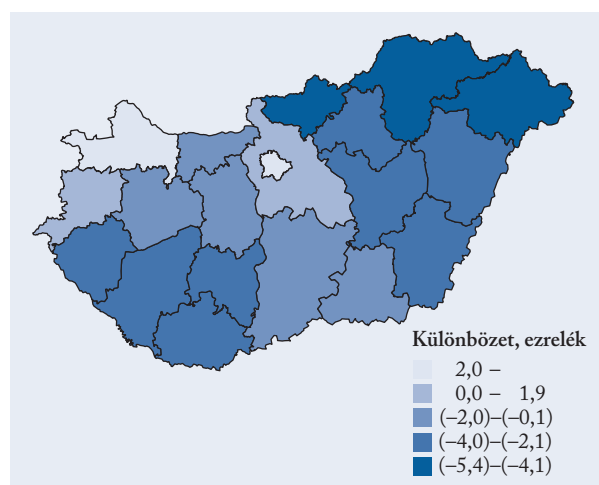
A **belföldi lakóhely-változtatások** iránya és mértéke lényegesen módosíthatja egy adott terület népességének a születések és halálozások által meghatározott lélekszámát. Az 1990 előtti években a községekből a városokba történő vándorlás, ezen belül is a Budapestre történő költözés volt jellemző. Ez együtt járt a kisebb falvak erőteljes elnéptelenedésével, elöregedésével. 1990-től a vándorlások iránya módosult. A főváros vándormozgalmában is fordulat következett be, 1993-tól vándorlási veszteség alakult ki, főként a Pest megyei agglomerációs övezetbe történő kiköltözések miatt. A Budapest-ről való elvándorlás 2007-ben megszakadt, azóta a vándorlás mérlege pozitívvá vált. A többi városba is elindult egy visszaáramlás (2006 és 2010 között), de 2011-től újra az elvándorlás a jellemző.

2013-ban az országon belül mintegy 455 ezren választottak más települést lakóhelyül, 5,1%-kal kevesebben a 2012. évinél. Ezen belül az **állandó vándorlások** számának 2008 óta tartó csökkenése folytatódott, és az elmúlt 20 évben mélypontnak tekinthető 192 ezerre süllyedt. Az **ideiglenes vándorlások** száma közel 10%-kal csökkent az előző évihez képest.

A településtípusok közötti mobilitásban 2012-höz viszonyítva nem történt számottevő változás. Budapest esetében 2013-ban változatlanul pozitív, az előző évinél nagyobb, közel 4000 fős vándorlási többlet keletkezett. A többi várost 2013-ban is az elvándorlás (1750 fő) jellemezte, ennek mértéke tovább erősödött a korábbi évekhez képest. A községek népességmegtartó ereje szintén gyengült, az elvándorlás miatt esetükben 2200 fős negatív egyenleg keletkezett. Az ideiglenes vándorlásokat tekintve Budapesten az előző évihez viszonyítva csekély (6400 fő) a bevándorlási többlet. A többi városnál mintegy 80%-kal csökkent az elvándorlás, így 2013-ban mindössze 1250 fővel többben hagyták el ideiglenesen azokat, mint ahányan odaköltöztek. A községek 2013-ban több mint 5000 fős vándorlási veszteséget szenvedtek el.

1.9. ábra

Ezer lakosra jutó belföldi vándorlási különbözet, 2013

A belföldi vándorlási mozgalom az ország különböző területi egységeit eltérően érintette. A hagyományosan vándorlási többlettel rendelkező Közép-Magyarország mellett Nyugat-Dunántúl vándorlási egyenlege volt pozitív. A többi régióra továbbra is az elvándorlás a jellemző, Észak-Magyarország és Észak-Alföld népességmegtartó ereje volt a leggyengébb.

Mérsékelt bevándorlás

Az 1990 utáni időszakban a migrációs politikában jelentős változások történtek. A határok átjárhatók lettek, ennek következtében Magyarország ismét bekapcsolódott a nemzetközi vándorlás áramlataiba. Az uniós csatlakozásunk (és az abból fakadó schengeni övezeti tagság, valamint a szabad munkaerő-áramlás) is befolyásolta a hazánkat érintő nemzetközi vándorlási folyamatokat.

Hazánkat az 1990-es évek eleje óta folyamatosan **bevándorlási többlet** jellemzi. A Magyarországon érvényes engedéllyel rendelkező, huzamosan itt-tartózkodó külföldi állampolgárok száma 2014. január 1-jén 138 600 fő volt, az ország népességének 1,4%-a. Uniós összehasonlításban hazánk az alacsony, de pozitív nemzetközi vándorlási egyenlegű országok közé tartozik.

A nemzetközi vándorlás az ország régióit, megyéit eltérően érinti, és egyes területeken enyhíti a természetes fogyásból és a belföldi elvándorlásból adódó veszteségeket. Baranya, Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Nógrád, Jász-Nagykun-Szolnok és Tolna megye kivételével a megyék többségében pozitív volt a nemzetközi vándorlás egyenlege.

A **bevándorlók** túlnyomó többsége, közel háromnegyede Európából, ezen belül főként a környező országokból (Romániából, Ukrajnából, Szlovákiából), valamint Németországból érkezett. Ezen kívül az itt-tartózkodó külföldiek 19%-a Ázsiából (jellemzően Kínából és Vietnámból), illetve 3–3%-uk az amerikai kontinensről és Afrikából származik. A külföldiek között összességében több a férfi, mint a nő. A bevándorlók korösszetétele fiatalabb, mint a honos népességé. Mindkét nem esetében a 20–39 éves korosztály aránya a legnagyobb: 46%. A külföldiek 43%-a Budapesten, 36%-a fővároson kívüli városokban, 21%-a községekben telepedett le.

A Magyarországon élő külföldiek egy részének szándékában áll hazánkban tartósan letelepedni, és egyúttal magyar állampolgárságot szerezni. A **magyar állampolgárságot szerzők** döntő többsége

határon túli magyar, és számuk – azzal összefüggésben, hogy a 2010. évi XLIV. törvény bevezette az egyszerűsített honosítási eljárást – jelentősen nőtt.

Növekvő elvándorlás

Magyarország uniós csatlakozása – a szabad munkaerő-áramlás megnyílásával – felerősítette a magyar állampolgárok **kivándorlását**. A Központi Statisztikai Hivatal alapvetően különböző adminisztratív, igazgatási célú nyilvántartásokból gyűjt migrációval kapcsolatos adatokat, ezek során azonban – az európai statisztikai hivatalok többségéhez hasonlóan – nehézségekbe ütközik. Gondot okoz, hogy az adminisztratív nyilvántartásokból rendelkezésre álló adatok nem elsősorban statisztikai céllal készülnek, emiatt nem nyújtanak pontos és kellő mélységű információt a migrációs folyamatok számbavételéhez és az ezzel összefüggő kutatásokhoz, illetve – elsősorban az adatvédelmi kockázatok miatt – hozzáférhetőségük is korlátozott. A Központi Statisztikai Hivatal emellett becsléseket is készít a fogadó országokban bevándorlóként regisztrált magyar állampolgárok száma alapján, azonban a nem bejelentett módon ott tartózkodókról ezekből a tükröstatistikákból sem kap információt.

A közösségi migrációs statisztikákról szóló 862/2007 EK rendeletnek megfelelően a statisztika a legalább egy évre távozókat tekinti elvándorlóknak. A hazai nyilvántartások alapján 2000 óta összesen mintegy 70 ezer fő jelentette be – a magyar jogszabályok előírásainak eleget téve –, hogy egy évnél hosszabb időre elhagyta az országot. Háromnegyedük Németországban, Ausztriában és az Egyesült Királyságban él. Az utóbbi években a kivándorlás üteme a visszatérések ellenére is felgyorsult.

A hazai nyilvántartási rendszerek alapján összeállított adatok a bejelentések esetleges elmulasztása következtében alulbecsültek. Erre mutat az is, hogy a fogadó országok vándorlási adataiból, az úgynevezett tükröstatistikákból nyert adatok jóval meghaladják a hazai nyilvántartások adatait. A magyarországi kivándorlás utóbbi években tapasztalható növekedését ezek is alátámasztják. Az Eurostat adatbázisa, valamint az ebben nem szereplő, de kiemelten fontos célországok (Németország, Ausztria és az Egyesült Királyság) statisztikái alapján 2013-ban mintegy 277 ezer főre becsülhető az európai országokban bejelentetten tartózkodó magyar állampolgárok száma. Négytizedük, 114 ezer fő Németországban, 17%-uk az Egyesült Királyságban, 13%-uk Ausztriában él. Az utóbbi években – a munkaerőpiaci korlátozások

fokozatos megszüntetésével összefüggésben – több új célországba is (Spanyolország, Olaszország, Hollandia) a korábbinál nagyobb számban érkeztek magyar bevándorlók.

1.2. tábla

Külföldön tartózkodó magyar állampolgárok száma a leggyakoribb célországokban, 2013

Megnevezés	Fő
Külföldön tartózkodó magyar állampolgárok száma összesen	277 224
Ebből:	
Németország	113 980
Egyesült Királyság ^{a)}	47 000
Ausztria	36 268
Szlovákia	9 920
Svájc	9 914
Hollandia	9 245
Spanyolország	8 935
Írország	7 899
Olaszország	7 749
Svédország	5 547
Belgium	5 486
Franciaország ^{b)}	3 500
Dánia	2 785

^{a)} Annual Population Survey, 2011 (becslés).

^{b)} Eurostat, 2008.

Forrás: Eurostat, 2013.

A tükörstatisztikák adatainak megbízhatóságát, közvetlen átvételét korlátozza, hogy az országok jelentős hányadában nem állnak rendelkezésre megbízható adatok, illetve eltérő migrációs fogalmakat használnak, de ezen túlmenően gondot jelent az is, hogy nincsenek pontos információk arról, hogy a

célországokba vándorló magyar állampolgárok mely országból érkeztek. Az egyszerűsített honosítási eljárás bevezetésével jelentősen növekedett a kettős állampolgárok száma, és a kibocsátó ország ismerete nélkül nem különíthetők el a magyarországi lakóhelyű magyar állampolgárok a szomszédos országokból elvándorló kettős állampolgároktól.

A KSH Népszéktudományi Kutatóintézete „Életünk fordulópontjai” kutatásának becslése alapján a 18–49 éves magyar állampolgárok 6,8–8%-a (mintegy 335 ezer fő) tartózkodik tartósan külföldön.

A Központi Statisztikai Hivatal a – vezetésével megvalósuló – nemzetközi SEEMIG-projekt⁷⁾ keretében szeretne pontosabb képet kapni a magyar és a délkelet-európai migrációs folyamatokról, és az ezeket motiváló tényezőkről. A projekt célkitűzése, hogy a migrációs folyamatokkal kapcsolatos, meglévő adatokat összegyűjtse, ajánlásokat fogalmazzon meg az adatgyűjtés módszereire vonatkozóan, illetve, hogy a különböző adatbázisok összekapcsolásával lehetővé váljon Európa hosszabb távú migrációs, humán erőforrás és demográfiai folyamatainak feltérképezése, valamint ezek munkaerőpiacra, valamint a nemzeti és regionális gazdaságokra gyakorolt hatásának vizsgálata. A projekt 2012. június 1-jétől 2014. november 30-ig tart. A közreműködő partnerek közé nyolc ország (Ausztria, Bulgária, Magyarország, Olaszország, Románia, Szerbia, Szlovákia és Szlovénia) kutatóintézetei, egyetemei, statisztikai hivatalai, valamint helyi önkormányzatai tartoznak, ezen kívül további három ország (Albánia, Grúzia, Ukrajna) megfigyelő státusú partnereket delegált. A SEEMIG-projekt keretében alkalmazott, részletesebb, az okokra és a következményekre is kiterjedő vizsgálatok jelenleg is folynak.

MENNYIEN LESZÜNK IDŐSEK ÉS FIATALOK 2060-BAN?⁸⁾

A jövőbeni társadalmi-gazdasági folyamatok előrejelzéséhez, tervezéséhez elengedhetetlen annak ismerete, hogy az országnak várhatóan hány lakosa lesz az elkövetkező évtizedekben. A népesség jövőbeli számáról és összetételéről számos országban készítenek számításokat, amelyekben a népességváltozás alapvető összetevőit veszik figyelembe: a születéseket, a halálozásokat és a nemzetközi vándorlást. Az előreszámítás alapja az előrejelzés kiindulópontjában fennálló népességszerkezet (a férfiak és a nők létszáma és életkora). A kiinduló népesség létszámát az élveszületések és a bevándorlók jövőbeli száma növeli, a halálozásoké és a kivándorlóké mérsékli. Ennek eredményeként változik évről évre a népesség, miközben a várható életkor alakulását is figyelembe kell venni a becslésnél. Az előreszámítás össze-

⁷⁾ Forrás: www.demografia.hu. A SEEMIG-projekttel kapcsolatos bővebb információ megtalálható a www.seemig.eu internetes oldalon.

⁸⁾ Forrás: Magyarország népességének várható alakulása 2060-ig – A legújabb népesség-előreszámítás eredményei, Korfa, XIII. évf., 4. szám, 1–4. o.

vőiből kialakított háromféle változat közül az alap- (vagy közepes) változat a legvalószínűbbnek tartott jövőbeli változást mutatja meg, az alacsony és a magas változat pedig az előreszámítás két szélső értékét fejezi ki.

Az alapváltozat szerint hazánkban 7 millió 920 ezer fő fog élni 2060-ban. A hazai előreszámítás meglehetősen széles intervallumban mozog: a várható legmagasabb érték 8 millió 590 ezer, a legalacsonyabb pedig 6 millió 920 ezer fő, vagyis a két szélső változat között 1 millió 670 ezer fő az eltérés. Az előrejelzés szerint 2013 és 2060 között pozitív nemzetközi vándorlási egyenleg és javuló termékenységi ráta feltételezése mellett is csökkenni fog a népességszám.

Életkorok szerint vizsgálva a népességet 1990 elején még 2,9 millió volt a **fiatalok**⁹⁾ létszáma, 2013-ban már csak 2 millió. A közel egymillió fős csökkenés oka – a gyermekvállalás későbbi életkorra tolódásából is adódóan – a termékenység igen alacsony szintje. Ennek következtében a fiatalok létszámának csökkenése a jövőben is folytatódni fog, a 20 éven aluliak létszáma a jelenlegi előreszámítás alapváltozatában 2060-ig 1,4 millió főre esik vissza.

A **20–64 évesek létszámát** nagymértékben megemelte, hogy mind a Ratkó-gyermekek, mind a Ratkó-unokák ebbe a korcsoportba kerültek. Ehhez a növekedéshez hozzájárult a pozitív vándorlási egyenleg is. Összességében az 1990. évi 6,1 millió főről 2001-re 6,3 millióra gyarapodott a 20–64 év közöttiek száma, 2013-ban viszont már csak 6,2 millióan voltak. A csökkenés várhatóan gyorsul, számítások szerint 2060-ban 4,1 millióan tartoznak ebbe a korcsoportba, ami a népesség 52%-át jelenti majd, szemben a jelenlegi 63%-kal.

A **65 évesek és idősebbek lélekszáma** az elmúlt közel 25 évben folyamatosan emelkedett: az 1990-es évek elején 1,4 millióan, 2001-ben már több, mint 1,5 millióan, 2013-ban 1,7 millióan tartoztak ebbe a korcsoportba. Népességen belüli arányuk 13-ról 17%-ra növekedett. Az előrejelzések szerint az alacsony születésszám, továbbá a várható élettartam emelkedésének együttes hatására 2060-ra az idősek létszáma 2,4 millió főre emelkedik, és a népességen belüli arányuk eléri a 30%-ot.

⁹⁾ Az Európai Unióban alkalmazott gyakorlat szerint az számít fiatalnak, aki nem múlt el 20 éves.

2. MUNKAERŐ-PIACI VISZONYOK, OKTATÁS

Munkaerőpiac

• A **magyar munkaerőpiacot** jellemző alacsony szintű foglalkoztatást és magas munkanélküliséget a gazdasági válság időlegesen elmélyítette, azonban 2013-ban kedvezően alakultak a munkaerő-piaci folyamatok: a foglalkoztatottság nőtt, a munkanélküliség és az inaktivitás csökkent.

• A foglalkoztatottság mutatói 2011-ben kisebb, 2012–2013-ban nagyobb mértékben emelkedtek. 2013-ban a 15–64 éves **foglalkoztatottak száma** 64 ezer fővel bővült, a **foglalkoztatási arány** pedig 57,2-ről 58,4%-ra javult az előző évhez képest.

• Az OECD-tagországok gyakorlatához képest hazánkban a munkaerőpiacon jelenlévők sokat dolgoznak, 2012-ben egy dolgozó átlagosan 1888 órát – 8 órás munkanappal számítva 236 napot – töltött munkával, ez a rangsorban a nyolcadik legtöbb. Minden harmadik **foglalkoztatott naponta ingázott** a legutóbbi, 2009/2010-ben végrehajtott időmérleg-felvétel adatai szerint. A naponta ingázó foglalkoztatottak száma megközelítette az 1,2 millió főt.

• A munkanélküliség 2012-ben stagnált, ezt követően 2013-ban mérséklődött. A 15–64 éves **munkanélküliek száma** egy év alatt 26 ezerrel lett kevesebb, 448 ezer főt tett ki. A **munkanélküliségi ráta** 10,3%-ra csökkent, a férfiak körében erőteljesebben, mint a nők körében.

• Az **üres álláshelyek száma és aránya** nemzetgazdasági szinten egyaránt emelkedett 2013-ban, átlagosan 32,8 ezer betöltésre váró üres álláshely volt, közel negyedével több az előző évinél. A növekedés mindhárom gazdálkodási formában (a verseny-, a köz- és a nonprofit szférában) jelentős mértékű volt.

• Az **iskolarendszerű oktatásban** 2013-ban a nappali és nem nappali képzéseken összesen 1 millió 986 ezren tanultak, 13%-kal kevesebben, mint 2005-ben. Ez az oktatásban érintett korcsoport létszámcsökkenésénél nagyobb mértékű volt. A folyamat mögött részben a felsőoktatás expanziójának az elmúlt évtized második felében, illetve végén bekövetkező lecsengése áll.

• Az **óvodai férőhelyek** számának 2008 óta tartó növekedése 2013-ban is tovább folytatódott. 2013-ban hazánk 4532 óvodájában mintegy 379 ezer férőhelyet biztosítottak.

Köznevelés, felnőttképzés, felsőoktatás

• Az **általános iskola** nappali képzésére járók számának csökkenése 2013-ban megállt, és szerény mértékben növekedett. Ez részben az érintett gyermekkorosztály létszámának változásából, részben a beiskolázási életkor szigorításából adódott.

• 2013-ban 7%-kal kevesebb lett a **középfokon, nappali oktatásban tanulók** összesített száma (502 ezer fő). A szakiskolai képzésben részt vevők aránya az elmúlt évtized utolsó harmadában növekedni, majd 2011-től újra csökkenni kezdett, és 2013-ban 23% volt. A gimnáziumi képzésben részt vevők aránya az elmúlt két évben emelkedett, 2013-ban 37% volt, a szak-középiskolában tanulóké pedig 41%.

• A **felsőfokú oktatási** intézményekbe nappali és nem nappali képzési formákra járók száma nyolc év alatt 25%-kal esett vissza. A nem nappali képzésben már 2005-től, a nappali képzésben 2009-től csökkent a hallgatók létszáma. 2013-ban nappali alapképzésre 53 ezren jelentkeztek, akiknek 78%-át vették fel. Mesterképzésre 22 ezer fő felvételizett, közülük 16 ezren kezdhették meg a tanulmányaikat.

Összefoglaló adatok

Megnevezés	2011	2012	2013
Foglalkoztatottak aránya, % ^{a)}	55,8	57,2	58,4
Munkanélküliségi ráta, % ^{a)}	11,0	11,0	10,3
Sikeres szakmai vizsgát tett tanulók száma összesen	55 888	64 839	58 409
a szakiskolákban	23 812	32 642	26 855
a szakközépiskolákban	32 076	32 197	31 554
A felsőoktatás nappali tagozatán hallgatók a 18–22 éves népesség százalékában	38,6	37,5	36,5

^{a)} A 15–64 éves népességen belül.

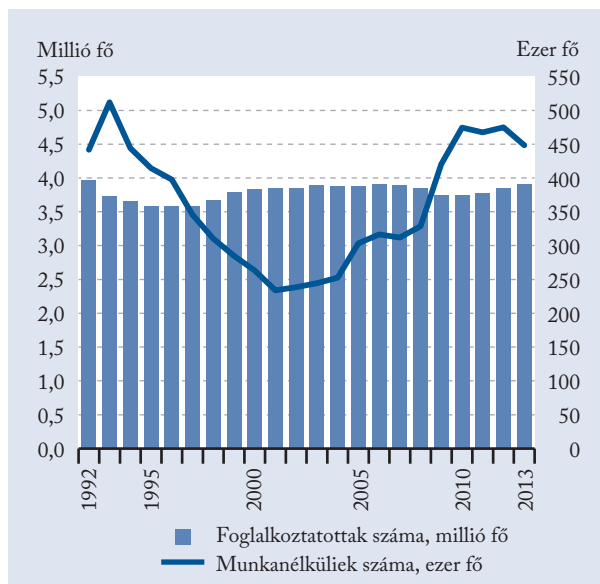
MUNKAERŐPIAC

A munka világát hazánkban az elmúlt 25 év alatt a rendszerváltás okozta gazdasági visszaesés és a 2008 őszén kibontakozó válság alapjaiban átstrukturálta, kialakítva egy alacsony foglalkoztatási, valamint magas munkanélküliségi és inaktivitási szintet. A válság hatása a munkaerőpiacra 2009-ben volt a legintenzívebb. A foglalkoztatottság csökkenése 2010 végére megállt, sőt 2011-ben némileg növekedett is, a munkanélküliség jelzőszámai azonban tovább romlottak. 2013-ban kedvezően alakultak a munkaerő-piaci folyamatok: a foglalkoztatottság nőtt, a munkanélküliség és az inaktivitás csökkent. Az év végére a foglalkoztatottak száma az elmúlt két évtized legmagasabb értékére emelkedett. Mindez nemzetközi összevetésben is hazánk munkaerő-piaci helyzetének javulását eredményezte.

Az unió tagállamainak többségében a foglalkoztatás szintje nem érte el a válság előttit

A gazdasági válság munkaerőpiacra gyakorolt hatása Európa-szerte a foglalkoztatás csökkenésében és a munkanélküliség növekedésében mutatkozott meg, a változás trendje és mértéke azonban országonként különbözött. 2010-ben a helyzet javítására a közösség új, tízéves – a lisszaboni stratégiát felváltó – gaz-

2.1. ábra
A 15–64 éves foglalkoztatottak és munkanélküliek számának alakulása

dasági programot fogadott el, amelynek sarkalatos pontja a 20–64 éves népesség körében az akkorinál jóval magasabb, 75%-os foglalkoztatási szint elérése volt. A foglalkoztatás növekedésének forrását a nők, a fiatalabb és az idősebb munkavállalók jelentősebb mértékű bevonásában, a bevándorlók munkaerő-

2.1. tábla

A 20–64 évesek foglalkoztatási aránya az Európa 2020 gazdasági programjának foglalkoztatáshoz kapcsolódó célkitűzései szerint

Megnevezés	Magyarország			EU-27		
	2010	2013	változás ^{a)}	2010	2013	változás ^{a)}
Nemek						
Férfi	66,0	69,7	+3,7	75,0	74,4	–0,6
Nő	55,0	57,0	+2,0	62,1	62,6	+0,5
Korcsoportok						
20–24 éves	33,6	34,9	+1,3	50,3	48,0	–2,3
25–54 éves	72,5	75,5	+3,0	77,6	76,8	–0,8
55–64 éves	34,4	38,5	+4,1	46,4	50,3	+3,9
Iskolai végzettség						
Alapfokú	36,8	38,2	+1,4	53,4	51,5	–1,9
Középfokú	62,1	64,9	+2,8	69,9	69,5	–0,4
Felsőfokú	77,8	78,9	+1,1	82,3	81,7	–0,6
Összesen	60,4	63,2	+2,8	68,5	68,5	0,0

a) Százalékpont.

piaci integrációjában, illetve az alacsony végzettségűek nagyobb arányú foglalkoztatásában jelölték meg. A célok az elmúlt három évben csak részben teljesültek. Az unió átlagos foglalkoztatási szintje nem változott, a 75%-os foglalkoztatottságot elérő országok köre egyetlen tagállammal bővült, miközben kilenc tagországban a ráta mérséklődött. Közülük a jelenleg is pénzügyi válsággal küzdő Cipruson és Görögországban a foglalkoztatási arány 8–11 százalékponttal visszaesett, de 4–5 százalékponttal csökkent Portugáliában és Spanyolországban is. Eközben 2010–2013 között Málta és a balti államok az unión belül a legnagyobb mértékben (5–7 százalékponttal) bővítették foglalkoztatásukat, és foglalkoztatási arányuk 65–73%-ra emelkedett. 2013-ban az unió 27 tagállamának többségében a foglalkoztatás szintje nem érte el a válság előtti. Közülük leginkább Bulgária, Ciprus, Görögország, Írország, Portugália és Spanyolország – 20–64 évesekre számított – foglalkoztatási aránya maradt el az öt évvel korábbitól. Magyarországon és öt másik uniós országban a foglalkoztatás már meghaladta a 2008. évet.

Hazánkban 2013-ban a 20–64 évesek 63,2%-os foglalkoztatási aránya 1,1 százalékponttal meghaladta az egy évvel korábbit, és 2,8 százalékponttal a 2010. évet. Az uniós átlaghoz viszonyított lemaradásunk mind az előző, mind a 2010. évihez képest mérséklődött, ugyanakkor foglalkoztatási arányunk továbbra is az alacsonyabbak közé tartozik.

Tovább csökkent az inaktívak¹⁾ száma

A gazdaságilag inaktívak helyzetét a gazdasági válság – a romló foglalkoztatási kilátások és a társadalombiztosítási ellátások körének szűkülése – alapvetően átformálta.

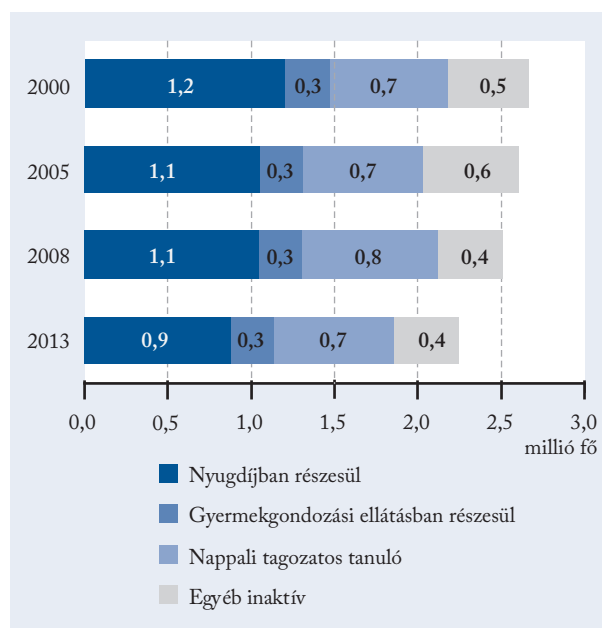
A munkaerőpiac tágan értelmezett potenciális tartalékaiként számon tartott **inaktívak** 15–64 éves népességen belüli aránya az egy évvel korábbi 35,7-ről 34,9%-ra csökkent. A magyar mutató továbbra is jelentősen meghaladta az uniós átlagot.

Az elmúlt évben a 15–64 évesek közül 2 millió 331 ezer fő tartozott az inaktívak kategóriájába, akik tehát sem foglalkoztatottként, sem munkanélküliként nem voltak jelen a munkaerőpiacon. Létszámuk az előző évhez képest 67 ezer fővel, 2008 óta pedig 285 ezer fővel csökkent. Az egy év

alatt bekövetkezett mérséklődés az inaktívak valamennyi csoportjára egyaránt jellemző volt. A létszámcsökkenés – a belső struktúra jelentős módosulása mellett – az inaktívak legnépesebb rétegét, a nyugdíjasokat²⁾ alig érintette 2013-ban. A korábbi években a szociális transzferek változása – az öregsegi nyugdíjkorhatár emelése, a korengedményes nyugdíjba vonulás lehetőségének minimalizálása, a rokkantnyugdíjazás feltételeinek szigorítása és státusuk felülvizsgálata – létszámukat jelentősen mérsékelte, miközben a 65 évesnél fiatalabb nyugdíjas nők száma 2013-ban emelkedett. (A nők 40 év munkaviszony után, életkortól függetlenül nyugdíjba mehetnek.)

2.2. ábra

A 15–64 éves gazdaságilag inaktív népesség száma és összetétele

Demográfiai értelemben a gazdaságilag inaktívak jelentősen eltérnek a teljes népesség egészétől. Körükben az átlagosnál magasabb – és az elmúlt években emelkedett – a nők aránya (60%), ami döntően a gyermekgondozási ellátás igénybevételével, az egyéb családi kötıtségekkel (betegápolás, idős gondozás stb.) és a férfiakétól eltérő nyugdíjazási korral, feltételekkel függ össze. A 15–24 éves fiatalokat és az 55–64 éveseket jellemzi a legnagyobb munkaerő-

¹⁾ A nemzetközi definíció szerint inaktívak, akik sem foglalkoztatottként, sem munkanélküliként nincsenek jelen a munkaerőpiacon.

²⁾ Idetartoznak a saját jogú öregsegi nyugdíjban, a korhatár előtti ellátásban, a rokkantsági, rehabilitációs vagy egyéb egészségkárosodási ellátásban, az özvegyi, szülői hozzátartozói nyugdíjban, az ideiglenes özvegyi nyugdíjban részesülők.

NÉMILEG JAVULTAK A MUNKAERŐ-PIACI STÁTUSVÁLTÁS ESÉLYEI

2013-ban a munkaerő-piaci státusváltás esélyei a 15–64 évesek körében némileg javultak. A magukat foglalkoztatottnak tekintők között kissé nőtt a státusmegőrzők aránya, a munkanélküliek és a gyedet, a gyestet igénybe vevők esetében pedig azoké, akik foglalkoztatottakká váltak, jóllehet az egy évvel korábban munkanélküliek közel kétharmada – mérlegelve azt a lehetőséget, hogy kitérőt tehetett akár a közfoglalkoztatás irányába is – megmaradt munkanélkülinek. A foglalkoztatottá és a munkanélkülivé válás esélye a tanulóknál némileg emelkedett, ugyanakkor foglalkoztatottá nagyobb eséllyel váltak, mint munkanélkülivé.

2.2. tábla

A 15–64 éves népesség munkaerő-piaci státusváltás* szerinti megoszlása, 2013

Egy évvel ezelőtti státus	Jelenlegi státus							összesen
	foglalkoz- tatott	munkanél- küli	tanuló	nyugdíjas	munka- képtelen	gyed, gyes, gyet	egyéb	
Foglalkoztatott	92,6	4,2	0,2	1,4	0,3	0,9	0,5	100,0
Munkanélküli	29,8	65,6	0,5	0,8	0,5	1,3	1,6	100,0
Tanuló	6,5	5,3	86,3	0,1	0,1	0,2	1,6	100,0
Nyugdíjas	0,5	0,0	0,0	98,6	0,9	0,0	0,0	100,0
Munkaképtelen	1,5	0,9	0,0	5,8	91,4	0,1	0,4	100,0
Gyed, gyes, gyet	12,5	5,4	0,0	0,0	0,2	78,2	3,6	100,0
Egyéb	8,0	6,7	0,7	1,7	0,5	3,7	78,7	100,0
Összesen: %	57,9	10,1	11,6	8,9	4,9	3,9	2,7	100,0
ezer fő	3 872,5	675,8	772,9	593,6	330,5	260,7	180,0	6 686,0

*Önbesorolás alapján.

piaci inaktivitás. Előbbiek főként nappali tagozatos tanulók, utóbbiak elsősorban a nyugdíjazás valamelyik formájában részesülnek.

2013-ban az inaktívak 56%-a rendelkezett rendszeres és kimutatható **jövedelemmel**. Közülük a nyugdíjban részesülők aránya 39% volt, gyermekgondozási ellátást 11, álláskeresői, szociális ellátást 4, árvaellátást, ápolási díjat 2%-uk kapott. A jövedelemmel nem rendelkezők, azaz a klasszikus eltartottak közül a tanulók aránya 32% volt, 13%-uk pedig olyan egyéb inaktív, akinek megélhetéséről nem állnak rendelkezésre részletesebb információk.

A hazai foglalkoztatás meghaladta a válság előtti szintet

A tartósan alacsony foglalkoztatottságon két évtizeden keresztül nem sikerült érdemben javítani. Az utóbbi években bekövetkezett szemléletváltással – a magas munkanélküliségi szint kezelése mellett – előtérbe került a foglalkoztatás növelésének fontossága, ezen keresztül pedig a pusztán pénzügyi támogatás

helyett a munkának, mint a megélhetés forrásának biztosítása, továbbá a munkaerőpiac belső, szerkezeti hibáinak kezelése.

A válságot megelőző években a foglalkoztatási arány 56–57% körüli szinten stagnált, a gazdasági válság hatására a mutató 2009–2010-ben mérséklődött, amit 2011-ben kisebb, 2012–2013-ban jelentősebb mértékű növekedés követett. Az elmúlt évben a foglalkoztatottak aránya – a 15–64 éves népességben – 58,4% volt, 1,2 százalékponttal magasabb a 2012. évinél, és 1,7 százalékponttal több a 2008. évinél. Ez meghaladta a válság előtti, egyúttal az utóbbi két évtized legkedvezőbb mutatója. A foglalkoztatás bővülésének hátterében a következő tényezők emelhetők ki:

- Az aktivitás növekedése, amit főként az idősebb korosztályokhoz kapcsolódó strukturális intézkedések váltottak ki (például a nyugdíjkorhatár emelése, a rokkantnyugdíjazás feltételeinek szigorítása vagy az ellátások felülvizsgálata stb.).

- A fiatalok, az idősebbek, a nők és az alacsony iskolai végzettségűek foglalkoztatását elősegítő célzott rétegprogramok.
- Aktív munkaerő-piaci eszközök (például a közfoglalkoztatás, a munkahely-teremtési és -megőrző támogatás, a bér- és járulékalapú támogatások).
- A munkaerőpiac rugalmasságához hozzájáruló eszközök (például az atipikus foglalkoztatási formák támogatása, az egyszerűsített foglalkoztatás, a 2013. január 1-jétől teljes egészében hatályba lépett új Munka Törvénykönyve).

2013-ban a 15–64 éves népességen belül 3 millió 906 ezer fő volt **foglalkoztatott**, 64 ezerrel több az egy évvel korábrinál. A növekedéshez eltérő mértékben a közfoglalkoztatás kiterjesztése és szezonális jellegének mérséklése, a versenyszféra hazai és a közsféra telephelyein dolgozók, valamint a külföldön – döntően a német és az osztrák munkaerőpiacon – munkát vállalók egyaránt hozzájárultak. (A foglalkoztatottak száma az elmúlt két évtizedben először a 2013. december–2014. február időszakban haladta meg a 4 millió főt.)

A közfoglalkoztatás szerepe meghatározó

A válság munkaerő-piaci hatásainak tompítása érdekében nagyobb hangsúlyt kapott a közfoglalkoztatás.³⁾ A 15–64 éves foglalkoztatottak száma 2012-ben és 2013-ban azonos mértékben, évi 64 ezer fővel bővült. A változás hattizede mindkét évben a közfoglalkoztatás növekedéséből adódott. Az elmúlt években változó számban és formában történt a közfoglalkoztatás, ezen belül 2013-ban – az intézményi munkaügyi statisztika adatai szerint – 129 ezer főt alkalmaztak,⁴⁾ 38 ezer fővel többet, mint egy évvel azelőtt. A létszám az év utolsó két hónapjában volt a legmagasabb. A hangsúly – 2012-höz hasonlóan – 2013-ban is a teljes munkaidős foglalkoztatáson volt, ahol a havi bruttó 76 800 forintos átlagkereset 5,1%-kal haladta meg az előző évit. Az elmúlt évi program döntően az ország keleti régióira összpontosult, a közfoglalkoztatottak közel héttizede Észak-Magyarországon, Észak-Alföldön és Dél-Alföldön dolgozott. Ezzel szemben Nyugat-Dunántúlon vagy Közép-Dunántúlon a közfoglalkoztatottak aránya 5–6% volt.

MUNKAHELYTEREMTÉS: UTAK ÉS LEHETŐSÉGEK

Az Európai Bizottság elmúlt évet vizsgáló, Foglalkoztatás és társadalmi fejlődés Európában⁵⁾ című jelentése szerint a munkaerőpiacon – bár a tartós munkanélküliség kérdése megoldatlan, és nem indult meg az elvesztett munkahelyek reprodukciója sem, valamint bizonytalan a kényszerű részmunkaidős állások visszaminősítése is – fellelhetőek a konszolidáció jelei.

A munkanélküliség emelkedésével Európa-szerte nőtt a szegénységi kockázat. Az elszegényedés nem csupán a munkahelyüket elvesztőket érintette, hanem a fizetés- és/vagy a munkaidő-csökkentés miatt az állásukat megtartókat is. A munkához jutás az esetek felében segíti a szegénységből való kilábalást, ezen kívül meghatározó a háztartás többi tagjának munkaerő-piaci helyzete is.

A strukturális fejlesztésekre, beruházásokra és támogatásokra 2007 és 2015 között rendelkezésre álló pénzügyi keretösszegnek – kutatások szerint – lehetnek jelentős foglalkoztatási hatásai is, de a közvetlen munkahelyteremtésnél fontosabb a munkaerő foglalkoztathatósága (idetartozik a képzettségi szint, az infrastruktúra, az intézmények megléte, köztük az óvodáké, mobilitás stb.) és a makrogazdasági konjunktúra. A munkahelyteremtéssel létrehozott állások kevesebb mint tizede növeli tartósan a foglalkoztatást. A kifejezetten munkahely-teremtési célú források foglalkoztatásra gyakorolt hatása hosszú távon nem olyan erős, mint azoké a forrásoké, amelyek közvetlenül nem a munkahelyteremtést célozzák, viszont konjunktúrát teremtenek és keresletet generálnak. A foglalkoztathatóság rövid távon behatárolja a munkahelyteremtés lehetőségeit,⁶⁾ ezért a foglalkoztathatóság javítása főként a munkaerőpiacról tartósan kiszorulóknak esetében eredményezheti a foglalkoztatás bővítését.

³⁾ A közfoglalkoztatás átmeneti munkalehetőség azoknak, akik önálló álláskeresőse hosszú ideig eredménytelen volt. Speciális, támogatott munkaviszony, célja, hogy a résztvevő sikeresen vissza-, illetve bekerüljön az elsődleges munkaerőpiacra.

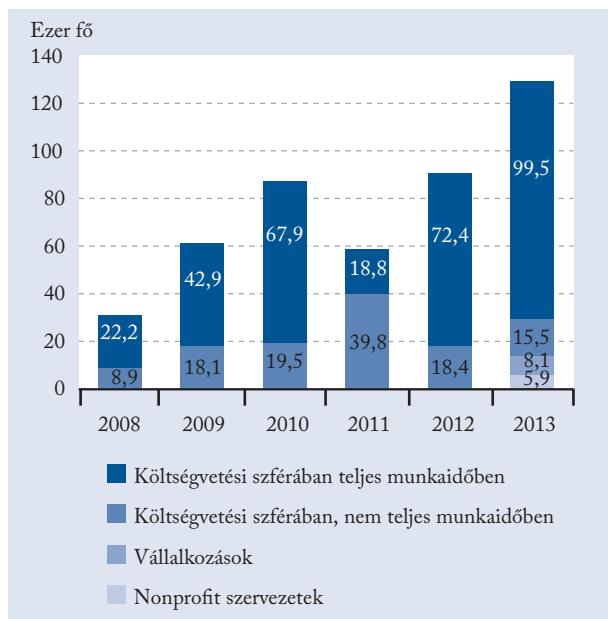
⁴⁾ Változás az előző évekhez képest, hogy 2013-tól a költségvetési intézményeknél közfoglalkoztatás keretében foglalkoztatottak adatai kiegészültek a legalább öt főt foglalkoztató vállalkozásoknál és a megfigyelt nonprofit szervezeteknél közfoglalkoztatottak adataival.

⁵⁾ Forrás: Employment and Social Developments in Europe 2013, European Commission, Luxembourg, 2014.

⁶⁾ Forrás: Major K. – Tétényi T.: Munkahelyteremtés és foglalkoztatás, Közgazdasági Szemle, LX. évf., 9. szám, 965–991. o.

2.3. ábra

A közfoglalkoztatottak éves átlagos száma a nemzetgazdaságban

Nőtt a külföldi munkavállalás

A külföldön dolgozó magyarok pontos létszámáról nem állnak rendelkezésre statisztikák, azonban a munkaerő-felmérés bizonyos változások jelzésére alkalmas. A felmérés a külföldön dolgozók közül azokat veszi számba, akiket a válaszolók háztartásuk tagjaként azonosítanak, rendszeresen haza járnak, és jövedelmükkel hozzájárulnak az adatot szolgáltató háztartás tagjainak megélhetéséhez. A felmérés nem tartalmazza azoknak a háztartásoknak az adatait, amelyeknek minden tagja külföldön tartózkodik, így a háztartás megélhetési költségei is külföldön merülnek fel. Továbbá nehezen meghatározható, mekkora azoknak a létszáma, akik időszakosan – a nyári szünetben, az osztrák síszezonban, a mezőgazdasági betakarítás időszakában – vállalnak néhány hetes, hónapos munkát külföldön. A felsoroltak alapján a külföldi munkavállalók létszáma az utóbbi években növekedett. 2013-ban éves átlagban 98 ezer fő dolgozott külföldi telephelyen, döntően Ausztriában, Németországban, illetve az Egyesült Királyságban. A külföldön munkát vállalkozók közel háromnegyede férfi, többségük (85%) a legjobb munkavállalási korú: 25–54 éves. Érettségivel vagy annál magasabb iskolai végzettséggel 45%-uk rendelkezett, és hasonló azok aránya is, akik szakiskolai, szakmunkásképző végzettséggel dolgoznak külföldön.

Nyugat-Magyarországról, különösen Ausztria irányába magas – feltételezhetően napi ingázás formájában – a külföldi munkavállalás, miközben az észak-magyarországi lakóhellyel rendelkezők – huzamos ingázás formájában – gyakran vállalnak munkát Németországban.

Módosultak a foglalkoztatottak demográfiai jellemzői

A foglalkoztatás **nemek** közötti különbségét a gazdasági válság mérsékelte, mivel annak negatív hatása elsősorban a több férfi munkaerőt foglalkoztató ágazatokban (feldolgozóipar, építőipar) jelentkezett. A válság időszakában tehát a nők foglalkoztatása kevésbé csökkent, mint a férfiaké, azonban az utóbbi három évben a férfiak foglalkoztatása erőteljesebben bővült, ami a két nem közötti különbséget növelte. 2013-ban a 15–64 éves férfiak foglalkoztatási aránya 1,8 százalékponttal, 64,3%-ra emelkedett, míg a nők 52,8%-os mutatója 0,7 százalékponttal haladta meg az előző évit. A foglalkoztatási arány mindkét nem esetében – a munkaerő-felmérés 21 éves történetében – az elmúlt évben volt a legmagasabb, ugyanakkor az Európai Unió 27 tagállamával összevetve a férfiak és a nők foglalkoztatási aránya továbbra is a tagországi rangsor alsó harmadához tartozott.

A foglalkoztatottak **korösszetétele** az elmúlt néhány évben némileg módosult, a gazdasági válság leginkább a fiatal és az idősebb munkavállalók foglalkoztatásában érezte hatását. A válság időszakában nehezebbé vált a fiatalok elhelyezkedése, romlottak a munkavállalási esélyeik azáltal, hogy a munkaerőpiacot elhagyók helyét nem töltötték be, miközben az idősebbek később, magasabb életkorban mentek nyugdíjba. 2013-ban a fiatalok a foglalkoztatottak közel 6%-át tették ki, számuk kissé nőtt az előző évhez képest, akárcsak foglalkoztatási arányuk (18,6-ről 19,8%-ra). A legjobb munkavállalási korú, 25–54 évesek 75,5%-os foglalkoztatási aránya 0,9 százalékponttal meghaladta a 2012. évit. Az idősebb, 55–64 éves foglalkoztatottak száma folyamatosan növekszik a rájuk vonatkozó döntések – például a nyugdíjkorhatár emelése vagy a nyugdíjasok munkavállalását meghatározó szabályok változása – következtében. 2013-ban az idősebbek foglalkoztatási aránya 38,5% volt, szemben az egy évvel korábbi 36,9%-kal. A válság hatására mindhárom korcsoportban csökkent a foglalkoztatási arány uniós átlaghoz viszonyított különbsége, ennek eredményeként a legjobb munkavállalási korúak hazai

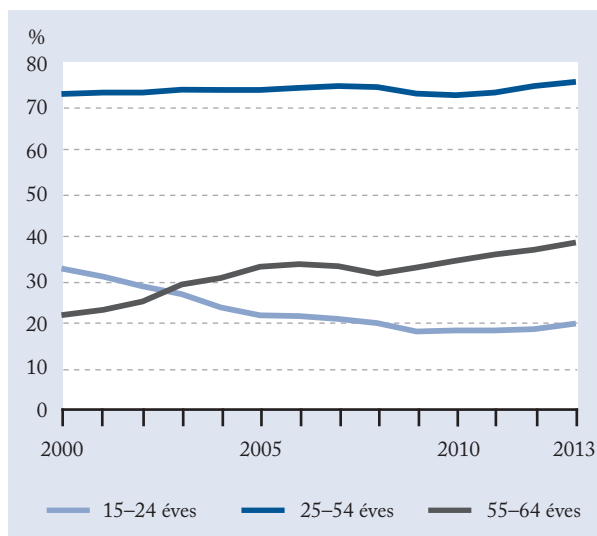
mutatója 2013-ban mindössze 1,3 százalékponttal volt alacsonyabb az EU-27 átlagánál.

A foglalkoztatottak között mérséklődik a legfeljebb alapfokú és a középfokú végzettségűek aránya, és emelkedik a felsőfokú végzettségűeké. A 15–64 éves foglalkoztatottak 10,5%-a legfeljebb alapfokú végzettségű, a középfokú végzettségűek aránya 63,1%, míg a felsőfokúaké 26,3%. (2005-ben 14,0, 64,9, illetve 21,1% volt az iskolai végzettség szerinti megoszlás.) 2013-ban mindhárom végzettségi szint foglalkoztatási rátája nőtt. Továbbra is a legfeljebb alapfokú végzettségűek foglalkoztatottá válásának esélye a legkisebb, foglalkoztatási arányuk (27,2%), mintegy harmada a felsőfokú végzettségűekének (78,9%). Helyzetüket alapvetően meghatározza a számukra rendelkezésre álló munkahelyek korlátozottsága, bár 2013-ban a szakképzettséget nem igénylő munkakörökben mérsékelték alkalmazásuk költségeit, a munkáltatói adóterhek csökkentése révén. Ezen kívül az alacsony iskolai végzettségűek, a szakmai végzettséggel nem rendelkezők számára – ha átmeneti jelleggel is – a közfoglalkoztatás keretében biztosítanak lehetőséget a munka világába való bekapcsolódásra.

A foglalkoztatottak **ágazati struktúrája** némileg átrendeződött 2013-ban. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma a korábbi évek növekedése után elmaradt az egy évvel korábbtól, de jelentősen mérséklődött a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás, az ingatlanügyletek, illetve a művészet, szórakoztatás, szabadidő területén is. Az iparban foglalkoztatottak

2.4. ábra

A foglalkoztatási arány alakulása korcsoportok szerint

száma némileg emelkedett, a legjelentősebb ágazatában, a feldolgozóiparban szintén növekedett a létszám. Számottevően nőtt a foglalkoztatottak létszáma az információ és kommunikáció, a szakmai, tudományos, műszaki tevékenység és a közigazgatás nemzetgazdasági ágakban is. (A közigazgatás létszámnövekedése leginkább a közfoglalkoztatás bővülésével függött össze.) Az építőipar területén – a 2008 óta tartó mérséklődést követően – 2013-ban enyhén emelkedett a foglalkoztatottak száma.

MINDEN HARMADIK FOGLALKOZTATOTT NAPONTA INGÁZIK

Magyarországon a 20. század társadalmi-gazdasági átalakulása a lakóhely és a munkahely térbeli elkülönülését hozta, tömegessé válása pedig az erőltetett iparosításhoz köthető. Az 1950-es évektől a naponta ingázók száma és aránya egyaránt emelkedett, arányuk 1960 és 1990 között 13,4-ről 25,3%-ra nőtt, számuk pedig meghaladta az 1,1 millió főt. A legutóbbi, 2009/2010-ben végrehajtott időmérleg-felvétel adatai szerint a naponta ingázó foglalkoztatottak aránya – a foglalkoztatottak létszámának csökkenése mellett – 30,3%-ra emelkedett. Közöttük többségben vannak a férfiak, a 17–29 éves fiatalok, a legfeljebb középfokú végzettségűek és a községekben lakók.

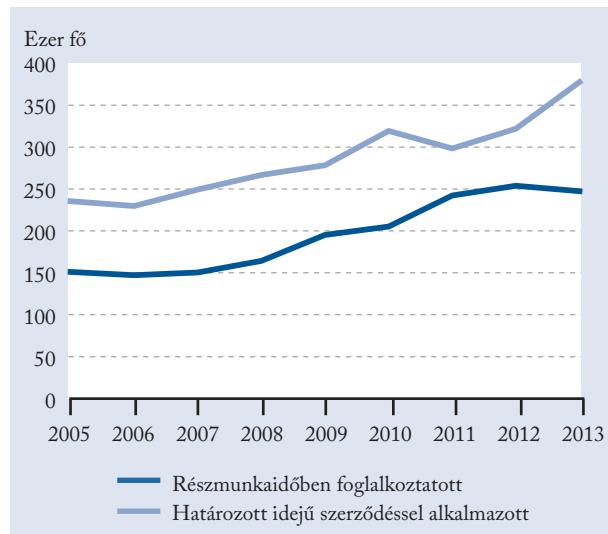
A 17–84 éves népesség naponta átlagosan 63 percet fordít közlekedésre, ezen belül a tanulóknak (98 percet) és a foglalkoztatottaknak (74 percet) kell a legtöbb időt utazással tölteni, leginkább azért, hogy eljussanak az iskolába, illetve a munkahelyükre. A naponta ingázó foglalkoztatottaknak mind a lakóhelyük, mind a munkahelyük településén közlekedniük kell, és emellett meg kell tenniük a két település közötti távolságot is. Vélhetően a gyorsaság és a kényelmi szempontok miatt esetükben a gépkocsihasználat a leggyakoribb, adott napon ily módon 49,1%-uk tette meg ezt az utat, időráfordításuk pedig 78 perc volt. Az ingázók 31,9%-a a tömegközlekedési eszközöket használta, átlagosan 82 percig. A tanulók jellemzően gyalog, illetve a tömegközlekedést igénybe véve közlekednek.

Csekély mértékű az atipikus foglalkoztatás

Magyarországon a munkavégzés hagyományosan teljes munkaidős munkavégzést jelent, így az atipikus foglalkoztatási formák kevéssé terjedtek el. A gazdasági válságra adott munkaerő-piaci válaszok között azonban felértékelődött a tömeges elbocsátás alternatívájaként alkalmazott rugalmas foglalkoztatási formák (határozott idejű munkaszerződéssel, részmunkaidőben, távmunka keretében, munkaerő-kölcsönző cégen keresztül történő foglalkoztatás, önfoglalkoztatás stb.) szerepe. A 15–64 évesek körében a részmunkaidőben foglalkoztatottak aránya a válságot megelőzően 3–4% volt, majd a válság kezelésére szolgáló stratégiák következtében arányuk növekedett, és 2013-ban 6,3% volt. Létszámuk 2008 és 2013 között 83 ezer fővel, 247 ezerre emelkedett. A nők körülbelül kétszer gyakrabban dolgoznak részmunkaidőben, mint a férfiak, miközben a határozott idejű

2.5. ábra

Egyes atipikus foglalkoztatási formák
létszámának alakulása
(a 15–64 éves népességen belül)

TÖVÁBBRA IS SOKAT DOLGOZNAK A MAGYAROK⁷⁾

2012-ben a munkaképes korú (15–64 éves) magyar népesség közül 3 millió 843 ezer fő volt foglalkoztatott, a lakosság 57,2%-a. Ekkor egy dolgozó átlagosan 1888 órát – 8 órás munkanappal számítva 236 napot – töltött munkával. Az OECD-tagországokhoz képest a magyarok sokat dolgoznak, és a rangsorban a nyolcadikak. Nálunk csak a chileiek, az észtek, a görögök, az izraeliek, a dél-koreaiak, a lengyelek és a mexikóiak dolgoztak többet. A legkevesebb időt a holland, a német és a norvég munkavállalók töltötték munkával, náluk magas a részmunkaidőben foglalkoztatottak aránya. Magyarországon – és Belgium kivételével valamennyi OECD-országban – jelentősen csökkent az egy dolgozóra jutó munkaórák száma a megelőző és a 2000. évihez képest is.

2.3. tábla

Az egy dolgozóra jutó éves átlagos munkaórák száma az OECD-tagországokban, 2012

(évi munkaóra/fő)							
Ország	Mutató	Ország	Mutató	Ország	Mutató	Ország	Mutató
Mexikó	2226	Csehország	1800	Izland	1706	Luxemburg	1609
Dél-Korea	2090 ^{a)}	USA	1790	Ausztria	1699	Belgium	1574
Görögország	2034	Szlovákia	1785	Portugália	1691	Dánia	1546
Chile	2029	OECD-átlag	1765	Spanyolország	1686	Írország	1529
Lengyelország	1929	Olaszország	1752	Finnország	1672	Franciaország	1479
Izrael	1910	Japán	1745	Egyesült Királyság	1654	Norvégia	1420
Észtország	1889	Új-Zéland	1739	Szlovénia	1640	Németország	1397
Magyarország	1888	Ausztrália	1728	Svájc	1636 ^{a)}	Hollandia	1381
Törökország	1855	Kanada	1710	Svédország	1621		

^{a)} 2011. évi adat.

⁷⁾ Forrás: OECD Employment Outlook, 2013, OECD Publishing, New York, 2013.

szerződéses alkalmazás a két nem között kiegyenlítettebb. A munkáltatók egyre nagyobb arányban élnek a határozott idejű alkalmazás lehetőségével, az ilyen formában alkalmazottak aránya a 2008. évi 7,8-ról 2013-ra 10,8%-ra emelkedett. Az unióban az atipikus foglalkoztatási formák közül mind a részmunkaidős, mind a határozott idejű szerződéssel alkalmazás jóval elterjedtebb, előbbi aránya 19,6, utóbbié 13,8% volt 2013-ban.

Jelentősen mérséklődött a munkanélküliség

A munkanélküliek száma a válság következtében, 2008–2012 között 145 ezer fővel nőtt. 2013-ban viszont csökkent a munkanélküliség: a **munkanélküliek száma** – a 15–64 éves népesség körében – 448 ezer fő volt, 26 ezer fővel kevesebb a 2012. évinél. A **munkanélküliségi ráta** 10,3%-os értéke 0,7 százalékponttal volt alacsonyabb az egy évvel korábbinál.⁸⁾ (A munkanélküliségi ráta értéke 2013. II. felében egy számjegyre mérséklődött. A csökkenés 2014 I. negyedévében is folytatódott, a mutató értéke 8,4%-ot tett ki.)

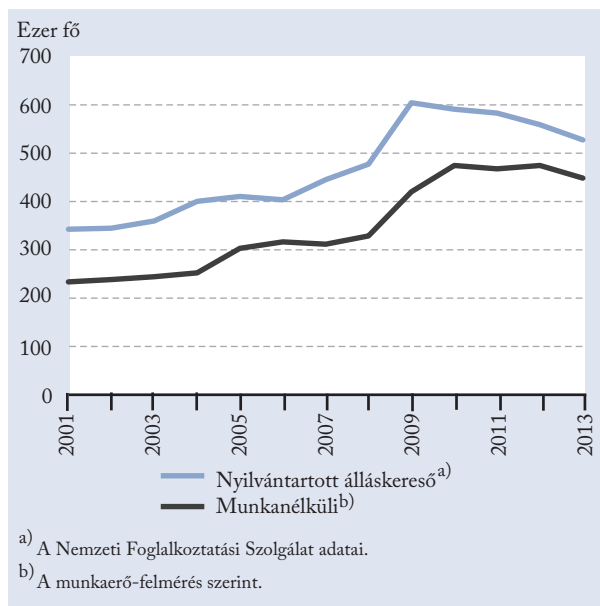
A KSH munkaerő-felmérése mellett a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat (NFSZ) adminisztratív forrásából is rendelkezésre állnak adatok. A **nyilvántartott állás keresők** száma éves átlagban közel 528 ezer fő volt, 31,5 ezer fővel kevesebb a 2012. évinél. A változás a munkaerő-felmérésben szereplőnél jelentősebb, mivel a közmunkában való részvétel lehetősége és az állás keresőként való megjelenés között közvetlen a kapcsolat. A munkanélküliek létszámának a két fogalmi rendszer közötti különbsége az utóbbi években mérséklődött, 2013-ban 79 ezer fő volt.

A **férfiak és a nők** munkanélküliségi mutatói 2013-ban egyaránt mérséklődtek az előző évihez képest, a férfiak esetében nagyobb mértékben. A két nem munkanélküliségi rátája az elmúlt évben megegyezett: 10,3% volt, ez az érték – a férfiak és a nők esetében egyaránt – az uniós országok rangsorának középmezőjéhez tartozott.

Minden ötödik munkanélküli 15–24 éves fiatal volt, létszámuk az előző évhez képest lényegében nem változott. Ebben a **korcsoportban** a legmagasabb a munkanélküliségi ráta: 27,2%. (A fiatalok el-

2.6. ábra

A nyilvántartott állás keresők és a munkanélküliek számának alakulása

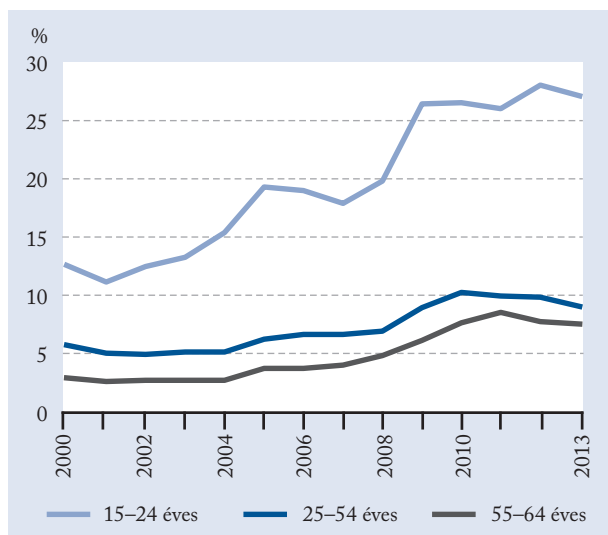
helyezkedési esélyeit nagyban meghatározza, hogy az idősebb generációk a korábbi évekhez képest tovább maradnak a munkaerőpiacon, valamint az, hogy a képzési kibocsátás és a munkaerő-piaci igény teljes összhangban egymással, ami kitolja a képzés befejezése és a munkába lépés közötti időszakot.) A munkanélküliek többsége 2013-ban is a 25–54 éves korcsoportba tartozott, és mind létszámuk, mind munkanélküliségi rátájuk (9,2%) csökkent a 2012. évihez képest. A munkanélküliek között minden tizedik az 55–64 éves generációhoz tartozott az elmúlt évben. Jóllehet a létszámuk némileg meghaladta az egy évvel korábbit, munkanélküliségi rátájuk (7,7%) enyhén csökkent.

A munkanélkülivé válás esélyeit a magasabb **iskolai végzettség** mérsékli. 2013-ban a legfeljebb alapkörű iskolai végzettségű 15–64 évesek voltak a leginkább érintettek, körükben hatszor magasabb a munkanélküliségi ráta (24,2%), mint a felsőfokú végzettséggel rendelkezők esetében (4,1%). Az elmúlt évben valamennyi végzettségi szint esetében csökkent a munkanélküliségi ráta, leginkább az érettségivel rendelkező középfokú végzettségűek között.

⁸⁾ A munkanélküliek létszámcsökkenése elmaradt a foglalkoztatottak létszámnövekedésétől, ami egyrészt azzal magyarázható, hogy a foglalkoztatottság bővülésében meghatározó közmunkaprogramok az aktív kereséssel – a reménytelen kilátások miatt – már felhagyó rétegeknek is lehetőséget nyújtottak a munka világába történő újbóli bekapcsolódásra, másrészt a korábban inaktív státusúak munkakeresési aktivitása is emelkedett.

2.7. ábra

A munkanélküliségi ráta alakulása korcsoportok szerint

A hazai munkanélküliséget hosszú idő óta a **tar-tósan**, legalább egy éve **munkanélküliek** magas aránya jellemzi. A munkanélküliként eltöltött idő elhúzódása erőteljesen mérsékli az egyén munkaerő-piaci értékét és újbóli elhelyezkedésének esélyét, egy idő után pedig csak speciális programok segítségével érhető el az állástalanok visszavezetése a munka világába. 2013-ban a munkanélküliek megközelítőleg fele tartós munkanélküli volt. Arányuk 3,8 százalékponttal meghaladta az előző évit, vagyis tovább emelkedett a legalább egy éve állást keresők aránya, ezzel párhuzamosan jelentősen mérséklődött az újonnan munkanélkülivé válóké. Az **álláskeresés átlagos időtartama** egy év alatt alig változott, 17,6 hónapról 17,9 hónapra emelkedett.

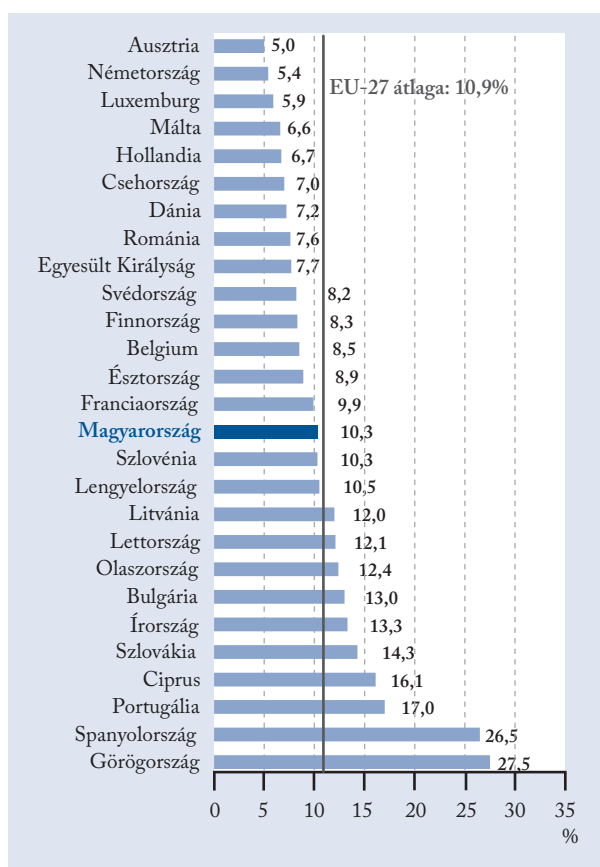
A munkanélkülieken felüli **munkaerő-piaci tartalékként** tekinthetők mindazon inaktívok, akiknél – a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) munkanélküliségre vonatkozó hármas definíciójából⁹⁾ – vagy a keresés, vagy a rendelkezésre állás kritériuma nem teljesül. Továbbá idesorolhatók az alulfoglalkoztatottak is, vagyis azok, akik teljes munkaidős állás hiányában kényszerülnek részmunkaidőben dolgozni. 2013-ban a munkaerő-piaci tartalék létszáma mintegy 328 ezer fő volt, 17 ezer fővel több az egy évvel korábbinál. A bővülést az aktív keresést nem

folytatók és az alulfoglalkoztatott részmunkaidősök számának növekedése okozta.

A válság mindenütt a munkanélküliség növekedését eredményezte. Hatása az **uniós tagországokban** még 2013-ban is érzékelhető volt, az előző évihez képest a **munkanélküliségi ráta** az országok többségében tovább emelkedett. Főként a dél-európai uniós országokban a gazdaságot és a pénzügyi rendszert érintő nehézségek növelték a – korábban is – magas szintű munkanélküliséget. 2013-ban Görögországban és Spanyolországban mérték a legmagasabb, 27–28%-os munkanélküliségi rátát, emellett Cipruson és Portugáliában a mutató 16–17%-os értéke szintén jelentősen meghaladta az uniós átlagát (11%). Ezzel szemben Ausztriában és Németországban volt az unión belül a legalacsonyabb a ráta (5%). A magyar mutató (10,3%) a középmezőnyben helyezkedett el 2013-ban. Az uniós országok

2.8. ábra

A 15–64 évesek munkanélküliségi rátája, 2013

⁹⁾ Nincs munkája, aktívan keres munkát és rendelkezésre áll, azaz két héten belül munkába tudna állni.

rangsorában elfoglalt helyünk javult, miközben a hazai munkanélküliség – az egy évvel korábbival szemben – uniós átlag alatti. (Erre legutóbb 2006-ban volt példa.)

A **fiatalok munkanélkülisége** az uniós országok többségében mérséklődött, de továbbra is magas. Helyzetük Görögországban és Spanyolországban a legnehezebb, ahol 10 fiatalból csaknem 6 állástalan, de Cipruson, Olaszországban és Portugáliában is magas az arányuk (közel 40%). A munkanélküliségnek az osztrák és a német fiatalok vannak legkevésbé kitéve, körükben a ráta 8–9%. A hazai mutató (27%) az uniós rangsor középmezőnyéhez tartozik, az ír-
hez, valamint a lengyelhez hasonló.

Több üres álláshely a versenyszférában és a költségvetés területén

A betöltésre váró **üres álláshelyek** száma és aránya konjunktúramutatóként az aktuális munkaerő-kereslet jelzésére szolgál, egyúttal érzékenyen reagál a gazdasági helyzet változására. A foglalkoztatási kilátások előrejelzésére szolgáló üres álláshelyek száma – nemzetgazdasági szinten – 2008 végétől csökkent, 2009-ben volt a legalacsonyabb, azóta ismét emelkedett. 2013-ban átlagosan 32,8 ezer betöltésre váró üres álláshely volt, közel negyedével több az előző évinél. Az üres álláshelyek számának alakulása szezonális jellegű, az éven belül az I. negyedévében volt a legtöbb üres álláshely (36,7 ezer), a IV. negyedévben pedig a legkevesebb (29,4 ezer). Munkaerő-piaci szempontból kedvező, hogy a növekedés mindhárom gazdasági formában (a verseny-, a köz- és a nonprofit szférában) jelentős mértékű volt. A betöltésre váró állások 53%-a a vállalkozásoknál, 41%-a a költségvetési intézményeknél,¹⁰⁾ a fennmaradó pedig a nonprofit szférában állt rendelkezésre. 2013-ban az üres álláshelyek aránya – nemzetgazdasági szinten – 1,2% volt, kissé magasabb az előző évinél. Az utóbbi években folyamatosan növekedett az üres álláshelyek aránya a versenyszférában, 2013-ban 0,9%-ot tett ki. Ezen belül magas a mutató a – foglalkoztatás szempontjából meghatározó – feldolgozóiparban (1,2%), az információ, kommunikáció (1,9%), a pénzügyi, biztosítási (1,2%), valamint az adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység (1,3%) területén. Az állami döntéshozatal sa-

játos szerepéből adódóan hagyományosan magas a betöltésre váró álláshelyek aránya a költségvetésben, továbbá azok ágazataiban.

Mérséklődő területi különbségek

A területi különbségek a válság hatására időlegesen mérséklődtek. A legkedvezőbb munkaerő-piaci helyzetben lévő régiókat az ipar erőteljes súlya miatt jobban érintette a termelés-visszafo-
gás, a létszámleépítés, miközben a kiterjesztett közmunkaprogramok döntően a tartósan kedvezőtlen helyzetű régiókba irányultak. Ezzel párhuzamosan a munkanélküliség valamennyi területen számottevően emelkedett. A területi polarizáltság mérséklődése átmeneti jellegűnek bizonyult, a különbségek 2010 és 2012 között újból nőttek. 2013-ban a régiók (azon belül pedig a megyék) munkaerő-piaci helyzete esetenként jelentősen változott, aminek következtében ismételt csökkentek a területi különbségek. A **foglalkoztatottak száma és aránya** valamennyi régióban nőtt, miközben a **munkanélkülieké** három régióban (Nyugat-Dunántúlon, Észak- és Dél-Alföldön) magasabb, négyben (Közép-Magyarországon, Közép- és Dél-Dunántúlon, valamint Észak-Magyarországon) alacsonyabb volt a 2012. évinél. Dél-Dunántúlt és Észak-Magyarországot jellemezte a legkedvezőbb változás: a legnagyobb mértékben itt bővült a foglalkoztatás és mérsék-

2.4. tábla

A foglalkoztatási arány és a munkanélküliségi ráta alakulása régióként (a 15–64 éves népességben belül)

(%)

Régió	Foglalkoztatási arány			Munkanélküliségi ráta		
	2008	2010	2013	2008	2010	2013
Közép-Magyarország	62,7	60,3	62,8	4,6	9,0	8,7
Közép-Dunántúl	60,3	57,3	61,0	5,9	10,3	8,9
Nyugat-Dunántúl	62,1	59,0	62,0	5,0	9,2	7,8
Dél-Dunántúl	51,0	53,1	55,7	10,3	12,2	9,2
Észak-Magyarország	49,5	48,7	51,7	13,4	16,1	13,0
Észak-Alföld	49,9	49,3	53,3	12,0	14,6	14,5
Dél-Alföld	54,5	54,4	56,9	8,8	10,7	11,4
Ország összesen	56,7	55,4	58,4	7,9	11,2	10,3

¹⁰⁾ A fegyveres szervek állásai nélkül.

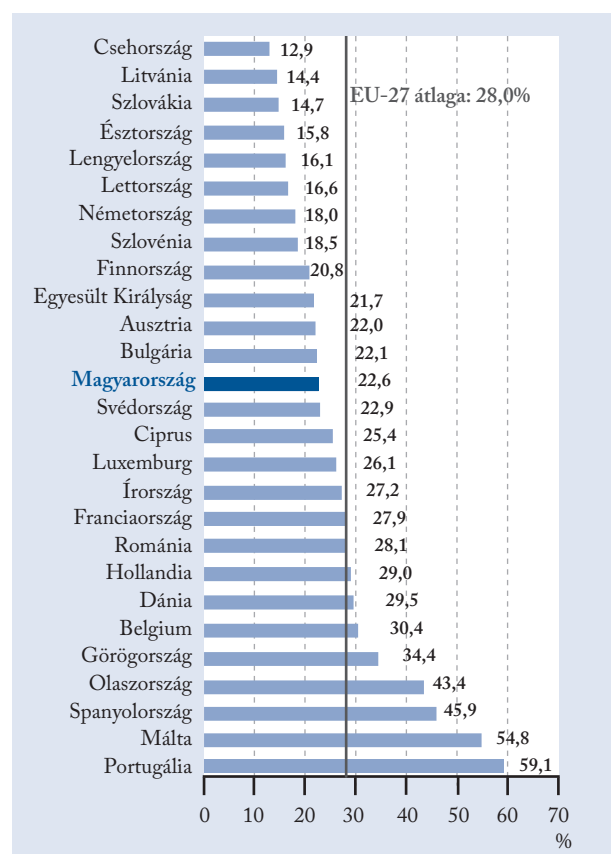
lódott a munkanélküliség.¹¹⁾ A gazdasági teljesítményt nézve a fejletlenebb dél-dunántúli és keleti országrészben a jelentős növekedés ellenére a foglalkoztatás továbbra is számottevően eltér a közép-magyarországitól, valamint a közép- és a nyugat-dunántúlitól.

KÖZNEVELÉS, FELNŐTTKÉPZÉS, FELSŐOKTATÁS

A magyarországi foglalkoztatottság nemzetközi viszonylatban alacsonynak számító szintje egyidejűleg több okkal is magyarázható, de ezek közül az egyik leginkább kézenfekvő a népesség iskolai végzettsége, ezért nem tekinthetünk el az oktatási rendszer sajátosságaitól. A statisztikai adatok szerint az

2.9. ábra

Legfeljebb alapfokú* végzettséggel rendelkezők aránya a 15–64 éves népességben, 2013

* Az ISCED nemzetközi besorolás alapján vett 0–2 kategóriákat tartalmazza.

iskolai végzettség tekintetében európai összehasonlításban nem vagyunk rossz helyzetben, a legfeljebb alapfokú végzettségűek aránya jóval az uniós átlag alatt van, bár a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya is alacsonyabb annál. Magyarországon a jelentős többség középfokú végzettséggel rendelkezik.

Javult a népesség iskolai végzettsége

A népesség iskolai végzettsége folyamatosan javul, a népszámlálás adatai alapján 2001 és 2011 között a 25–64 éves népességben a érettségizettek aránya 28-ról 31%-ra emelkedett, míg a diplomásoké 7 százalékponttal 21%-ra nőtt. Ez alatt a pusztán általános iskolai végzettséggel rendelkezők száma és aránya jelentősen csökkent. Hosszabb időtávban még jelentősebb a változás.

Az iskolarendszerű oktatásban – a köznevelésben és a felsőoktatásban együtt – 2013-ban 1 millió 986 ezren tanultak, 3,1%-kal kevesebben, mint egy évvel korábban és 13%-kal kevesebben, mint 2005-ben. A leginkább érintett korcsoport, a 5–22 évesek létszáma ezen időszak alatt viszont 11%-kal esett vissza. Az iskolába járók számának nagyobb fokú csökkenése mögött a felsőoktatás expanziójának az elmúlt évtized második felében, végén bekövetkező lecsengése áll: a felsőfokú oktatási intézményekbe nappali és nem nappali képzési formákra járók száma 2005 óta 25%-kal esett vissza.

A legutóbbi népszámlálás adatai szerint a felsőfokú végzettséggel rendelkezők negyede az oktatás, pedagógia, 29%-a a társadalomtudományok, gazdaság, jog, 17%-a műszaki területen szerzett

2.5. tábla

A 25–64 éves népesség legmagasabb iskolai végzettségének alakulása a népszámlálások alapján

	(%)			
Iskolai végzettség	1980	1990	2001	2011
Általános iskola 8. évfolyamnál alacsonyabb	29,2	14,4	4,1	1,9
Általános iskola 8. évfolyam	35,4	37,1	30,6	16,9
Középiskola érettségi nélkül, szakmai oklevéllel	9,9	16,1	23,5	28,7
Érettségi	17,9	21,0	27,6	31,5
Egyetem, főiskola stb. oklevéllel	7,6	11,5	14,3	21,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

¹¹⁾ Dél-Dunántúlon Baranya és Tolna megyében, Észak-Magyarországon Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megyében jelentősen nőtt (2,2–4,1 százalékponttal) a foglalkoztatási arány és jelentősen csökkent (2,4–4,7 százalékponttal) a munkanélküliségi ráta.

diplomát. Az egészségügy és orvostudomány, a természettudományok, a humántudományok és művészetek, az agrártudományok (ideértve az állatorvosi képzést is), valamint a szolgáltatások külön-külön 5–8% körüli arányt képviselnek.

Az általános iskolát sikeresen (nappali képzés keretében) befejezők száma 2013-ban 91 ezer volt, 3,8%-kal kevesebb, mint 2012-ben és közel negyedével kevesebb, mint 2005-ben. Sikeres érettségi vizsgát 77 ezer diák tett, kilenctizedük nappali képzésben. Az érettségi vizsgát tettek száma – a gyermeklétszám csökkenéséből adódóan – mind a nappali, mind a nem nappali képzésben 2009 óta csökkent. 2013-ban újra csökkent a szakmai vizsgát tett tanulók száma is. Összesen 58 ezer fő szerzett szakképesítést, négyötöd részük nappali képzésben. Felsőfokú oklevelet 52 ezer (nappali képzésben 37 ezer) hallgató szerzett, ami 2,2%-kal több az előző, és 13%-kal a 2005. évinél. A felsőfokú oktatási intézmények nem nappali képzés formáin 15 ezren végeztek, 40%-kal kevesebben, mint 2005-ben. A felsőoktatási expanzió lassulása elsősorban azzal függ össze, hogy a hallgatók között visszaesett a nem nappali munkarendben tanulók – az elmúlt évtized közepéig jelentősen megnövekedett – aránya.

Bővülő óvodai ellátás

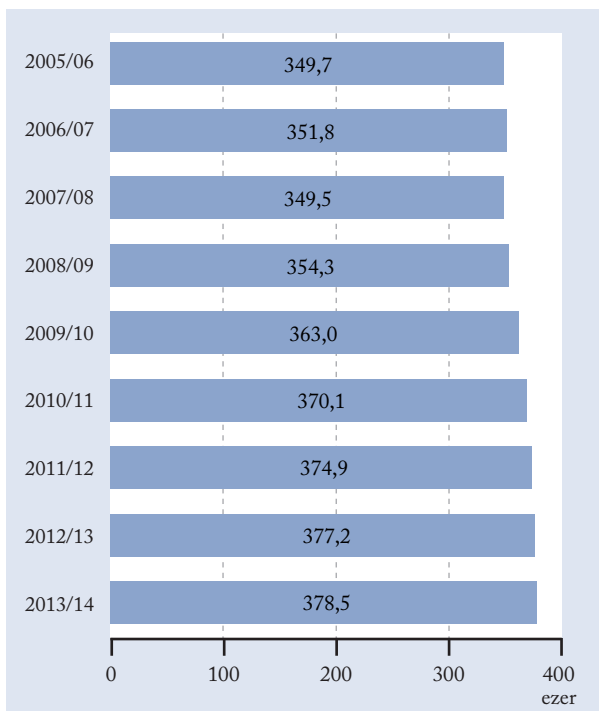
Az iskolát megelőző óvodai nevelés a köznevelés részét képezi, jelentőségét nem szabad alábecsülni, hiszen a kötelező jellegű iskola-előkészítő évfolyama alapvető fontosságú a hátrányos helyzetű családok gyermekeinek szocializációja szempontjából. Másrészt a nők gyermekgondozási periódust követő munkaerőpiacra történő visszatérését – és éppen ezért közvetve magát a gyermekvállalást is – nagymértékben elősegítheti a bölcsődei ellátáshoz hasonlóan. Az óvodai ellátás a bölcsődei ellátáshoz képest viszonylag fejlett. A 3–5 éves népességből az óvodába járók aránya a 2005. évi 86,9-ről 2013-ra 89,7%-ra emelkedett.

Az óvodai **férőhelyek száma** 2008 óta emelkedik, jóllehet a növekedés 2013-ban kismértékű volt. 2013-ban az országban 4532 helyszínen mintegy 379 ezer férőhelyet biztosítottak. Az óvodás gyermekek számánál magasabb a férőhelyek

száma (330 ezer), ami 2,9%-kal kevesebb az egy évvel korábbinál, de 1,1%-kal több a 2005. évinél.

2.10. ábra

Óvodai férőhelyek száma az egyes tanévekben

A sajátos nevelési igényű gyermekek aránya változatlanul 2% (több mint 7 ezer gyermek), ezen belül gyógypedagógiai nevelésben a korábbi évekhez hasonlóan másfél ezer gyermek részesült. Az óvodapedagógusok száma 2008-ig csökkent, azóta emelkedik. A 2013/2014-es tanévben több mint 31 ezer óvodapedagógus volt, 1%-kal több a 2005. évinél. Az **óvodai csoportok átlagos létszáma** eggyel kevesebb lett, mint a korábbi években, de megegyezik a 2005. évvél (22 fő).

Nemzetközi összehasonlításban a köznevelés legkorábbi, nem kötelező szakaszában való részvétel¹²⁾ tekintetében Magyarország a középmezőnyben foglalt helyet 2012-ben, 94%-os aránnyal. A részvétel 100%-os volt Franciaországban és közel ennyi Spanyolországban, továbbá Hollandiában, legalacsonyabb pedig Görögországban volt (73%).

¹²⁾ Az Eurostat adatai a 4 évesnél idősebb és a kötelező köznevelésben való részvétel korhatára (Magyarországon 6 éves kor) alatti gyermekpopuláció köznevelésben való részvételét mutatják.

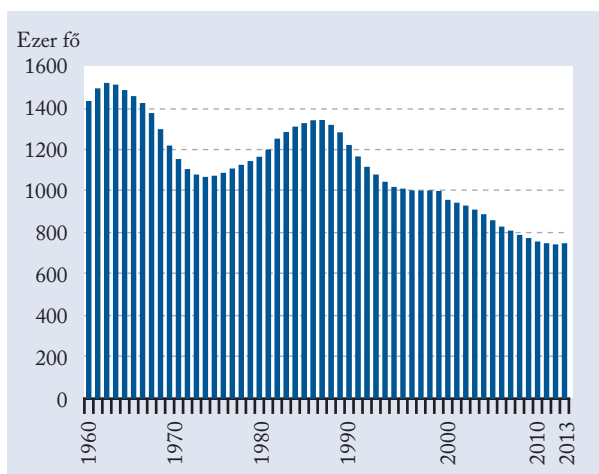
Többen kezdték meg az első osztályt

Az **általános iskola** nappali képzésére járók számának csökkenése 2013-ban megállt, és 5 ezer fővel (0,6%) emelkedett. A beiratkozott tanulók létszáma 748 ezer volt. Ez részben az érintett gyermekkorosztály létszámváltozásából, részben a beiskolázási életkor szigorításából adódott. Míg az **első évfolyamot megkezdők** száma 7%-kal nőtt, addig a hatéves korcsoport létszáma mindössze 4%-kal gyarapodott. Gyógypedagógiai oktatásban 17 ezer gyermek vett részt, 800-zal kevesebb, mint az előző évben (az integrált oktatásban részesülők aránya évek óta emelkedő).

A **pedagógusok** számának évek óta tartó csökkenése a 2013/2014-es tanévben 3%-os növekedésre váltott. Ekkor közel 74 ezer pedagógus dolgozott az általános iskolákban, tízből kilenc pedagógus

2.11. ábra

Az általános iskolai tanulók száma a nappali képzésben

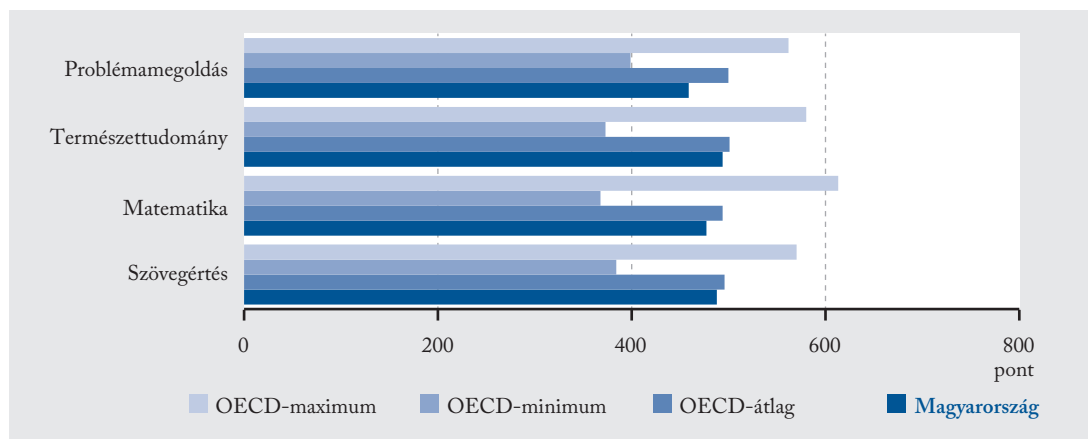

A 2012-es PISA-JELENTÉS

A magyar diákok teljesítménye a 2012-es PISA-eredmények alapján minden területen romlott az előző vizsgálatokhoz képest, mindegyik vizsgált területen valamivel az OECD-átlag alatt teljesítettünk. A matematikai teljesítmény az elmúlt évtized közepéig javult, majd romlott, 2009 óta ennek a területnek a teljesítménye esett vissza leginkább. Az első (2000-es) felmérés óta javult a szövegértés, és az előző (2009-es) eredmények már majdnem elérték az OECD átlagát, ezt követően azonban – a 2012. évi eredmények szerint – romlott a szövegértés. A természettudományok területén 2012-ben először kerültünk az OECD átlaga alá. Az átlagtól a legnagyobb mértékben a problémamegoldás terén maradtunk el, a magyar gyermekek több mint harmada a leggyengébben teljesítők között volt. A magyar gyermekek teljesítményét a család gazdasági, társadalmi státusa továbbra is nagyobb mértékben befolyásolja, mint a jól teljesítő országokban.

2.12. ábra

A 2012. évi PISA-felmérés eredményei

gus nő. A **napközi otthoni** és tanulószobai ellátásban részesülő gyermekek aránya 51% (a korábbi évekbenél 3 százalékponttal több), és az alsó tagozatokon ez az arány még magasabb. Az iskolai étkeztetésben részesülők száma hasonló mértékben nőtt, így aránya 77% lett. Az egy pedagógusra jutó (nappali képzésben) tanulók száma évek óta nem változott (10 fő).

Az oktatásból, képzésből való lemorzsolódást mutatja az ún. **korai iskolaelhagyók** – a 18–24 évesek közül azok, akik legfeljebb alapfokú végzettséggel rendelkeznek, és nem vettek részt sem iskolarendszerű oktatásban, sem felnőttképzésben – aránya. A Lisszaboni stratégia folytatásaként 2010-ben elfogadott Európa 2020 stratégiai program egyik célkitűzése a korai iskolaelhagyók arányának 10%-ra való csökkentése. Ez az arány Magyarországon az elmúlt években valamelyest emelkedett, 2013-ban 11,8% volt, de így is alacsonyabb, mint az elmúlt évtized közepén, és hasonló az uniós átlaghoz. A leszakadók aránya a férfiaknál (12,5%) valamivel magasabb, mint a nőknél (11,1). Az Európai Unió átlagában a két nem közötti különbség még nagyobb.

Kevesebb tanuló a középfokú oktatásban

A képzési idő meghosszabbodásának,¹³⁾ valamint kisebb részben az iskolázottság javulásának következtében a **középfokú oktatásban** tanulók száma 2009-ig – az érintett gyermeklétszám csökkenése ellenére is – emelkedett. Ezt követően fordulat következett be és a középfokú oktatásban tanulók száma növekvő mértékben csökkent, 2013-ban az előző évhez képest 7%-kal lett kevesebb (502 ezer fő volt). Az elmúlt évtized utolsó harmadában a **szakiskolai képzésben** részt vevők aránya ismételen növekedni kezdett, majd 2011-től újra csökkenő trendet mutat, 2013-ban a 2005. évihez hasonlóan 23% volt. A **gimnáziumi képzésben** részt vevők aránya az elmúlt két évben emelkedett, 2013-ban 37% volt (két és fél százalékponttal magasabb, mint nyolc évvel korábban). A tanulók 41%-a **szakközépiskolába** járt, 2 százalékponttal kevesebben, mint 2005-ben.

A középfokú oktatásban az egy pedagógusra jutó tanulók száma a gimnáziumokban kedvezőbb (10), a szakiskolákban és szakközépiskolákban valamivel magasabb (11). A szakiskolákban tanulók számának csökkenése az elmúlt két évben számottevően meghaladta a pedagógusokét, ezért az említett arányszám jelentős mértékben javult. Az egy osztályra jutó tanulószám a szakiskolákban volt a legalacsonyabb, és – hasonlóan az előbbi mutatóhoz, a tanulószám csökkenése miatt – tovább esett, két év alatt 23-ról 21-re. A gimnáziumokban 28, a szakközépiskolákban 25 tanuló jutott egy tanárra.

A szakiskolákban tanulók 12%-a részesült általános képzésben, a többiek szakképző évfolyamokon tanultak. 2011-től az új szakképzési törvény bevezetésével a **szakképzés átalakítása** az ún. duális szakképzés elvére építve a korábbinál gyakorlatorientáltabb képzést eredményezett (például valós munkahelyi gyakorlat, tanulószerveződési lehetőség a képzés második évétől), éppen ezért a korábbi évekhez képest a szakképző évfolyamok aránya jelentősen nőtt. A szakközépiskolákban ugyanakkor 2013-tól az általános képzés súlya erősödött meg: a tanulók aránya az általános képzésben 74, szakképző évfolyamokon 26% volt (2012-ben 70–30% volt az arányuk). A szakiskolákban 2013-ban a korábbi évekhez hasonlóan a tanulók 7,5%-a vett részt gyógypedagógiai oktatásban.

Tízből heten angolból tettek le nyelvvizsgát

Az Oktatási Hivatal Nyelvvizsgáztatási Akkreditációs Központjának adatai szerint¹⁴⁾ 2013-ban 128 ezer alkalommal, a 2012. évinél 10%-kal kevesebbszer próbáltak meg **akkreditált nyelvvizsgát** szerezni hazánkban. A vizsgák száma 2010 óta csökken, a 2013. évi próbálkozások száma 27%-kal maradt el a 2009. évitől. Az elmúlt tíz évben a vizsgákra részt vevők rendre több mint kétharmada a 14–24 éves korosztályból került ki, 96%-uk pedig 40 évesnél fiatalabb volt. A vizsgaszám alakulását így jelentősen befolyásolja a népesség korösszetételének alakulása, a fiatal népesség számának nagysága. A Központi Statisztikai Hivatal

¹³⁾ A képzési idő meghosszabbodása először a szakképzésben jelent meg még az 1990-es években az iskolarendszerű szakképzés megreformálásával. Ezt követően 2004-től lehetővé vált a középiskolák 9. évfolyamain nyelvi előkészítő osztály indítása, ami a gimnáziumi képzésnél is növelte a képzésben töltött időt, a szakközépiskolák egy részét pedig újfent érintette.

¹⁴⁾ Forrás: Az Oktatási Hivatal Nyelvvizsgáztatási Akkreditációs Központjának honlapja, Idegen nyelvi és informatikai kompetenciák fejlesztése (TÁMOP projekt) honlap, az Országos Foglalkoztatási Közhatal Nonprofit Kft. honlapja, valamint a Kormányportál (Diplomamentő programot indít a kormány).

adatai szerint 2013-ban a 14–24 éves, valamint a 14–39 éves népesség száma egyaránt 6%-kal volt kevesebb a 2009. évinél. Miután a népességszám mérséklődése lényegesen elmaradt a nyelvvizsgák számának csökkenési ütemétől, így az csak részben magyarázza a vizsgák számának csökkenését. A Nyelviskolák Szakmai Egyesülete szerint a nyelvvizsgák számának alakulását a demográfiai folyamatokon túl a felsőoktatási felvételi eljárásban alkalmazott pontszámítási rendszer megváltozása, az emelt szintű érettségik elterjedése is befolyásolta, amely révén a korábbiakhoz képest kevesebb motiváció maradt a nyelvvizsgákon való részvételhez. (E folyamat kedvezőtlen, hiszen a diploma megszerzéséhez továbbra is sikeres nyelvvizsgát kell tenni.)

A nyelvvizsgák számát növelheti a jövőben a TÁMOP (Társadalmi Megújulás Operatív Program) 2.1.2. számú projektje, amelynek keretében elsősorban nyelveket, kisebb részben informatikai alapismereteket lehet tanulni. A TÁMOP projekttel szemben a 2014 tavaszán indított *Diplomamentő program* kifejezetten a nyelvvizsga megszerzésére irányul. A 3 milliárd forint állami forrásból megvalósuló, önrész nélküli program azokon a fiatalokon kíván segíteni, akik a nyelvvizsga hiánya miatt nem kapták meg idáig a diplomájukat. A statisztikák szerint a felsőoktatásból kilépő hallgatók mintegy negyede emiatt nem kap a végzéskor diplomát, összesített számuk idén januárban 49 ezer fő volt. A program egy főre jutó maximális összege 300 ezer forint, ezáltal 10 ezren szerezhetik meg a végzettségüket legkésőbb 2015 augusztusáig.

2013-ban a nyelvvizsgák 69%-át angolból, 22%-át németből tették le. A megelőző évekhez hasonlóan a harmadik legkedveltebb nyelv az eszperantó volt, amelyből 3,6 ezer vizsgát tartottak. Ezret meghaladó számú vizsgát még franciából (2,2 ezer), olaszból (1,3 ezer) és spanyolból (1,2 ezer) tettek. Az angol nyelvből lebonyolított nyelvvizsgák száma az utóbbi négy évben 23%-kal csökkent, az átlagnál 4 százalékponttal kisebb mértékben. Az utóbbi tíz év „nagy vesztese” a német nyelv, amivel 2006-ban még 54 ezerszer próbálkoztak, szemben a 2013. évi 29 ezerrel. A kisebb nyelvek többségénél a visszaesés 2009 és 2013 közötti mértéke számottevően

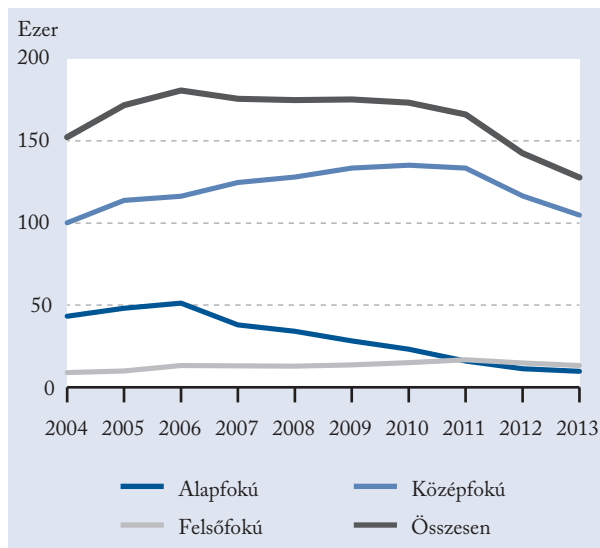
meghaladta az átlagost, a csökkenés az eszperantónál 35, az olasznál 40 és a franciánál 43% volt. 2013-ban átlagosan a vizsgák 62%-a bizonyult sikeresnek (az angol esetében 64%, a német esetében ennél 5 százalékponttal kevesebb). A többi nyelv közül spanyolból a vizsgák 76%-a volt eredményes, míg a könnyen tanulhatónak tekintett eszperantóból mindössze 44%. Ez utóbbi sikerességi arány egyébiránt a 29 nyelv közül csak a cigány (lovari) nyelvénél volt alacsonyabb.

A jellemzően első nyelvként tanult angol és német esetében a vizsgázók legnagyobb része,¹⁵⁾ közel negyztizede már 14–19 éves korában vizsgázik. A francia, olasz és spanyol nyelvekből a húszas éveik első felében próbálják meg leggyakrabban megszerezni a nyelvvizsgát, míg eszperantóból a harmincas éveik második felében.

2013-ban másfélszer annyi nő nyelvvizsgázott, mint férfi. A nemek aránya az angol esetében volt a legkiegyenlítettebb: a vizsgázók 57%-a nő, 43%-a férfi volt. Ezzel szemben a nők aránya a nyelvvizsgákon a német esetében 65, a francia esetében 71, a többi nyelv átlagában 73% volt. 2013-ban a nyelvvizsgák 82%-a – a jellemzően 1,5–2 év tanulást követően megcélozható – középfokú volt. Az alacsony fokú vizsgák aránya a 2000-es évek közepén még 28% volt, majd 2007-től folyamatosan csökkent. Arányuk először 2011-ben volt 10% alatti, míg

2.13. ábra

A lebonyolított nyelvvizsgák száma

¹⁵⁾ Öt éves korcsoportokat tekintve.

ugyanettől az évtől a felsőfokú vizsgák száma már meghaladta az alapfokúét. A felsőfokú vizsgák aránya a 2004. évi 6%-ról 2013-ra 10%-ra emelkedett.

2012 elején az Európai Bizottság az európai uniós polgárok nyelvtudásáról, nyelvtudáshoz való viszonyulásáról készített Eurobarométer-felmérést.¹⁶⁾ A kutatás szerint a tagállamok közül hazánkban a legmagasabb azok aránya, akik egyetlen idegen nyelvet sem beszélnek (65%). A 2005. évi felméréshez képest csökkent azon uniós polgárok aránya, akik a franciát, vagy a németet fontos nyelvnek tekintik, nőtt viszont azok aránya, akik a kínai nyelvet.

Fordulat a felsőoktatásban

A felsőoktatásban felsőfokú alapképzésre – nappali képzésre – a 2013/2014-es tanévben 53 ezer fő jelentkezett, 78%-ukat vették fel (a felvettek aránya ennél 2008-ban volt magasabb, 81%). Mesterképzésre 22 ezren jelentkeztek, 16 ezret vettek fel (70%).

A felsőoktatásban az 1990-es évek elején kezdődött expanzió 2004-ben lassult, majd az évtized második felétől csökkent a hallgatói létszám. A nem nappali képzésben már 2005-től, a nappali képzésben 2009-től látjuk a létszám csökkenését, ami az utóbbi képzési formában 2011-ben átmenetileg stagnált, majd tovább csökkent. 2013-ban a hallgatók száma összesen 320 ezer volt, és 70%-uk nappali képzésben tanult. A teljes hallgatói létszám jelenleg az ezredforduló körülinek felel meg, ám 2000-ben a diákok közel fele nem nappali munkarendben tanult.

Az expanzió következtében a felsőfokú végzettségűek aránya a fiatalok körében jelentős mértékben emelkedett, annak ellenére is, hogy a felvettek számának növekedését nem követte ugyanolyan ütemben az eredményesen végzettek számának emelkedése – a késleltetett vagy épp sokszor elmaradó diplomaszerezés mögött tipikusan az ahhoz szükséges nyelvvizsga megszerzésének nehézsége állt. Az Európa 2020 stratégiai program – ami a korábbi

A FELSŐOKTATÁS EXPANZIÓJA

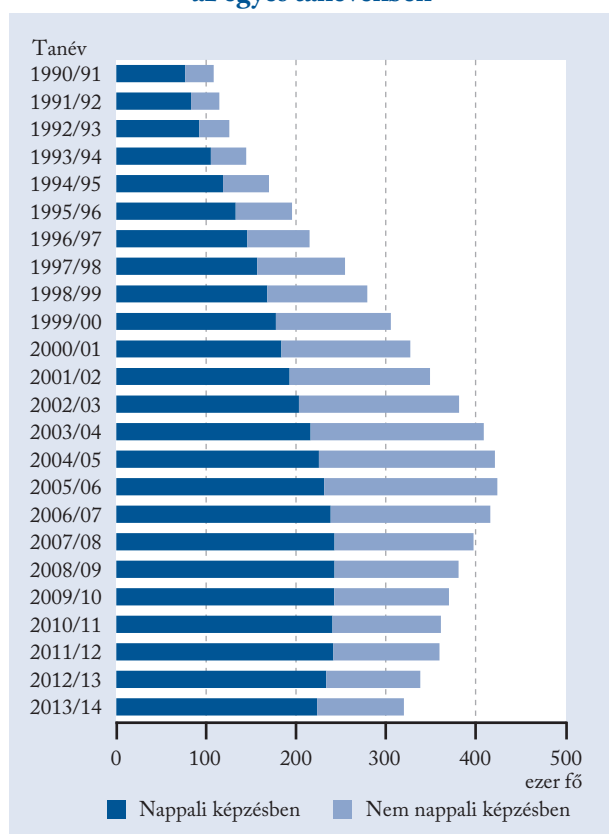
A felsőoktatásban az elmúlt két évtized egyik legfontosabb jelensége az expanzió volt. Közvetlen kiváltó oka, hogy a rendszerváltás idején a diplomások és az érettségizettek aránya nemzetközi viszonylatban igen alacsony, a szakmunkások aránya viszont magas volt. Az 1990-es évek legelején a szakmunkásokra csökkenő számban volt szükség a munkaerőpiacon, mivel az addigi (kelet-európai) felvevőpiacok nagyrészt eltűntek, és ez az ipar leépítéséhez vezetett. A munkanélküliség megjelenésének, illetve a foglalkoztatottság visszaesésének kompenzálására – egyéb intézkedések mellett – a kormányzat a nappali tagozatos felsőoktatás hallgatói létszámának növelése mellett döntött, amelyre már régebb óta egyébként is jelentős társadalmi igény mutatkozott. A munkaerő-piaci pozíció és az iskolai végzettség közötti kapcsolat egyre fontosabbá vált, és a fiatalok a jobb elhelyezkedési esélyek reményében hosszabb ideig maradhattak az iskolapadban. A változást az is sürgette, hogy az 1975 körül születettek népesebb korcsoportja a rendszerváltás idején kezdte meg középfokú tanulmányait. Annak érdekében, hogy a felsőfokú beiskolázási arány ne csökkenjen, eleve növelni kellett a hallgatói létszámot a nappali képzésben. Később a normatív finanszírozás bevezetése az intézményeket érdekeltette abban, hogy növeljék a hallgatóik számát. A felsőoktatás megnyitása a középfokú oktatásban is erősítette az átrendeződést az érettségit adó képzésformák felé, a felsőoktatásban pedig megnövekedett a hallgatók létszáma. Az 1990-es évek második harmadától a nem nappali képzésben tanulók száma gyorsabban emelkedett, mint a nappali képzésben. A felvettek aránya 1995-től szintén jelentősen nőtt, egészen 2008-ig, a nappali képzésre jelentkezők között elérte a 78%-ot, a többi képzésforma esetében pedig még magasabb volt. Viszonylag rövid idő alatt jelentősen megugrott a hallgatói létszám és 2003-ban a nem nappali képzésben tanulók részaránya már több mint 47%-ot tett ki. Az elmúlt évtized közepén a felsőoktatás expanziója megállt, amihez hozzájárult az is, hogy az 1974 és 1980 között született nagy létszámú generáció elhagyta a felsőoktatást.

¹⁶⁾ Forrás: Europeans and their languages, Special Eurobarometer No. 386, European Commission, 2012.

Lisszaboni stratégiához hasonlóan célul tűzte ki a versenyképesség növelését, valamint a tudásalapú gazdaság és társadalom létrehozását, továbbá amelyben az oktatás kitüntetett szerepet kapott – egyik célkitűzése a felsőfokú végzettségűek számának növelése. Ennek kulcsindikátora a 30–34 éves felsőfokú végzettségűek aránya. A kijelölt cél az egyes tagállamok számára különböző, Magyarország esetében 30%. Ez az arány 2013-ben 31,9% (a céltértéket meghaladó) volt, és tíz év alatt több mint 15 százalékponttal emelkedett.

2.14. ábra

A felsőoktatásban tanulók létszáma az egyes tanévekben

A hallgatók **képzési terület** szerinti megoszlása jelentős változáson ment keresztül 2005 óta. A tanárképzés, a társadalomtudományok súlya visszaesett, ugyanakkor nőtt a műszaki tudományok, valamint az egészségügy, szociális gondoskodás és kismértékben a természettudományok, a gazdaság és irányítás, illetve a szolgáltatások részaránya. A képzésszerkezetben azonban változatlanul a műszaki tudományok aránya a legnagyobb (a 2013/2014-es tanévben 21%), második helyen a gazdaság és irányítás áll (a 2013/2014-es tanévben 17%).

2.6. tábla

Felsőfokú alap- és mesterképzésben részt vevő hallgatók képzési területek szerint, %

Képzési terület	2005/2006	2013/2014
Tanárképzés, oktatástudomány	11,8	5,4
Művészetek	2,2	3,2
Humán tudományok	9,6	7,5
Társadalomtudományok	13,8	9,2
Gazdaság és irányítás	14,9	16,6
Jog	4,5	3,6
Természettudományok	3,2	5,1
Informatika	4,4	3,6
Műszaki tudományok	16,8	20,9
Mezőgazdaság	3,1	2,5
Egészségügy, szociális gondoskodás	8,9	12,4
Szolgáltatás	6,6	7,9
Nem besorolható	0,0	2,1
Összesen	100,0	100,0

A magyar felsőoktatás 2006-tól a korábbi duális rendszerről áttért a bolognai (többciklusú) képzési rendszerre. Az ebbe illeszkedő felsőfokú szakképzés és **PhD-képzés** már ennél korábban, a 1990-es években megjelent, az ezekre jelentkezők és felvettek száma szintén dinamikus emelkedett, és a nappali képzésre járóké a mai napig gyarapodik. 2013-ban 7347 doktorandusz volt, háromnegyed részük nappali képzési formában tanult.

A **felsőfokú szakképzés** népszerűsége csökkent az elmúlt két évben. E képzési szinten – akár állami finanszírozás mellett – már két év után képzettség szerezhető, és lehetőséget ad arra, hogy a később továbbtanulni szándékozók a felsőfokú alapképzésbe (BA/BSc) bekerülve a korábbi felsőfokú szakképzésben szerzett tanegységeiket beszámíthassák. A képzési forma az 1990-es évek végén jelent meg, és az erre jelentkezők, illetve a felvettek száma 2011-ig ugyancsak gyorsan nőtt. A programokban részt vevők létszáma a 2013/2014-es tanévben 11 ezer volt, hasonlóan a 2005. évihez. A képzésre járók 80%-a nappali képzési formában tanult.

Felnőttképzés, felnőttoktatás: mérséklődő részvétel

Míg a **felnőttoktatás** szerepe a köznevelésben az elmúlt évtizedekben – már az 1980-as évektől – csökkent, addig a felsőoktatásban az elmúlt évtized első harmadáig nőtt. Az alapképzésben a

felnőttoktatás részaránya mindig is alacsony volt, azonban a rendszerváltás után tovább csökkent, az 1990-es évek vége óta 0,3% körüli, ami az elmúlt években évente mintegy 2–2,5 ezer főt jelentett. A 2013/2014-es tanévben az általános iskolákban felnőttoktatásban részt vevők száma egy év alatt 22%-kal emelkedett (2587 fő volt), hasonló létszámot érve el, mint 2005-ben. A középiskolákban a felnőttoktatás súlya összességében az elmúlt években keveset változott, 2005 és 2013 között 2 százalékponttal csökkent, 2013-ban 15% volt. A szakiskolai képzésben ugyanakkor erőteljesen nőtt a felnőttoktatás aránya, a 2005. évi 3%-ról 2013-ra 9,7%-ra emelkedett (így 12 ezren tanultak a felnőttoktatásban). A gimnáziumokban 35 ezren (az összes gimnazista 16%-a), a szakközépiskolákban valamivel többen, 36 ezren (az összes szakközépiskolai tanuló 15%-a) tanultak ebben a képzési formában a 2013/2014-es tanévben.

A felsőoktatásban az expanzió alatt a nem nappali képzésben részt vevők egyre nagyobb arányt képviseltek, számuk 1993 és 2003 között gyorsabban nőtt, mint a nappali képzésben részt vevők. A nem nappali képzésre járó hallgatók aránya a 2003/2004-es tanévre 47%-ra emelkedett. Ezt követően a nem nappali képzésben részt vevő hallgatók részaránya fokozatosan csökkent, és 2013/2014-re 30% lett (ami az 1994-es szintnek felel meg). A legutóbbi tanévben 97 ezer hallgató tanult nem nappali képzésben.

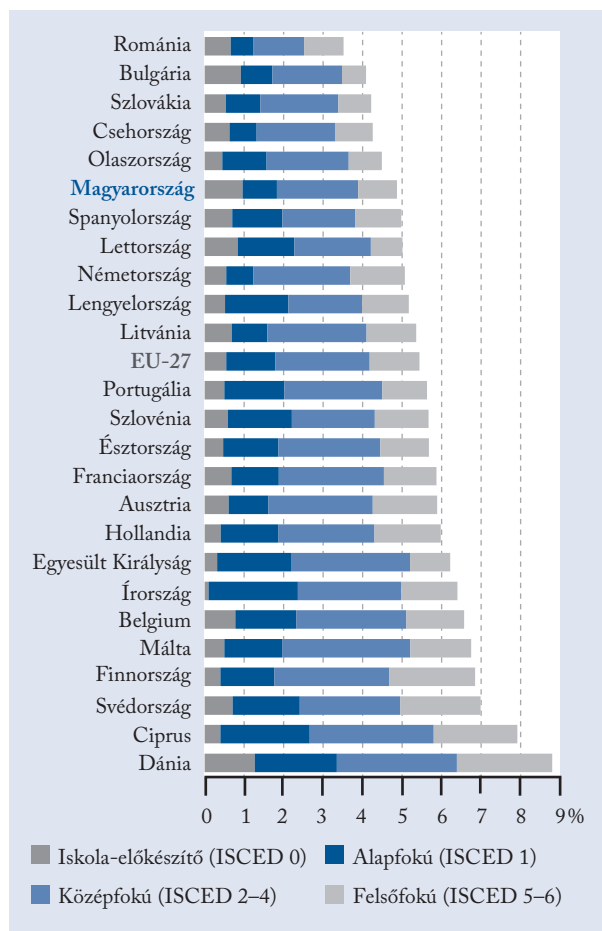
A **felnőttképzés** az iskolarendszeren kívüli képzési formákat jelenti, amelyet sokféle szervezet nyújthat, többek között vállalkozások, nonprofit szervezetek vagy akár köznevelési intézmények. A képzések többfélék lehetnek, így OKJ (Országos Képzési Jegyzékben szereplő) -képzések, szakmai képzések, nyelvi képzések vagy akár valamilyen szabadidős célú képzések. A 2012-ben végrehajtott felmérés szerint a 25–64 éves felnőtt népesség egy-negyede vett részt iskolarendszeren kívüli felnőttképzésben, jellemzően inkább a fiatalabb korosztály: a 25–34 évesek több mint harmada, az 55–64 évesek kevesebb mint 14%-a látogatta ezeket a képzéseket. A gazdaságilag aktívak – ezen belül is a foglalkoztatottak – lényegesen nagyobb arányban vettek részt valamilyen felnőttképzésben, mint a gazdaságilag inaktív népesség. Az összes foglalkoztatott több mintegy harmada tanult valamilyen formában. A részvételi arány a magasabb iskolai végzettségűek körében átlagon felüli volt.

Költségvetési ráfordítások

A költségvetés oktatási kiadásai 2012-ben 1154 milliárd forintot tettek ki, a GDP 4,1%-át. Ez az összeg folyó áron 4,8%-kal volt alacsonyabb az előző évinél. Az óvodai nevelésre fordított 2005 és 2012 közötti hányad 1,1 százalékponttal, 16%-ra emelkedett. Az általános iskolai köznevelés részesedése ebben az időszakban 3,5 százalékponttal, 34%-ra csökkent. A hazai oktatási kiadások GDP-hez mért nagyságát a 2010. évi adatokon keresztül tudjuk összevetni a nemzetközi adatokkal. Eszerint hazánkban az összes oktatásra költött kiadás GDP-hez mért aránya (4,9%) valamivel alacsonyabb az EU-27 átlagánál (5,4%), azonban a közép-kelet európai országok között nem számít különösen alacsonynak. Nemzetközi viszonylatban ugyanakkor feltűnően magas az óvodai ellátásra fordított nemzeti jövedelemarányos kiadásunk.

2.15. ábra

Az oktatásra fordított költségvetési kiadások a GDP százalékában

3. ÉLETKÖRÜLMÉNYEK

• 2013-ban a **keresetek** alakulására a minimálbér és a garantált bérminimum növekedése, a közfoglalkoztatottak bérminimumának emelése, a szeptember 1-jétől érvényes új pedagógusbér-tábla, továbbá a 2013. júliusi, az előző évi egészségügyi bérrendezésből kimaradó alkalmazottak körében sorra kerülő – januárig visszamenőleges – bérkorrekció volt hatással. Ezen kívül az adó- és járulékváltozások – mint a nyugdíjjárulék fizetésénél a felsőhatár megszüntetése, vagy a 2 millió 424 ezer forint feletti éves jövedelmek bruttósításának eltörlése – szintén befolyásolták a bérek alakulását. Az elmúlt évben a teljes munkaidőben alkalmazásban állók havi *bruttó átlagkeresete* 3,4%-kal, 231 ezer forintra emelkedett, ennek – családi kedvezmény nélküli – *nettó összege* 151 ezer forint volt, 4,9%-kal több a 2012. évinél. 2013-ban a keresetek – családi kedvezmény figyelembevételével számított – *reálértéke* nemzetgazdasági szinten 2,6%-kal haladta meg az egy évvel korábbit.

• A háztartások teljes jövedelmének negyedét a **nyugdíj- és egyéb nyugdíjjellegű ellátások** jelentik. A nyugdíjasok száma a 2000-es években csökkenő tendenciát mutat, ugyanakkor így is a lakosság csaknem háromtizedét teszi ki. Az egy ellátottra jutó havi átlagos ellátás 2013-ban 102 ezer forint volt, nominálisan 5,8, reálértéken – 101,5%-os nyugdíjas fogyasztóiár-index mellett – 4,2%-kal több az előző évinél.

• A **családtámogatások** rendszere 2013-ban alapvetően nem változott, miközben minden családtámogatási forma esetében csökkent az ellátásban részesülők száma a 2012. évihez képest.

• A **fogyasztási kiadások** értékének és szerkezetének alakulása a lakosság életszínvonalának egyik legfontosabb mutatója. 2013 folyamán a javuló foglalkoztatási kilátások, a fogyasztói bizalom erősödése, valamint az alacsony infláció hatására emelkedő reálkeresetek pozitívan befolyásolták a lakosság fogyasztási szintjét, miközben a törlesztések előrehozatala, a megtakarítások növekvő jelentősége óvatosságra intette a hazai fogyasztókat. Összességében a fogyasztás az előző év szintjén maradt.

• A **fogyasztási szerkezetet** tekintve a háztartások legnagyobb kiadási tétele továbbra is az összkiadás negyedét kitevő lakásfenntartás és háztartási energia, bár aránya az elmúlt évben kissé csökkent. A napi szükségletek (étkezéssel, lakhatással és iskolába, munkába járással kapcsolatos költségek) kifizetése után a háztartások jövedelmének 38%-a maradt az egyéb kiadásokra. Ez az arány az előző évhez képest kismértékben emelkedett.

Jövedelem

A háztartások fogyasztása

Fogyasztói árak, infláció

• 2013-ban az energiaár-csökkentés jelentős mértékben fékezte a **fogyasztói árak** emelkedésének ütemét, éves szinten rendkívül alacsony mértékben, 1,7%-kal nőtt az átlagos árszínvonal. A rezsicsökkentés és a visszafogott élelmiszerár-emelkedés mellett az üzemanyagárak mérséklődése is elősegítette az infláció jelentős mérséklődését. Az infláció mértéke az év folyamán fokozatosan csökkent, a januári 3,7%-ról decemberre 0,4%-ra süllyedt a 12 havi változás mértéke.

A háztartások pénzügyi vagyona

• A **háztartások** bruttó **pénzügyi vagyona** 2013 végén 29,9 ezer milliárd forint volt, 5,7%-kal több az egy évvel korábbinál. A tartozások összege 9,0 ezer milliárd forint, a 2012. végénél 6,2%-kal kevesebb. A tartozások oldalán megjelenő devizahitelek 2013. végi állományi értéke (4,4 ezer milliárd forint) 11%-kal csökkent 2012 végéhez képest. A háztartások nettó pénzügyi vagyona 20,9 ezer milliárd forintot tett ki 2013 végén, 12%-kal többet az egy évvel korábbinál. A háztartások nettó finanszírozási képessége az év során 1525 milliárd forint volt, a GDP 5,2%-a.

Lakás

• A **lakásépítések** 2008 óta tartó csökkenése 2013-ban tovább folytatódott. A gazdasági válságot követően jelentősen csökkent az épített lakások száma, 2012-ben a hanyatlás üteme lassult, 2013-ban azonban a 7300 használatba vett új lakás közel harmadával volt kevesebb az előző évinél. A kiadott építési engedélyek száma szinte azonos volt az épített lakásokéval. Az építetőkör összetételét az utóbbi években a vállalkozások súlyának csökkenése jellemezte. 2013-ban visszarendeződés indult, ám a természetes személyek által épített lakások aránya továbbra is mintegy ötödével meghaladta a vállalkozások által építettekét. A lakáshitelezés 2010-ig tartó bővülése 2011-ben megtorpant, 2012-ben nagyarányú csökkenés következett be a hitelállományban. 2013-ban a visszaesés üteme lassult, így az év végére az állomány 5%-kal lett alacsonyabb az egy évvel korábbinál.

Kultúra

• A **kultúra** területén a még mindig a válságra reagáló csökkenő kínálat mellett a kereslet élénkülésére következtethetünk az adatokból. A kiadott könyvek száma és példányszáma 2013-ban tovább csökkent, ugyanakkor a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Országos Egyesületének könyvforgalmi adatai – 2009 óta először – folyó áron 2,7, reálértéken 1,0%-os növekedést jeleznek. A tankönyvektől megtisztított szabadforgalmú könyvpiac ennél nagyobb mértékben, 4,6%-kal bővült a 2012. évihez képest. A nyomtatott sajtótermékek példányszámának csökkenése tovább folytatódott, amiben a válság mellett az internetes újságok térhódítása is nagy szerepet játszik. A viszonylag olcsó kikapcsolódást és kulturálódást jelentő könyvtárakba beiratkozott olvasók számának korábbi emelkedése 2012-ben megállt, miközben a kikölcsönzött könyvtári egységek száma is csökkent 2011-hez képest.

• 2013-ban a színházi előadások száma 3,0, a színházlátogatók 10%-kal nőtt 2013-ban az előző évhez képest. A hangverseny előadások száma 3,0, a látogatók 5,0%-kal volt több. Bár a táncgyűtesek előadásainak száma közel 6%-kal csökkent, a látogatók száma mégis 4,0%-kal emelkedett az előző évihez képest.

Egészségügy

- A 2012-ben születettek átlagosan 75 éves **élettartamra** számíthatnak (a férfiak 71,5, a nők 78,4 évre). A regionális különbségek a férfiak esetében az utóbbi két évtizedben átlagosan egy évvel nőttek, a nőknél alig változtak. A férfiak élettartamuk nagyobb részét (81%) töltik egészségesen, mint a nők (75%), ezek az arányok hasonlóak az uniós országokéhoz.

- Az első számú halálok, a **keringési betegségek** kialakulásában a helytelen életmódnak van a legnagyobb szerepe. Keringési betegségekben több nő hal meg, mint férfi, a két nem közötti olló folyamatosan nyílik. A háziorvosok nyilvántartásai szerint mind a felnőtt, mind a gyermekkorú lakosság körében emelkedik bizonyos **életmód okozta betegségek** – például cukorbetegség, magas vérnyomás, mozgásszervi problémák – előfordulása.

- A magyar lakosság több mint ötöde küzd tartós egészségi problémával. A 2011-es népszámlálás alkalmával 491 ezren **fogyatékkal élőknek** és 1 millió 648 ezren **tartós betegnek** vallották magukat.

Szociális gondoskodás

- A **szociális védelmi juttatások** a válság éveit jelentősen átalakultak az Európai Unióban. Több keleti és déli tagállamban megtört a recesszió előtt jellemző növekvő tendencia az euróban számolt egy főre jutó kiadások tekintetében. Magyarországon az előző évihez képest 2009-ben és 2010-ben csökkentek a folyó áron számolt egy főre jutó kiadások, a GDP-arányos költségek esetében azonban csak 2010-ben történt mérséklődés. 2011-ben hazánk tartotta az előző évi szintet (23%), amellyel – Szlovénia kivételével – megelőzte a 2004 után csatlakozott tagállamokat, bár nem érte el az uniós átlagot (28%).

- Számottevő átrendeződés ment végbe **az önkormányzati segélyezés** területén is, amire 2012-ben megközelítőleg 145,3 milliárd forintot fordított az ország. A válság előtti évekhez képest 2012-re jelentősen, 339 ezer főre bővült a jövedelempótló támogatásokban részesítettek száma. Közöttük is jelentős a recesszió által súlyosan érintett aktív korúak aránya, akik ellátása a foglalkoztatás ösztönzését szem előtt tartva gyökeresen megváltozott. Emellett a lakásfenntartási és az adósságcsökkentési támogatásokra felhasznált önkormányzati források is jelentősen bővültek.

- Egyes **szociális és gyermekvédelmi szolgáltatásokban** az utóbbi években kiéleződtek a területi különbségek. Miközben a **bölcsődei férőhelyek száma** másfélszeresére bővült 2005 és 2012 között, a kapacitások több mint 40%-a jutott továbbra is a közép-magyarországi családoknak. Jelentős mértékben nőtt a házi segítségnyújtásban és szociális étkeztetésben részesülők száma, az Alföldön és Észak-Magyarországon kiemelkedő mértékben. A **bentlakásos intézményekben** szintén emelkedett az ellátottak száma, amit a fenntartók közötti átrendeződés kísért. Különösen az egyházak feladatvállalása erősödött.

- Az EU-SILC lakossági adatfelvétele keretében 2013-ban közel 18 ezer fős mintával jóllétvizsgálat készült, ennek kulcsváltozója az élettel való általános elégedettség volt. A megkérdezettek válaszai alapján 0–10-es skálán az **átlagos elégedettség 6,15 pont** volt, minden eddigi – kis mintás – elégedettségi vizsgálat eredményénél magasabb.

Szubjektív jóllét

Bűnözés – igazságszolgáltatás

- Az **elégedettség** nő az iskolai végzettséggel és a munkaerő-piaci státusszal, a városi lakosság megelőzi a vidékieket, csakúgy mint az ország nyugati része az északkeletit. Életkort tekintve a rendszerváltó generáció a legelégedetlenebb.
- Az összes szubjektív változó közül az emberek iránti **bizalom** mutatta a legalacsonyabb átlagértéket, 1–10-es skálán az átlagérték 5,3. A magasabb iskolai végzettség, a budapesti lakhely és a nem (férfi) valamelyest növelte a bizalmi indexet. A nagyobb bizalom a fiatalokra és az idősebbekre jellemző.
- A **lakóhely környéki közterületen való biztonságérzet** a községekben a legnagyobb, ahol az emberek több mint háromnegyede biztonságban érzi magát sötétedés után, egyedül a közterületeken.
- 2013-ban a **regisztrált bűncselekmények** száma megközelítette a 378 ezret. A legtöbb bűncselekményt Közép-Magyarországon, a legkevesebbet Nyugat-Dunántúlon követték el. Az elmúlt évben mintegy 104 ezer bűnelkövetőt vettek nyilvántartásba. Az elkövetők közül minden tizedik fiatalkorú volt. A büntetés-végrehajtási intézetekben fogva tartottak év végi száma 2013-ban az előző évihez képest megközelítőleg 660 fővel, 17,8 ezer főre emelkedett.

Összefoglaló adatok

Megnevezés	2011	2012	2013
Alkalmazásban állók átlagkeresete, forint/hó			
bruttó	213 094	223 060	230 664
nettó	141 151	144 085	151 085
Reálkereset-index, 2005. év=100,0	101,5	98,0	101,1
Nyugdíjra, ellátásra, járadékra és egyéb járandóságra fordított kiadások a GDP százalékában	11,3	11,8	11,9
Öregségi nyugdíjasok havi átlagos ellátása, forint/fő	104 610	112 781	113 047 ^{a)}
Fogyasztóiár-index, 2005. év=100,0	135,2	142,9	145,3
Épített lakások tízezer lakosra jutó száma	12,7	10,6	7,4
Lakáshitelállomány a GDP százalékában	15,3	12,5	11,4
Kiadott könyvek száma	11 821	11 645	11 388
Száz lakosra jutó színházlátogatás	47	52	57
Száz lakosra jutó múzeumlátogatás	84	84	84
Regisztrált bűncselekmények százezer lakosra jutó száma ^{b)}	4 527	4 760	3 819 ^{c)}

^{a)} Decemberi adat.

^{b)} Évközepi népesség szerint.

^{c)} 2013. július 1-jével hatályba lépett az új Büntető Törvénykönyv, az ezt megelőző időszakra a – már hatályon kívül helyezett – 1978. évi IV. törvény rendelkezései az irányadóak.

JÖVEDELEM

A **lakosság jövedelme** két fő részből áll: munkajövedelmekből és társadalmi jövedelmekből. A lakosság jövedelmi szerkezete az évek során úgy módosult, hogy a transzferek és a nyugdíj aránya nagyobb, a munkajövedelmeké kisebb lett. Ez alapvetően a társadalmi csoportok összetétel szerinti változásából adódott. A magyar lakosság jövedelmének szerkezete hasonló az uniós országokéhoz, bár a társadalmi jövedelmek aránya – a munkanélküliek és a nyugdíjasok magas aránya miatt – meghaladja az uniós átlagot.

Növekvő keresetek

A magyar lakosság jövedelmének jelentős része munkavégzésből származik, ennek meghatározó tétele a kereset. Az ezredfordulót követő években – 2004 kivételével – alapvetően gyorsult a reálkereset növekedése. 2007–2009-ben a bérek reálértékének alakulását döntően az egyensúlyjavító intézkedések, valamint a gazdasági válság jövedelmekre, azon belül pedig keresetekre gyakorolt kedvezőtlen hatása alakította, 2010-ben pedig már annak enyhülése volt mérvadó. (2007 és 2010 között a keresetek vásárlóereje összességében 4,4%-kal mérséklődött.) 2011-ben az egykulcsos, a gyermekek száma szerint differenciáló, családi kedvezményt tartalmazó személyi jövedelemadó-rendszer következtében jelentősen (5,8%-kal) nőttek a reálbérek, különösen a többgyermekes családok körében. 2012-ben – az előző évihez képest változatlan adókörnyezet mellett – 3,3%-kal csökkent, míg 2013-ban a keresetek reálértéke 2,6%-kal nőtt.

A verseny- és a közszféra ellentétes módon alkalmazkodott a válság utáni megváltozott körülményekhez: a költségvetés területén elsősorban a bérek, a vállalkozásoknál főleg a foglalkoztatás csökkentése volt az elsődleges. Az állami szférában a kereseteket erőteljesen visszafogták a munkahe-lyek megőrzése és a létszámcsökkentés elkerülése érdekében, emellett további befolyásoló tényező volt a közfoglalkoztatásban részt vevők számának

alakulása. A költségvetésben foglalkoztatottak reálkeresete az elmúlt öt évben összességében 15%-kal mérséklődött, szemben a versenyszférában bekövetkezett 9%-os növekedéssel. A vizsgált időszakon belül 2013 volt az első olyan év, amikor a köz- és versenyszférában egyaránt érezhető mértékben nőtt a keresetek reálértéke: 2,9, illetve 3,4%-kal.

2013-ban a bérek alakulását különböző súlyú központi intézkedések befolyásolták:

- a minimálbér és a garantált bérminimum 5,4 és 5,6%-os növekedése,
- a közfoglalkoztatottak bérminimumának 5% feletti emelése,
- a szeptember 1-jétől érvényes – számottevő keresetnövekedést eredményező – új pedagógus-bér-tábla,
- a 2013 júliusában – januárig visszamenőlegesen – az előző évi egészségügyi bérrendezésből kimaradó alkalmazottak körében sorra kerülő bérkorrekció,
- adó- és járulékváltozások: mint például a nyugdíjjárulék felső határának megszüntetése; vagy a 2 millió 424 ezer forint feletti éves jövedelmek bruttósításának eltörlése.

3.1. ábra

Havi nettó átlagkeresetek

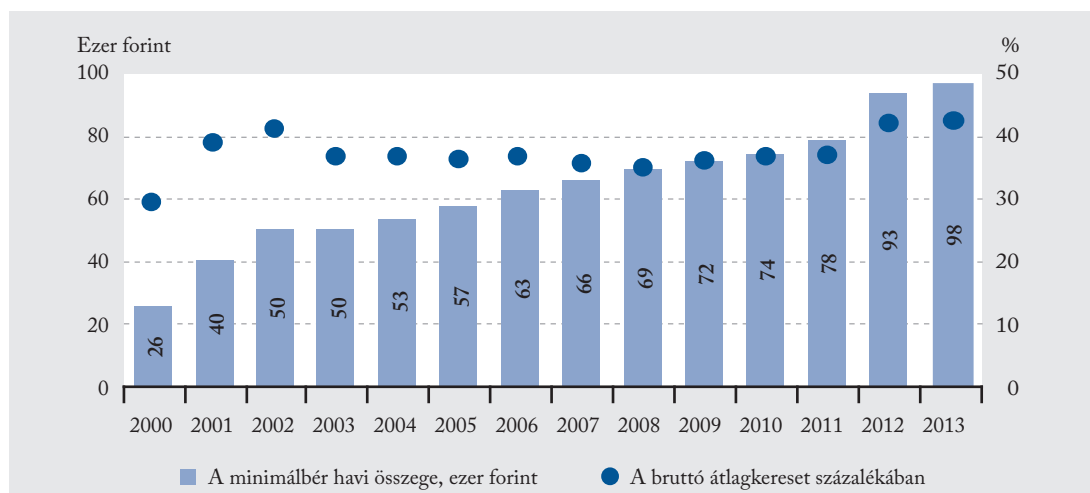
JELENTŐSEN NÖTT A MINIMÁLBÉR ÉS A GARANTÁLT BÉRMINIMUM ÖSSZEGE

Magyarországon 1989 óta létezik minimálbér, vagyis az államilag meghatározott legalacsonyabb munkadíj. Összegét – 2003-at kivéve – minden évben emelték, 2001–2002-ben a duplájára, aminek hatására a kötelező legkisebb minimálbér összegének bruttó átlagkeresethez viszonyított aránya 29-ről 41%-ra nőtt. Ezt követően 2003 és 2011 között stabilan 35–37% között mozgott. 2012-ben az előző évihez képest jelentősen, 19%-kal nőtt a minimálbér, ennek következtében a bruttó átlagkeresethez viszonyítva aránya 42%-ra nőtt. 2013-ban 98 ezer forint volt a minimálbér és 114 ezer forint a garantált bérminimum¹⁾ összege, ami 5,4, illetve 5,6%-os emelés az egy évvel korábbihoz képest, ez leginkább a versenyszféra alacsony kereseti átlagú területein: a textilipar, az élelmiszeripar vagy a vendéglátás ágazatában volt erőteljes hatással a munkabérekre.

A minimálbér összegének optimális meghatározása összetett feladat. A túl magas minimálbér elvileg csökkentheti a munkaerő-keresletet, illetve nem legitim megoldások alkalmazására ösztönöz (ilyen például a teljes munkaidős munkavégzés részmunkaként történő elszámolása), ugyanakkor azokon a területeken, ahol a minimálbér jelenti a bércentrumot, annak rendszeres emelése hozzájárul a munkavégzésből származó jövedelem „kifehérítéséhez”.

3.2. ábra

A minimálbér összege és annak bruttó átlagkeresethez viszonyított aránya, január 1.

A Nemzeti Adó- és Vámhivatal 2012-re vonatkozó összeállítása szerint az éves szintű minimálbér értékének megfelelő vagy annál alacsonyabb összevont jövedelmet az összes adózó 33,7%-a, 1 millió 503 ezer adózó vallott be. Ez nem a tényleges minimálbéren foglalkoztatottak számát jelenti, mivel az összevont jövedelmet feltüntetők jelentős része olyan adóalany, aki munkaviszonyból származó jövedelmén kívül egyéb jövedelmet is szerzett, illetve nem egész évben volt munkaviszonya.²⁾

Magyarország azon 21 uniós ország³⁾ egyike, ahol törvény vagy nemzeti ágazati egyezmény határozza meg a legkisebb munkabér mértékét. A 2013. júliusi adatok alapján a minimálbér euróban meghatározott havi összege 159 euró (Bulgária) és 1874 euró (Luxemburg) euró között mozgott az unióban. A 11,8-szeres nominális különbség 4,7-szeresre mérséklődik, amennyiben vásárlóerő-egységben számolunk: a kötelező legkisebb minimálbér két szélső értéke Romániához (324 PPS) és Luxemburghoz (1537 PPS) kötődött. Hazánkban ez a mutató 563 PPS volt, a horvátországiával azonos, és a rangsor alsó harmadához tartozott. 2012 és 2013 júliusa között – alacsony szintről – Észtországban, Litvániában és Romániában következett be jelentősebb, 10–25% közötti növekedés, ugyanakkor Csehország, Írország, Görögország, Lettország és Portugália esetében a minimálbér mértéke nem változott. Magyarországot 5,4%-os emelkedés jellemezte ebben az időszakban.

¹⁾ Garantált bérminimumnak megfelelő munkabér illeti meg teljes munkaidős foglalkoztatás esetén a legalább középfokú iskolai végzettséggel vagy legalább középfokú szakképzettséggel rendelkezőket.

²⁾ Forrás: Társasági adó, szja és EVA-bevallások tapasztalatai, NAV sajtótájékoztató háttéranyag, Nemzeti Adó- és Vámhivatal, Budapest, 2013. szeptember 13.

³⁾ Ausztriában, Cipruson, Dániában, Finnországban, Németországban, Olaszországban és Svédországban nincs kötelezően megállapított minimálbér.

A nettó keresetek növekedési üteme meghaladta a bruttó kereseteket

2013-ban a teljes munkaidőben alkalmazásban állók nemzetgazdasági szintű⁴⁾ havi bruttó átlagkeresete 230 700 forint volt, 3,4%-kal magasabb az egy évvel korábrinál. A kézhez kapott – családi kedvezmény nélkül számított – nettó bér összege 151 100 forintot tett ki, ami 4,9%-kal – a közfoglalkoztatás hatását kiszűrve 5,7%-kal – meghaladta a 2012. évit. (A 2 millió 424 ezer forint feletti éves jövedelmek bruttosításának megszüntetése eredményezte a nettó bérek bruttó kereseteket meghaladó növekedési ütemét 2013-ban.) A nettó kereset bruttó keresethez viszonyított aránya az ezredforduló óta 61–65% között ingadozott, értéke az elmúlt évben 66%-ra emelkedett. A vállalkozásoknál alkalmazottak átlagosan nettó 158 600 forintot kerestek havonta, 5,2%-kal többet, mint egy évvel korábban, míg a költségvetésben – a közfoglalkoztatottak hatását kiszűrve – a bérek 7,1%-kal, 149 200 forintra emelkedtek. A nonprofit szervezeteknél alkalmazásban állók nettó átlagkeresete 137 700 forint volt, 4,2%-kal felülmúlta a 2012. évit. A vállalkozásoknál dolgozók nettó bére – egy évtized után – 2010-ben haladta meg ismét a költségvetés területén foglalkoztatottakét, a különbség azóta évről évre nő, 2013-ban 17% volt a versenyszféra bérelőnye. A költségvetési szférában és a nonprofit szervezeteknél az elmúlt években bérkompenzáció egyenlített ki az adó- és járulékváltozások miatt hátrányos helyzetbe kerülő foglalkoztatottakat. Ezen a címen a költségvetésben átlagosan havi bruttó

10 100, a nonprofit szervezeteknél 9800 forint juttatást kaptak 2013-ban. A döntően teljes munkaidőben alkalmazott közfoglalkoztatottak bruttó átlagkeresete havonta 76 800 forint volt, ami 5,1%-kal nőtt az egy évvel korábbihoz képest.

Az elmúlt években a fizikai foglalkozásúak nettó keresetnövekedési üteme elmaradt a szellemi foglalkozásúakéhoz képest. 2013-ban a **fizikai foglalkozásúak** nettó 104 400 forintos átlagkeresete – ami a nemzetgazdasági átlag héttizede volt – 4,0%-kal haladta meg az előző évit, miközben a **szellemi munkakörben** dolgozók 201 300 forintos havi – a nemzetgazdasági átlagnál harmadával nagyobb – bére 5,7%-kal emelkedett. A nemzetgazdaságon belül jelentősek az eltérések: a versenyszférában dolgozók nettó keresete mind a fizikai, mind a szellemi munkakörben foglalkoztatottak esetében meghaladta a költségvetés területén munkát vállalókét. A vállalkozásoknál fizikai munkakörben dolgozók bérelőnye egy év alatt 27-ről 30%-ra nőtt, míg a szellemiek körében némileg (48-ról 47%-ra) mérséklődött.

Az **ágazatok kereseti rangsora** 2013-ban a korábbi évekhez képest változatlan maradt. A legkiemelkedőbb, 308 ezer forintos nettó keresettel a pénzügyi, biztosítási tevékenység területén alkalmazásban állók rendelkeztek, ez duplája volt a nemzetgazdasági átlagnak. Ezen kívül az információ, kommunikáció és az energiaipar ágazatban dolgozók 279 ezer és 269 ezer forintos nettó havi bére haladta meg számottevő mértékben a nemzetgazdasági átlagot. A legkevesebbet, 100 ezer forint alatti összeget a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás, valamint az egészségügy területén alkalmazásban állók kerestek, bérük az átlag mintegy kétharmadát tette ki. (Ebben a két ágban az adatok nem tartalmazzák az előforduló nem adózott – például borralaló vagy hálapénz utáni – jövedelmet.) A nettó bérek növekedési üteme az építőipar és az oktatás területén volt a legmagasabb, 10–11% közötti. Az építőiparban az év egészen belül kiemelkedő volt a növekedési ütem, míg az oktatás magas szintű keresetnövekedését döntően a júniusi, pedagógusnapj jutalmazások és a szeptembertől bevezetett új pedagógusbér-tábla eredményezte. Ez utóbbi hatására a III. negyedévben 11, az év utolsó negyedévében 18%-os béremelkedés következett be az

3.1. tábla

Keresetalakulás, 2013

Megnevezés	Bruttó		Nettó	
	átlagkereset változása az előző évhez képest		átlagkereset változása az előző évhez képest	
Versenyszféra	3,6		5,2	
Közsztéfa				
közfoglalkoztatással	3,6		4,6	
közfoglalkoztatás nélkül	6,0		7,1	
Nonprofit szervezetek	3,1		4,2	
Nemzetgazdaság				
közfoglalkoztatással	3,4		4,9	
közfoglalkoztatás nélkül	4,2		5,7	

⁴⁾ A legalább öt főt foglalkoztató vállalkozásoknál, a költségvetési intézményeknél és a megfigyelt nonprofit szervezeteknél.

oktatás területén. Ezzel szemben két ágazatban, a szakmai, tudományos, műszaki tevékenység és az ingatlanügyletek terén 1,2, illetve 2,0%-os kereset-csökkenés volt.

Tovább nőtt a bérkülönbség az országon belül

2013-ban a nettó nominális keresetek növekedési üteme mind a hét régióban felülmúlta az előző évit. A legnagyobb mértékű, 4,9–6,1%-os emelkedés

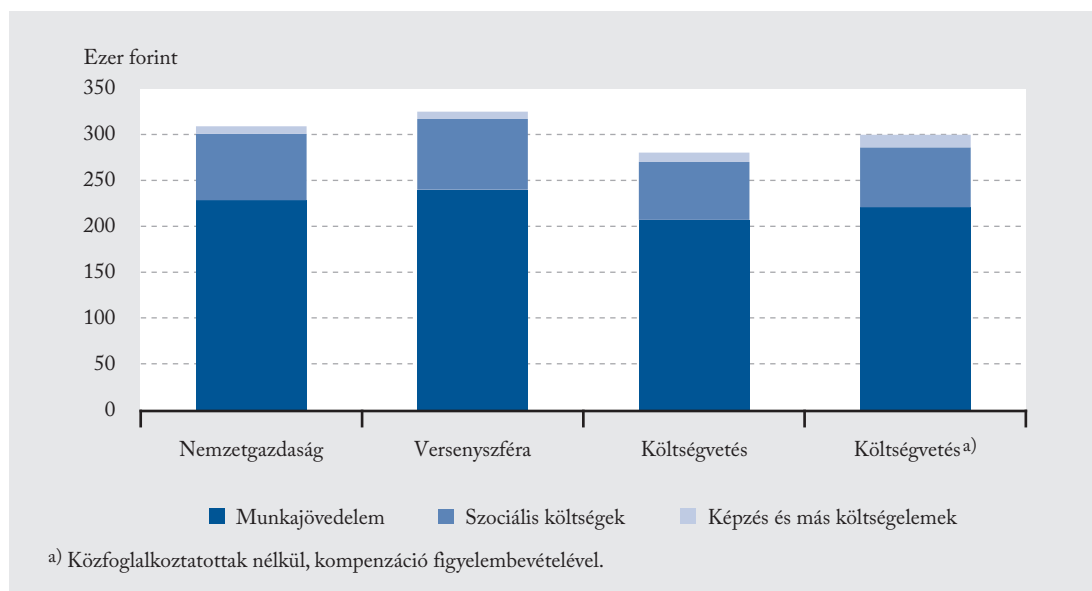
A MUNKAERŐ ALKALMAZÁSA KISMÉRTÉKBEN DRÁGULT

A munkaerőköltség minden olyan, a munkáltatót terhelő költséget magába foglal, ami a munkaerő alkalmazásakor felmerül.⁵⁾ Három jelentős tételből áll: a munkajövedelemből, a szociális költségekből, valamint a képzés és más költségelemből.

A rendelkezésre álló legfrissebb, 2012-re vonatkozó továbbvezetett munkaerőköltség-adatok⁶⁾ szerint az élőmunka egy fő teljes munkaidősre számítva havi átlagban 310 ezer forintnak felelt meg, 4,1%-kal magasabbnak a 2011. évinél. Ezen belül a versenyszférára 325 ezer, a költségvetésre 280 ezer forintos költségszint volt jellemző. (A közfoglalkoztatottak nélkül, illetve a kompenzáció figyelembevételével a munkaerőköltség a közszférában 20 ezer forinttal több, 300 ezer forint.) Az egyes ágazatok rangsorában számottevő különbségek vannak. Kiugróan magas volt az élőmunka költsége a pénzügy és az energiaipar területén (644 ezer és 624 ezer forint), miközben a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás és az egészségügy ágakban az átlagosnál lényegesen alacsonyabb munkaerőköltség volt jellemző (185 ezer és 196 ezer forint).

3.3. ábra

Az egy főre jutó továbbvezetett havi munkaerőköltség, 2012

Előzetes adatok szerint 2013-ban a foglalkoztatással kapcsolatos költségek a megfigyelt (B–S) nemzetgazdasági ágakban – az előző évek növekedési üteménél kisebb mértékben – 2,0%-kal emelkedtek Magyarországon. A növekedés forrása a munkaerőköltség legjelentősebb tétele, a munkajövedelem 4,0%-os bővülése volt. A szociális költségek 4,5%-kal elmaradtak a 2012. évitől, annak következtében, hogy a 25 év alattiak és az 55 év felettiek, valamint a szakképzettséget nem igénylő munkakörben dolgozók foglalkoztatása esetén a

⁵⁾ Idetartozik: a kereset, a nyugdíj- és egészségbiztosítás munkáltató által átvállalt terhei, hozzájárulás a munkanélküliség kezeléséhez és a csökkent munkaképességűek foglalkoztatásához, a különféle természetbeni és szociális juttatások, költségtérítések és a továbbképzéssel kapcsolatos költségek.

⁶⁾ Az adatok a legalább 5 főt foglalkoztató vállalkozásokra, a kijelölt nonprofit szervezetekre és a költségvetési intézmények teljes körére vonatkoznak.

munkáltatók szociális hozzájárulási adókulcsa 27-ről 12,5%-ra mérséklődött. Az unióban átlagosan 1,4%-kal drágult a munkaerő költsége. Ezen belül nagy különbségek vannak az egyes tagországok között. Míg Lettorszában, Litvániában és Romániában 5%-ot meghaladón nőtt a munkaerőköltség az előző évihez képest, addig Cipruson hasonló mértékben csökkent. (Cipruson – a bércsökkentés következtében – jelentősen mérséklődött mind a munkajövedelem, mind a szociális költség.) Portugáliában és Szlovéniában szintén olcsóbbá vált a munkaerő a 2012. évihez képest. A magyar mutató az uniós rangsor középmezőnyében helyezkedett el, és a svédhez, valamint a belgához hasonlóan változott egy év alatt.

Közép-Magyarországot és a három dunántúli régiót jellemezte. Ezzel szemben nemzetgazdasági átlag alatti, 3,5–4,7%-os növekedés következett be Észak-Magyarországon és a két alföldi régióban. Észak-Magyarországon volt a legalacsonyabb bérnövekedés, miközben a régióhoz tartozó megyék közül itt találjuk a megyék két szélső értékét is, ugyanis Heves megyében volt a legnagyobb, 6,8%-os a keresetek növekedési üteme, Nógrád megyében pedig a legkisebb, 1,1%-os. Továbbra is Közép-Magyarországon a legmagasabb a havi nettó átlagkereset összege, az elmúlt évben ez 181 ezer forint volt – összefüggésben a főváros és vonzáskörzete kiemelkedő kereseti lehetőségével –, Észak-Alföldön pedig a legalacsonyabb: 117 ezer forint. A keresetekben meglévő regionális különbségek 2013-ban némileg nőttek, a legmagasabb és a legalacsonyabb keresetű régió közötti bérkülönbség nagyobb lett.

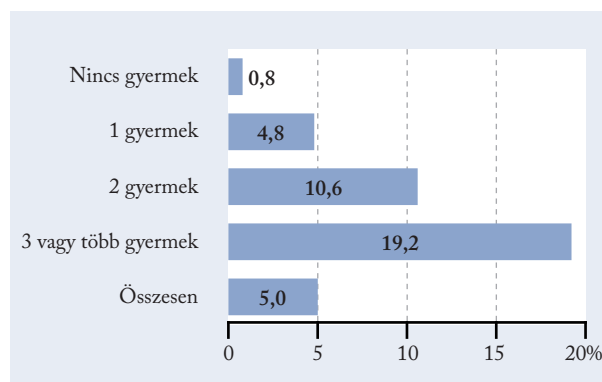
Ismét emelkedett a keresetek reálértéke

A 2011-ben bevezetett új személyi jövedelemadórendszerben az adókedvezmény mértéke a nevelt gyermekek számától függ. A szisztéma bevezetésének évében ez a nettó keresetek növekedési ütemét 3,5 százalékponttal emelte, a bérek reálértéke⁷⁾ pedig 5,8%-kal magasabb volt a 2010. évinél. Az adókedvezmény rendszere és mértéke 2011 óta változatlan, de míg 2012-ben a reálkeresetek nemzetgazdasági szinten 3,3%-kal mérséklődtek, addig 2013-ban 2,6%-kal nőttek. (A 2012. évi csökkenésben az egy évvel korábbi magas bázis és a gyorsuló infláció egyaránt szerepet játszott, a 2013. évi növekedést a nettó bérek növekedési ütemének gyorsulása és a fogyasztói árak emelkedésének lassulása együttesen eredményezte.) Az új rendszer 2011. évi bevezetése óta nemzetgazdasági szinten 5,0%-kal

nőttek a családi kedvezmény figyelembevételével számolt reálkeresetek. A legnagyobb mértékű változás a 3 vagy annál több gyermeket nevelőknél következett be, 3 év alatt 19,2%-os volt az emelkedés, ugyanakkor a gyermektelenek körében nem érte el az 1%-ot. Az egy gyermekről gondoskodók esetében az átlaghoz hasonló reálbér-növekedés volt, a két gyermeket nevelőknél pedig ennek több mint duplája.

3.4. ábra

A reálkereset változása az eltartott gyermekek száma szerint, 2013 (2010. évhez képest)

Jelentős a társadalmi jövedelmek jövedelemki-egyenlítő szerepe

A háztartások összes jövedelmének körülbelül egyharmadát a **társadalmi jövedelmek** jelentik. Ezek nagyobb részét a pénzbeli (57%), kisebb hányadát a természetbeni társadalmi juttatások (43%) képviselik. A pénzbeli társadalmi jövedelmek döntő hányada nyugdíj- és nyugdíjszerű ellátás, illetve családtámogatás, míg a természetbeni társadalmi jövedelmek nagyobb részét az oktatási és egészségügyi

⁷⁾ A személyi jövedelemadó-rendszer 2011. évi változása és elsősorban a családi adókedvezmény bevezetése miatt új számítási módszer alkalmazása vált szükségessé. A mikroszimulációs modellen alapuló módszertani fejlesztés lehetővé tette a nettó és a reálkeresetek alakulásának gyermekszám szerinti becslését, figyelembe véve a családi adókedvezmény hatását is.

szolgáltatások képviselik, amelyeket az állam, illetve a háztartásokat segítő nonprofit intézmények szolgáltatnak a háztartásoknak. A társadalmi jövedelmek fontos kiegyenlítő szerepet játszanak a jövedelemfolyamatokban, nemzetközi viszonylatban hazánkban az egyik legnagyobb a társadalmi jövedelmek szerepe.

A hazai nyugdíjrendszer ellátási formáiról

A pénzbeli társadalmi juttatások legnagyobb tétele, körülbelül kétharmada **nyugdíj- és egyéb ellátás**, ami a háztartások teljes jövedelmének közel negyedét jelentette 2012-ben. A nyugdíjasok száma a rendszerváltás óta csökkenő tendenciát mutat. 2013-ban a nyugdíj- és egyéb ellátásban részesülők létszáma 2 millió 829 ezer volt, a népesség csaknem háromtizede. Az ellátásban részesülők számával párhuzamosan arányuk is számottevően mérséklődött az utóbbi 5 évben. A várható élettartam növekedése, a népesség fokozatos öregedése és a fiatalok arányának csökkenése ugyanakkor hosszú távon veszélyezteti a nyugdíjrendszer fenntarthatóságát, ami az unió többi országában is problémát jelent.

A **Nyugdíjbiztosítási Alap** egyenlege a 2012. évi 71 milliárdos deficit után 2013-ban 1,3 milliárdos szufficitet mutatott. Az elmúlt évben az alap bevételei 3016 milliárd, kiadásai 3014 milliárd forintot tettek ki, összegük egy év alatt 9,0, illetve 6,3%-kal emelkedett.

Magyarországon a kötelező nyugdíjrendszer egy-pilléres, felosztó-kirovó finanszírozású társadalombiztosítási nyugdíjrendszerként működik. 2012-től a **hazai nyugdíjrendszer** ellátási szerkezete lényegesen átalakult, az időskori jövedelembiztonságot továbbra is alapvetően a nyugdíjbiztosítási ellátások szolgálják, emellett azonban vannak a biztosítástól függő vagy attól független ellátások is. Saját jogú nyugdíjat – a nőknek 40 év jogosultsági idő alapján járó nyugdíjak kivételével – csak a nyugdíjkorhatárt betöltött személyek részére lehet megállapítani, a korhatár alattiak részére csak egyéb ellátás jár. Ennek megfelelően 2012-től a nyugdíjbiztosítási ellátások köre a korbetöltött öregségi nyugdíjakra és a hozzátartozói ellátásokra szűkölt. Ezek a módosítások a nyugdíjrendszer hosszú távú fenntarthatóságát segítik elő.

2012-től a **megváltozott munkaképességűek ellátórendszere** is átalakult, a rokkantsági nyugellátás megállapításának lehetősége megszűnt, ellátásai

3.5. ábra

A nyugdíjban, ellátásban, járadékban és egyéb járandóságban részesülők számának alakulása

új alapokra helyeződtek, és a nyugdíjbiztosításból az egészségbiztosításba kerültek át. A korábban megállapított korhatár alatti rokkantsági nyugellátások egészségbiztosítási – rokkantsági vagy rehabilitációs – ellátássá alakultak át. Az új ellátások feltételei a rehabilitációra, a munkaerő-piaci visszatérésre ösztönöznek.

A nyugdíjban és egyéb ellátásban részesülők csaknem háromnegyedét kitevő **öregségi nyugdíjasok** létszáma a 2013. decemberi részletes adatok szerint 2 millió 31 ezer fő volt, 1,8%-kal több az egy évvel azelőttinél. Ezen belül a 40 év jogosultsági idő alapján járó nyugdíjat igénybe vevő nők aránya 5,0% volt, számuk 18%-kal emelkedett egy év alatt. A **korhatár alattiaknak járó ellátások** között található a korhatár előtti ellátások mellett a szolgálati járandóság, az átmeneti bányászjáradék, valamint a balettművészeti életjáradék, amelyek a korhatár elérésekor korbetöltött öregségi nyugdíjjá alakulnak át. Ilyen jellegű ellátást 2013 végén 102 ezren kaptak hazánkban, mintegy harmadával kevesebben a 2012. végénél. A **rokkantsági és rehabilitációs ellátások** csoportjába a rokkantsági ellátások, a bányászok egészségkárosodási járadéka, valamint a rehabilitációs ellátások és járadékok tartoznak. Az ellátásokat igénybe vevő 420 ezer ellátott közül a rehabilitációs járadékot igénybe vevők aránya mindössze 1,1% volt. **Hozzá tartozói nyugellátást**

3.2. tábla

**Nyugdíjban, ellátásban, járadékban és egyéb járandóságokban részesülők száma
és az ellátások átlagösszegei, 2013. december**

Ellátások	Létszám, ezer fő	Változás az előző évhez képest, %	Teljes ellátás havi átlaga, forint/fő	Változás az előző évhez képest, %
Öregségi nyugdíjak	2 031,0	1,8	113 047	5,5
Korbetöltött öregségi nyugdíjak	1 921,5	1,3	112 678	5,8
ebből: rokkantsági nyugdíjakból átsorolt	371,8	-3,0	99 362	5,4
1955 előtt született fegyveresek nyugdíja	7,0	-39,2	199 892	6,9
Nőknek 40 év jogosultsági idő alapján járó nyugdíjak	102,5	18,0	114 001	4,2
Korhatár alattiaknak járó ellátások	102,5	-36,3	140 656	12,3
Rokkantsági és rehabilitációs ellátások	419,9	-5,7	64 895	3,2
Özvegyi és szülői nyugdíjak	99,6	-8,1	64 723	4,0
Árvaellátás	77,9	-7,4	37 513	3,3
Mezőgazdasági szövetkezeti járadékok	2,8	-14,2	78 423	5,8
Baleseti járadék	9,2	-8,1	26 441	2,0
Rokkantsági járadék	32,4	-0,1	33 421	0,0
Házastársi pótlék, jövedelempótlék	19,4	-7,8	15 902	-0,2
Egyéb járandóságok	2,3	0,1	43 886	3,5
Ellátások mindösszesen	2 797,0	-2,3	101 031	5,7
ebből: nyugellátások összesen	2 213,0	0,5	108 157	6,0

Forrás: Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság.

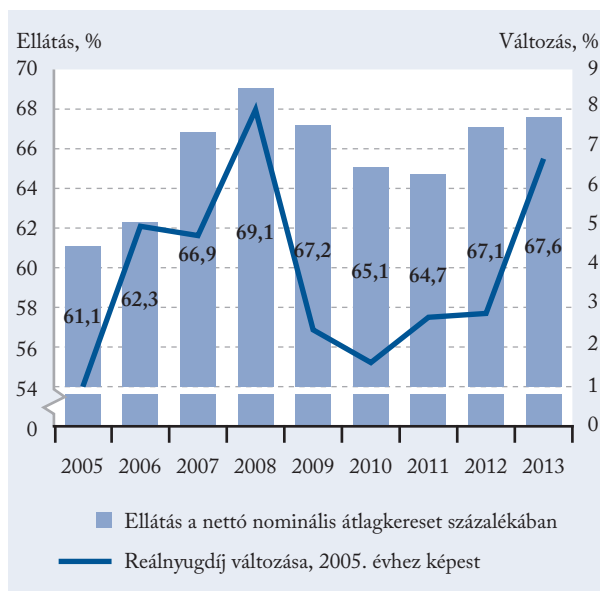
(özvegyi és szülői nyugdíj, árvaellátás) főellátás-ként 177 ezren vettek igénybe, ez tartalmazza a baleseti hozzátartozói ellátásokat is. Ilyen jellegű ellátást 2013 végén 7,8%-kal kevesebben vettek igénybe, mint egy évvel korábban.

Hazánkban a nyugdíjemelés mértékét 2012-től kezdődően kizárólag a tárgyévi inflációs folyamatok határozzák meg. Az **egy ellátottra jutó havi átlagos ellátás** 2013-ban 102 ezer forint volt, nominálisan 5,8, reálértéken – 101,5%-os nyugdíjas fogyasztóiár-index mellett – 4,2%-kal több, mint az előző évben. Az átlagos havi ellátás a nettó átlagkereset 68%-át tette ki. Uniós viszonylatban a legfrissebb 2011. évi adatok szerint hazánk a vásárlóerő-paritáson számított egy főre jutó nyugdíj szempontjából az utolsó harmadba tartozott, az uniós átlag hattizedét tette ki.

Az egy ellátottra jutó **öregségi nyugdíj összege** a 2013. decemberi részletes adatok szerint 113 ezer forint volt, 5,5%-kal magasabb az egy évvel korábbinál. A legnagyobb mértékben a korhatár alattiaknak járó ellátások emelkedtek (12%), miközben létszámuk harmadával esett vissza. Enyhe csökkenés mindössze a házastársi pótlékok és jövedelempótlékok esetében volt (0,2%), minden más ellátási csoportban emelkedett az egy főre jutó összeg.

3.6. ábra

A nyugdíj összegének alakulása

A nyugdíjasokat kevésbé érintik a társadalom egyéb csoportjait sújtó nehézségek (a munkanélküliség, a hitelkockázatok, az eladósodottság), a nyugdíj – rendszeressége és kiszámíthatósága miatt –

továbbra is a legstabilabb jövedelemnek számít. 2012-ben a **nyugdíjasok egy főre jutó éves nettó jövedelme** 1 millió 96 ezer forint volt, 10%-kal magasabb, mint az országos átlag. Ez az összeg nominálértéken 4,1%-kal haladta meg az előző évit.

A nyugdíjasok jövedelmi helyzetére is jellemzőek a szélsőségek, bár a különbségek kisebbek, mint az aktív családok között: az alsó és a felső jövedelmi ötöd között a nyugdíjasok esetében 4,1-szeres a különbség a nettó jövedelmek esetében, miközben az aktívak esetében csaknem ötszörös.

A családtámogatási ellátásban részesülők száma csökkent

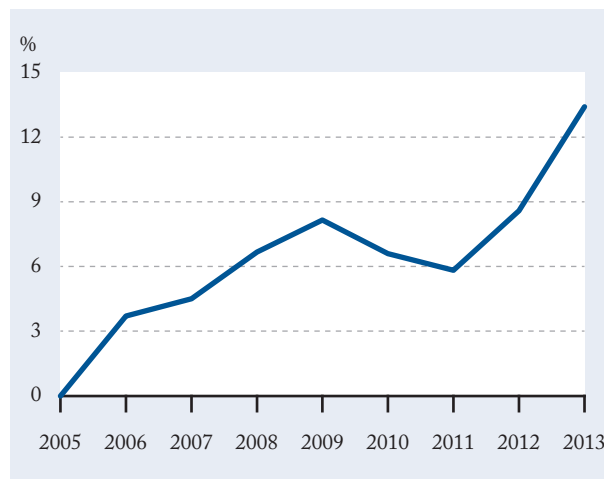
A különböző családtámogatási formák a gyermekes háztartások helyzetét hivatottak javítani, ezzel csökkentve a gyermeknevelés többletterhéből származó jövedelmi különbségeket a gyermektelen és a gyermeket nevelő családok között. 2013-ban hazánkban a háztartások több mint harmadában neveltek gyermekeket, a korábbi kétgyermekes családmodellel szemben egyre inkább jellemző az egy gyermek vállalása, miközben a gyermeküket egyedül nevelők aránya is növekszik.

A **családtámogatások rendszere** 2013-ban alapvetően nem változott, miközben minden családtámogatási forma esetében csökkent az ellátásban részesülők száma a korábbi évhez képest. A családi támogatások lehetnek alanyi jogon járó, illetve biztosítási jogviszonyhoz kötött ellátások. Ezenkívül a 2011-től bevezetett családi adókedvezményre vonatkozó szabályozással gyermekvállalást támogató elemek is épültek az adózásba.

A **biztosítási jogviszonyhoz kötött ellátások** az egészségbiztosítási ellátások csoportjába tartoznak, mértékük a munkabértől függ, valamint adókötelesek. Ilyen ellátás a terhességi gyermekágyi segély (tgyás), amelyet 2013-ban havonta átlagosan 24 ezren vettek igénybe, 4,0%-kal kevesebben, mint 2012-ben. Ugyanakkor 2005-höz képest csaknem ötödével alacsonyabb az ellátásban részesülők száma. Mivel a születések száma ennél kisebb arányban (10%) csökkent, valószínűsíthető, hogy a szülő nők egyre kisebb hányadának volt munkaviszonya. Az ellátás havi átlagos összege 131 ezer forint volt, ami reálértéken 2,4%-kal haladta meg az előző évit. A másik biztosítási jogviszonyhoz kötött ellátás a gyermekgondozási díj (gyed), ame-

lyet havonta átlagosan 81 ezren vettek igénybe, ez 0,8%-kal elmarad a 2012. évi és 6,9%-kal a 2005. évi szinttől. A gyed reálértéken 4,7%-kal emelkedett egy év alatt, havi átlagos összege 2013-ban meghaladta a 96 ezer forintot.

3.7. ábra
A gyermekgondozási díj (gyed) reálértékének változása
(2005. évhez képest)

Forrás: Országos Egészségbiztosítási Pénztár.

A családi támogatások másik csoportjába az **alanyi jogon járó ellátások** tartoznak, ezek törvény által meghatározott, fix összegűek. Mivel a családtámogatási ellátások összege 2013-ban nem változott, ezért valamennyi ellátás reálértéke csökkent. Ilyen egyszeri (öregségi nyugdíjminimumhoz kötött) juttatás az anyasági támogatás, amelyet 2013-ban havonta átlagosan 7,2 ezren vettek igénybe, 0,5%-kal kevesebben, mint a megelőző évben. A gyermekgondozási segély (gyes) időtartamát 2011-től visszaállították kettőről három évre, ennek ellenére az igénybe vevők száma azóta is csökken: 2013-ban 3,9%-kal kevesebben, átlagosan 161 ezren vették igénybe havonta. Szintén az alanyi jogon járó ellátások közé tartozik a gyermeknevelési támogatás (gyet), amelyet – a gyes folyósítási idejének kitolásával párhuzamosan – 2011-től újra a legkisebb gyermek három éves korától lehet igénybe venni. Az ellátást igénybe vevők száma 2013-ban havonta átlagosan 38 ezer volt, 2,2%-kal kevesebb az előző évinél. A családi pótlék a gyermek tankötelezetté válásáig nevelési támogatás,⁸⁾ azután iskoláztatási támogatás jogcí-

⁸⁾ Ezen kívül saját jogán jogosult nevelési ellátásra a 18. életévét betöltött tartós beteg, illetve súlyosan fogyatékos személy az iskoláztatási támogatásra való jogosultság megszűnésének időpontjától.

men szerepel. Az ellátásban részesülő családok száma 2013-ban havonta átlagosan 1 millió 155 ezer volt, az előző évinél 1,1%-kal kevesebb, a 2005. évi szinttől pedig tizedével marad el.

2012-ben a **gyermekes háztartások egy főre jutó nettó jövedelme** 784 ezer forint volt, 5,2%-kal kevesebb, mint az előző évben. Legnagyobb mértékben, egy év alatt 7,3%-kal az egygyermekesek jövedelme esett vissza, de a két gyermeket nevelő családoké is 5,1%-kal csökkent. Elsősorban a családi adókedvezmény bevezetése miatt a 3 vagy annál több gyermekes családok nettó jövedelme 2,0%-kal emelkedett a 2011. évihez képest, de 5,7%-os infláció mellett esetükben is csökkentek a reáljövedelmek. A gyermeket nevelő háztartások nettó jövedelme az országos átlag 79%-át tette ki, a gyermektelenekétől 37%-kal maradt el. Az eltérő jövedelmi helyzet fő oka, hogy a gyermektelenek között jelentős arányt képviselnek a nyugdíjasok, akik jövedelmi helyzete a nyugdíjak stabilitásának köszönhetően jóval kedvezőbb, miközben a családtámogatási ellátások reálértéke évről évre csökkent.

A háztartásokban a gyermekszám növekedésével párhuzamosan csökken az egy főre jutó jövedelem, ezért a társadalmi jövedelmek, ezen belül a családtámogatási ellátások jövedelemkiegyenlítő szerepe a gyermekszám emelkedésével egyre jobban érvényesül. A nagycsaládosok (3 vagy annál több gyermeket nevelők) esetében a társadalmi jövedelmek aránya a bruttó jövedelemből 26%.

A természetbeni társadalmi juttatások volumene csökkent

A társadalmi juttatások lehetnek pénzbeni és természetbeni juttatások. A természetbeni társadalmi juttatások a társadalmi jövedelmek kisebb hányadát teszik ki, legfőbb elemei az egészségügyi és szociális ellátás, az oktatás, valamint a kultúra, sport és néhány egyéb hasonló tevékenység támogatása. A természetbeni társadalmi juttatások legfőbb funkciója, hogy a háztartások jövedelemkülönbségét, a társadalomban elfoglalt helyükből származó eltéréseket segítsék mérsékelni.

A **természetbeni társadalmi juttatások** volume 2009 óta minden évben csökkent. 2013-ban a kormányzattól kapott természetbeni társadalmi juttatások – amelyek az összes juttatás csaknem kilenczetedét teszik ki – 1,6%-kal csökkentek, miközben a háztartásokat segítő nonprofit intézményektől

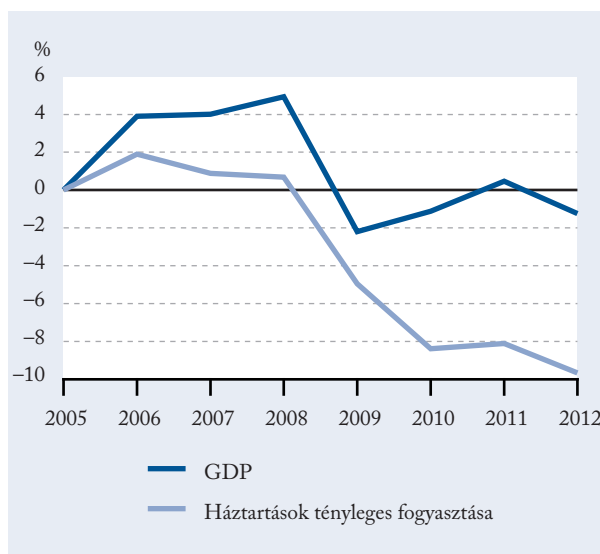
kapott természetbeni juttatások 0,9%-kal emelkedtek az előző évihez képest.

A HÁZTARTÁSOK FOGYASZTÁSA

A fogyasztási kiadások értékének és szerkezetének alakulása a lakosság egyik legfontosabb életszínvonal-mutatója. Az ezredforduló utáni években a jövedelemkiáramlást és reáljövedelem-emelkedést a fogyasztás – termelésnél jelentősen gyorsabb – bővülése követte. A belső kereslet ilyen szerkezetben történő növekedése különböző, az egyensúly helyreállítását és a költségvetési hiány csökkentését célzó intézkedéseket vont maga után. 2006 őszétől a jövedelmek és a fogyasztás növekedési üteme jelentősen lassult. 2007-től részben a könnyen elérhető jelzáloghitel-lehetőségek következtében – az egyensúly javítását célzó kormányzati intézkedésekkel párhuzamosan – a fogyasztás csak enyhén mérséklődött (1,0%), ugyanakkor erősítette a háztartások eladósodását. A 2008. évi stagnálás után a válság miatti fokozódó munkanélküliség és a kormányzati megszorítások (13. havi juttatások, nyugdíj elvonása, áfaemelés) hatására 2009–2010-ben jelentősen visszaesett a háztartások fogyasztása. 2011-ben a reálbér-emelkedés és a nyugdíjpénztári reálhozamok kifizetése pozitív hatást gyakorolt a fogyasztásra, ugyanakkor a lakosság nagyfokú

3.8. ábra

A fogyasztás és a GDP volumenváltozása (2005. évhez képest)

eladósodottsága és a gyengülő forintárfolyam visszavetette a fogyasztás bővülését. 2012-ben a gyorsuló infláció, a reálkereset csökkenése és a lakossági hitelezés visszaesése mérsékelte a fogyasztást (1,7%). 2013 folyamán a javuló foglalkoztatási kilátások, a fogyasztói bizalom erősödése, valamint – az alacsony infláció hatására – emelkedő reálkeresetek pozitívan befolyásolták a lakosság fogyasztási szintjét, miközben a törlesztések előrehozatala (végtörlesztés, árfolyamgát), a megtakarítások növekvő jelentősége óvatosságra intette a hazai fogyasztókat.

2013-ban a háztartások fogyasztása stagnált

2013 folyamán a háztartások fogyasztása stabilizálódott, az utolsó negyedévben pedig 0,5%-kal emelkedett az előző év azonos időszakához képest. A fogyasztási kiadások a IV. negyedévben 1,0%-kal bővültek, ezen belül a nagy súlyú kiadási csoportok közül a közlekedésre, a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátásra, a szabadidő és kultúrára, az élelmiszerekre és a lakásszolgáltatásokra fordított kiadások volumene emelkedett. Az élvezeti cikkek (szesz ital, dohányárúk) és az egyéb termékek és szolgáltatások esetében ugyanakkor erőteljes volt a csökkenés. A magyarok külföldi fogyasztása nőtt, a külföldiek magyarországi fogyasztása stagnált.

2013-ban összességében a – belső kereslet több mint héttizedét adó – **háztartások tényleges fogyasztása** 2005-höz képest tizedével csökkent, 2012-höz viszonyítva pedig gyakorlatilag stagnált (–0,1%). A háztartások tényleges fogyasztása a nemzeti számlák rendszerében három fő tételből áll: a háztartások fogyasztási kiadásai, a kormányzattól kapott természetbeni társadalmi juttatások (például a diák- vagy a nyugdíjasbérlet állami dotációja) és a háztartásokat segítő nonprofit szervezetektől kapott természetbeni társadalmi juttatások. A legnagyobb részarányt képviselő háztartások fogyasztási kiadásai 2013-ban 0,2%-kal emelkedtek, miközben a természetbeni társadalmi juttatások alakulása kedvezőtlenül hatott a fogyasztásra: a kormányzattól kapott természetbeni társadalmi juttatások volumene 1,6%-kal csökkent, miközben a – kisebb részaránnyal rendelkező – háztartásokat segítő nonprofit intézményektől kapott juttatásoké 0,9%-kal emelkedett.

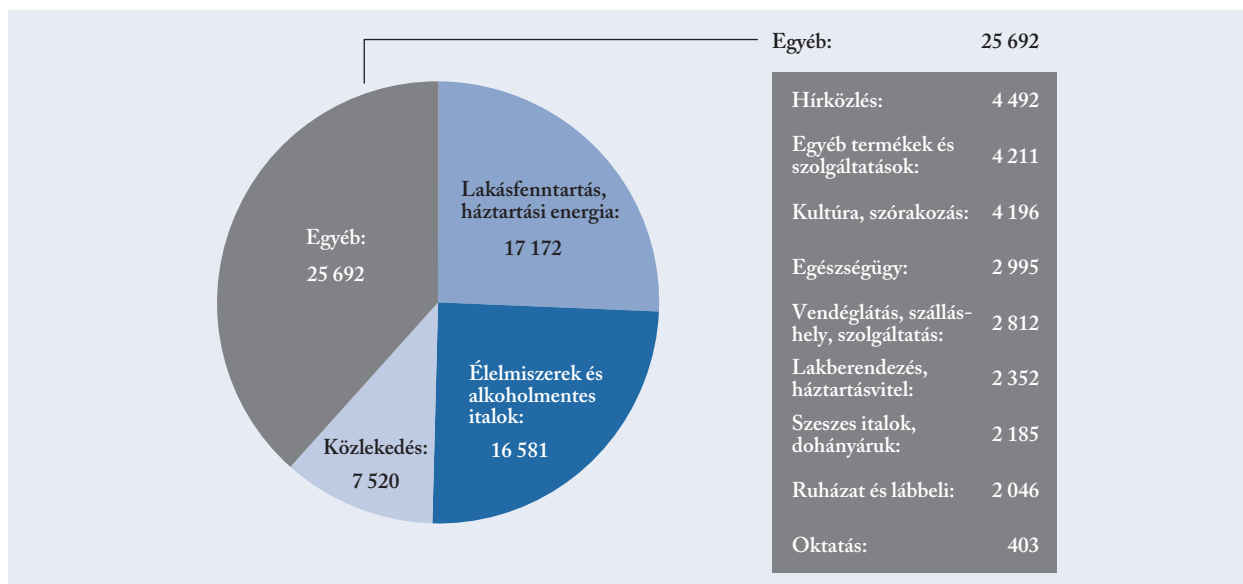
A háztartások 2013-ban is rezsire költötték a legtöbbet

A háztartások fogyasztási **kiadásainak egy főre jutó havi összege 2013-ban** az előzetes adatok⁹⁾ szerint 67 ezer forint volt, 1,8%-kal magasabb az előző év azonos időszakánál, reálértéken pedig stagnáltak a kiadások. Élelmiszerekre és alkoholmentes italokra, amelyek a kiadások közel negyedét teszik ki, a háztartások 2013-ban 2,6%-kal többet költöttek, ez reálértéken megegyezett az előző évvel. Míg az egy főre jutó elfogyasztott élelmiszerek mennyisége minden élelmiszerfajta esetében csökkent egy év alatt, addig a saját termelésű élelmiszerek aránya 9,3-ról 9,6%-ra emelkedett. A legnagyobb mértékben a szesz italokra és dohányárúkra fordított kiadások estek vissza, reálértéken több mint tizedével, ezen belül a dohányárúk fogyasztása 17, a szesz italoké pedig mindössze 1%-kal csökkent. A dohányárúk jelentős drágulása (19%), valamint a trafikrendszer bevezetése következtében a lakosság dohányzási szokásai átalakultak: cigarettavásárlásra a háztartások reálértéken ötödével kevesebbet, dohányáru vásárlására ugyanakkor tizedével többet költöttek, mint a megelőző évben. Ezen kívül a háztartások csak egyéb termékekre és szolgáltatásokra (testápolás, személyes használati cikkek, biztosítások, pénzügyi szolgáltatások stb.) költöttek kevesebbet reálértéken az egy évvel korábbinál (5,1%), miközben jelentős volt a drágulás (7,9%) ebben a csoportban. A legnagyobb mértékben a ruházatra és lábbelire fordított kiadások emelkedtek, reálértéken egy év alatt 7,0%-kal, amiben az enyhe árcsökkenés is szerepet játszott. A háztartások lakásfenntartással és háztartási energiával kapcsolatos kiadásai nominálisan 3,8%-kal mérséklődtek 2012-höz képest, ehhez az is hozzájárult, hogy – elsősorban a rezsicsökkentés miatt – az árak 5,3%-kal csökkentek. Ennek következtében a lakásfenntartási kiadások aránya a háztartások fogyasztásában 1,5 százalékponttal, 25,6%-ra mérséklődött, bár így is erre költenek havonta a legtöbbet a háztartások. A közlekedési kiadások – stagnáló árak mellett – 3,3%-kal emelkedtek, hírközlésre pedig reálértéken 1,8%-kal többet költöttünk, mint 2012-ben.

A **napi szükségletek** (étkezéssel, lakhatással és iskolába, munkába járással kapcsolatos költségek)

⁹⁾ Az előzetes adatok az éves végleges adatokhoz képest több tekintetben eltérnek. Az éves adatok esetében egy főre jutó éves fogyasztással számolnak, míg az előzetes adatok havi mennyiségeket jelölnek (így a ritkábban előforduló tételeket nem tartalmazzák). Jelentős különbség van a jövedelmi ötödökbe való besorolásnál is, így az előzetes adatokat értelemszerűen az előző év azonos időszakának előzetes adataihoz viszonyítjuk.

Egy főre jutó havi fogyasztási kiadások, 2013, forint

kifizetése után a háztartások jövedelmének 38%-a maradt az egyéb kiadásokra, ez az arány az előző évhez képest kismértékben, 1,2 százalékponttal emelkedett, de így is alacsony.

A háztartások **tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottsága** 2013-ban tovább javult, egyre inkább a modernebb cikkek kerülnek előtérbe. Plazma- vagy LCD-tévével a háztartások 30, mosogatógéppel 17%-uk rendelkezett. Az előfizetési mobiltelefonok száma is emelkedett, 2013-ban a háztartások csaknem fele rendelkezett ilyennel, ebből az okostelefonok aránya 15% volt.

A különböző **jövedelmi helyzetű háztartások** fogyasztási színvonala és szerkezete jelentősen eltér.

2013-ban az alsó három jövedelmi ötödbe tartozó háztartások fogyasztásának volumene reálértéken 0,6–1,8% közötti mértékben csökkent, miközben a felső két ötödbe tartozóké 1,5, illetve 0,7%-kal emelkedett. Ennek következtében a szegényebb és a gazdagabb háztartások közötti különbségek az elmúlt évben tovább nőttek. Bár a napi szükségletek kifizetése után fennmaradó összeg aránya az alsó és a felső jövedelmi ötödben élő családok esetében is bővült, így is jelentősek a különbségek. A legszegényebb háztartások az alapvető szükségletek kielégítése után 32, a leggazdagabbak mintegy 46%-kal gazdálkodhatnak szabadon, ezért a szerény anyagi körülmények között élők fogyasztása továbbra is korlátozott.

A HÁZTARTÁSOK JÖVEDELMI HELYZETE 2012-BEN

A háztartások fogyasztását elsősorban jövedelmük alakulása befolyásolja. A lakosság egy főre jutó nettó jövedelme az ezredfordulót követő években – a gazdaság teljesítményével párhuzamosan – növekvő tendenciát mutatott, 2007 és 2009 között azonban a recesszió mélypontján a jövedelmek reálértéke csökkent. 2010-től a háztartások helyzete kissé javult, a reáljövedelmek szerényen emelkedtek, azonban 2012-ben a gazdasági teljesítmény ismét visszaesett, ami a háztartások jövedelmi helyzetében is tükröződött, hiszen a nettó jövedelmek reálértéken mérséklődtek.

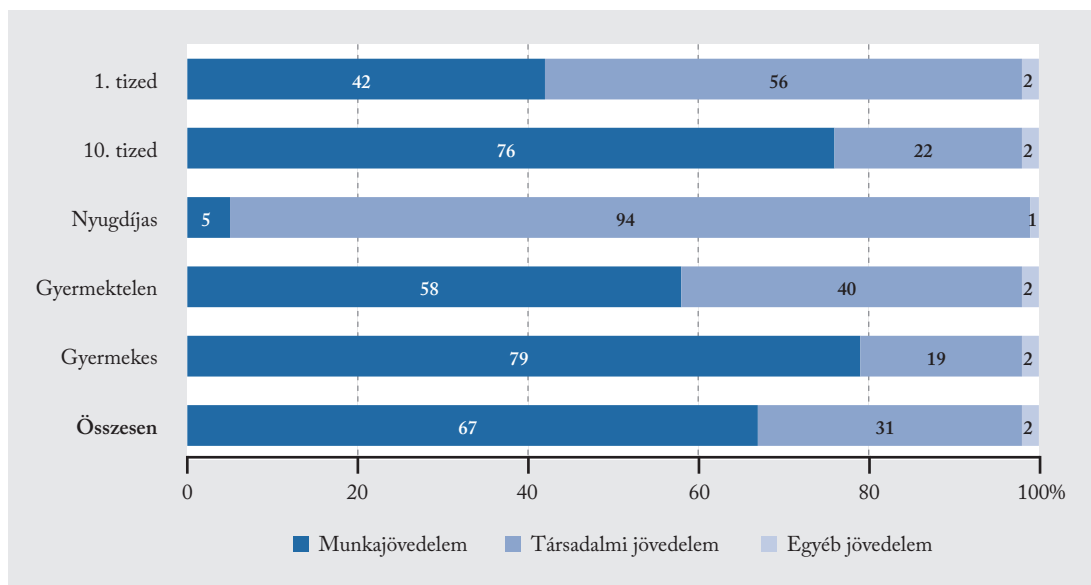
2012-ben a magánháztartások egy főre jutó éves bruttó jövedelme 1 millió 235 ezer forint volt, 3,1%-kal magasabb az előző évinél. Az egy főre jutó éves nettó jövedelem 995 ezer forintot tett ki, nominálértéken 0,6%-kal többet, reálértéken ugyanakkor (5,7%-os infláció mellett) 4,8%-kal kevesebbet az egy évvel korábbinál (hasonló visszaesést utoljára a válság éveiben mértünk). 2005-höz képest a háztartások nettó reáljövedelme 13,4%-kal esett vissza.

A bruttó jövedelmek szerkezetében a munkajövedelmek képviselik a legnagyobb arányt. 2005-ben a társadalmi jövedelmek (nyugdíjak, nyugdíjszerű ellátások, családtámogatások, munkanélküli-ellátások, egyéb szociális és társadalmi ellátások) részaránya 27%-os volt, ami 2012-re 31%-ra emelkedett. Ezzel párhuzamosan a munkajövedelemé 71-ről 67%-ra csökkent.

A társadalmi jövedelmeken belül a legnagyobb arányt (81%) a nyugdíjak, nyugdíjszerű ellátások képviselték, átlagosan 312 ezer forint volt egy főre vetítve, vagyis a lakosság jövedelmének közel negyede nyugdíjból származott. A társadalmi jövedelmek másik nagy csoportját a gyermekekkel kapcsolatos ellátások jelentették, ezek egy főre jutó éves összege 51 ezer forint volt. A társadalmi jövedelmek közé tartoznak a különböző munkanélküli-ellátások is, amelyek átlagos éves összege a 2011. évi 15 ezer forintról 2012-re 9,6 ezer forintra csökkent. Ennek háttérében az álláskeresési ellátások formáinak és feltételeinek módosítása (többek között néhány ellátási forma megszűnése, valamint a folyósítási időtartamok rövidülése) állt.

3.10. ábra

A különböző háztartástípusok jövedelmének szerkezete, 2012

2011-hez képest az összes főbb háztartástípusban csökkent a jövedelem reálértéke, a legnagyobb mértékben a legszegényebb jövedelmi tizedben élőké (10,7%-kal). A gyermekes háztartások helyzete 2011-ben – elsősorban az adókedvezmények miatt – javult, 2012-ben viszont reáljövedelmük tizedével csökkent. A nyugdíj a jelenlegi gazdasági helyzetben – elsősorban a rendszeressége és a kiszámíthatósága miatt – továbbra is a legstabilabb jövedelemnek számít. A nyugdíjasok egy főre jutó éves nettó jövedelme 1 millió 96 ezer forint, az átlagnál tizedével magasabb volt. A gyermek nélküli háztartások jövedelme negyedével haladta meg az átlagot, reáljövedelmük egy év alatt 1,0%-kal csökkent.

A jövedelmek nagysága mellett azok egyenlőtlenségei is meghatározó fontosságúak. Különböző egyenlőtlenségi mutatók alapján 2010 és 2012 között nőtték a jövedelmi egyenlőtlenségek.

A különböző háztartástípusok fogyasztása jelentősen eltér

A háztartások fogyasztási kiadásainak nagyságát és szerkezetét a jövedelem mellett az is alapvetően meghatározza, hogy nevelnek-e gyermeket. 2012-ben a **gyermekes háztartások** egy főre jutó átlagos fogyasztása 643 ezer forint volt, reálértéken 4,1%-kal alacsonyabb az egy évvel korábbinál. Ezen belül a legnagyobb mértékben az egygyermekes háztartások fogyasztása (5,8%), a legkisebb mértékben pedig a 3 vagy annál több gyermekeseké (1,0%) esett vissza egy év alatt, ami részben a családi adókedvezmény bevezetésének következménye. A gyermekes háztartások lemaradása azonban még mindig jelentős, éves fogyasztásuk az országos átlagtól ötödével maradt el, ezen belül a 3 vagy annál több gyermeket nevelők lemaradása 40%-os volt. A gyermekes háztartások lemaradása jellemzően az élelmiszer-fogyasztás, a lakásfenntartási kiadások, a háztartásvitel és az egészségügy esetében jelentős. Az alacsonyabb élelmiszer-fogyasztás hátterében a gyermekek alacsonyabb kalóriaszükséglete, valamint a költségek tudatos visszafogása áll, ez utóbbi egészségügyi szempontból kevésbé lehet előnyös. (A lakhatási költségek – mint a fajlagos kiadás alacsonyabb szintje – a magasabb átlagos taglétszámmal magyarázható.) Ugyanakkor bizonyos gyermekneveléshez kötődő kategóriában a gyermekes háztartások egy főre jutó kiadásai meghaladták az átlagot (könyv, szórakoztató- és sportszolgáltatások), hiszen a családok igyekeznek a gyermekek igényeit előtérbe helyezni.

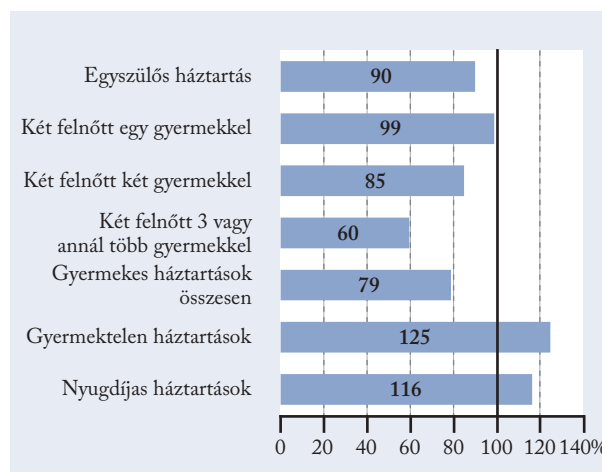
Hazánkban 2012-ben a háztartások 65%-a **nem nevelt gyermeket**. Ezeket a háztartásokat az átlagosnál magasabb életszínvonal jellemzi, egy főre jutó éves kiadásuk 1 millió 19 ezer forint volt, negyedével haladta meg az országos átlagot és csaknem 60%-kal a gyermekesekét. A gyermektelen háztartások kiadásai reálértéken egy év alatt 2,1%-kal csökkentek.

Magyarországon az összes háztartás több mint háromtizede **nyugdíjas** háztartás. 2012-ben egy főre jutó fogyasztási kiadásuk 950 ezer forint volt, ami reálértéken 1,7%-kal maradt el az egy évvel korábitól. A nyugdíjasok fogyasztása évek óta meghaladja a teljes lakosságot: 2012-ben a nyugdíjasok kiadásai 16%-kal nagyobbak voltak az országos átlagnál. Ez elsősorban az értékálló nyugdíjakkal függött össze. Fogyasztási szerkezetüket tekintve a nyugdíjasok fogyasztásuk nagyobb arányát fordítják élelmiszerekre, lakhatásra és egészségügy-

re, miközben közlekedési kiadásaik – elsősorban az igénybe vehető kedvezmények miatt – nagyban elmaradnak az átlagtól. Az élelmiszerek és a lakhatási költségek magasabb aránya főként háztartásuk kisebb átlagos méretéből adódik.

3.11. ábra

Az egy főre jutó fogyasztási kiadások az egyes háztartástípusokban, 2012
(az országos átlag százalékában)

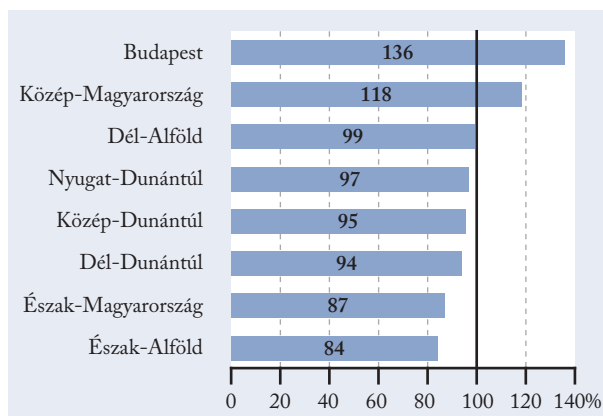

Jelentős regionális különbségek a fogyasztásban

A háztartások fogyasztási kiadásainak esetében is jelentősek a **regionális különbségek** hazánkban. Az egy főre jutó éves fogyasztási kiadás – elsősorban a kedvező gazdasági struktúrájának és a külfölditőkebefektetések magasabb koncentrációjának következtében – Közép-Magyarországon 18, ezen belül Budapesten 36%-kal haladta meg az országos átlagot. Ezzel szemben a legelmaradottabb Észak-Alföldön, illetve Észak-Magyarországon 16, illetve 13%-kal maradt el az átlagtól, aminek legfőbb oka a gazdaságilag inaktív és a munkanélküliek magas aránya. 2011-hez képest Nyugat- és Dél-Dunántúl helyzete javult, átlagtól való elmaradásuk mintegy 4 százalékponttal csökkent.

2011-hez képest csupán két régióban bővült a reál-fogyasztás: Nyugat-Dunántúlon 2,1, Dél-Dunántúlon 1,9%-kal, miközben a legnagyobb mértékben Közép-Magyarországon esett vissza (5,7%). A régiók fejlettségi és életszínvonal különbségeit jelzi, hogy Közép-Magyarországon az összkiadásuk átlagosan 46%-át költötték az alapvető létfenntartási kiadásokra (élelmiszer és lakásfenntartás), miközben Észak-Magyarországon és az alföldi régiókban ez az arány meghaladta az összkiadásuk felét (51%).

3.12. ábra
Az egy főre jutó fogyasztási kiadások a fővárosban és a régiókban, 2012
 (az országos átlag százalékában)

Településtípusok szerinti összehasonlításban is lényeges különbségek vannak a fogyasztásban, ami nagyrészt az eltérő fejlettségből és munkaerő-piaci helyzetből fakad. A budapesti háztartások egy főre jutó fogyasztása több mint másfélszerese a községekben élőkének.

Szinte minden élelmiszerfajta fogyasztása csökkent
 Az **élelmiszer-fogyasztás** nagymértékben tükrözi a háztartások jövedelmi helyzetét, az élelmiszerek mennyiségi és összetétel adatain keresztül nyomon követhetjük az életszínvonal alakulását. 2012-ben a

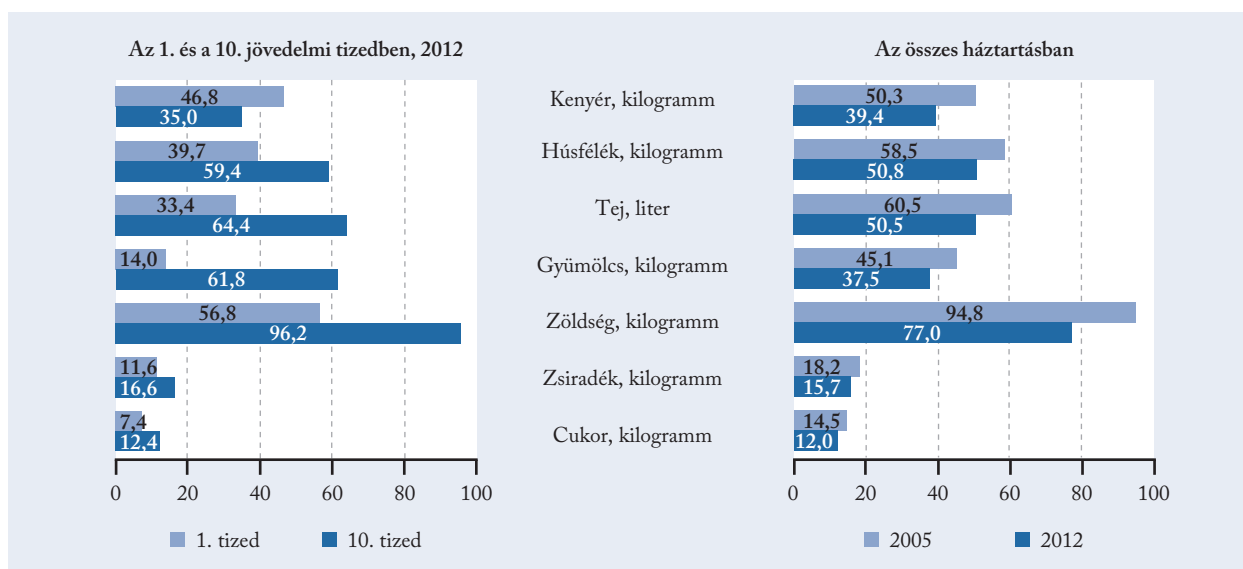
lakosság egy főre jutó élelmiszer-kiadása 188 ezer forint volt, ami reálértéken 1,9%-kal maradt el az előző évitől. Az élelmiszerre fordított kiadás aránya (23%) az összes kiadáson belül kismértékben (0,2 százalékponttal) emelkedett egy év alatt, miközben szinte minden élelmiszerfajta fogyasztása csökkent.

Az élelmiszer-kiadások rendkívül árérzékenyek, a lakosság a drágább termékeket igyekszik olcsóbbakkal helyettesíteni vagy teljesen elhagyni a fogyasztásból. A szűkösön élő rétegek ezért az egészséges táplálkozásra kevésbé tudnak tekintettel lenni. 2012-ben csökkent (1,4 kilogrammal) a húsfogyasztás, miközben a hús ára egy év alatt 9,0%-kal drágult. Az egy főre jutó tojásfogyasztás (36%-os áremelkedés mellett) 141-ről 128 darabra csökkent. A zöldség- és gyümölcsfogyasztás összességében csökkent, miközben itt is egyértelműen tükröződik az élelmiszer-fogyasztás árérzékenysége. A burgonya fogyasztói ára az előző évi magas bázishoz képest csaknem ötödével visszaesett, ennek hatására újra növekedésnek indult a burgonyafogyasztás. A citrusfélék és a banán is drágult, így ezek fogyasztása is némileg csökkent.

Hosszabb távon érzékelhető a háztartások táplálkozási szerkezetének lassú, de fokozatos elmozdulása az egészségtudatos táplálkozás felé: hosszú távon csökkent az állati eredetű zsiradékok és a cukor fogyasztása. Ennek ellenére – a nemzetközi összehasonlításban egyébként is rendkívül alacsony szintű – hazai halfogyasztás tovább mérséklődött.

3.13. ábra

Az egy főre jutó évi élelmiszer-fogyasztás alakulása

A LEGNÉPSZERŰBB GYÜMÖLCS AZ ALMA ÉS A DINNYE

A hazai háztartások ételmisszerre fordított kiadásai mintegy tizedét zöldségre és gyümölcsre költik, bár az elmúlt években folyamatosan csökkent zöldség- és gyümölcsfogyasztásuk.¹⁰⁾ Az egy évvel korábbihoz képest gyümölcsből 10, zöldségből 6%-kal fogyott kevesebb, elsősorban a vásárlási intenzitás, azaz az egy háztartás által vásárolt mennyiség esett vissza. A gyümölcsök közül a legnagyobb „vesztéséget” a banán és a barack, a zöldségek közül pedig a paradicsom, a paprika, valamint a káposzta szenvedte el.

A vizsgált időszakban (a 2013 márciusával végződő 12 hónapban) gyümölcsből évente átlagosan 73, zöldségből 161 kilogrammot fogyasztottunk. A fogyasztók átlagosan másfél hetente vásárolnak gyümölcsöt, alkalmanként mintegy 2 kilogrammot, amit főként piacokon, őstermelőknél vagy zöldség-gyümölcs üzletekben szereznek be.

A legnépszerűbb gyümölcsök az alma és a dinnye, ez a két gyümölcs a megvásárolt mennyiség 23–23%-át adja. A vásárlás gyakoriságát tekintve leggyakrabban almát, illetve banánt vásároltunk, évente 10–11 alkalommal. Népszerűek a hazai fogyasztók körében a citrusfélék is (mandarin, citrom, narancs), ezeket évente 6–7 alkalommal emeltük le a polcra.

Az ételmisszer-fogyasztás mellett, hogy árérzékeny, rendkívül érzékenyen reagál a jövedelmi helyzetre, ezért jelentős különbség mutatkozik a leggazdagabbak és a legszegényebbek fogyasztási adatai között. 2012-ben a legfelső jövedelmi tizedben élők mintegy két és félszer annyit költöttek ételmisszerekre, mint a legalsó jövedelmi tizedben

élő családok. Ezen belül ételmisszertípusonként eltérőek a különbségek: a szegényebb anyagi helyzetben élők elmaradása különösen a drágább húsfélék, sajtok és a gyümölcsök esetében volt számottevő. Emellett a tehetősebb családok egészségesebben tudtak étkezni, hiszen több halat, tejterméket, gyümölcsöt és zöldséget fogyasztottak.

EGYRE TÖBB FEHÉR HÚST FOGYASZTUNK

Bár a hazai háztartások fogyasztásában még mindig előkelő helyen állnak a húsfélék, fogyasztásuk azonban évek óta fokozatosan csökkenő tendenciát mutat.

A GfK Hungária felmérése¹¹⁾ szerint a baromfihús az egyik legszélesebb körben fogyasztott ételmisszerünk: a hazai fogyasztók fele hetente többször fogyaszt fehér húst. A vizsgált időszakban (2012. július–2013. június) egy háztartás mintegy 14 alkalommal vásárolt csirkehúst, alkalmanként átlagosan 2,2 kilogrammot 865 forintos kilónkénti átlagáron, tehát egy háztartás egy év alatt átlagosan 30 kilogramm csirkehúst vásárol. Pulyka-, valamint kacsahúsból közel azonos mennyiséget, mintegy 6 kilogrammot vásárolt egy háztartás a vizsgált időszakban. Pulykát évente átlagosan 4 alkalommal, míg a valamivel olcsóbb kacsból évente átlagosan háromszor vásárolt egy család. A fehér húsok népszerűsége egyrészt az egészséges életmódra való törekvéssel, másrészt az alacsonyabb árszínvonallal függ össze.

Sertéshúst a hazai háztartások harmada hetente többször fogyaszt, a férfiak körében jellemzően kedveltebb a sertésből készült étel. Fogyasztásukban élén járnak a fizikai dolgozók, a nagycsaládban élők, valamint a kisebb települések lakosai, az utóbbiak esetében ez elsősorban a háztáji tartásra és a hagyományokra vezethető vissza. Egy háztartás egy év alatt összesen 30 kilogramm sertéshúst vásárol, átlagosan 13–14 alkalommal, kilónkénti átlagára kissé meghaladta az ezer forintot.

Elsősorban magas ára miatt csak a háztartások tizede fogyaszt hetente marhahúst, ez az arány a képzetebbek, valamint a magasabb jövedelműek esetében ennél magasabb. Marhát évente három alkalommal, összesen 4,8 kilogrammot vásároltunk, kilogrammonként 1706 forintos átlagáron. A hazai fogyasztók számára a vadhús igazi különlegességnek számít, magas ára miatt viszonylag ritkán kerül belőle az asztalra.

¹⁰⁾ Forrás: Kosár Online Fogyasztóvédelmi Magazin: Visszaesett a zöldség- és gyümölcsfogyasztás, 2013. június 13.

¹¹⁾ Forrás: Kosár Online Fogyasztóvédelmi Magazin: Folyamatosan csökken a húsfogyasztás, 2013. szeptember 10.

A tartós fogyasztási cikkek egyre modernebbek

A háztartások **tartós javakkal való felszereltsége** évről évre javul, számos cikk esetében megközelíti a teljes ellátottságot, miközben egyre több új termék jelenik meg a piacon. A háztartások korszerűsödésével párhuzamosan egyre inkább előtérbe kerül az energiahatékonyság és a környezettudatosság.

3.3. tábla

Tartós fogyasztási cikkek éves átlagos állománya száz háztartásra, 2012

Megnevezés	Jövedelmi tized		Összesen
	1.	10.	
Hűtőszekrény	65	51	58
Hűtő- és fagyasztógép	34	56	47
Mikrohullámú sütő	77	91	89
Mosogatógép	4	25	13
Automata, félautomata mosógép	64	94	86
Televízió, színes	149	184	173
ebből: plazma-, LCD-televízió	10	41	23
Digitális kamera	2	12	6
Digitális fényképezőgép	18	67	42
DVD	53	65	57
Videojáték konzollal (Playstation stb.)	4	5	4
Asztali számítógép (PC)	47	65	54
Hordozható számítógép (laptop)	14	51	29
Mobiltelefon	187	176	191
Légkondicionáló	2	12	5
Nagy értékű riasztóberendezés	2	8	3
Személygépkocsi	32	81	59

2012-ben mosógéppel és televízióval szinte minden háztartás rendelkezett, és tovább bővült a háztartások mobiltelefonnal való ellátottsága is: a háztartások 90%-ában volt mobiltelefon. Az előző évhez képest legnagyobb mértékben az LCD- és plazmatévék előfordulása nőtt, már minden ötödik háztartásban van ilyen készülék. Ezen kívül a hordozható számítógépek száma is jelentősen emelkedett, egy év alatt 6 lappal több jutott száz háztartásra. A háztartások közel felének volt személygépkocsija, bár ebben a tekintetben még mindig jelentősen elmaradunk az uniós átlagtól.

A tartós fogyasztási cikkek állományában főleg a modernebb és drágább cikkek esetében mutatkozik jelentős különbség az egyes jövedelmi csoportok között. Ilyen termékek például a mosogatógépek, a

digitális fényképezőgépek és kamerák, a laptopok, az LCD- és plazmatévék, valamint a személygépkocsik. A különböző korösszetételű családok esetében is jelentősek a különbségek, hiszen korosztályonként eltérőek az igények. Ennek megfelelően az idősebbek körében kevésbé elterjedtek a modern, korszerűbb informatikai és elektronikai eszközök.

Tízből kilenc család a saját otthonában lakott 2013-ban

Hazánkban – több uniós országgal ellentétben – a lakásbérlet továbbra sem jellemző, általában csak átmeneti megoldásként szolgál. 2013-ban a magyar családok 88%-a saját tulajdonú lakásban lakott, a bérelt lakásban élők aránya 7,0% volt. A lakások átlagos mérete 80 négyzetméter volt, a legkisebb lakásméret Budapestet (64 négyzetméter), a legnagyobb a községben élőket jellemezte (93 négyzetméter). A jövedelem függvényében elsősorban nem a lakások méretében, hanem a laksűrűségben vannak jelentősebb különbségek: a legalsó jövedelmi tizedben élők esetében száz szobára 155 személy, a legfelső jövedelmi tizedben élőknel azonban csak 65 személy jutott.

A lakások **kommunális ellátottsága** évről évre javul, 2013-ban a háztartások 98%-ában volt folyó víz, valamint szennyvízelvezetés, 93%-ában pedig gáz. A háztartások 96%-ában volt fürdőszoba, illetve WC. A legszegényebb háztartások azonban rosszabb körülmények között éltek, esetükben a fürdőszobával rendelkezők aránya 80% volt, vízöblítéses WC-vel pedig a családoknak csupán a háromnegyede rendelkezett.

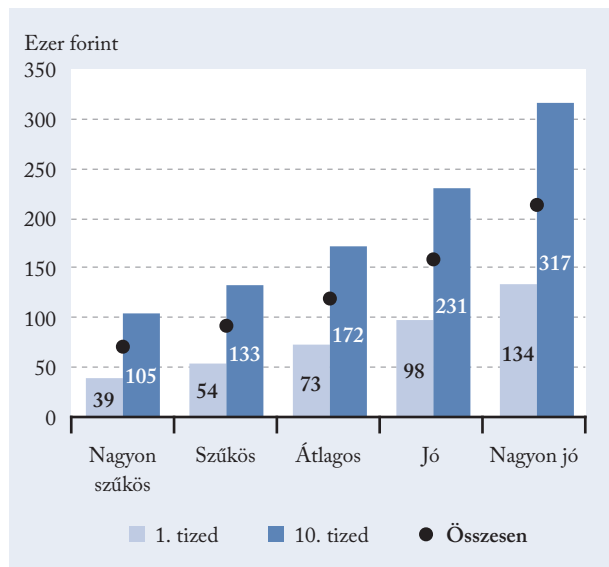
A jövedelemelvárások összefüggnek a jövedelmi helyzettel

Az, hogy a háztartások mennyi jövedelmet tartanak szükségesnek a megélhetés különböző szintjeihez, szoros kapcsolatban áll jövedelmi helyzetükkel. **2013-ban** a háztartások az átlagos színvonalú megélhetéshez egy főre havonta 120 ezer forintot tartottak szükségesnek, ami azonos az egy évvel korábbival. A nagyon szűkös megélhetéshez 71 ezer, a nagyon jó szinthez 214 ezer forintnyi bevételre volna szükség. A különböző megélhetési szintekhez a felső jövedelmi tizedbe tartozó háztartások mintegy két és félszer annyi jövedelmet párosítottak, mint az alsó jövedelmi tizedben élők. A jövedelemelvárás szintjét a háztartásban nevelt gyermekszám is jelentősen befolyásolja: a gyermek nélküliek 137,

a gyermekesek 81, azon belül a 3 vagy annál több gyermeket nevelő családok 60 ezer forintot társítottak fejenként az átlagos megélhetési szinthez, azonban ebben a méretgazdaságosság is szerepet játszik.

3.14. ábra

A háztartások egy főre jutó jövedelemvárásai a különböző megélhetési szintek esetében, 2013

FOGYASZTÓI ÁRAK, INFLÁCIÓ

Az infláció mértéke az elmúlt években viszonylag széles skálán mozgott. A pénzromlás üteme 2007-ben volt a leggyorsabb (8,0%), elsősorban a gazdasági egyensúly helyreállítását célzó intézkedések (hatósági áremelések és adóemelés) miatt. Az ezt követő dezinflációs folyamatot fékezte a felgyorsult világgazdasági nyersanyag-, kőolaj- és élelmiszerár-emelkedés. A gazdasági világválság miatti keresletcsökkenésnek nagy szerepe volt az infláció mérséklődésében, így 2009-ben 4,2%-ra lassult a pénzromlás üteme. 2010-ben a jövedékiadó-emelés, a növekvő üzemanyagárak és a szélsőséges időjárás miatti mezőgazdaságtermelés-kiesés erősítette az árak emelkedését. 2011-ben lassult az árszínvonal emelkedésének üteme (3,9%), az év során az élelmiszerek és az üzemanyagok drágulása volt meghatározó. 2012-ben elsősorban az adóemelések miatt (áfakulcs- és jövedékiadó-emelés) az előző évinél gyorsabb ütemben, 5,7%-kal emelkedtek az árak. 2013-ban azonban a két lépésben végrehajtott energiaár-csökkentés jelentős

3.15. ábra

A fogyasztói árak (infláció) változása (az előző évhez képest)

mértékben fékezte a pénzromlást, így éves szinten rendkívül alacsony mértékben, 1,7%-kal emelkedett az átlagos árszínvonal.

A **maginfláció** – ami a fogyasztóiár-index különböző egyszeri hatásaitól (időjárás, világgazdasági ármozgás, hatósági intézkedések stb.) való megtisztításával jön létre – az előző évhez képest 3,3%-kal emelkedett, ami csaknem kétszerese az infláció mértékének. Ennek oka elsősorban az, hogy a rezsicsökkentés a fogyasztóiár-index mértékét jelentősen lenyomta, míg a maginflációba nem számít bele.

Mélyponton az infláció

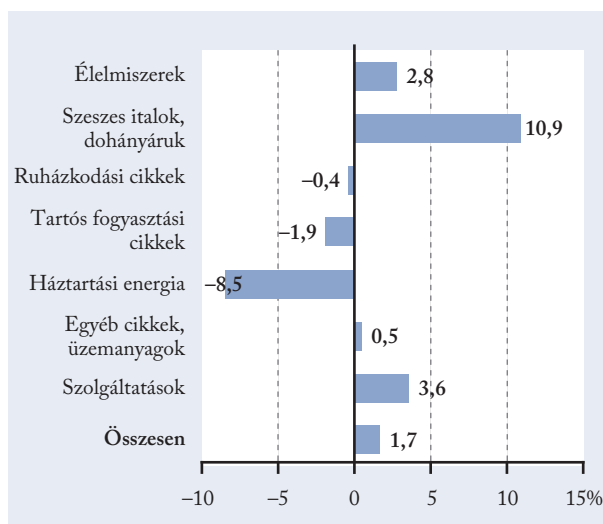
2013-ban 1,7%-ra süllyedt az **éves infláció** üteme, utoljára 38 évvel ezelőtt volt ilyen alacsony. A pénzromlás fékeződésében elsősorban a többlépcsős rezsicsökkentés, valamint a tartós fogyasztási cikkek továbbra is csökkenő árszínvonala játszott szerepet. Az infláció mérséklődését az élelmiszerárak is segítették, mivel a kedvező terméseredmények hatására a mezőgazdasági termelők árak az év második felében mérséklődtek, ez az élelmiszerek árszínvonalában is visszatükröződött. A rezsicsökkentés és a mérséklődő élelmiszerárak mellett az üzemanyagárak is elősegítették a dezinflációs folyamatot, hiszen míg 2010 és 2012 között az üzemanyagok fogyasztói ára átlagosan 16%-kal emelkedett, addig 2013-ban 1,9%-kal csökkent az előző évhez képest.

Az infláció mértéke az év folyamán fokozatosan mérséklődött, a januári 3,7%-ról áprilisra 2, októ-

berre 1% alá süllyedt a 12 havi változás mértéke. Decemberben a pénzromlás üteme 0,4%-ra csökkent, az ütem mérséklődése 2014-ben is folytatódott.

3.16. ábra

A fogyasztói árak változása, 2013 (az előző évhez képest)

2013 egészében a javak főbb csoportjai közül – a 2012. évihez hasonlóan – a legnagyobb mértékben a **szeszes italok, dohányárúk** drágultak, az előző évhez képest 10,9%-kal, elsősorban a jövedékiadó-emelés következményeként. A **szolgáltatások** árszínvonala is az átlagot meghaladó mértékben nőtt (3,6%). Ezen belül a lakbér, lakásszolgáltatás díja kismértékben csökkent (0,3%), a hírközlésé azonban 2,5, a közlekedési szolgáltatásoké pedig 4,4%-kal drágult. A pénzügyi szolgáltatások fogyasztói ára átlagosan 36%-kal emelkedett.

Éves szinten az **élelmiszerek** áremelkedése (2,8%) – részben a bázishatás miatt – a 2012. évinél visszafogottabb volt, amire – a kedvező terméseredmények miatt – a mezőgazdasági termelői árak mérséklődése is hatott. A mezőgazdasági eredmények és termelői árak alakulása mellett a világpiaci folyamatok is hatással voltak az élelmiszerárak alakulására. A hús, hal és készítményeik 4,7%-kal drágultak egy év alatt, a húsfélék közül a legnagyobb mértékben a sertéshús drágult (5,3%). A tej fogyasztói ára 1,8, a sajté 4,7, a liszté 3,3%-kal emelkedett. A cukor árszínvonala 7,4, a tojásé – az előző évi magas bázishoz képest – 8,9%-kal csökkent. A csokoládé, kakaó 2,8%-kal lett olcsóbb, aminek áralakulását a világpiaci folyamatok is befolyásolták. A friss zöldségek ára 9,1%-kal nőtt,

ezek közül kiemelkedik a burgonya, ami egy év alatt 57%-kal drágult.

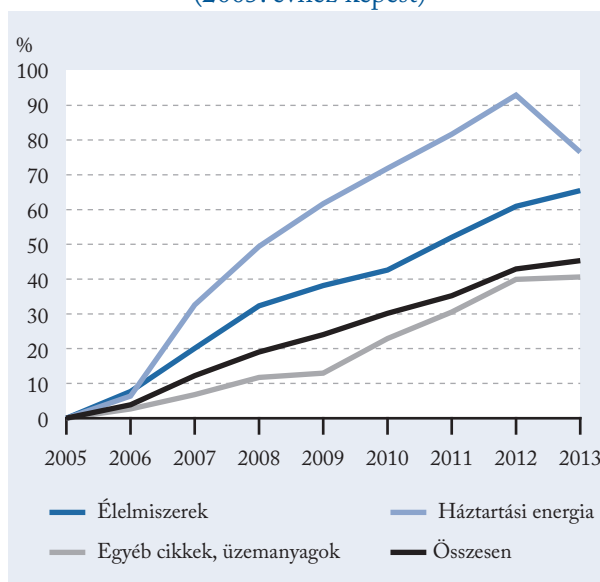
Az **egyéb cikkek** (idetartoznak a lakás-, háztartás- és testápolási cikkek, gyógyszerek, járműüzemanyagok, valamint a kulturális cikkek) áremelkedésének üteme – a 2012. évi 7,2%-os növekedés után – 2013-ban jelentősen lassult: az év egészében 0,5%-kal emelkedtek a fogyasztói áraik. A járműüzemanyagok a korábbi évek jelentős drágulását követően 2013-ban átlagosan 1,9%-kal lettek olcsóbbak. Ugyanakkor 2005-höz képest a gázolaj literenkénti ára 70, a benziné 60%-kal került többbe.

A **ruházkodási cikkek** árszínvonala egy év alatt kismértékben, 0,4%-kal mérséklődött. 2013-ban is folytatódott az árcsökkenés a **tartós fogyasztási cikkek** piacán, átlagosan 1,9%-kal. Ezen belül a használt személygépkocsik és a televíziók ára közel tizedével csökkent, miközben az ékszerek évek óta drágulnak (2013-ban 4,4%-kal).

Elsősorban a rezsicsökkentésnek köszönhetően nagymértékben visszaesett a **háztartási energia** fogyasztói ára (8,5%). A többlépcsős (januári és novemberi) energiaár-csökkentés következtében a távfűtésért éves szinten 11,4, a vezetékes gázért 9,8, az elektromos energiáért 9,9%-kal kellett kevesebbet fizetni, mint 2012-ben. A szén és a tűzifa fogyasztói ára ugyanakkor egyaránt 4,4%-kal emelkedett.

3.17. ábra

A fogyasztói árak változása néhány fontosabb árucsoportban (2005. évhez képest)

Hosszabb időtávon vizsgálva a háztartási energia drágult a legnagyobb mértékben: **2005-höz képest** átlagosan 77%-kal, miközben az infláció átlagos mértéke 45%-os volt. A fontosabb árucsoportok közül az átlagnál gyorsabban emelkedtek az élelmiszerárak is, 2005 óta 65%-kal. Ugyanakkor hosszabb távon is árcsökkenés mutatkozik a tartós fogyasztási cikkek piacán.

A nyugdíjasokat sújtja legkevésbé az infláció

Az árváltozások a lakosság egyes csoportjait különböző mértékben érintik, az eltérő jövedelmi szintjük és részben ebből adódóan az eltérő fogyasztási szerkezetük miatt. 2013-ban – a korábbi évekhez hasonlóan – az alacsonyabb jövedelmű háztartások esetében az átlagnál magasabb volt az árváltozás mértéke (2,2%), míg az aktív, illetve a magasabb jövedelmű háztartásokat kisebb mértékben sújtotta az infláció (1,7, illetve 1,8%).

A háztartási energia árának mérséklődése az átlagosnál kisebb mértékben fékezte az alacsony jövedelműek kiadásait, ugyanis e háztartások nagyobb arányban fűtik házaikat egyéb fűtőanyaggal (fával, illetve szénnel), amelynek fogyasztói ára 2013-ban egyaránt 4,4%-kal haladta meg az előző évet. Ezen kívül a szeszes italok, dohányárak jelentős áremelkedése – a fogyasztási szerkezetükben képviselt magasabb arányuk miatt – nagyobb mértékben érintette őket.

A 3 és annál több gyermekes háztartások esetében – a fogyasztási szerkezetben és az árindexben megfigyelhető eltérések eredőjeként – az átlaggal megegyező mértékben változtak az árak (+1,7%).

A **nyugdíjasok** fogyasztási kosarában az élelmiszerek, a háztartási energia és a gyógyszerek súlya magasabb, így ezek árváltozása erőteljesebben befolyásolja a nyugdíjasok fogyasztóiár-indexét. A nyugdíjasok árindexe (1,5%) minden más lakossági csoporttól elmaradt 2013-ban, ennek oka elsősorban az, hogy fogyasztási szerkezetükben minden más háztartásétól magasabb arányt képviselnek a rezsi-költségek, ami részben háztartásuk kisebb átlagos méretére vezethető vissza.

Az Európai Unió egészében is lassult az infláció

2013-ban az unió egészében lassult a fogyasztói árak emelkedése az előző évihez képest: az unió harmonizált fogyasztóiár-indexe 2013-ban 1,5%-kal haladta meg az egy évvel azelőttit. (Az eurózóna országaiban 1,4%-os volt a pénzromlás.) Egyedül Görögországban csökkentek az árak (0,9%), miközben a legnagyobb mértékű drágulás Észtországban és Romániában következett be (3,2%). Hazánk ebben a tekintetben a középmezőnyben helyezkedik el.

3.4. tábla

Fogyasztóiár-változás a lakosság és a háztartások egyes csoportjaiban, 2013

Kiadási főcsoportok	Alacsony jövedelmű háztartások		Magas jövedelmű háztartások		Nyugdíjasok		Összes háztartás	
	változás az előző évihez képest	súlyarány	változás az előző évihez képest	súlyarány	változás az előző évihez képest	súlyarány	változás az előző évihez képest	súlyarány
Élelmiszerek	2,6	28,9	2,8	19,6	2,8	24,7	2,8	23,3
Szeszes italok, dohányárak	14,9	12,5	8,0	8,7	10,3	8,0	10,9	8,9
Ruházkodási cikkek	-0,3	3,7	-0,4	4,3	-0,4	2,0	-0,4	3,5
Tartós fogyasztási cikkek	-1,8	7,3	-2,0	7,0	-1,7	5,8	-1,9	6,4
Háztartási energia	-7,8	11,8	-9,1	6,8	-8,4	12,3	-8,5	9,7
Egyéb cikkek, üzemanyagok	0,5	14,5	0,2	21,2	1,5	19,6	0,5	19,8
Szolgáltatások	3,1	21,3	4,1	32,4	3,2	27,7	3,6	28,4
Összesen	2,2	100,0	1,8	100,0	1,5	100,0	1,7	100,0

RELATÍV ÁRSZÍNVONAL-KÜLÖNBSÉGEK AZ EURÓPAI UNIÓBAN

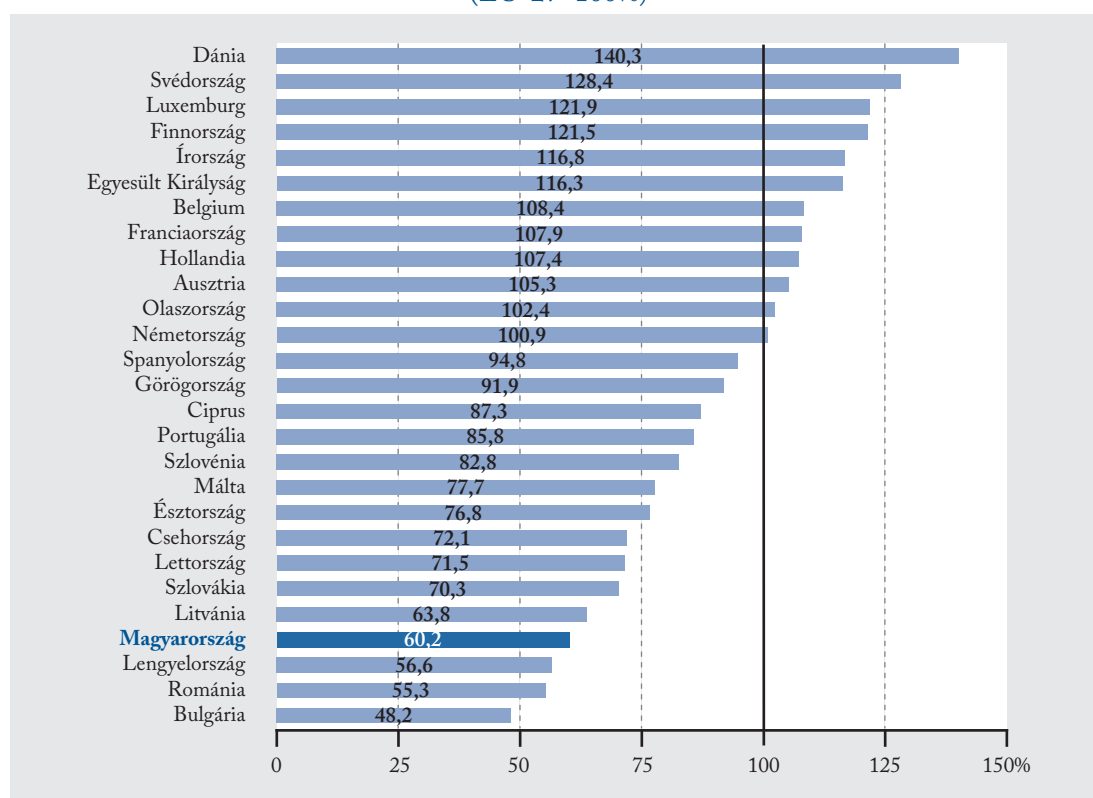
Az egyes országok közötti árszínvonal-különbségeket a vásárlóerő-paritás mérőszáma segítségével hasonlíthatjuk össze.

A magasabb árszínvonal jellemzően az északi, illetve a nyugati tagállamokra jellemző. A legdrágább ország Dánia volt 2012-ben, árszínvonala 40%-kal haladta meg az uniós átlagot, és csaknem háromszorosa a legolcsóbb ország, Bulgária árszínvonalának.

Magyarország árszintje 40%-kal maradt el az uniós átlagtól, ezzel a negyedik „legolcsóbb” tagállam vagyunk. A hazai háztartások fogyasztási kiadásainak árszínvonala az ezredfordulótól 2008-ig emelkedett, ekkor közelítette meg a legnagyobb mértékben az EU-27 átlagát, azóta pedig fokozatosan távolodik attól.

3.18. ábra

A háztartások fogyasztási kiadásainak árszínvonala, 2012
(EU-27=100%)

A HÁZTARTÁSOK PÉNZÜGYI VAGYONA¹²⁾

A válság óta a magyar lakosságot a jövedelem-felhasználás terén az erős óvatosság jellemzi. 2008 és 2011 között a fogyasztásra és a beruházásra fordított jövedelem aránya mérséklődött, miközben a

megtakarítási ráta emelkedett. (A lakosság megtakarítási hajlandósága 2011-ben több mint tíz éves csúcsra emelkedett.) 2012-ben – a rendelkezésre álló jövedelem arányában – a háztartások nettó pénzügyi megtakarítási rátája már csökkent (7,9%), de így is a válság előtti szint felett volt. Az elmúlt

¹²⁾ Egyéb megjelölés hiányában a fejezet a Magyar Nemzeti Bank adatai alapján készült.

években a lakosság pénzügyi döntéseit – az óvatossági megfontolások mellett – egy jelentős mérlegalkalmazkodás is meghatározta: a háztartások a válság előtt felhalmozott adósságuk leépítésére törekednek. E két folyamat számottevő hatással van a háztartások pénzügyi vagyonának alakulására.

Nőtt a háztartások pénzügyi vagyona

2013 végén a háztartások **bruttó pénzügyi vagyona** (a pénzügyi eszközökbe fektetett megtakarítások állománya) 29,9 ezer milliárd forint volt, 5,7%-kal több, mint egy évvel korábban. A 2012. és a 2013. évi növekedés együttes mértéke meghaladta a 2011. évi – a magán-nyugdíjpénztári rendszer átalakításával összefüggésbe hozható – csökkenést (5,9%), és a 2013. végi bruttó pénzügyi vagyon 3,1%-kal volt magasabb a 2010. végénél.

2013 végén a pénzügyi eszközök 42%-át a tulajdonjogot és egyéb jogokat megtestesítő **részvények és részesedések** csoportja jelentette, amelynek állományi értéke 12%-kal haladta meg az egy évvel azelőttit. A növekedés üteme 2007 óta a leggyorsabb volt, ami leginkább a befektetési jegyek 40%-os állománybővülésének volt a következménye. (Állományuk az év végén 3,4 ezer milliárd forintot tett ki.) Az idetartozó megtakarítási formák közül az üzletrészek állománya (7,5 ezer milliárd forint) 5,1%-kal emelkedett, hasonló ütemben, mint a megelőző két év során. A háztartások részvénybe fektetett vagyona 2013 végén 1,6 ezer milliárd forintot ért, amelynek valamivel több mint negyötöde tőzsdén kívüli, mintegy egyötöde pedig tőzsdén jegyzett részvény volt. A **készpénz és betétek** egyharmad arányban részesedtek 2013 végén a bruttó pénzügyi vagyonból, állományi értékük – a 2012. évi csekély mérséklődést követően – 2013-ban 4,9%-kal csökkent. A csoporton belül a betétek állománya 9,3%-kal 7,5 ezer milliárd forintra csökkent, a készpénz ugyanakkor 11%-kal, 2,6 ezer milliárd forintra bővült. 2013 végén a készpénzállomány 98, a betétállomány 81%-a forintban volt. A külföldi bankokban elhelyezett betétek 2013. végi állománya 517 milliárd forint volt, 5,7%-kal több mint egy évvel korábban.

A **biztosítástechnikai tartalékok állománya** 3,2 ezer milliárd forint volt 2013 végén, 3,3%-kal több, mint egy évvel korábban. Az ilyen típusú

3.5. tábla
A háztartások pénzügyi vagyona, 2013

Megnevezés	2013 végén, milliárd forint	Meg- oszlás, %	Változás 2012 végéhez képest, %
Készpénz és betétek	10 105	33,8	-4,9
Nem részvény értékpapír	2 753	9,2	29,0
Hitelek, kölcsönök	267	0,9	1,2
Tulajdonosi részesedés	12 473	41,7	12,2
Biztosítástechnikai tartalékok	3 191	10,7	3,3
Ebből:			
életbiztosítási díjtartalékok	1 633	5,5	1,7
nyugdíjpénztári díjtartalékok	1 251	4,2	6,5
Egyéb követelések	1 130	3,8	5,5
Háztartások bruttó pénzügyi vagyona	29 919	100,0	5,7
Hitelek, kölcsönök	8 328	92,1	-6,8
Ebből:			
hitelintézetek ingatlanhitelei	3 360	37,2	-5,6
hitelintézetek fogyasztási és egyéb hitelei	3 518	38,9	-5,4
egyéb hitel	1 450	16,0	-12,8
Háztartások tartozása	9 042	100,0	-6,2
Háztartások nettó pénzügyi vagyona	20 877	-	11,8

megtakarítások értéke 2010 végén még 6,0 ezer milliárd forintot tett ki, 2011 első negyedének végére 3,1 ezer milliárd forintra csökkent. A visszaesés oka a magán-nyugdíjpénztári rendszer átalakítása volt, amelynek keretében 2,7 ezer milliárd forint értékű vagyon került a háztartásoktól tőkeátruházásként az államháztartáshoz. 2013 végén a biztosítástechnikai tartalékok valamivel több mint felét az életbiztosítási tartalékok, közel negytedét a nyugdíjpénztári tartalékok, a fennmaradó, egytizednyi részét pedig a nem életbiztosítási díjtartalékok (például vagyonbiztosítások) jelentették. A **nem részvény értékpapírok**¹³⁾ állományában a 2012-ben tapasztalt nagyarányú növekedés 2013-ban is folytatódott, sőt fokozódott, miután a 29%-os növekedés 5 százalékponttal meghaladta az egy évvel korábbit. A csoporton

¹³⁾ A csoportba legnagyobb részt hitelviszonyt megtestesítő, kamatozó értékpapírok tartoznak (forint és deviza államkötvények, kincstárjegyek, önkormányzati kötvények, vállalati és hitelintézeti kötvények stb.).

belül a hosszú lejáratú értékpapírok 2013. év végi állománya valamelyest meghaladta a rövid lejáratú értékpapírokét (1,4 ezer milliárd, illetve 1,3 ezer milliárd forint). Három év alatt a rövid lejáratú értékpapírok állománya 2,2-szeresére, a hosszú lejáratúaké másfélszeresére emelkedett. Az elmúlt évek során jelentősen emelkedett a deviza-értékpapírok állománya, 2013. év végi értéke 464 milliárd forint volt, szemben a 2010. év végi 188 milliárd forinttal.

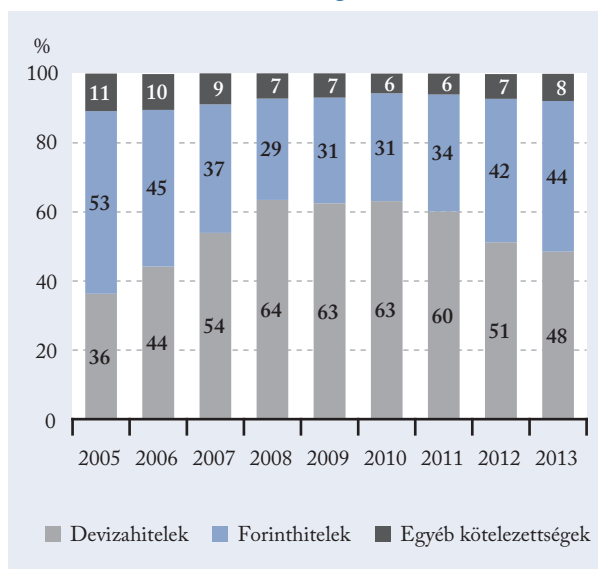
Csökkenek a háztartások kötelezettségei

A **kötelezettségek** értéke 2013 végén 9,0 ezer milliárd forint volt, 6,2%-kal kevesebb, mint egy évvel korábban. Ezzel tovább folytatódott a 2011–2012. évi csökkenő tendencia, amelynek eredményeképpen a 2013. év végi állomány közel ötödével maradt el a 2010. évitől. (A 2005. év végét ugyanakkor 57%-kal meghaladta.) A 2013-at megelőző években kialakult csökkenésben számottevő szerepet játszott a 2011 utolsó negyedében és 2012 első két hónapjában lehetővé tett, kedvezményes árfolyamon történő végtörlesztési lehetőség, amely révén 1,4 ezer milliárd forintnyi devizahitelt fizettek vissza. A negyedéves adatokat tekintve a 2013. év végi kötelezettségállomány nagyságrendileg a 2008 II. és III. negyedében tapasztalt, azaz a válság kirobbanását közvetlenül megelőző szintnek felelt meg. A tavalyi év végén a kötelezettségek 48%-át a devizahitelek, 44%-át forintbitelek jelentették. Az év során a devizahitelek állományi értéke 11, a forintbiteleké 1,4%-kal csökkent.

A **devizakölcsönök törlesztését rögzített árfolyamon lehetővé tevő gyűjtőszámlát** 2012. április 1-je óta nyithatnak a jelzáloghitellel rendelkezők. Az árfolyamgát konstrukció keretében 2012 végén 111 ezer, 2013 végén 162 ezer aktív gyűjtőszámlahitel-számlát tartottak nyilván a hitelintézetek és a pénzügyi vállalkozások. A rögzített árfolyamon törlesztett devizakölcsönök teljes állománya 2013 végén 1325 milliárd forintot tett ki, szemben a 2012. év végi 976 milliárd forinttal. Az állomány túlnyomó része, 96%-a a hitelintézeteknél volt nyilvántartva, a rögzített törlesztési árfolyamú devizakölcsön-állomány a teljes lakossági deviza jelzáloghitel-állomány 37%-át tette ki. A konstrukcióhoz történő csatlakozásra eredetileg kitűzött,

3.19. ábra

A háztartások kötelezettségállományának összetétele (az év végén)

Forrás: Magyar Nemzeti Bank.

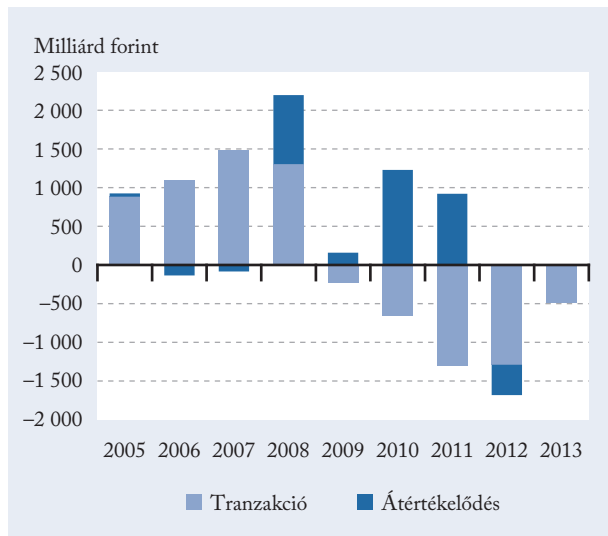
2013. május 31-ei határidőt az év során eltörölték, majd a további szabályváltozások újabb adóscsoportok számára tették lehetővé a rendszerhez történő csatlakozást (például a 90 napnál hosszabb fizetési késedelemmel rendelkezők, vagy azok, akiknek a kölcsönösszege – a folyósításkor alkalmazott árfolyamon számítva – meghaladta a 20 millió forintot). Az árfolyamgát-konstrukcióban részt vevő devizahiteles ügyfelek 2012-ben 4,6 milliárd forint, 2013-ban 21,7 milliárd forint – rögzített árfolyam feletti – kamat megfizetése alól mentesültek.

A pénzügyi műveletek következtében 2013-ban közel 500 milliárd forinttal csökkent a devizahitelek állománya, míg az átértékelődések, azaz a forint árfolyamának alakulása nem változtatta érdemben az állományt. A devizahitelek állományát a tranzakciók¹⁴⁾ 2009 óta mérséklék, az elmúlt fél évtizedben bekövetkezett csökkenés 4,0 ezer milliárd forintot tett ki. Az időszak nagy részében ezzel ellentétes hatást gyakorolt az átértékelődés, a forint gyengülése ugyanis az állományt 2008–2013-ban 2,8 ezer milliárd, ezen belül 2008–2011-ben 3,2 ezer milliárd forinttal emelte.

¹⁴⁾ Tranzakciókból, pénzügyi műveletekből eredő csökkenés akkor következik be, ha a kifutó, visszatörlesztett, valamint végtörlesztett hitelek értéke nagyobb, mint az újonnan felvetté.

3.20. ábra

A háztartási devizahitel-állomány változásának legfontosabb összetevői

Forrás: Magyar Nemzeti Bank.

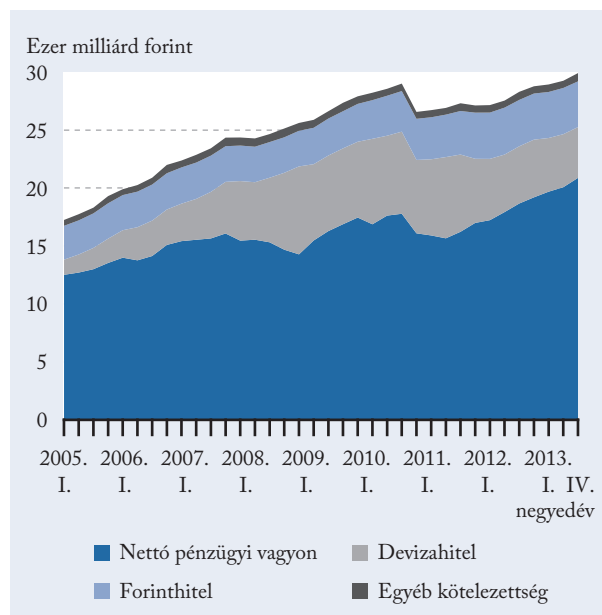
A válság kitörését követően a késedelmes jelzáloghitelek számának növekedésével felerősödött az a kockázat, hogy a hitelnyújtó intézmények a fedezeti ingatlanokat egy időben, nagy mennyiségben kísérlik meg értékesíteni, jelentős túlkínálatot és ezzel áresést, illetve az áresés gyorsulását előidézve a lakóingatlan piacon. Ezért 2011 júliusában kvótarendszert vezettek be, behatárolva ezzel az egyes intézmények által értékesítésre kínált ingatlanok számát. 2011 utolsó negyedétől 2013 végéig a **pénzügyi intézmények 29 ezer hitelfedezetűl szolgáló lakóingatlant jelöltek ki kényszerértékesítésre**, ebből 15 ezret 2013-ban. Az év IV. negyedében a kényszerértékesítési kvóta alapját 118 ezer lakás jelentette, azaz ennyi lakóingatlannal kapcsolatosan állt fenn legalább 90 napos törlesztési késedelem a korábban felvett devizaalapú jelzáloghitellel kapcsolatban. Az értékesített fedezeti ingatlanok száma 2013-ban mintegy 5400 volt, ennek háromnegyedét a Nemzeti Eszközkezelő Zrt. vásárolta meg.

A bruttó pénzügyi vagyon és a kötelezettségek különbségeként előálló **nettó pénzügyi vagyon** 20,9 ezer milliárd forintot tett ki az év végén, 12%-kal többet, mint 2012 végén. A növekedés 2012 során is két számjegyű (15%-os) volt,

2011-ben ugyanakkor 8,7%-kal csökkent, összefüggésben a magán-nyugdíjpénztári rendszer átalakításával.

3.21. ábra

A háztartások pénzügyi vagyonának* alakulása

* Bruttó pénzügyi vagyon = nettó pénzügyi vagyon + kötelezettségek.

Forrás: Magyar Nemzeti Bank.

2013 végén hazánkban az egy főre jutó pénzügyi-eszköz-állomány (bruttó pénzügyi vagyon) 3 millió 29 ezer, a kötelezettségek értéke 915 ezer, a nettó pénzügyi vagyon 2 millió 113 ezer forint volt. Ez utóbbi összeg mintegy 13 havi nettó átlagkeresetnek¹⁵⁾ felel meg.

A **háztartások nettó finanszírozási képessége**¹⁶⁾ 2013-ban 1525 milliárd forintot tett ki, ami a GDP 5,2%-ának felel meg. A 2011. és a 2012. évet – a jelentősebb magán-nyugdíjpénztári kilépések és a végtörlesztés miatti tőketranszfer hatása nélkül – 4,6%-os GDP-arányos finanszírozási képesség jellemezte. (Az egyszeri hatások figyelembevétele nélkül 2011-re 4,4%-os finanszírozási igényt, 2012-re pedig 5,1%-os finanszírozási képességet számított a szektorra a jegybank.) 2013-ban a háztartások GDP-arányos nettó finanszírozási képessége 2001 óta a legmagasabb volt.

¹⁵⁾ A 2013. decemberi átlagos, családi adókedvezmény nélkül számított keresetből számítva.

¹⁶⁾ A nettó finanszírozási képesség a nettó pénzügyi vagyon tranzakciókból eredő változásának felel meg.

LAKÁS

A rendszerváltást követően mérséklődő lakásépítés a 2000-es évektől vett újra lendületet, majd a 2004-ben elért csúcs után enyhén, 2009-től pedig jelentősen csökkenni kezdett. A 2013-ban felépített 7300 új lakás a 2004. évinek mindössze 17%-a, és az előző évinél is 31%-kal kevesebb volt. Az évezred közepére a vállalkozások egyre nagyobb teret nyertek a természetes személyek építéseivel szemben. Ez 2009-ig tartott, ekkor a vállalkozói, elsősorban értékesítésre szánt lakások építése meghaladta a természetes személyekét. Ezt követően erőteljes hanyatlással megindult egy visszarendeződés a természetes személyek építései javára, melyeknek aránya 2012-ben újra 68% lett. 2013 újabb fordulatot hozott, a lakások negytedét vállalkozások építették.

2013-ban folytatódott a lakásépítések csökkenése

Az építés visszaesése valamennyi régióra jellemző volt, ugyanakkor a használatba vett lakások száma Budapesten emelkedett. 2013-ban alig volt olyan **vidéki város**, ahol az új lakások száma meghaladta a 200-at, (kivéve: Győr, Kecskemét, Sopron, Szeged). A **községekben** az átlagnál is nagyobb mértékű volt a visszaesés, összesen 1270 új lakás épült országosan, ami fele a 2012. évinek. A **budapesti** fellendülés oka néhány nagyobb beruházás befejezése, a

fővárosban az év folyamán 1770 lakást vettek használatba, 7,4%-kal többet, mint egy évvel korábban.

Az építetőkörben történt visszarendeződéssel összhangban az **építési célok** között 2013-ban újra csökkent (11 százalékponttal) a jelenleg is legnagyobb arányú (53%) saját használatra épített lakások aránya, míg az értékesítésre szánt lakásoké 43%-ra nőtt. Bérbeadásra továbbra is csak a lakások 2%-a épült. Önkormányzati megbízásból pedig mindössze 55 lakást adtak át. Az **építési formákat** tekintve az újonnan épült lakóépületek között az új családi házak aránya 7 százalékponttal csökkent, ugyanakkor a többszintes, többlakásos épületeké 4 százalékponttal emelkedett. A lakóparki lakások aránya évek óta csökken, 2013-ban 1% volt.

A családi házas építkezés visszaszorulásával 2013-ban csökkent a 100 négyzetméternél nagyobb alapterületű lakások aránya, ami az építetőkör átrendeződésével is összefügg. A használatba vett lakások **átlagos alapterülete** 101 négyzetméter volt, 6 négyzetméterrel kevesebb a 2012. évinél.

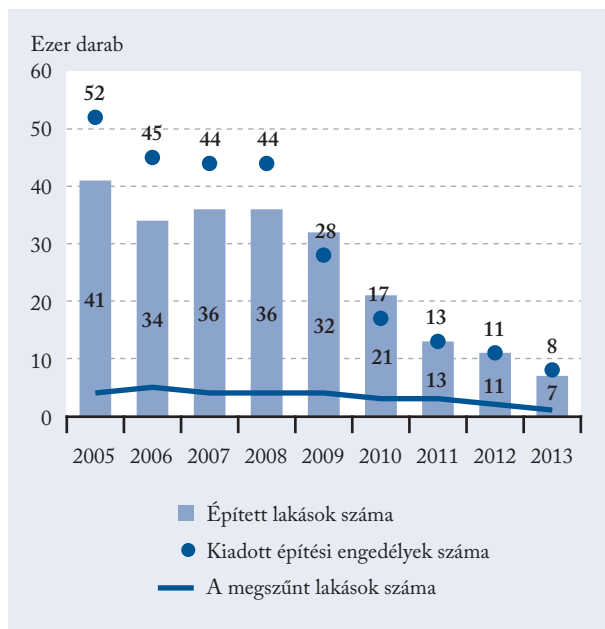
Az elmúlt évben – legtöbbször avulás miatt – 1251 **lakás szűnt meg**, 43%-kal kevesebb, mint 2012-ben.

Mérséklődött a lakásállomány gyarapodásának üteme

A lakásépítés évek óta tartó drasztikus visszaesése következtében az utóbbi két évben a **lakásállomány** mérsékelt ütemben emelkedett. 2013-ban 4402 ezer

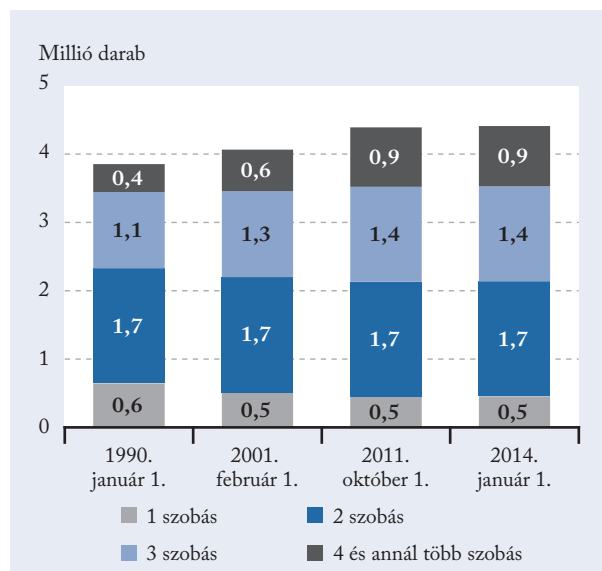
3.22. ábra

A lakásépítés és -megszűnés alakulása

3.23. ábra

A lakásállomány szobaszám szerinti összetétele

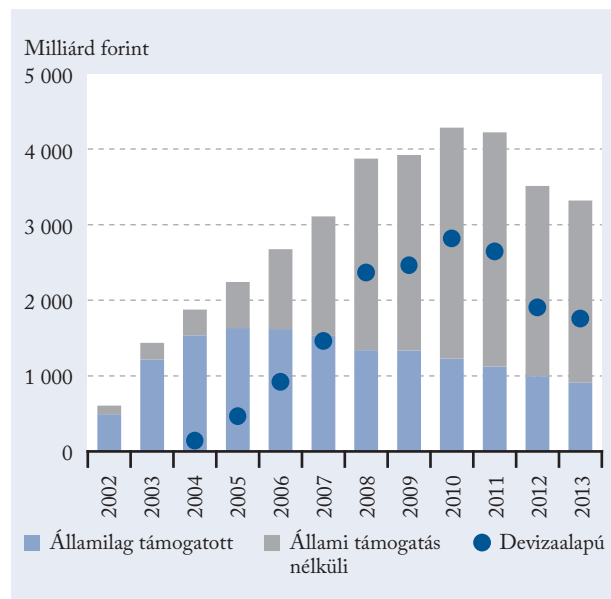
lakás volt az országban, alig 8 ezerrel (0,2%-kal) több az előző évi állománynál. A lassú gyarapodás és a megszűnt lakások számának ezredforduló óta tartó csökkenése a hazai lakásállomány természetes megújulásának tartós lassulását okozta. A lakások egyre nagyobb százaléka vár felújításra. A bérlakás-építés és a lakásbérlet továbbra sem emelkedő – és európai viszonylatban is rendkívül alacsony – aránya miatt az építés és a felújítás gondja is szinte kizárólag a lakosságot terheli.

Tovább csökkent a lakáshitel-állomány

A **lakáscélú hitelek** állománya 2011-ben enyhén, 2012-ben jelentősen visszaesett, 2013-ban viszont fékeződött a csökkenés. 2013. december 31-én a lakáscélú hitelek állománya 3318 milliárd forint volt, ami a GDP mintegy 11%-a. Az év végi állomány értéke 5,5%-kal volt alacsonyabb az előző évinél. 2012 első hónapjaiban, a devizaalapú kölcsönök végtörlesztésekor lecsökkent devizahitel-állomány 2013-ban már nem változott számottevően. Állandósult a forint- és devizahitelek aránya is, előbbiek 47, utóbbiak 53%-kal részesednek a teljes hitelállományból. A **devizaalapú hitelállomány** összege 2013-ban 7,7%-kal, a legmagasabb állományú 2010. év szintjétől mintegy 40%-kal alacsonyabb volt.

3.24. ábra

Lakáscélú hitelek állománya (december 31.)

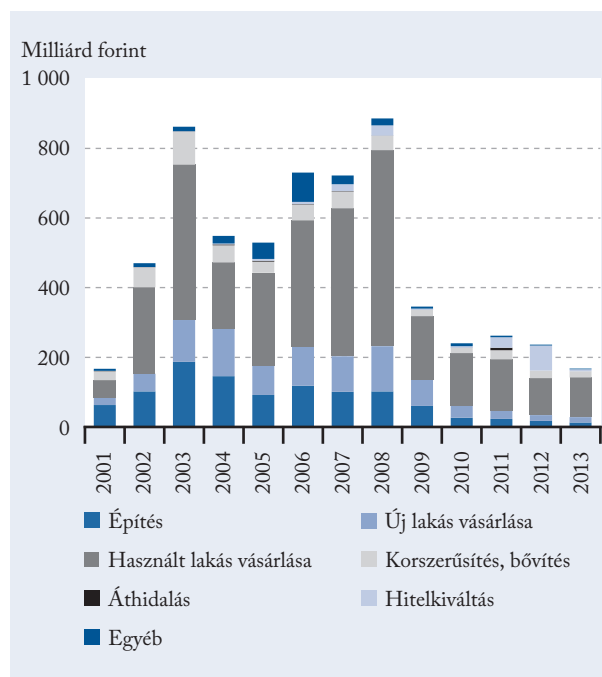
Hitelminősítés szempontjából a lakáshitel-állomány 78%-a volt problémamentes, mintegy 2 százalékponttal kevesebb, mint egy évvel korábban. Ennek oka, hogy a külön figyelendő kategóriába kerültek száma 10-ről 13%-ra emelkedett, ugyanakkor az átlag alatti és a kétes vagy rossz besorolásúak együttes számának aránya nem változott, az utóbbi két évben mintegy 9%-ot tett ki. 2013 decemberében 92 ezer hiteladós törlesztési késedelme volt 31–60 nap közötti, 67 ezeré pedig 60 napnál hosszabb, de akár 365 napot is meghaladó.

A lakáshitel-folyósítás tovább mérséklődött

2013-ban csökkent az **engedélyezett hitelek** száma és összege, ugyanakkor az államilag támogatott lakáshitelek részesedése nőtt. Az engedélyezett lakáscélú hitelek számának 20, összegének 26%-a volt államilag támogatott, ez jelentős emelkedés az előző évi 3, illetve 4%-os arányhoz képest. A 41 ezer darab, 157 milliárd forint összegű hitel negyedével kevesebb, mint egy évvel korábban. Az átlaghitel 3,8 millió forint volt 2013-ban, azonos az előző évvel, de 2,7 millió forinttal, azaz több mint kétötödével kevesebb az ezredforduló óta jegyzett legmagasabb 2008. évi átlaghoz viszonyítva.

3.25. ábra

Folyósított lakáscélú hitelek és támogatások

A **folyósított hitelek** összege 2013-ban tovább csökkent, 168 milliárd forintot helyeztek ki az év folyamán, ez harmadával kevesebb az egy évvel korábbinál és nem éri el az egyötödét a 2008-ban folyósított lakáscélú hitelek összegének. A használt lakásokra felvett hitelösszeg az előző évi nagyon alacsony bázisszinhez képest kissé emelkedett ugyan (8,3%), ám a többi célra felvettek jelentősen visszaszorult.

Tovább mérséklődtek a lakáspiaci árak

2013-ban – az előzetes adatok szerint – a **lakáseladások száma** mintegy 80 ezer volt, hasonló az előző évihez. A forgalomba kerülő lakások túlnyomó többsége használt, az új lakások részesedése mindössze 2,4%-os volt.

A **használt lakások** összetételhatástól megtisztított éves átlagára 3,2%-kal csökkent 2013-ban az egy évvel korábbihoz képest. 2013-ban egy használt lakás átlagosan 9,5 millió forint volt, 400 ezer forinttal kevesebb, mint 2012-ben. Budapesten ugyanakkor egy lakás átlagára 13,4 millió forintba került, 800 ezer forinttal kevesebbe a 2012. évinél. A megyeszékhelyeken a lakások átlagára 9,2, a városokban 8,6, a községekben 5,5 millió forint volt. Az agglomerációkon kívül eső községekben ugyanakkor átlagosan 3,8 millió forintért cserélt gazdát egy ingatlan. 2013-ban 143 ezer forint/négyzetméter körül alakult a használt lakások

országos négyzetméterára, ami 7 ezer forinttal kevesebb, mint egy évvel korábban. Budapesten a használt lakások négyzetméterára 236 ezerről 225 ezer forintra csökkent egy év alatt. 2008 óta a használt lakások nominális árszínvonala 17%-kal lett alacsonyabb, míg reálértékük 32%-kal visszaesett.

Az **új lakások ára** már második éve lényegében változatlan, miközben az újlakás-építés és -értékesítés visszaesése tovább folytatódott. 2013-ban a háztartások által megvásárolt új lakások száma nem érte el a 2 ezret. 2008-hoz képest a nominális árcsökkenés 11%-os volt az újlakás-piacon, ez 27%-os reálérték-csökkenést jelent. 2013-ban egy új lakás egy négyzetmétere ugyanakkor kétszer annyiba került, mint egy használté.

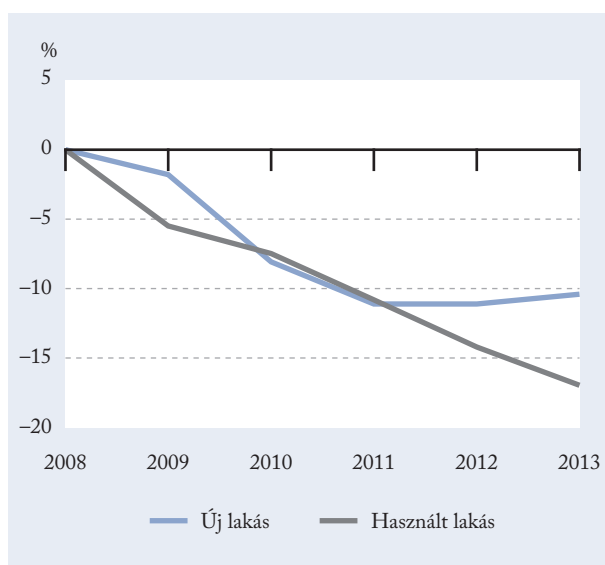
KULTÚRA, HÍRKÖZLÉS

Az egy főre jutó **fogyasztásban** a kultúrára, szórakozásra éves szinten 60 ezer forintot, hírközlésre 53 ezer forintot fordítottunk 2012-ben. A kultúrára, szórakozásra fordított összeg teljes – egy főre jutó – fogyasztásban mért aránya a 2005. évihez képest nem egész 1 százalékponttal kevesebb lett, és 7,3%-ot tett ki. A hírközlésre fordított kiadások aránya megegyezett a nyolc évvel korábbival (6,5%). A két szélső jövedelmi tized, a leggazdagabbak és legszegényebbek kultúrára, szórakozásra fordított kiadásai közötti különbség jelentős, 11-szeres, míg az internet-előfizetést is magába foglaló hírközlés esetében ez jóval alacsonyabb 4,8-szoros volt (összehasonlításképpen az összes fogyasztási kiadás átlagos különbsége a két szélső jövedelmi tized között 2012-ben 4,2-szeres volt). Az egygyermekes, két-szülős családokban fejenként átlagosan 1,6-szor költenek többet kultúrára, szórakozásra és 1,9-szer többet hírközlésre, mint a 3 vagy annál több gyermekes családokban. Az egyszülős családok kulturális fogyasztása magasabb, mint a 3 vagy annál több gyermekeseké.

A **költségvetés kulturális kiadásai** 2012-ben 190 milliárd forintot, a GDP 0,7%-át tették ki, ami folyó áron 13%-kal alacsonyabb, mint egy évvel korábban. A kiadáscsökkentés elsősorban a rádió-televízió műsorszolgáltatást, a művelődési központokat, a színházakat, valamint az egyéb szórakoztató és kulturális tevékenységeket érintette, miközben a könyv-, zenemű- és lapkiadás, a zene- és

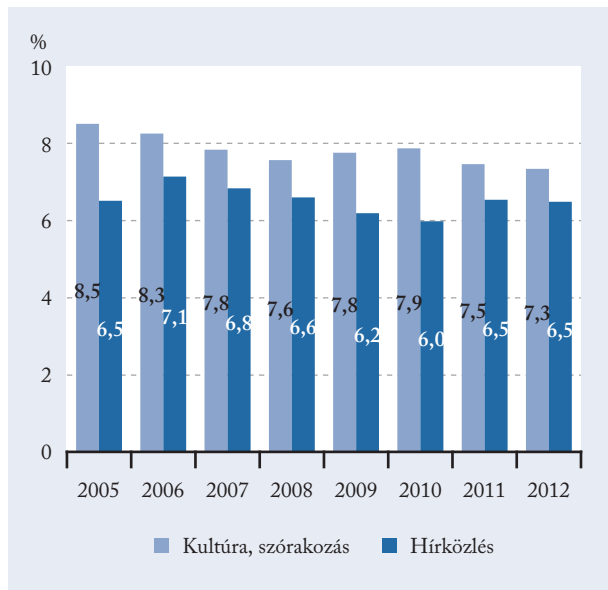
3.26. ábra

A lakáspiaci árak változása (2008. évhez képest)

3.27. ábra

A kultúra, szórakozás és a hírközlés aránya az egy főre jutó fogyasztásban

táncművészet, valamint az állat-, illetve növénykertek és nemzeti parkok több állami forráshoz jutottak.

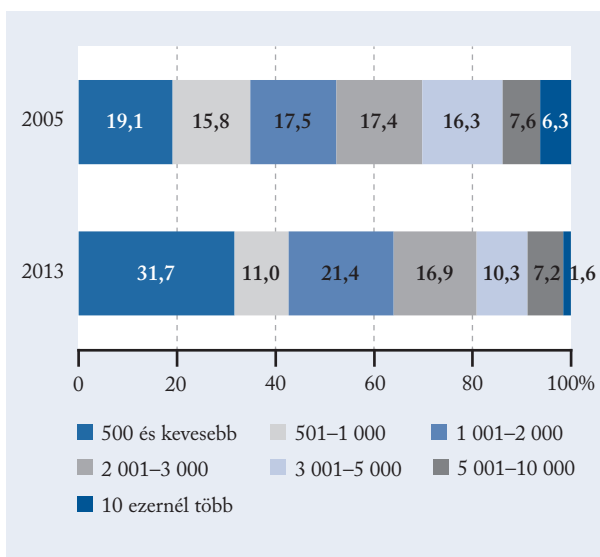
Csökkenő kínálat, élénkülő kereslet

Könyv-, zenemű- és lapkiadásra a kormányzat 2012-ben 2,9 milliárd forintot fordított, folyó áron 16%-kal többet, mint az előző évben. A **kiadott könyvek** (címek) száma 2009 óta csökken, a trend tovább folytatódott 2013-ban, ekkor 11 ezer volt, 2,2%-kal kevesebb, mint az előző évben (és 12%-kal kevesebb a 2005. évinél). A könyvek példányszáma – ami az 1990-es években erőteljesen visszaesett, majd ingadozott – a válság éveitől szintén tovább csökkent, 2013-ban 26 millió volt, ami 10%-kal kevesebb az előző évinél (és kétharmada a 2005. évinek). A megjelent szépirodalmi művek száma 2903 volt, 6,7%-kal kevesebb, mint 2012-ben, viszont 8,7%-kal több, mint 2005-ben, mely a regények, elbeszélések számának nagymértékű, 14%-os emelkedéséből adódott. A szerzők nemzetisége szerint vizsgálva a szépirodalmi művek piacát megállapíthatjuk, hogy a magyar szerzők könyvei kevésbé csökkentek, mint a külföldieké, sőt a művek száma, kínálata 2005-höz képest növekedett is. A 2013-ban megjelent szépirodalmi művek több mint fele (51%) magyar, egyharmada amerikai szerző tollából származott. Az ifjúsági és gyermekirodalom piaca – feltehetően a válság hatására – 2009-ben

jelentősen visszaesett, azonban 2010-től a kínálat és a példányszám is – 2013 kivételével – bővült. A tudományos, ismeretterjesztő és szakirodalmi művek száma 5,4%-kal esett vissza az előző évhez, és még jelentősebben a 8 évvel korábbihoz képest. Ez alól a filozófia, pszichológia, illetve a vallás és hittudomány jelentett kivételt 2005 óta. Az előző évihez képest emelkedett az alkalmazott tudományok körébe tartozó, valamint a művészeti, sport és játék, illetve az irodalomtudományi kínálat. A példányszám ugyanakkor valamennyi szakterület esetében csökkent. A tankönyvek kínálata az előző évhez képest 12%-kal bővült, a példányszám 1%-kal esett, 2005-höz képest azonban mindkét mutató jelentősen csökkent.

3.28. ábra

A szépirodalmi művek megoszlása példányszám-kategóriák szerint

A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Országos Egyesületének adatai szerint a **könyvforgalom** folyó áron 2009 óta – reálértéken 2006 óta – tartó csökkenése 2013-ban megállt, sőt 2,7%-os (reálértéken 1%-os) növekedés következett be. Ha csak a tankönyvektől megtisztított szabadforgalmú könyvpiacot nézzük, akkor a bővülés nagyobb, folyó áron 4,6%-os volt 2012-höz képest. A teljes könyvforgalom 2013. évi összege egy főre vetítve 6017 forintot tett ki, 175 forinttal többet, mint az előző évben.

A **nyomtatott sajtótermékek** példányszáma az elmúlt évtized második felétől csökkent, néhány

napilap, hetilap, illetve magazin kivételével. Ennek fő oka alapvetően az internetes publikációs formák elterjedése, de a válság éveit az életkörülmények romlása is hozzájárulhatott. Ezzel a folyamattal összefüggésben az újságok és a folyóiratok ára 2007-től jelentősen emelkedett, 2009-től az általános fogyasztóiár-emelkedést meghaladó mértékben.

Az 1990-es évek elején a **könyvtárak** száma jelentős mértékben, egyharmadával csökkent, elsősorban a munkahelyi könyvtárak megszűnésével. A könyvtárhasználat ma is jellemzően az egyik legolcsóbb kulturálódási és kikapcsolódási forma, a szolgáltatás viszonylag alacsony kiadást jelent a háztartások számára, illetve néhány helyen térítésmentes. A több mint 7000, ma is működő könyvtár nagyrésze települési (3355 szolgáltatóhely) és iskolai (3136 szolgáltatóhely) könyvtárakból áll. A beiratkozott olvasók száma 2008 és 2011 között újra emelkedett, azonban a kedvező folyamat 2012-ben megállt. Ekkor a települési könyvtáraknak 1,5 millió, a nemzeti és országos szakkönyvtáraknak 66 ezer, az egyéb szak- és munkahelyi könyvtáraknak 727 ezer regisztrált olvasója volt. A kikölcsönzött könyvtári egységek száma a települési könyvtárakban 25 millió volt, 6,1%-kal kevesebb, mint 2011-ben, és ötödével kevesebb, mint 2005-ben.

Növekvő kereslet a kulturális szolgáltatások iránt

A **színházi** előadások száma 2013-ban több mint 22 ezer volt, 3%-kal több, mint az előző évben, és 16%-kal több, mint 2010-ben. Az előadások felét a korábbi évekhez hasonlóan a fővárosban rendezték. Az év során 5,6 millió látogatást regisztráltak, 10%-kal többet a 2012. évinél. A száz lakosra jutó színházlátogatás országos átlagban 57 volt, 11-el több 2010-hez képest. Mind az előadások, mind a látogatások esetében érzékelhető a főváros koncentrációja (míg 2005-ben a látogatások 57%-a, addig 2013-ban 60%-a kapcsolódott budapesti színházhoz és hasonló az arányeltolódás az előadások esetében is: 2005-ben 47, 2013-ban 50% volt a fővárosban).

Az elmúlt években a színházak száma a működési környezet, a nyilvántartási és finanszírozási rendszer változásainak megfelelően alakult: 2008-tól nagymértékben emelkedett – az új előadó művészeti törvény eredményeként a kőszínházak mellett az

alternatív, független színházakat is nyilvántartásba vették –, majd az utóbbi két évben valamelyest csökkent, 2013-ban 152 volt.

A **hangverseny** előadások száma 2013-ban 3272 volt, 3%-kal magasabb, mint az előző évben. A látogatások száma ennél kisebb mértékben, 5%-kal emelkedett, 1,1 millió körüli volt. Így a népességarányos hangverseny-látogatás is emelkedett az előző évihez képest, száz lakosra 12 látogatás jutott (míg 2012-ben 11). 2012-ben az előadások 38%-a zenekari hangverseny, 28%-a kamarazene volt, az énekkari hangversenyek aránya 6, az oratóriumok, valamint a hangszeres szóló, ária- és dalestek aránya 4–4%-ot tett ki. A látogatások nagy része, több mint fele a zenekari hangversenyekre irányult.

A regisztrált **táncgyűttesek** száma 2013-ban 33 volt (ebből 30 a fővárosban), 6-tal kevesebb, mint az előző évben. A táncgyűttesek számát a színházakhoz hasonlóan a nyilvántartási és finanszírozási rendszer változásai alakították. 2009 és 2010 között az előadó-művészeti törvény hatására feltűnően nőtt, majd ingadozott. Az előadások száma 2013-ban 1260 volt, közel 6%-kal kevesebb, mint egy évvel korábban, ugyanakkor a látogatások száma 4%-kal nőtt és meghaladta a 400 ezret. Az előadások 58%-át Budapesten tartották, 2012-höz képest a vidéki előadások aránya 4 százalékponttal emelkedett.

A **közművelődési intézmények** száma 2012-ben 2824 volt, 54-gyel (2%-kal) kevesebb, mint az előző évben, és negyedével kevesebb, mint 2005-ben. Az intézményszám csökkenése az elmúlt évtized második felében kezdődött meg. Az intézményekben tartott rendezvények, előadások közül a közösségi rendezvények száma volt a legmagasabb (43 ezer), annak ellenére, hogy az előző két évben valamelyest csökkent. A 2012 folyamán 36 ezer művészeti esemény tartottak, emellett több mint 14 ezer kiállítást. Az ismeretterjesztő előadások száma ingadozó volt, de alacsonyabb, mint az elmúlt évtized közepén (2012-ben 26 ezer volt). Ezekre a rendezvényekre csökkenő számú érdeklődést, látogatást regisztráltak. Az alkotó művelődési közösségek száma a korábbi években, egészen 2011-ig nőtt, 2012-ben azonban a trend megtört és a közösségek száma 5%-kal csökkent (ekkor 13 ezer alkotóközösséget regisztráltak).

3.6. tábla

Közművelődési intézmények adatai

Megnevezés		2005	2011	2012
Közművelődési intézmények	száma	3 778	2 878	2 824
Ismeretterjesztő előadások	száma	29 550	27 273	25 937
	résztvevők, ezer	1 408	736	686
Alkotó művelődési közösségek	száma	9 842	13 934	13 264
	résztvevők, ezer	194	366	339
Kiállítások	száma	14 689	11 532	14 480
	résztvevők, ezer	6 251	4 388	4 712
Művészeti események	száma	36 879	30 030	35 569
	résztvevők, ezer	4 702	5 939	5 381
Klubok, körök, szakkörök	száma	9 629	8 964	9 329
	résztvevők, ezer	361	669	605
Népművészeti rendezvények	száma	8 820	3 707	3 309
	résztvevők, ezer	5 211	2 428	1 963
Közösségi rendezvények	száma	40 690	45 060	43 006
	résztvevők, ezer	9 569	7 133	7 953

Változó elektronikusmédia-használat

A 20. század utolsó évtizedeiben a televíziózás a kulturális fogyasztás legnagyobb hányadát kitevő részévé vált, miközben a rádióhallgatás – az időmérleg-felvételek adatai szerint – jelentősen visszaesett, és inkább kiegészítő, melléktevékenységgé vált. Utóbbi már leginkább az idősebb korcsoportban meghatározó, a lakosság többsége jellemzően gépkocsivezetés vagy házimunka közben hallgat rádiót. Az **elektronikusműsor-szolgáltatók** műsorideje az elmúlt 8 évben jelentősen nőtt, a közszolgálati televízió műsorideje 2005 és 2013 között 30, a **közszolgálati rádió** – az előzetes adatok szerint – 51%-kal. A közszolgálati televíziócsatornák esetében legnagyobb mértékben az egyébként kis arányban jelen lévő zenei programok, közvetítések műsorideje növekedett meg, nyolc év alatt kétszeresére, de nőtt az irodalom, művészet, tudomány, kultúra és szórakozás súlya is, miközben a hírek aránya csökkent. A közszolgálati rádió esetében szintén a zenei műsorok gyarapodtak leginkább, műsoridejük 2005 és 2013 között megduplázódott. Szintén jelentősen, 84%-kal nőtt a hírek, információk műsorideje, míg az irodalom, szórakoztatás szerepe csökkent. Ezalatt az idő alatt tehát

egy jelentős profilváltás következett be mindkét médium esetében, amit minden bizonnyal az internethasználat elterjedése és a változó igények is befolyásoltak. A közszolgálati televíziók műsorideje 2013-ban közel 33,4 ezer óra volt, valamivel kevesebb, mint 2012-ben, ennek legnagyobb részét, 60%-át az irodalom, művészet, tudomány, kultúra, szórakoztatás tette ki. A hírek, információk részaránya 23, a zenei műsoroké 5% volt. A közszolgálati rádió műsoridejében – ami 2013-ban több mint 39 ezer óra volt – a zenei műsorok domináltak, arányuk 53, emellett a hírek, aktuális politika, gazdaság, információ és oktatásé 32, az irodalom, művészet, tudomány, kultúra, szórakoztatásé 3% volt.

A televíziózásra fordított idő – a 2000. és 2010. évi időmérleg vizsgálat szerint – az utóbbi évtizedben minden bizonnyal az **internet** terjedése következtében valamelyest mérséklődött. Ez különösen a fiatalabb generációkra igaz: a tinédzserek (15–19 évesek) körében 2010-ben az internetezéssel töltött idő megközelítette a televíziózásra fordított idő egyharmadát, azonban átlagosan még mindig sokkal többet televízióztunk (139 percet), mint interneteztünk (20 percet).

SPORT: MENNYIT, MIT ÉS MILYEN KERETEK KÖZÖTT?

A 2010. évi időmérleg-felvétel szerint a 10–84 éves népesség 34%-a sportol valamilyen formában (mintegy 3 millió ember). A legnépszerűbb sporttevékenység a kerékpározás (a szabadidős mozgást is ide értve), amit a labdarúgás és a futás, kocogás követ. A sporttevékenységek egyharmada alkalmoszerű vagy szezonális (téli sport) jellegű, 44%-a rendszeres, de nem versenyszerű, további 18%-át tavasztól ősziig űzik, és 6%-a volt kifejezetten versenyszerű. A felvétel alapján 194 ezer emberre becsülhetjük a versenyszerűen sportolók számát a 10–64 évesek között, akiknek 90%-a 40 év alatti. A sporttevékenységek mintegy 8%-a folyt sportegyesületi keretek között (ami 275 ezer embert takar, egy részük több egyesületben is érintett) és hasonló arányt képviseltek az iskolai keretek között űzött aktív kikapcsolódási formák.

A 10–84 éves népesség átlagosan napi 7 percet fordított sportra, testedzésre, a férfiak ennél többet (10 perc), a nők kevesebbet (3 perc). A ténylegesen sportolók napi átlagos időráfordítása ennél persze lényegesen több volt, közel másfél óra. Az átlagos időráfordítás a 10–14 éves korcsoportban volt a legmagasabb, és az életkorral előre haladva erősen csökkenő.

A magyar civil és nonprofit szektorban a sporttámogatással, sporttevékenységgel foglalkozó szervezetek – számuk és tagságlétszámuk alapján is – hosszú ideje és hagyományosan fontos szerepet töltenek be. Szektoron belüli jelentőségüket jelzi, hogy 2012-ben minden tizedik szervezet (az összes nonprofit szervezet 12%-a) végzett ilyen jellegű tevékenységet, döntő többségük (több mint négyötödük) egyesületi formában.

A sportszervezetek rendkívül heterogén összetételével, eltérő anyagi és humán erőforrás-kapacitásával magyarázható, hogy más tevékenységcsoportokkal összehasonlítva viszonylag kevés (3374) foglalkoztatottjuk, és számarányuknál kevesebb önkéntesük (az összes önkéntes 9%-a kötődött hozzájuk) volt, miközben 427 ezer magánszemélytagjuk alapján a civil és a nonprofit szektor harmadik legnagyobb taglétszámú szervezetcsoportját képviselték.

2010 óta folyamatosan növekvő mértékben a sport támogatásával foglalkozó 961 alapítványnál és 6688 sportegyesületnél összpontosult 2012-ben a szektor összes bevételének 5,4%-a, ami összesen 67,6 milliárd forintot tett ki. Bevételeik döntő része (36%-a) magántámogatásokból származott, de meghatározó volt az állami támogatások (32%) részaránya is. A szektor egészével összehasonlítva az alaptevékenységgel kapcsolatos bevételek hányada lényegesen kisebb (16%), a gazdálkodási tevékenységgel összefüggő források aránya pedig a szektor átlagához közeli (15%) volt. 2012-ben a szektor összes pályázati bevételének 9%-a került sportszervezetekhez, összege 11,6 milliárd forint volt.

3.7. tábla

Az első hat legnépszerűbb sportág, 2010

Űzött sporttevékenység	Ezer fő
Kerékpározás	828,1
Labdarúgás	538,1
Futás, kocogás	383,1
Úszás	336,3
Torna	262,5
Testépítés és fitnesz	255,4

EGÉSZSÉGÜGY

Egészségügyi rendszerünk anyagi és tárgyi eszközökkel, valamint személyzettel való ellátottsága nemzetközi összehasonlításban¹⁷⁾ vegyes képet mutat. Az egészségügyre fordított fajlagos kiadások az OECD-országok átlagának a felét teszik ki, és ezzel a 34 országból a 29. helyen állunk. A többi országhoz képest viszonylag kevés pénz jut a kórházi ellátásra – különösen a tartós, rehabilitációs ápolásra –, a járóbeteg-ellátásra és a megelőzésre, míg egészségügyi termékekre az átlagnak megfelelően költünk. Ez utóbbi egyik szegmense a gyógyszerek, melyek részesedése az összes egészségügyi kiadásokból nálunk a legmagasabb (33%). Az ezer lakosra jutó orvosok száma hazánkban közelít az OECD-átlaghoz, ám az országok kétharmadában a nővérekkel való ellátottság jobb a miénknél. Alig van ország (4), ahol fajlagosan több kórházi ágy áll a betegek rendelkezésére, mint Magyarországon, ám az értékes diagnosztikai eszközökkel való felszereltség tekintetében minden OECD-ország megelőz bennünket. Gyakran látogatjuk azonban az orvosi rendelőket: az orvosi konzultációk egy főre jutó

éves száma csak Koreában és Japánban magasabb a hazainál.

Elsődleges cél a hatékonyság

Az **OECD 2012-es országjelentése**¹⁸⁾ arra hívja fel a figyelmet, hogy a magyar halandóság és egészségi állapot a befektetett eszközökhöz képest kedvezőtlen. A tanulmány szerint az egészségtudatos életmód hiánya mellett az egészségügyi rendszer alacsony hatékonysága is szerepet játszik abban, hogy az életkilátások nem javulnak gyorsabban. Középtávú feladatként a rendelkezésre álló források hatékonyságának növelését hangsúlyozza, mivel viszonylag gyenge mechanizmusok szabályozzák a minőséget és szabnak határt a felesleges kezeléseknél.

Az **egészségügyi kiadások** GDP-hez mért aránya Magyarországon a válság kirobbanásakor és 2012-ben is hasonló volt (7,5, illetve 7,9%), csak úgy, mint a vásárlóerő-paritáson számított egészségügyi kiadások egy főre jutó összege (1525, illetve 1683 dollár). Helyünk az OECD-országok rangsorában – 25., illetve 29. hely – sem változott számottevően.

3.8. tábla

Ellátottsági adatok az egészségügyben, 2011

Megnevezés	Magyarország	OECD átlaga
Egy főre jutó egészségügyi kiadás paritáson, USD	1 689	3 322
állami	1 098	2 414
magán	591	898
Az egészségügyi kiadások a GDP százalékában	7,9	9,3
Ezer lakosra jutó orvosok száma	3	3,2
Ezer lakosra jutó nővérek száma	6,2	8,7
Egy millió lakosra jutó MR-készülékek száma	3	7,3
Egy millió lakosra jutó CT-készülékek száma	13,2	23,2
Egy főre jutó orvosi konzultációk évi száma	11,8	6,6

¹⁷⁾ Forrás: OECD Health at a Glance 2013: OECD Indicators, OECD Publishing, New York, 2013.

¹⁸⁾ Forrás: OECD Economic Surveys: Hungary 2012, OECD Publishing, New York, 2012.

EGÉSZSÉGÜGY ÉS EGÉSZSÉG A VÁLSÁGBAN

„Az egészségügyi kiadások növekedésbarát kiadások” – írja az Európai Bizottság 2013-as „Befektetés az egészségbe” című dokumentuma.¹⁹⁾ A humántőkébe – egészségügy, oktatás – való beruházás a jó egészségi állapoton és képzettségen keresztül javítja a foglalkoztathatóságot és hozzájárul a gazdasági növekedéshez, ugyanakkor megszakítja azt az ördögi kört, amelyben a rossz egészségi állapot a szegénységnek, társadalmi kirekesztésnek a következménye, de okozója is egyben. A válsággal együtt járó növekvő munkanélküliség és jövedelmi egyenlőtlenségek fizikai egészségre gyakorolt hatása hosszabb idő elteltével jelentkezik. Bizonyos negatív hatások azonban már ma is kézzelfoghatóak. A létbizonytalanság az ember egyik alapvető – biztonság iránti – szükségletét támadja, hatása viszonylag gyorsan jelentkezik mentális zavarok formájában. A Magyar lelkiállapot 2013 jelentés²⁰⁾ a munkahelyi stressz 2006-tól tartó jelentős emelkedését mérte, és a depressziók aránya sem csökkent azóta. A több mint három évtizede csökkenő öngyilkossági rátánk 2007 óta gyakorlatilag stagnál.

Javuló életkilátások

A 2012-ben született magyarok 75 éves **élettartamra** számíthatnak (a férfiak 71,6, a nők 78,7 évre). Életkilátásaink az utóbbi évtizedben 2,7 évvel javultak, hasonló mértékben, mint az unióban. Várható élettartamunk egy évvel több, mint Litvániában és Lettországbán, ahol az unió legrövidebb várható élettartamú polgárai élnek, és 7 évvel kevesebb, mint a leghosszabb élettartamú spanyolok körében. A magyar férfiak 6, a nők 5 évvel élnek rövidebb életet, mint egy átlag férfi, illetve nő az unióban. Az unióban a nők életésélyei kisebb-nagyobb mértékben meghaladják a férfiakét: legnagyobb előnyük (több mint 11 év) a litván, legkisebb (közel 4 év) a holland, a svéd és az egyesült királyságbeli nőknek van. Magyarországon a nemek várható élettartama közötti különbség (7 év) a hatodik legnagyobb az unió országai között, 1990 óta több mint másfél évvel csökkent. A regionális különbségek a férfiak esetében az utóbbi két évtizedben átlagosan egy évvel nőttek, a nőknél alig változtak. 2012-ben a budapesti férfiak 4,6, a nők 2,5 évvel számíhattak hosszabb életre, mint a Borsod-Abaúj-Zemplén megyében élő honfitársaik. A férfiak élettartamuk nagyobb részét (81%) töltik egészségben, mint a nők (75%), ami az uniós arányokhoz hasonló.

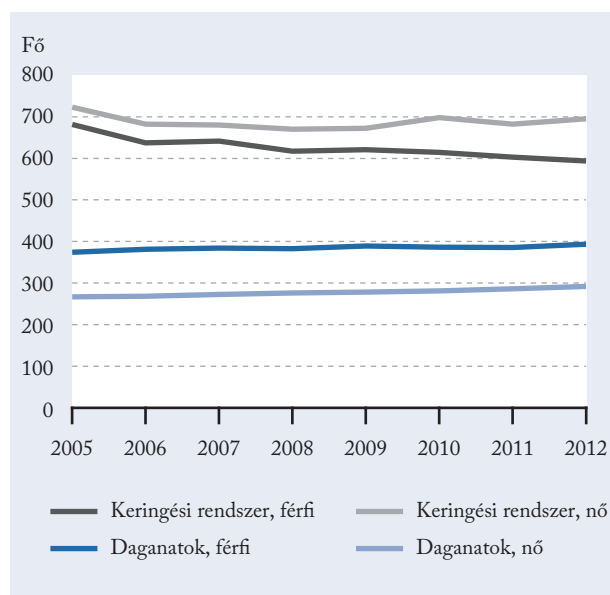
Előtérben az életmódbetegségek

Magyarország mind az összes, mind a keringési rendszer betegségei okozta százezer lakosra jutó **halálozást** vizsgálva az uniós rangsor utolsó negye-

dének elején áll, a rosszindulatú daganatok terén azonban helyzete a legrosszabb az unióban. A keringési betegségek okozta halálozásban az országok sokkal inkább szóródnak, mint a daganatok terén. A legkedvezőbb helyzetben levő Franciaország és a legrosszabb helyzetben levő Bulgária között ötszörös a különbség a keringési halálozásban, míg a magyarok daganatok miatti halálozása a legkedvezőbb helyzetben levő Ciprus

3.29. ábra

A keringési rendszer betegségei és a daganatok okozta halálozás százezer főre jutó száma nemenként

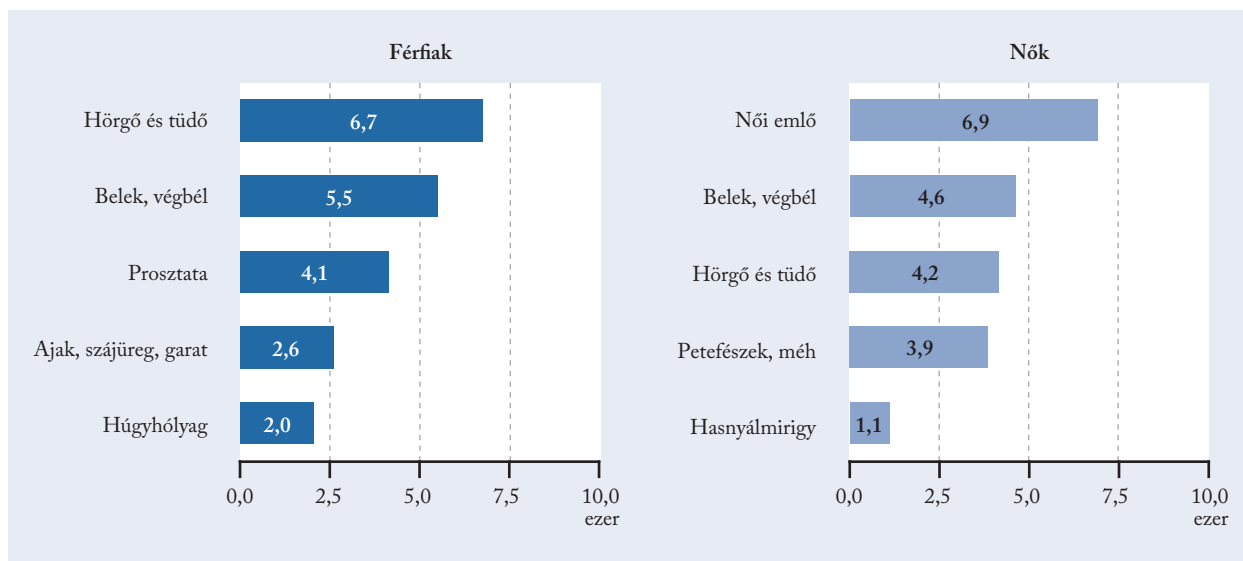

¹⁹⁾ Forrás: Investing in Health, Commission Staff Working Document, Social Investment Package, European Commission, Brüsszel, 2013.

²⁰⁾ Forrás: Susánszky É. – Szántó Zs. (szerk.): Magyar lelkiállapot 2013, Semmelweis Kiadó és Multimédia Stúdió, Budapest, 2013.

3.30. ábra

A leggyakoribb rosszindulatú daganatos megbetegedések a 20 évesek és idősebbek körében, nemenként, 2012

és Bulgária halálozásának kétszerese. A köztudatban és a szakemberek körében is általános a vélekedés, hogy a keringési rendszer megóvásában az **életmódbeli változtatásokkal** sokkal gyorsabban lehet eredményeket elérni, mint a daganatok megelőzésében, így a keringési betegségek visszaszorítása terén a halálozásban „sereghajtók” – köztük a magyarok – számára az egészségesebb életmóddal kapcsolatos tudatosítás, felvilágosítás jelentős javulást hozhat. Jelenleg a keringési rendszer betegségei és a daganatok okozta halálozás között közel kétszeres különbség van hazánkban. A két nem daganatos halálozása megközelítőleg együtt mozog, és lassan emelkedik. A keringési rendszer betegségeiben több nő hal meg, mint férfi, és a köztük levő olló folyamatosan nyílik.

Az évente felfedezett **rosszindulatú daganatok** százezer lakosra jutó száma a 2000-es évek elejétől 2007-ig a férfiak esetében 700, a nőknél 600 körüli volt. Az ezt követő emelkedés 2011-ig tartott, amikor a férfiaknál 800, a nőknél 700 fölé emelkedett. 2012-től a női megbetegedések száma tovább nőtt (719), míg a férfiaké enyhén csökkenni kezdett (810).

Romlik a gyermekek egészségi állapota

A **gyermekkorú** (18 éves korig) **fiúk és lányok** körében a háziorvosok és házi gyermekorvosok nyilvántartásai szerint egyaránt az asztma, a különböző bőrgyulladások és a vérszegénység voltak a leggyakoribb betegségek a legutóbb megfigyelt évben, 2011-ben. Figyelemre méltó azonban egyes betegségek esetében az előfordulási gyakoriságok növekedése. Az utóbbi évtizedben az asztma előfordulása két és félszeresére, a cukorbetegségé kétszeresére nőtt, a magas vérnyomásé 80, a deformáló hátgerinc-elváltozásoké és a rosszindulatú daganatoké 40, a vérszegénységé 30%-kal emelkedett a fiatalok körében.

Az UNICEF „Gyermekjólét a fejlett országokban” című 2013-as vizsgálata²¹⁾ 29 fejlett ország gyermekeinek jólétét, elégedettségét hasonlítja össze a 11, 13 és 15 évesek körében. A magyar gyermekeknek kiemelkedően jó a kapcsolatuk a szüleikkel, viszont ez nem mondható el az iskolai személyzethez fűződő viszonyukról, bár oktatási lehetőségeik a vizsgált országok átlagánál jobbak. Jólétüket leginkább az egészségi kockázatok fenyegetik: gyümölcsöt csak harmaduk eszik naponta,

²¹⁾ A tanulmány a EUROSTAT, az OECD, a WHO és a HBSC (Health Behaviour in School-aged Children) adatai alapján készült.

MAGYAR GYERMEKEK ÉS SERDÜLŐK TESTFEJLETTSÉGI ÁLLAPOTA²²⁾

Az ELTE által végzett legutóbbi országos növekedésvizsgálat eredményei szerint a magyar gyermekek növekedési jellemzőiben jelentős változások következtek be az 1980-as évek, illetve a 2000-es évek első évtizede között. A teljes testtömeg zsírkomponenseinek növekedése nagyobb volt, mint a sovány tömegé, így a gyermekek nemcsak nehezebbek, de testzsírszázalékuk is magasabb 20 évvel korábbi kortársaikénál. A tápanyagfogyasztás és energiabevitel eltér az ajánlottól: a szénhidrát-, a D-vitamin-, a kalcium-, a vas-, és az élelmirost-fogyasztás lényegesen elmarad tőle, míg a fehérje-, a zsiradék-, a B12-vitamin-, a C-vitamin-, a nátriumfogyasztás meghaladja azt. A 7–18 éves gyermekeket egyre inkább a fizikai aktivitás hiánya és az ülő életmód jellemzi. A fiúk 35, a lányok 45%-a inaktív, azaz a testnevelési órákon kívül más fizikai aktivitást nem gyakorol. A rossz társadalmi-gazdasági háttérű családok gyermekei jellemzően alacsonyabban, körükben a kövérség, illetve alultápláltság előfordulása magasabb. A testnevelési órán kívül nem sportolók aránya közöttük lényegesen nagyobb. A jobb szocioökonómiai helyzetű családok gyermekei között nagyobb a tejtermék-, húst gyakran fogyasztók, és kisebb a zsiradékot, valamint a magas szénhidráttartalmú táplálékot fogyasztók aránya. Az inaktív gyermekek önbevalláson alapuló egészségi állapota jelentősen rosszabb, gyakrabban panaszkodnak pszichoszomatikus tünetekre. Az alultáplált gyermekek körében az alacsony, a túltápláltak között a magas vérnyomás gyakoribb. A viszonylag kis csont- és izomtömeg, illetve a viszonylag nagy zsírtömeg magas vérnyomás kialakulására hajlamosít már gyermek- és serdülőkorban is.

15%-uk túlsúlyos, nyolcaduk legalább hetente egyszer dohányzik, legalább kétszer volt már berúgva ötödük és minden második üres hassal indul reggel iskolába. A 2000. évi hasonló vizsgálat óta pozitív változásnak tekinthető, hogy nőtt a tanulmányokkal eltöltött idő hossza, csökkent a tinédzserterhességek száma, a dohányzók és kannabiszt fogyasztók aránya, valamint azoké, akik tettelegességgel oldják meg konfliktusaikat. Nőtt azonban a sütszén-dioxid-szenvedő családban élők, a túlsúlyosak és alkoholt fogyasztók száma, valamint azoké, akik a többiek terrorjától szenvednek.

Sokan küzdenek tartós egészségi problémával

A **felőtteket** kezelő háziorvosok nyilvántartásai szerint a hozzájuk fordulók leggyakoribb betegségeinek többsége egyértelműen a mértéktelen és kedvezőtlen összetételű táplálkozással, a mozgáshiánnyal és egyes káros szenvedélyekkel hozható összefüggésbe. Százazer megfelelő korúra számítva közel 35 ezren szenvednek magasvérnyomás-betegségben, 18 ezren csigolya- és porckorong-rendellenességben, több mint 14 ezren a zsírsavcsere valamilyen betegségében, több mint 13 ezren szív koszorúér-betegségben és több mint 10 ezren cukorbetegségben. A betegségek gyakoriságának emelkedése a felnőttek körében a gyermekekénél is erőteljesebb.

Az asztma, a vérképző szervek és az immunrendszer rendellenességei, valamint az agyi érbetegségek előfordulásának gyakorisága több mint kétszeresére emelkedett az elmúlt 10 évben, míg a cukorbetegségé 80, a rosszindulatú daganatoké 70, a magasvérnyomás- és szív koszorúér-betegségé 60, az idült alsó légúti betegségeké 30%-kal lett több.

A **fogyatékoságra** és **tartós betegségre** vonatkozó kérdésekre a válaszadás önkéntes volt a 2011-es népszámlálás alkalmával (a lakosság tizede nem válaszolt). Ez volt az első olyan census, amikor tartós betegségre vonatkozó kérdést is feltettek a kérdezőbiztosok, bővebb teret adva ezzel önmaguk besorolására a valamilyen egészségügyi hátránnyal küzdőknek. Fogyatékkal élőknek 491 ezren vallották magukat – a lakosság 4,9%-a –, míg tartós betegséggel 1 millió 648 ezer ember – a lakosság 16,6%-a – élt 2011-ben Magyarországon saját bevallása szerint. Minden ötödik honfitársunknak tehát tartós egészségi problémával kell szembenéznie nap mint nap.

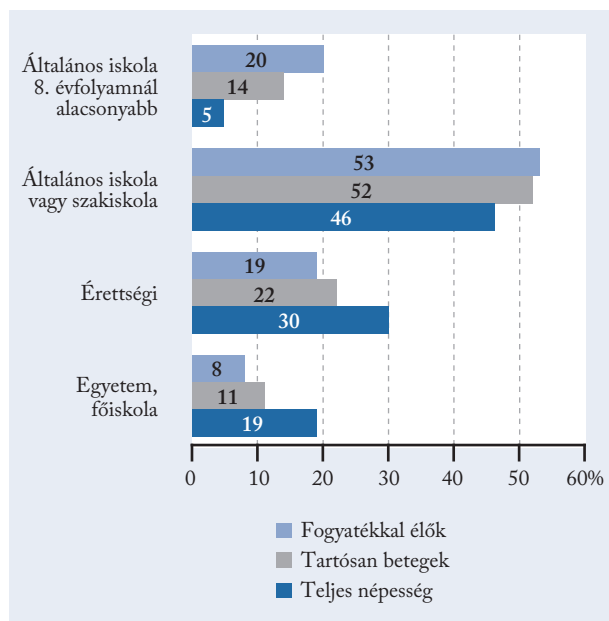
A fogyatékosággal élők közül minden ötödik többféle fogyatékoságról is beszámolt, 100 főre 123 fogyatékoság jutott. Több közöttük a nő (53%), mint a férfi. A fogyatékoságok több mint fele (51%) a mozgást, 16%-a a látást, 14%-a a hallást korlátozza, ötöde értelmi vagy pszichés,

²²⁾ Forrás: Bodzsár É. – Zsákai A.: Magyar gyermekek és serdülők testfejllettségi állapota – Országos növekedésvizsgálat, 2003–2006, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 2012.

tizede pedig súlyos belső szervi sérülés. A fogyaté-kossággal és tartós betegséggel küzdők között az ötvenesek és hetvenesek korcsoportjába tartozók felülprezentáltak, ami a két nagy magyarországi gyermekbénulás járvánnyal függhet össze. Iskolai végzettségük jóval a népesség átlaga alatti, holott az értelmi sérültek és autisták összesen is csak tizedüket teszik ki.

3.31. ábra

Az iskolai végzettség aránya a teljes és az egészségügyi hátrányokkal küzdő népességben, 2011

Változó prevenciós gyakorlat a háziorvosi ellátásban

Egészségügyi rendszerünk leterheltsége évről évre nő, ami az **alapellátásra** is egyre nagyobb terheket ró. A betegforgalom a 2000-es évek eleje óta több mint ötödével emelkedett. Egy háziorvoshoz 2012-ben átlagosan 1545 ember volt bejelentve. Egy orvos rendelésén évente átlagosan több mint 11 ezer esetben jelennek meg, napi 40-45 páciens. A házi szakápolásban a vizitek száma a 2000-es évek eleje óta közel a másfélszeresére emelkedett. A hatékonyabb prevenciós munkát a pénzühiány mellett a leterheltség is akadályozza.

A **prevenció mindhárom szintjének** jelenléte az alapellátás szolgáltatásaiban jelentős szerepet tölthet be a népesség egészségi állapotának alakulásá-

ban. A háziorvos lehet igazán hatékony a betegségek kialakulásának megakadályozásában, a krónikus betegségek korai stádiumú felfedezésében, és a kialakult betegségek szövődményeinek késleltetésében. Alapvetően a háziorvos lelkiismerete határozza meg, hogy milyen prevenciós szolgáltatásokat nyújt, a szűrési gyakorlat rendkívül változatos. Míg a krónikus betegségek egy részének szűrése a szakellátók feladata (emlő-, méhnyakrákszűrés), addig a kardio-metabolikus betegségek szűrése jórészt egyszerű, háziorvos által is elvégezhető tesztekre épül. A 2009. évi Európai lakossági egészségfelmérés (ELEF2009) elemzése szerint a preventív szolgáltatások megvalósulása a háziorvosi praxisokban nagyon távol áll az ajánlásokban megfogalmazottaktól.

3.9. tábla

A háziorvosok preventív szolgáltatásainak igénybevétele, és az elmaradt szűrések becslült száma az ELEF2009 alapján

Szolgáltatás	Célcsoporttól függő lefedettség, %	Elmaradt szűrések, millió
Vérnyomásmérés (magas vérnyomás)	61,1–79,1	2,1
Vércukorszint meghatározás (cukorbetegség)	40,9–58,9	1,6
Lipidszint-meghatározás (zsírsanyagcsere zavar)	17,0–56,1	2,7

Felelősség a saját egészségéért: egészség-magatartás

A fejlett világban, így Magyarországon is a helytelen táplálkozás, a mozgáshiány és a dohányzás az elkerülhető betegségek és a korai halálozás fő okai. Egyre több egészségügyi szakember hozzáteszi ehhez a stresszt, aminek kezelése fejleszthető, így az egyén felelőssége e téren sem zárható ki. Az ELEF2009 adatait az előző felmérésekkel összehasonlítva az egészségi kockázatok tekintetében csak a dohányzás terén történt pozitív változás. Az elfogyasztott táplálék összetétele kedvezőbb lett, de szinte minden élelmiszerfajtából nőtt a fogyasztás, ugyanakkor nőtt az egészségügyi okból diétázók és a túlsúlyosak aránya is. Egészségmagatartásunk nemzetközi összehasonlításban is javításra szorul.

3.10. tábla

Egészségi kockázatok

Megnevezés	Naponta dohányzók aránya, %	Alkoholfogyasztás, liter/fő/év	Elhízottak aránya önbevallás alapján, %	Gyümölcs, zöldség fogyasztás, kilogramm/fő/év
Magyarország	26,5	10,8	20	190
OECD-átlag	21	9,4	15	220
Minimum	Svédország: 13,1	Törökország: 1,5	Dél-Korea: 2,1	Chile: 140
Maximum	Görögország: 31,9	Luxemburg: 15,3	Egyesült Államok: 28,5	Görögország: 400

Forrás: OECD Health at a Glance 2013: OECD Indicators, OECD Publishing, New York, 2013.

LELKIALLOPOT, JÓLLÉT MAGYARORSZÁGON

A Hungarostudy kutatást 25 éve indította újtára a Semmelweis Egyetem Magatartástudományi Intézete Kopp Mária vezetésével. A legutóbbi eredményeket a **Magyar lelkiállapot 2013**²³⁾ című kötet összegzi. Értékcéljaink között továbbra is az egészség és a boldogság a legfontosabb, ám az anyagi siker és a jó megjelenés több helyet lépett előre a fontossági listán. A vallás szerepe visszaszorulóban van, amit a 2011-es népszámlálási eredmények is alátámasztanak. A munkahelyi stressz előfordulása azonban 18-ról 29%-ra emelkedett, és ellene már a felsőfokú végzettség sem jelent védelmet. A depresszió miatt kezelésre szoruló aránya magas szinten (17%) stagnál. A megkérdezettek 4%-a táplálkozási zavaros (jellemzően inkább a nők, az idősek és alacsony végzettségűek). Konfliktuskezelésről úgy tűnik, van mit tanulnia a Kárpát-medencében élőknek: valamilyen (fizikai, lelki, szexuális) bántalmazásról számolt be partnere részéről a megkérdezettek közel harmada, ötödénél pedig előfordult, hogy szülő vagy rokon bántalmazta fizikailag. A férfiak fő félelme a hatalmi pozíciójuk, a nőké a vonzerejük elvesztéséből fakad. A fiatalok gyermek- és házasságpártiak, ám továbbra is úgy gondolják, hogy a gyermeknevelés és a házimunka kizárólag a nők dolga. Az általános közérzete a rendszerváltó (1951–1965 között született) generációnak a legrosszabb, a legelégedettebb pedig az Y generáció (1980–1994), akik már az internet világába születtek, ők sokáig élnek szüleikkel, és baráti kapcsolataik fontosabbak a családinál. Az étellel való általános elégedettség korosztály szerinti különbségeiről hasonló megállapításokat tesz a **KSH első szubjektív jóllét vizsgálata** is. A válasszok átlagértéke az étellel való elégedettség tekintetében itt a 10-es skálán (0=egyáltalán nem elégedett, 10=teljesen elégedett) 6,15 pont volt. Az elégedettség az iskolai végzettséggel és a munkaerő-piaci státussal párhuzamosan nőtt. A városi lakosság megelőzte a vidékieket, csakúgy mint az ország nyugati része – különösen Nyugat-Dunántúl – az északkeletit (Észak-Magyarország). A 7,03-as átlagértékű egyéni, társadalmi hasznosságérzet is hasonló dimenziók mentén és hasonló irányban változott. Az emberekben való bizalom átlagértéke az összes szubjektív változó közül a legalacsonyabb (5,3).

Nő a HIV-fertőzöttek és az AIDS-betegek száma

Magyarországon 1985-től 2013 első III negyedévéig összesen 2535 HIV fertőzött személyt vettek nyilvántartásba.²⁴⁾ Több mint háromnegyedük (77%) férfi volt, 11%-uk nő, a többiek megőrizték anonimitásukat. 2005-ig az évente újonnan diagnosztizált vírushordozók száma 100 alatt maradt, 2012-ben azonban először a 200-at is meg-

haladta. A fertőzöttek számának emelkedésével ellentétesen változott a megbetegedettek és az elhunytak száma, ami vélhetően a rendkívül hatékony antiretrovirális (ARV) készítmények alkalmazásának köszönhető. A HIV-fertőzött személy még nem beteg, és ha megkapja a legkorszerűbb ARV-kezelést, a betegség vagy ki sem alakul vagy megjelenése nagymértékben kitolódik. A gyógyszer több

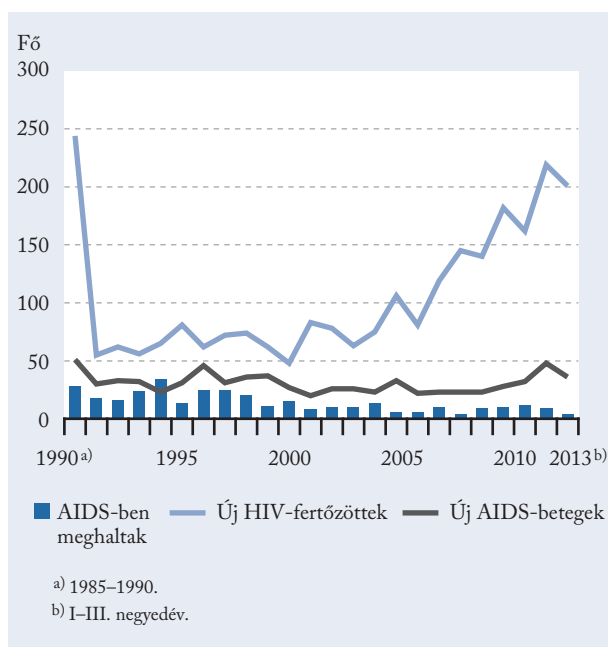
²³⁾ Forrás: Susánszky É. – Szántó Zs. (szerk.): Magyar lelkiállapot 2013, Semmelweis Kiadó és Multimédia Stúdió, Budapest, 2013.

²⁴⁾ Forrás: HIV/AIDS Magyarország, Epiinfo - az Országos Epidemiológiai Központ epidemiológiai információs hetilapja, 20. évf., 47. szám.

helyen beleavatkozik a vírus szaporodásába és működésébe, elpusztítani azt nem képes, de a szaporodását lassítani igen. A kezelték nagy többségének olyan alacsony a vírusszáma, hogy nem is fertőznek, így az AIDS mára egy kezelhető, krónikus betegséggé vált.

3.32. ábra

HIV-fertőzöttek, AIDS-betegek, meghaltak

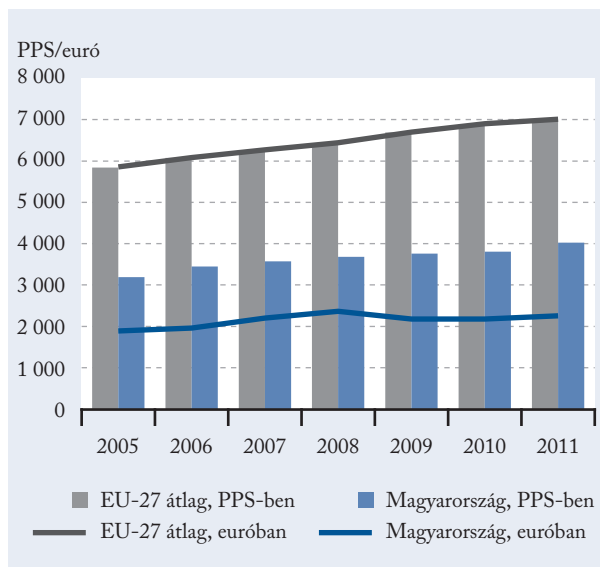
Az utolsó nagyszabású prevenciós programok az 1990-es évek elején zajlottak, és főleg a Magyarországon legnagyobb kockázatnak kitett homo- és biszexuális férfiak csoportját célozták. Az új AIDS-betegek több mint kétharmada ma is homo- vagy biszexuális. Szakemberek azonban arra figyelmeztetnek, hogy az intenzív felvilágosító munka és a célcsoportok kiterjesztése meggátolhatja a HIV-fertőzöttek lappangó – tüneteket nem mutató, orvost még nem látott – csoportjának a felduzzadását, és ennek következményeként a betegség kitörésének gyakoribbá válását. Ez utóbbi aggodalmak megalapozottságát támasztja alá az, hogy a hatékony kezelések ellenére az új AIDS-betegek száma 2009 óta folyamatosan emelkedik.

SZOCIÁLIS GONDOSKODÁS

A válságra adott – tagállamonként eltérő – válaszok jelentős mértékben átszabták Európa szociális térképét. A **szociális védelmi juttatások** ráfordításai folyó áron a válság előtt uniószerre folyamatosan növekedtek, ám azt követően eltérően alakultak. 2009-ben Magyarországon, majd 2010-ben több, 2004 után csatlakozott országban, Lengyelországban, Litvániában és Lettországon is megcsappantak az euróban számított egy főre jutó társadalmi kiadások az előző évhez képest. A rákövetkező évben hasonló folyamatok indultak meg egyes déli tagállamokban, Portugáliában és Görögországban is – derül ki az Eurostat ESSPROS²⁵⁾ adatbázisából. Az összefüggéseket azonban érdemes az ország gazdasági helyzetéhez mérten is vizsgálni.

3.33. ábra

Egy főre jutó állami szociális védelmi juttatások (euróban és vásárlóerő-paritáson)

A GDP-arányos költségek Magyarországon 2009-ben még nőttek, csak 2010-ben történt visszaesés, majd kismértékben emelkedtek. A 23%-os aránnyal hazánk továbbra is megelőzte a 2004 óta csatlakozott tagállamokat, bár nem érte el az uniós

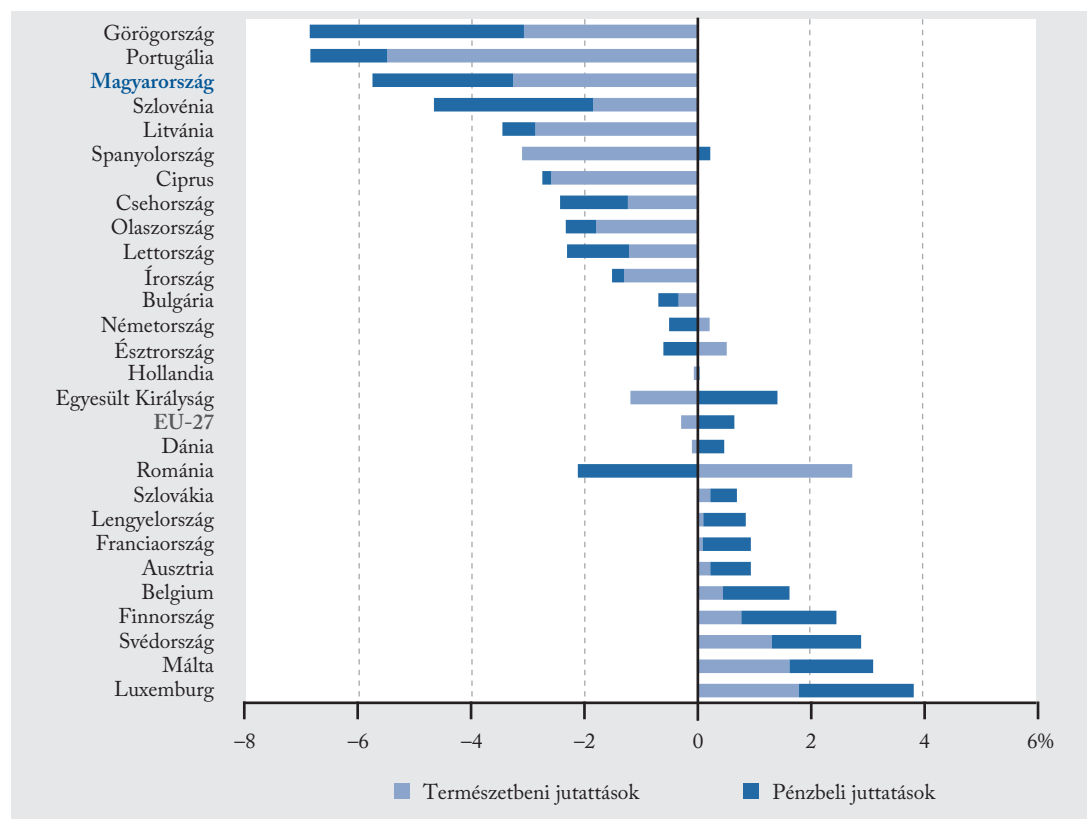
²⁵⁾ Az ESSPROS-adatbázis az állami kiadásokon túl magába foglalja a privát és a civil szféra által szociális gondoskodás céljából létesített – nagy kockázatközösségekre kiterjedő – rendszereket is. Nyolc területet ölel fel: betegség/egészségügy, rokkantság, időskoriak, hátrahagyottak, család/gyermek, munkanélküliség, lakhatás és társadalmi kirekesztődés. A kiadások között tartják számon a szociális védelmi juttatásokat, valamint az ellátórendszerek működtetése során fellépő adminisztratív és egyéb költségeket is. A legfrissebb rendelkezésre álló adat 2011-es.

JÓLÉTI ÁLLAMOK VÁLSÁGBAN

A szociális területen Európa-szerte végbement folyamatokat az állami kiadások reálértéken számított változása tükrözi leginkább. Az Európai Bizottság jelentése szerint²⁶⁾ a nemzeti számlák alapján számolt ráfordítások 2009-ben az előző évihez képest Magyarországon mérséklődő tendenciát mutattak, míg a legtöbb tagországban a recesszió hatására jelentősen megugrottak. 2010–2011-ben azonban már az unió déli és keleti periferiáján több helyen – például Görögországban és a balti államokban – a társadalmi védőhálót is érintő megszorító intézkedésekkel reagáltak a válság okozta problémákra, míg a centrumországokban csak kisebb léptékben zajlottak hasonló folyamatok. 2012-re a kiadások valamelyest stabilizálódtak, Magyarországon azonban még ekkor is alulmaradtak a korábbi esztendőhöz képest. Hasonló jelenségről számolt be az OECD²⁷⁾ is. Azon tagállamok közé sorolta Magyarországot, ahol a válság során – 2007 és 2012 között – az átlag feletti mértékben, 13%-kal apadtak az inflációs rátával korrigált állami szociális kiadások a GDP csökkenése mellett. Ez Görögország után a legszámottevőbb visszaesés a szervezet tagjai között, miközben a társadalmi védőháló ráfordításai az OECD átlag szerint 12%-kal meghaladták a 2007. évit. Az OECD mutatói szerint 2007 és 2012 között a GDP arányos állami kiadások szintén csökkentek Magyarországon (23%-ról 21,6%-ra), miközben a szervezet tagállamainak átlaga ez idő alatt emelkedett.

3.34. ábra

A szociális kiadások reálértékének változása, 2012
(az előző évhez képest)

Forrás: Employment and Social Development in Europe 2013, Európai Bizottság.

²⁶⁾ Forrás: Bontout, O. – Lokajickova T.: Social protection budgets in the crisis in the EU, Working Paper 1/2013, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2013. Employment and Social Development in Europe 2013, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2014.

Módszertan: a nemzeti számlák rendszeréből számított szociális kiadások esetében az ESSPROS-nál szélesebb spektrummal számolnak. A szociális ráfordítások között tartják számon az oktatási célú költségeket. Ugyanakkor nemzeti számlák alapján számolt kiadások kizárólag az állami ráfordításokat veszik figyelembe. Eltérnek az adókedvezmények beszámításában is. A legfrissebb adat 2012-es becslés.

²⁷⁾ Forrás: Social Spending During Crisis, Social Expenditure (SOCX) Data Update 2012, OECD, New York, 2012.

Módszertan: Az OECD SOCX adatbázisa szintén az ESSPROS-nál tágabb kiadáscsoportot ölel fel. 9 szociális területet fed le: időskorúak, hátrahagyottak, rokkantság, egészséggondozás, család, aktív munkaerő-piaci eszközök, munkanélküliség, lakhatás és egyéb szociálpolitikai területek. A legfrissebb rendelkezésre álló adat, 2012-es becslés.

középmezőnyt (28%). Az – országok közötti árszint-különbségeket kiegyenlítő – vásárlóerő-paritáson számolva az egy főre jutó kiadások Magyarországon 2011-ben 43%-kal maradtak el az uniós átlagtól.

A szociális védelmi juttatásokon belül 2005 óta folyamatosan emelkedtek az időskorúakra fordított kiadások mind Magyarországon, mind az EU-ban. Az előbbieket a legjelentősebb tételt képviselik, mintegy 40%-ot tettek ki 2011-ben. A második legjelentősebb tétel, az egészségügy részesedése 2005-ig meghaladta az uniós átlagot, azt követően azonban elmaradt a tagországoktól, majd 2011-ben 28%-os értékkel újra megközelítette az EU-27 átlagát (29%). A családra, gyermekekre fordított kiadások megőrizték uniós viszonylatban kiemelkedő pozíciójukat: 2011-ben csaknem 13%-ot tettek ki Magyarországon, míg az EU-ban alig érik el a 8%-ot. A munkanélküliség kezelésére azonban továbbra is az európai átlagnál (5,6%) kevesebbet költünk, mindössze az összes költség 3,7%-át. Az uniós trendekkel ellentétesen évről évre arányaiban kevesebbet fordítottunk a lakhatás és a társadalmi kirekesztődés kezelésére is.

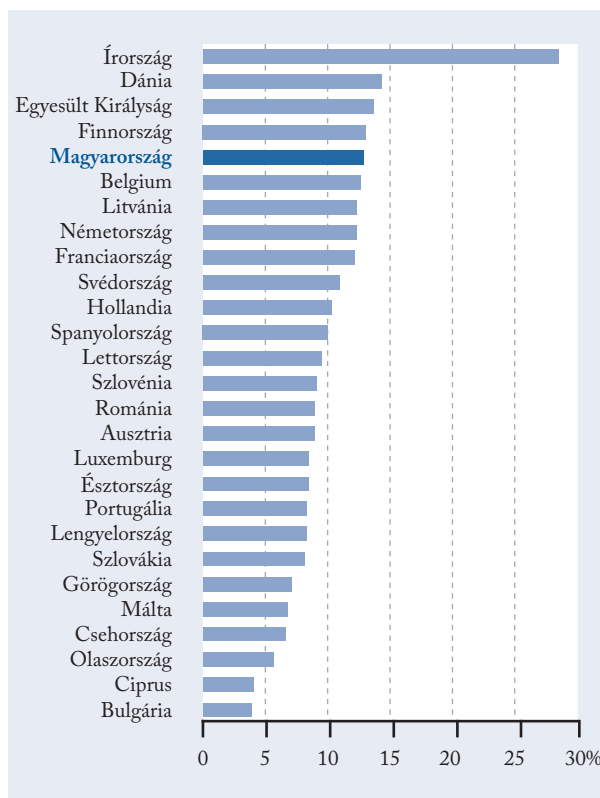
Átrendeződő szociális támogatások

A szociális juttatások jövedelemkiegészítő szerepe Magyarországon európai viszonylatban²⁸⁾ is meghatározó. A 18–59 éves korosztályból minden 8. magyar állampolgár számára a társadalmi védőháló biztosította megélhetésének több mint felét 2011-ben. E funkció még inkább előtérbe került a recesszióval.

A jövedelmek újraelosztásában kiemelt szerep jut az önkormányzati segélyezésnek, amelyre 2012-ben megközelítőleg 145,3 milliárd forintot²⁹⁾ költött az ország, tartva az előző évi szintet, és 17%-kal meghaladva a 2005-ös ráfordításokat. E kiadások aránya az évek során nem változott jelentősen a folyó áron számolt GDP-hez viszonyítva, a nemzeti össztermék 0,5%-át tette ki. 2012-ben minden segélyezésre szánt 10 forintból az önkormányzatok közel 7 forintot jövedelempótló, 3 forintot kiadáskompenzáló típusú támogatásokként folyósítottak a rászorulóknak. A jövedelempótló támogatásokban részesítettek havi átlagos száma 2012-ben megközelítette 339 ezer főt, ami 65%-os emelkedés 2005-höz, és 4%-os az előző évihez képest.

3.35. ábra

A szociális juttatások jövedelemkiegészítő szerepe, * 2011

* Azon munkaképeskorúak aránya a 18–59 éves lakosság százalékában, akiknek a jövedelmének legalább fele részben szociális támogatásból származik.

Forrás: Employment and Social Development in Europe 2013, Európai Bizottság (az EU-SILC, 2011 felmérés alapján).

A jövedelempótló ellátások segélyezettjei között túlnyomó részben képviseltetik magukat az aktív korúak, vagyis akik már betöltötték a 18. életévüket, de az irányadó nyugdíjkorhatárt, illetve a 62. életévüket még nem. Számukra összesen közel 74 milliárd forintot fizettek ki a települési önkormányzatok 2012-ben. Havonta átlagosan 274 640 fő részesült a szociálisan rászoruló, hátrányos munkaerő-piaci helyzetű aktív korúaknak járó pénzügyi ellátásokban, vagyis rendszeres szociális segélyben vagy foglalkoztatást helyettesítő támogatásban.³⁰⁾ Számuk 73%-kal haladta meg a 2005. évi és 5,4%-kal a 2011. évi.

Az aktív korú ellátottak számának változására a válság mellett jelentős hatást gyakorolt a támogatásokat érintő szabályozás gyökeres reformja, aminek

²⁸⁾ Forrás: Employment and Social Development in Europe 2013, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2014.

²⁹⁾ Az összesítés nem tartalmazza a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményhez kapcsolódó egyéb támogatások értékét (például étkezés, tankönyv).

³⁰⁾ Az aktív korúak ápolási díjban is részesülhetnek, azonban esetükben nem állnak rendelkezésre életkorra vonatkozó adatok.

3.11. tábla

Jövedelempótló támogatások

Támogatás	2005	2008	2012
Támogatásban részesítettek havi átlagos száma			
Rendszeres szociális segély	158 564	213 436	38 031
Foglalkoztatást helyettesítő támogatás	–	–	236 609
Ápolási díj	39 843	53 347	57 973
Időskorúak járadéka	6 449	6 149	6 081
Felhasznált összeg, ezer forint			
Rendszeres szociális segély	32 329 450	70 041 597	11 548 293
Foglalkoztatást helyettesítő támogatás	–	–	62 302 260
Ápolási díj	10 993 937	17 432 205	20 681 819
Időskorúak járadéka	1 655 308	1 983 316	1 946 729
Egy főre jutó havi átlagos összeg, forint			
Rendszeres szociális segély	16 991	27 347	25 305
Foglalkoztatást helyettesítő támogatás	–	–	21 943
Ápolási díj	22 994	27 231	29 729
Időskorúak járadéka	21 390	26 876	26 679

elsődleges célja a foglalkoztatás ösztönzése volt. A korábbi rászoruló kör potenciális munkaképessége alapján két csoportra vált szét 2009-től. Megmaradt a 2008-ig domináns **szociális segély**, de az új, szigorúbb feltételek szerint csak azok részesülhettek e támogatásban, akik egészségi állapotuk, életkoruk vagy egyéb akadályoztatásuk miatt nem képesek a munkavégzésre.³¹⁾ Az önkormányzatok által nyújtott rendszeres szociális segélyben részesülők száma a jogszabályi módosítások hatására töredékére csökkent. Míg 2005-ben havonta átlagosan még 159 ezer főnek folyósították ezt az ellátást, addig 2012-ben már csak 38 ezer lakos számára. Az egy főre jutó havi átlagos összeg 2005-höz képest közel 50%-kal, 25 305 forintra emelkedett, ám 2011-hez képest némiképp csökkent. A fennmaradó jelentős tömeg, a munkaképesnek bizonyulók csoportja **foglalkoztatást helyettesítő támogatást**³²⁾ kaphatott, amennyiben keresőtevékenység keretében legalább 30 nap munkaviszonyt igazolt. E feltétel teljesítésében a dinamikus bővülő közfoglalkoztatás kulcsszerepet játszott. 2012-ben csaknem 237 ezer fő részesült foglalkoztatást helyettesítő támogatásban, 13%-kal több, mint az előző évben. Részben az

aktív korú ellátottak tábora szívta fel az álláskeresői segélyekből kiszorulókat is, akiknek száma 2011-ről 2012-re megfeleződött³³⁾ a szabályozásában végbe ment szigorítások következtében.³⁴⁾

A segélyezettek gyarapodásában szerepet játszott, hogy az **ápolási díjasok** havi átlagos száma 2005-ről 2012-re 45%-kal, 58 ezer főre emelkedett. A létszámemelkedés összefüggésbe hozható a fogyatékosági támogatásban és emelt összegű családi pótlékban részesülők számának növekedésével. Másrészt a munkanélküliség emelkedésének hatására az ápolási díj a jövedelemszerzés alternatívájává válhatott. Súlyosan fogyatékos vagy tartósan beteg személyt ápoló felnőtteknek csaknem 21 milliárd forintot fizettek ki az önkormányzatok 2012-ben. A támogatás egy főre jutó átlagos összege 2005 és 2012 között folyó áron 23 ezer forintról közel 30 ezer forintra emelkedett, reálértéke azonban 9,5%-kal csökkent.

A kiadáscsökkentő önkormányzati segélyek változásában számottevő tételt jelentett a **lakásfenntartási támogatás**, amelynek felhasznált összege folyó áron 84%-kal emelkedett 2005 és 2012 között. A jogszabályi változásoknak megfelelően

³¹⁾ Részletesen lásd a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvényben.

³²⁾ Az ellátás neve 2009-ben és 2010-ben rendelkezésre állási támogatás, 2011. január 1-jétől augusztus 31-ig bérpótló juttatás volt.

³³⁾ A Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat adatai szerint.

³⁴⁾ 2011. szeptember 1-jétől az álláskeresői járadék maximális folyósítási ideje 270-ről 90 napra csökkent, miközben az álláskeresői segélyben részesülők köre jelentősen szűkült.

3.12. tábla

Egyes kiadáskompenzáló támogatások és krízissegélyek

Támogatás	2005	2008	2012
Támogatásban részesítettek tárgyévi száma			
Lakásfenntartási támogatás	302 893	325 899	498 931
Adósságsökkentési támogatás	8 648	10 440	13 450
Rendkívüli gyermekvédelmi támogatás	305 875	194 353	139 529
Temetési segély	61 718	49 069	34 920
Átmeneti segély	563 481	418 126	341 557
Felhasznált összeg, ezer forint			
Lakásfenntartási támogatás	12 062 534	16 554 132	22 199 264
Adósságsökkentési támogatás	621 303	911 373	1 419 965
Rendkívüli gyermekvédelmi támogatás	2 861 458	2 206 522	1 385 394
Temetési segély	1 194 102	1 067 805	818 419
Átmeneti segély	5 365 345	4 706 035	3 921 926
Egy főre jutó átlagos összeg, forint			
Lakásfenntartási támogatás	39 824	50 795	44 494
Adósságsökkentési támogatás	71 844	87 296	105 574
Rendkívüli gyermekvédelmi támogatás	9 355	11 353	9 929
Temetési segély	19 348	21 761	23 437
Átmeneti segély	9 522	11 255	11 482

2012-ben már az összesen kifizetett 22 milliárd forint csaknem felét természetbeni támogatásra fordították, míg 2005-ben még alig a harmadát tette ki. Az igénybe vevők száma is jelentősen gyarapodott. Több mint kétszeresére bővült az **adósságsökkentési támogatásra** fordított összeg is, amellyel azokat a rászorulókat támogatják, akiknek a lakáskölcsön, lakbér- vagy rezsitartozása meghaladja az 50 ezer forintot, és hátraléka legalább fél

éve fennáll, valamint akiknél a közüzemi díjtartozás miatt kikapcsolták a szolgáltatást.³⁵⁾ Az egy főre jutó támogatás összege a többi kiadáskompenzáló segélyhez képest viszonylag magas volt, 2012-ben meghaladta a 105 ezer forintot, ám meglehetősen szűk réteget érintett. Az ellátottak száma 2005-höz képest számottevően emelkedett, csaknem 13,5 ezer főre, a 2011-es értéktől ugyanakkor csaknem 70%-kal elmaradt.

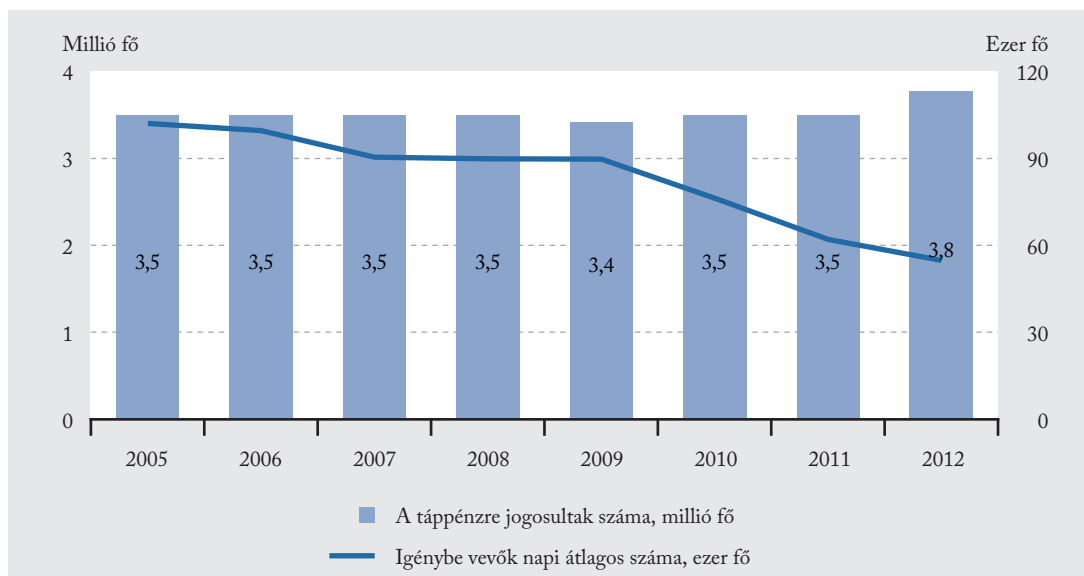
BETEGEN IS DOLGOZUNK?

2005 és 2012 között csaknem a felére esett a betegállományban lévők száma. Naponta átlagosan kevesebb mint 55 ezren voltak táppénzen 2012-ben, míg 2005-ben számuk meghaladta a 102 ezer főt, noha a táppénzre jogosultak száma eközben emelkedett: 3 millió 486 ezerről 3 millió 769 ezerre. Ezzel párhuzamosan csökkent a betegség miatt munkából kieső idő. 2005-ben összesen több mint 37 millió, 2012-ben csak 20 millió nap telt betegállományban. A táppénzkiadások is mérséklődtek, a 2005-ös 90,5 milliárd forinthez képest 53,8 milliárd forintra. A betegállományban lévők számának csökkenéséhez hozzájárult, hogy több lépcsőben szigorodott a táppénz igénybevétele, és csökkent az utána járó pénzbeli juttatást, valamint feltehetően az is, hogy a válság kezdetétől egyre inkább féltik az emberek a munkahelyüket.

³⁵⁾ Részletesen lásd a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvényben.

3.36. ábra

A táppénzre jogosultak és az igénybe vevők száma

Kiélveződő területi különbségek a gyermekvédelmi és szociális szolgáltatásokban

A kisgyermek napközbeni ellátásában az elmúlt években jelentős átalakulás ment végbe. A **bölcsődék** befogadóképessége a rendszerváltás óta 2005-ben érte el mélypontját, alig 24 ezres kapacitással. A gondozott gyermekek száma ezt követően főként férőhelybővítések – így például a csoportlétszámok megemlése és az óvodával integráltan működő intézmények kialakításának – hatására ívelt fel. 2012-ben a 704 hazai intézmény már összesen közel 37 ezer férőhellyel gazdálkodhatott. A telítettség azonban még ekkor is meghaladta a 100%-ot. A növekedéssel nem járt területi kiegyenlítődés: 2005-höz hasonlóan 2012-ben is a közép-magyarországi családoknak jutott a kapacitások 40%-a. (Míg Budapesten 4 két éven aluli gyermekre jutott egy férőhely, addig például Nógrád megyében 16, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében pedig 10 potenciális igénybe vevővel számolhattak az intézmények 2012-ben.) A további bővítés finanszírozására a bölcsődék fenntartói 2012. január 1-jétől gondozási díjat vezethettek be. E joggal az intézmények 41%-a élt, és ebből 386 millió forint bevételük származott. A szolgáltatások ter-

jedésében kiemelt szerep jutott a legfeljebb 5–7 gyermeket ellátó családi napköziknek, melyek befogadóképessége 2007 és 2012 között több mint tizenegyszeresére, 7365 férőhelyre duzzadt.

A területi különbségek a válság éveitől a gyermekjóléti szolgáltatások és gyermekvédelem több szegmensében fokozódtak. A **gyermekjóléti szolgálatok** segítségével 2005-ben 130 ezer kiskorú vette igénybe. A gondozottak száma 2011-ben tetőzött, majd 2012-ben 145 ezer főre³⁶⁾ mérséklődött. Minden ötödik érintett Borsod-Abaúj-Zemplén vagy Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből érkezett. Többségük lakóhelyén 10 ezer főnél kevesebben éltek. A gyámhatóságok által **veszélyeztetettnek nyilvánított**, valamint a **védelembe vett** kiskorúak száma folyamatosan emelkedett az utóbbi években. 2012-ben közel 191 ezer veszélyeztetett 18 éves alulit és 26 ezer védelembe vett gyermeket tartottak nyilván a hatóságok.³⁷⁾

A **gyermekvédelmi szakellátásban** a tízezer lakosra jutó gondozottak aránya az azonos korú népességen belül 2005 és 2012 között 72-ről 82 főre emelkedett. 2012-ben 21 ezer kiskorút és fiatalt tartottak nyilván. Folytatódott a gyermekek egyéni igényeit előtérbe helyező szemlélet térnyerése a jog-

³⁶⁾ Az adat 2010-től tartalmazza a szakellátás miatt gondozottakat is.

³⁷⁾ A járási rendszer kialakításából adódó átszervezések miatt a 2012-es adatok a 2012. január 1. és 2012. december 1. közötti időszakra vonatkoznak.

GYERMEKVÉDELEM A JÁRÁSI RENDSZERBEN

2013-tól az önkormányzatoktól a járási hivatalokhoz kerültek a gyámügyi, gyermekvédelmi feladatok, valamint egyes rászorultságtól függő pénzbeli és természetbeli ellátások is. A veszélyeztetett gyermekek harmada az észak-magyarországi ibrányi, miskolci, tiszavasvári, nyíregyházi, valamint a Jász-Nagykun-Szolnok megyei törökszentmiklósi térségekben élt 2012-ben. A védelembe vettek közül az encsi és tiszavasvári térség emelkedik ki 4–4,5-szer több nyilvántartottal, mint az az országos átlag, amely szerint ezer kiskorúra 15 védelembe vett jutott.

szabályi előírásoknak megfelelően. 2012-re másfélszer annyian éltek nevelőszülőknél (közel 13 ezren), mint gyermekotthonokban (valamivel több, mint 8 ezer fő). Az örökbe fogadható gyermekek száma 2005-höz képest némi hullámzást követően nőtt, közülük is a 3 éven aluliak és a fogyatékkal élők aránya emelkedett jelentősen. Az engedélyezett

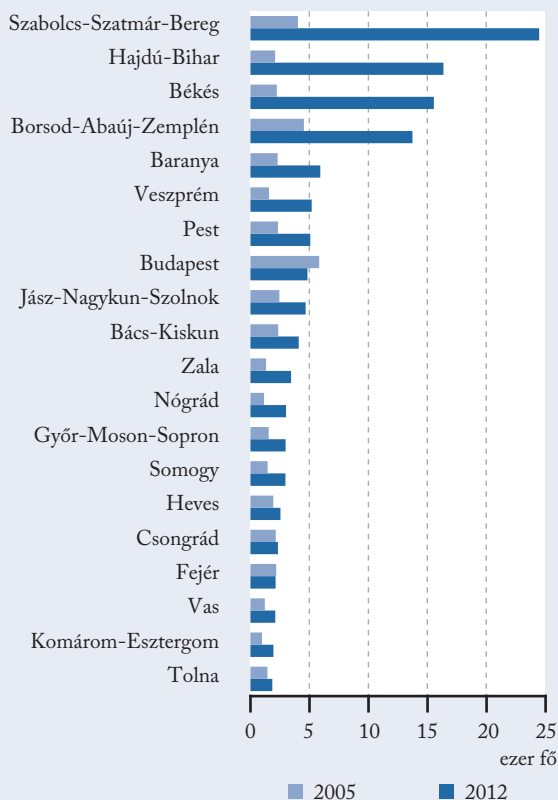
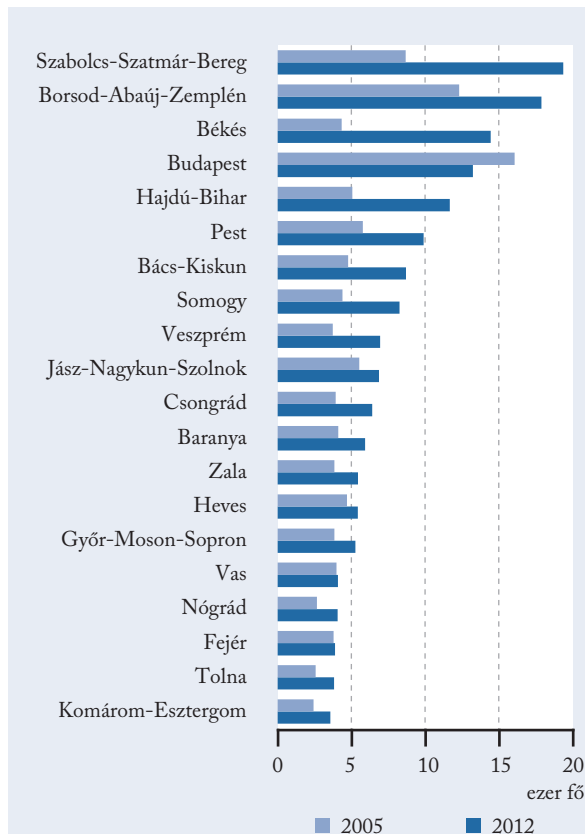
örökbefogadások száma nem változott számottevően az előző évekhez képest, 2012-ben 793 gyermeket fogadtak örökbe.³⁸⁾

A földrajzi különbségek még jelentősebbek a szociális alapszolgáltatások esetében. A **házi segítségnyújtásban** részesülők száma csaknem két és félszeresére emelkedett 125 ezer főre 2005-höz

3.37. ábra

A szociális étkeztetésben részesülők száma megyénként

A házi segítségnyújtás keretében ellátottak száma megyénként

³⁸⁾ A járási rendszer kialakításából adódó átszervezések miatt a 2012-es adatok a 2012. január 1. és 2012. december 1. közötti időszakra vonatkoznak.

képest, amiben jelentős szerepet játszottak a 2008-ban bekövetkezett jogszabályi változások, mint a gondozási szükséglet vizsgálatának bevezetése, illetve a normatíva emelkedése. A szolgáltatás igénybevétele különösen Észak-Alföldön ugrott meg, ahol az ellátottak 36%-a élt 2012-ben, míg 7 évvel korábban még csak 17%-uk. Hasonló folyamatok figyelhetők meg a **szociális étkeztetésben**. Országosan közel 60%-kal 168 ezer főre bővült az ellátottak száma, míg az Alföldön és Észak-Magyarországon 80%-kal többen vettek részt szociális étkeztetésben. Időseknek nyújtott nappali ellátásokban 2012-ben 6%-kal kevesebben (36 666-an) részesültek, mint 2005-ben, míg a fogyatékosoknak nyújtott nappali szolgáltatásokat két és félszer többen vették igénybe. A hajléktalanok nappali ellátására létrehozott melegedők kapacitása több mint 60%-kal emelkedett, ám a napi átlagforgalom továbbra is meghaladta a 100%-ot. Eközben a népkonyhák kapacitása megduplázódott.

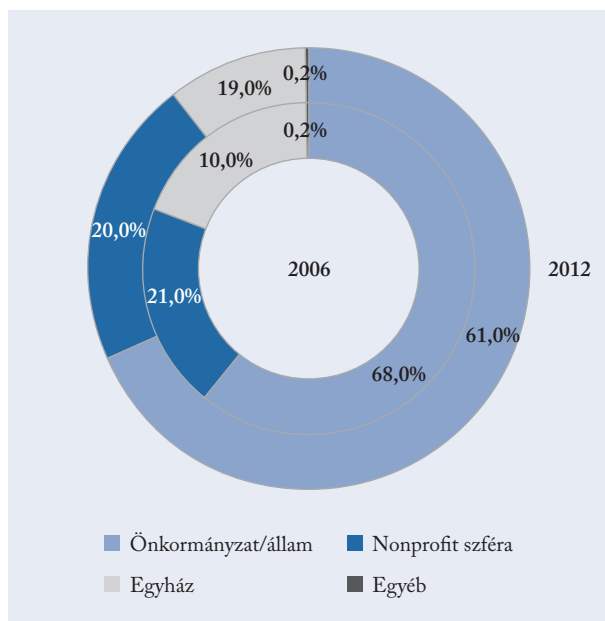
A **bentlakásos intézmények** férőhelyeinek és ellátottainak száma 2005 és 2012 között szintén folyamatosan emelkedett. A tartós szállást nyújtó

létesítmények 77 ezer ellátottat, az átmeneti elhelyezést nyújtók 13 ezer személyt fogadtak be 2012-ben. Az előbbi intézményekbe növekvő arányban költöztek időskorúak, 2012-ben az összes tartós ellátott csaknem 65%-át tették ki. Az átmeneti gondozottak között a hajléktalanok voltak többségben. Lassú csökkenést mutat azonban a bentlakásos intézményekben élő fogyatékosok száma, a két intézménytípusban összesen mintegy 17 ezer fő volt 2012-ben.

A forráshiány az intézményi struktúrákon is nyomot hagyott. A szociális szolgáltatások területén mind jelentősebb szerepet vállalnak át az egyházi és nonprofit szolgáltatók az önkormányzatoktól. A bentlakásos intézményekben például megduplázódott az egyházi fenntartású férőhelyek száma 2006 és 2012 között, elérve az összes kapacitás csaknem egyötödét. A költséghatékonyság növelése érdekében központosították a kapacitásokat. Korábban önállóan működő szolgáltatásokat vontak össze, vagy több település szociális ellátását egyesítették, amivel azonban elérésük gyakorta körülményesebbé vált.

3.38. ábra

A bentlakásos szociális intézmények fenntartóinak megoszlása, %

SZUBJEKTÍV JÓLLÉT

Az ezredforduló után egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a gazdasági fejlődés nincs összhangban a társadalmi folyamatokkal, az életminőség emelkedésével. A jóllétről alkotott hagyományos fogalmak felülvizsgálata egyre sürgetőbbé vált, előtérbe kerültek az emberek elégedettségét, közérzetét megragadó szubjektív mutatók. A kezdetben használt, kis-mintás, gyenge megbízhatóságú vizsgálatokkal szemben az Eurostat³⁹⁾ – és a KSH is – a nagymintás méréseket preferálja. Az Eurostat 2013-ban az EU-SILC³⁹⁾ lakossági adatfelvételébe a szubjektív jóllét mérésére szolgáló modult épített be, mely lehetőséget ad az eddigi, életminőséget mérő objektív mutatók mellett az egyének szubjektív életelégedettségének, jóllétének vizsgálatára. Magyarországon a témában korábban nem volt ilyen nagy mintás, közel 18 ezer megkérdezett véleményét és adatait feldolgozó vizsgálat.

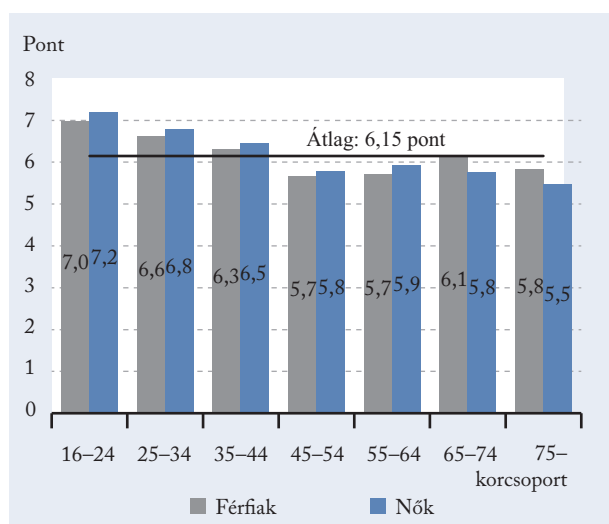
³⁹⁾ Statistics on Income and Living Condition: éves rendszerességgű lekérdezőként nagy mintás, nemzetközileg összehangolt adatfelvétel, ami széles körű információt szolgáltat az EU-tagállamokban élő lakosság társadalmi, jövedelmi, demográfiai jellemzőiről, munkaerő-piaci helyzetéről, lakás- és életkörülményéről.

Legelégedetlenebb a rendszerváltó generáció

Az **élettel való általános elégedettség**re vonatkozó kérdés a szubjektív jóllét vizsgálatának kulcsváltozója. A megkérdezettek 0–10-es skálán értékelik, hogy összességében mennyire elégedettek életükkel (0 esetén egyáltalán nem, 10 esetén teljesen elégedettek). A válaszok átlagértéke a 2013-ban végzett vizsgálat eredményeként 6,15 pont volt Magyarországon.

3.39. ábra

Az élettel való általános elégedettség

Az elégedettség a fiatalok körében a legmagasabb, az életkor előrehaladtával csökken, minimumát az úgynevezett rendszerváltó generációnál – 45–54 évesek – éri el. 64 éves korig inkább a nők, magasabb életkorokban a férfiak elégedettebbek. A nagyon elégedettek gyakorisága a legmagasabb (51%) a fiatal felnőttek (16–24 évesek), a legalacsonyabb (20%) a 75 évesek és idősebbek között. A teljes népesség 6,2%-a nagyon elégedetlen életével, arányuk az 55–64 évesek között a legmagasabb (9,6%).

3.13. tábla

Az élettel való általános elégedettség (átlagérték 0–10 skálán)

Iskolai végzettség szerint		Gazdasági aktivitás szerint	
Legfeljebb alapkú végzettség	5,45	Tanuló	7,62
Középfokú végzettség, érettségi nélküli	5,77	Vállalkozó	6,76
Középfokú végzettség, érettséggel	6,51	Háztartásbeli	6,74
Felsőfokú végzettség	7,02	Munkanélküli	4,40

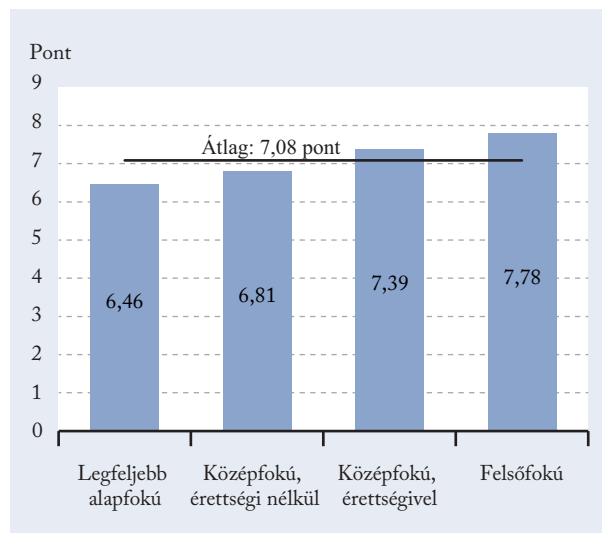
Az elégedettség az iskolai végzettséggel és a munkaerő-piaci státusszal növekszik. A városi lakosság megelőzi (6,2 pont a 10-es skálán) a vidékieket (6 pont), csakúgy mint az ország nyugati része – különösen Nyugat-Dunántúl (6,4 pont) – az észak-keletit. Az életével legkevésbé Észak-Magyarország lakossága elégedett (5,9 pont).

A tanultabbak hasznosabbnak érzik magukat

Az elégedettség fontos összetevője a munkában, magánéletben vagy akár a hobbiiban, sportban való hasznosság érzése. Az egyén által végzett tevékenységek tartalmasságát ugyancsak 10-es skálán vizsgálva, a 7,08 átlagértékű **egyéni hasznosságérzet** a vizsgált dimenziók – életkor, iskolai végzettség, gazdasági aktivitás, településtípus – mentén az elégedettséggel azonos irányban változott.

3.40. ábra

A tevékenységek tartalmasságának megítélése iskolai végzettség szerint

Az egyéni tevékenységek értékelése mellett a **társadalomban való hasznosságérzetet** azzal a kérdéssel vizsgálták, hogy „Összességében mennyire tartja magát a társadalom fontos, hasznos tagjának?”. A népesség átlagértéke a 10-es skálán 7,03 pont lett. A fiatalabbak, a tanultabbak, a gazdaságilag aktívak hasznosabbnak érzik magukat. Településtípus szerint jelentős különbség nincs, ám a nyugat-dunántúliak és az észak-alföldiek társadalmi hasznosságérzete jóval magasabb – közel 7,50 pont – az átlagnál, míg a Dél-Dunántúlon lakóké a legalacsonyabb (6,72).

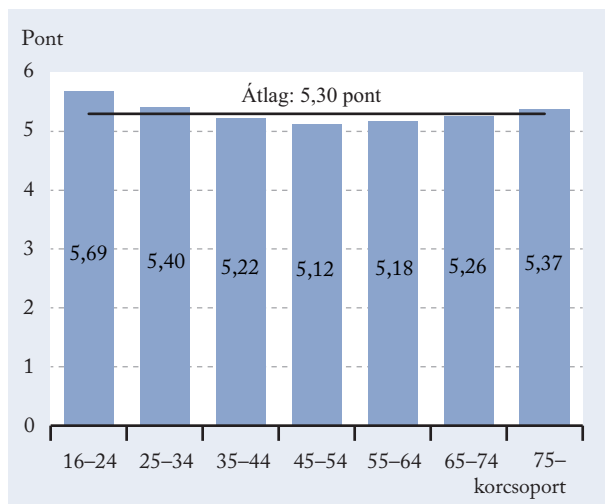
A pszichés egészséget, a közérzetet, hangulatot befolyásolja, hogy mennyire teljesül az egyén társas érintkezés iránti igénye. A társas kapcsolatoknak a napi frusztrációk feldolgozásában is fontos szerepe van. A **személyes kapcsolatokkal való elégedettség** átlagértéke 7,63 volt a 10-es skálán. A fiatalok, a kisebb városokban lakók, érettségizettek és diplomások inkább, az idősebbek, a budapestiek és az alacsony iskolai végzettségűek kevésbé elégedettek a társas kapcsolatrendszerükkel.

Alacsony bizalmi szint

Az emberek iránt érzett **bizalom** az összes szubjektív változó közül a legalacsonyabb átlagértéket mutatta (5,3). A magasabb iskolai végzettség, a budapesti lakhely és a nem (férfi) valamelyest növelte a bizalmi indexet. Míg a rendszerváltó generációnak az elégedettség mellett a bizalom területén is jelentős deficitje van, a nagyobb bizalom a fiatalokra és az idősebbekre jellemző.

3.41. ábra

Az emberekbe vetett általános bizalom korcsoportok szerint

BÜNZŐZÉS – IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS

A bűnözés szerkezete és nagysága is lényegesen átalakult a rendszerváltást követően, új bűncselekményfajták jelentek meg. A regisztrált bűncselekmények

száma az 1998. évi rekordszintről (601 ezer) 2009-re 394 ezerre mérséklődött, az ezt követő három évben pedig folyamatosan emelkedett. 2013-ban megközelítőleg 378 ezer bűncselekményt regisztráltak.

A lakosság biztonságérzete a községekben a legmagasabb

A bűnözés a társadalmi érdeklődés középpontjában álló jelenség, ám a lakosság körében a közbiztonságról alkotott kép szubjektív tényezőkön alapul, és ezt a biztonságérzetet olyan elemek erősíthetik, mint a rendőri jelenlét fejlesztése, a térfüggetlen kamerarendszer kiépítése vagy szigorúbb büntetési tételek alkalmazása.⁴⁰⁾ A szubjektív jóllét (*well-being*) magyarországi vizsgálatának részét képezte a lakóhely környéki biztonságérzet tanulmányozása, amit az egyén szűkebb környezetéhez való általános bizalma és a lakóhely állapota egyaránt alakít. A sötétedés után az utcán való közlekedéstől való félelem, szorongás a közérzetre gyakorolt negatív hatása mellett az életminőséget is befolyásolja azáltal, hogy visszatartó erőt képez: az emberek nem vesznek részt társas, kulturális rendezvényeken, esti szabadidős vagy sporttevékenységeken. A lakosság biztonságérzete a községekben a legnagyobb, az emberek háromnegyede egyedül is biztonságban érzi magát sötétedés után a közterületeken. Ezzel szemben megyeszékhelyeken, megyei jogú városokban ez az arány 56%-os volt.

A bűnügyi statisztika⁴¹⁾ révén a bűnüldöző szerveknél bejelentett, regisztrált bűncselekményekről áll rendelkezésre pontos számadat, vagyis a rejtve maradt, látens bűntetteket és azok elkövetőit nem tartják nyilván. A **regisztrált bűncselekmények száma** 2013-ban megközelítette a 378 ezret. A bűncselekmények közel negyzedét Közép-Magyarországon követték el, és itt volt a legjelentősebb a lakosság számához viszonyított bűnözési arány is. Ezzel szemben Nyugat-Dunántúlon – ahol a legmagasabb volt az emberek biztonságérzete a szubjektív jóllét vizsgálata szerint – a bűncselekmények kevesebb, mint 7%-át regisztrálták. Az elmúlt évben közel 104 ezer **bűnelkövetőt vettek nyilvántartásba**. Az elkövetők közül minden tizedik fiatal-

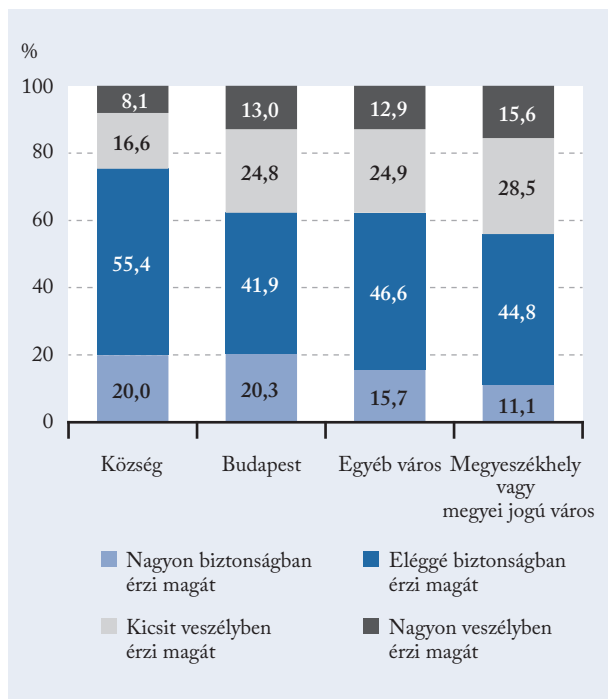
⁴⁰⁾ Forrás: Az új Büntető Törvénykönyv társadalmi fogadtatása, Sajtóközlemény, Századvég Alapítvány, 2013. szeptember 9.

⁴¹⁾ A 2013. július 1-jén hatályba lépő Büntető Törvénykönyv számottevő módszertani változásokat eredményezett. Ennek megfelelően a 2013. évre vonatkozó adatok köre korlátozottabb és a korábbi évekkal nem összehasonlítható.

Forrás: Belügyminisztérium és Legfőbb Ügyészség.

3.42. ábra

Sötétedés utáni biztonságérzet a lakóhely környékén településtípus szerint, 2013

korú volt. A bűnelkövetők számát tekintve is kiemelkedik Közép-Magyarország, közel negyedét regisztrálták ebben a régióban. Az ismertté vált fiatalok elkövetők száma Észak-Alföldön volt a legmagasabb és Nyugat-Dunántúlon a legalacsonyabb.

3.14. tábla

Regisztrált bűncselekmények és bűnelkövetők, 2013

Régió	Bűncselekmények		Bűnelkövetők	
	száma	százezer lakosra	száma	ebből: fiatalok
Közép-Magyarország	143 238	4 842	24 012	1 708
Közép-Dunántúl	36 202	3 377	9 140	902
Nyugat-Dunántúl	25 730	2 612	8 744	712
Dél-Dunántúl	31 914	3 461	10 001	1 184
Dunántúl	93 846	3 150	27 885	2 798
Észak-Magyarország	48 585	4 107	15 831	1 961
Észak-Alföld	52 173	3 504	19 669	2 395
Dél-Alföld	38 061	2 962	13 258	1 248
Alföld és Észak	138 819	3 508	48 758	5 604
Összesen	377 829	3 819	103 676	10 202

Tovább nőtt a fogva tartottak száma

A büntetés-végrehajtási intézetekben fogva tartottak év végi száma 2007 és 2013 között jelentősen, negyedével emelkedett. Ezen belül 2013-ban az előző évhez képest a fogva tartottak száma megközelítőleg 660 fővel, 17,8 ezer főre nőtt. Az intézetekben lévők héttizede elítélt, 28%-a előzetesen letartóztatott, a többi kényszergyógykezelt és elzárásra utalt volt. Egy év alatt nőtt az utóbbi címen fogva tartottak létszáma, közülük legnagyobb mértékben az elzárásra utaltaké. Őrizetes – az utóbbi évekhez hasonlóan – 2013-ban sem volt.

4. HAZAI ÉS NEMZETKÖZI MAKROGAZDASÁGI FOLYAMATOK

Nemzetközi gazdaság

Makrogazdasági folyamatok Magyarországon

Külkereskedelem

• A globális konjunktúrát 2013-ban a visszafogott növekedés jellemezte. A Nemzetközi Valutaalap becslése szerint a **globális gazdaság** 2013-ban 3,0%-kal bővült a megelőző évhez képest. A nemzetközi pénz- és tőkepiacokat likviditásbőség jellemzi a jegybankok pénzmennyiséget növelő monetáris politikája következtében.

• A világgazdasági folyamatokat leginkább meghatározó nemzetgazdaságok közül az **Egyesült Államok** gazdasági teljesítménye 1,9, **Japáné** 1,5%-kal bővült. A globális gazdaságban egyre jelentősebb szerepet betöltő **Kína** GDP-je 2013-ban 7,7%-kal nagyobb lett, ami az előző évekhez képest kevésbé dinamikus növekedés.

• A szűkebb nemzetközi környezetünkbe tartozó **Európai Unió** gazdasága 2013 végére kikerült a recesszióból, az éves teljesítmény gyakorlatilag stagnált (+0,1%). Az **eurózónában** viszont folytatódott a teljesítménycsökkenés: a GDP 0,4%-kal mérséklődött a megelőző évhez képest. Az euróövezetben egyre nagyobbak a különbségek: a dél-európai nemzetgazdaságok leszakadóban vannak a többi, eurót használó tagállamhoz képest.

• A több mint egy évig tartó mérséklődő tendencia 2013 folyamán megállt és újra növekedés jellemzi a hazai gazdaságot. **Hazánk gazdasági teljesítménye** 2013-ban 1,1%-kal bővült az előző évihez képest, ezzel az uniós rangsor középmezőnyének elején helyezkedtünk el.

• A **felhasználási oldalról** elsősorban a belső kereslet, ezen belül is főként az importforrásból megvalósuló fejlesztéseknek köszönhetően növekedett a gazdasági teljesítmény. A beruházási teljesítmény több éve tartó csökkenése megállt és 2013-ban 7,2%-kal emelkedett. A rekordméretű többletet elérő külkereskedelmi egyenleg szintén pozitívan támogatta a GDP bővülését. A háztartások tényleges fogyasztása – részben a folytatódó mérlegalkalmazkodásuk miatt – lényegében stagnált (–0,1%).

• A **termelési oldalról** a legtöbb nemzetgazdasági ág teljesítményében volumenemelkedés következett be. Az árutermelő ágazatok teljesítménye 2013-ban 3,6, a szolgáltató ágazatoké 0,2%-kal növekedett. A bővülés húzóereje 2013-ban a mezőgazdaság és az építőipar volt.

• A gazdasági világválság hatására bekövetkezett jelentős visszaesést követően hazánk **külkereskedelmi termékforgalmának** volumene – részben az alacsony bázis hatására – 2010-ben 15–17%-kal bővült. Ezt követően a növekedési ütem fokozatosan lassult: az áruforgalmat 2011-ben egy számjegyű emelkedés, 2012-ben pedig már stagnálás jellemezte.

Fizetési mérleg, külföldiadósság-állomány

2013-ban e tendencia megfordult: az év egészében a kivitel volumene 4,8, a behozatalé 5,0%-kal haladta meg a 2012. évit. A **külkereskedelmi mérleg** többlete 2013-ban 7009 millió euró volt, 354 millió euróval több, mint egy évvel korábban.

- A **szolgáltatások euróban számított külkereskedelmi forgalmának** bővülése 2013-ban is folytatódott. Az export 1,6, az import 1,2%-kal emelkedett, hasonlóan 2012-höz, amikor sorrendben 1,4, illetve 2,0%-os növekedést mértünk. A szolgáltatások külkereskedelmi mérlege 2013-ban 3,9 milliárd euró többlettel zárt, 116 millió euróval nagyobb, mint egy évvel korábban.

- 2013-ban a **folyó fizetési mérleg** egyenlege 2,1 milliárd euróval javult, az év során 2,9 milliárd eurós többlet keletkezett. A tőkemérleg és a folyó fizetési mérleg együttes egyenlegeként kialakuló külfölddel szembeni **nettó finanszírozási képesség** 6,3 milliárd eurót tett ki, az európai uniós transzferek egyenlege 5,4 milliárd eurós többletet mutat. 2013 végén hazánk nettó külföldi tartozása 91,2 milliárd euró volt, 8,3%-kal kevesebb, mint egy évvel korábban. A **nettó külföldi adósság** (a közvetlen tőkebefektetéseken belüli egyéb tőke nélkül) 34,5 milliárd euró volt, 19%-kal kevesebb a 2012. év végénél.

Államháztartás és alrendszerei

- Az **államháztartás** központi alrendszerének – pénzforgalmi szemléletű, konszolidált – egyenlege 2013-ban 929 milliárd forint hiányt mutatott, 331 milliárd forinttal többet az egy évvel korábbinál. Az egyenleg romlásához hozzájárult, hogy több, korábban önkormányzati feladatot 2013-ban már az államháztartás központi alrendszeréből finanszíroztak. 2013-ban a központi költségvetés bevételein belül a gazdálkodó szervezetektől származó bevételek valamelyest (0,4%-kal) mérséklődtek, a lakossági befizetések ezzel szemben 2,8%-kal nőttek. A kiadási oldalon a szakmai fejezeti kezelésű előirányzatok uniós kiadásai 45%-kal emelkedtek, 1969 milliárd forintot tettek ki.

- A **központi költségvetés adósságállománya** 2013 végén 22,0 ezer milliárd forint volt, 6,2%-kal több, mint egy évvel korábban. A növekedés egyik fontos tényezőjét jelentette az önkormányzati adósságok átvállalása.

- Az előzetes adatok szerint a **kormányzati szektor hiánya** 2013-ban 634 milliárd forint volt, ami 2,2%-os GDP-arányos deficitnek felel meg. 2012-ben hasonló nagyságú (2,1%-os) hiány alakult ki, az azt megelőző évet ugyanakkor – a magán-nyugdíjpénztári vagyron átvétele miatt – 4,3%-os többlet jellemezte. 2013 végén a **kormányzati szektor adóssága** a GDP 79,2%-ának felelt meg, ami 0,6 százalékponttal alacsonyabb az egy évvel korábbinál.

Összefoglaló adatok

Megnevezés	2011	2012	2013
Bruttó hazai termék (GDP) volumenindexe, 2005. év = 100,0	100,4	98,7	99,8
Egy főre jutó GDP, ezer forint	2 771	2 827	2 943
Egy főre jutó GDP, euró	9 926	9 769	9 911
Beruházás volumenindexe, 2005. év = 100,0 ^{a)}	79,0	74,9	80,9
Külkereskedelmi termékforgalmi egyenleg, milliárd forint	1 978,6	1 922,0	2 089,9
Behozatal volumenindexe, 2005. év = 100,0	136,1	135,9	142,7
Kivitel volumenindexe, 2005. év = 100,0	159,7	160,8	168,5
Folyó fizetési mérleg egyenlege, millió euró	419,0	826,5	2 940,8
Bruttó külföldi adósság a GDP százalékában ^{b)}	104,0	97,9	88,3

^{a)} Negyedéves adatok alapján.

^{b)} FDI egyéb tőke nélkül.

NEMZETKÖZI GAZDASÁG

A **világgazdaság teljesítménye** 2005 és 2008 között, a pénzügyi válság kitörése előtt évente átlagosan 4% körüli mértékben bővült.¹⁾ A reálgazdaságot is érintő krízis következtében a fejlett országok recesszióba, a fejlődő és felzárkózó országok pedig egy alacsonyabb ütemű növekedési pályára kerültek. 2009-ben a globális gazdaság teljesítménye összességében 0,4%-kal mérséklődött. A globális konjunktúrát 2010-ben a recesszióból való kilábalás, az alacsony bázishoz mérten dinamikus, 5% körüli bővülés, a következő három évben viszont – részben a dél-európai országokat sújtó adósságválság következtében – lendületvesztés jellemezte.

A **globális gazdaság** 2013-ban visszafogottan nőtt. A Nemzetközi Valutaalap becslése szerint a 2012. évi 3,2%-os bővülést követően a világgazdaság teljesítménye 3,0%-kal haladta meg az egy évvel korábbit. A növekedés jelentős mértékben az ázsiai országoknak köszönhető. A túlnyomórészt fejlett országokat tömörítő OECD egészére számított GDP 2013-ban 1,3%-kal bővült, ami 2010 óta a legkisebb mértékű emelkedés.²⁾

A **globális pénz- és tőkepiacokat** 2013-ban a jegybankok pénzmennyiséget növelő monetáris politikája következtében likviditásbőség jellemezte.³⁾ Márciusban felerősödtek a félelmek az eurózónabeli adósságválság újabb szakasza miatt: a ciprusi bankrendszerben súlyos működési zavarok keletkeztek. Emellett a világgazdasági folyamatokra kihatott a szír konfliktus és az Egyesült Államok költségvetési adósságplafonjának megemlése körüli politikai vita. Az év utolsó hónapjában a jegybank szerepét betöltő Fed döntése (eszközvásárlási programjának lassításáról) és az ukrán belpolitikai helyzet súlyosbodása számos feltörekvő országot kedvezőtlenül érintett.⁴⁾

2013-ban – a Nemzetközi Valutaalap számításai alapján, vásárlóerő-paritáson – a világ legnagyobb gazdasága az Egyesült Államok volt, a világgazdaság bruttó hazai termékéből 19%-kal részesedett. A részarány az elmúlt években folyamatosan mérséklődött, főként az újonnan iparosodott ázsiai térség dinamikus növekedésének következtében. Az észak-amerikai országot a rangsorban ázsiai államok követték: sorrendben Kína, India és Japán. Az első

tízben három EU-tagállam (Németország, Egyesült Királyság, Franciaország) is található. Az előző évhez képest az első tízben egyetlen változás történt: a korábban 10. Olaszország és 11. Mexikó helyet cserélt. Az EU tagországainak együttes részesedése közel 19% volt, ezzel az európai integráció a vezető gazdasági hatalmak egyike, de a recesszió következtében mérséklődött a világgazdaságban elfoglalt súlya. Magyarország az 56. – az uniós országok között a 16. – helyet foglalja el a ranglistán.

4.1. tábla

A globális GDP volumenének változása (az előző évhez képest)

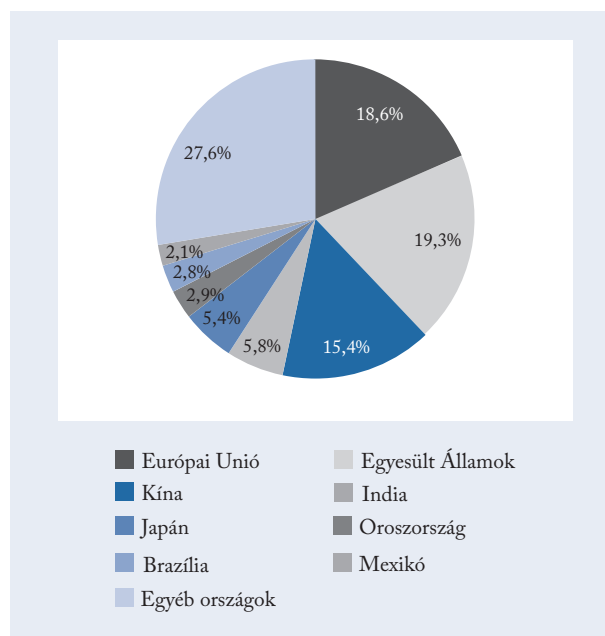
Megnevezés	2012	2013 ^{a)}	2014 ^{b)}	2015 ^{b)}
Nemzetközi Valutaalap	3,2	3,0	3,6	3,9
Világbank	2,9	2,9	3,7	3,9
OECD	3,1	2,7	3,6	3,9

a) Becslés.

b) Előrejelzés.

4.1. ábra

A világ GDP-jének megoszlása, 2013 (vásárlóerő-paritáson számolva)

Forrás: Nemzetközi Valutaalap, World Economic Outlook adatbázis.

¹⁾ Forrás: World Economic Outlook adatbázis, Nemzetközi Valutaalap.

²⁾ Forrás: OECD.

³⁾ Forrás: Jelentés az infláció alakulásáról, 2014. március, Magyar Nemzeti Bank, 2014.

⁴⁾ Forrás: Gyorsuló magyar növekedés, javuló külső környezet, Makrogazdasági elemzés 2014. január, MFB Zrt., 2014.

A vásárlóerő-paritáson számolt **egy főre jutó GDP** alapján – az előző négy évhez hasonlóan – 2013-ban is Katar volt a világső. Az arab államot az európai pénzügyi központként is számon tartott Luxemburg követi. A rangsor elején a fejlett államok (Ausztrália, Kanada, Norvégia, Svájc) mellett főként olajtermelő (Brunei) vagy pénzügyi központként (Szingapúr, Hongkong) is ismert országok szerepelnek. Az első tizenben mindössze egy ország – az Egyesült Államok – található a világ 12 legnagyobb gazdasága közül. A globális GDP-ből második legnagyobb részarányú Kína 93., a harmadik India 132. helyen áll egy főre jutó GDP szerinti rangsorban. Hazánkban az 51. legmagasabb az egy főre jutó GDP a megfigyelt 186 ország között.

Fejlett országok: globális átlag alatt a növekedési ütem

A fejlett országok 2005 óta minden évben gyengébben teljesítenek, mint a világgaazdasági átlag. A 2009. évi recessziót követően 2010-ben a **fejlett országok** gazdasági teljesítménye (például Egyesült Államok, Európai Unió tagállamai, Japán, Kanada) együttesen 3,0%-kal bővült, azóta viszont fokozatosan veszítettek a lendületükből. Ezen országcsoportban 2013-ban már csak 1,3%-kal emelkedett a GDP volumene az előző évhez képest, viszont 10%-kal meghaladta a 2005. évi szintet. A teljesítményt számottevően visszafogta a dél-európai országok válása.

A világ legnagyobb nemzetgaazdasága, az **Egyesült Államok** gazdasági teljesítménye 2010 óta 1,8–2,8% között, míg 2013-ban 1,9%-kal emelkedett az egy évvel korábbi szinthez képest, ami jóval meghaladta a fejlett országok átlagos növekedési ütemét. A bővülést számottevő mértékben a magánszektor fogyasztása és beruházásai okozták: a háztartásokat segítő nonprofit szervezetek fogyasztását is tartalmazó háztartások fogyasztása 2,0, a bruttó állóeszköz-felhalmozás volumene 2,9%-kal emelkedett. Az elmúlt két évben a lakossági fogyasztás fokozatosan veszített a lendületéből. Kedvezően alakult ugyanakkor a külkereskedelem teljesítménye: a kiviteli volumenbővülése (2,7%) jelentősen meghaladta a behozatalét (1,4%) és a külkereskedelem hiánya is csökkent. A gazdasági növekedést azonban visszafogta a kormányzati fogyasztási kiadások 2,0%-os csökkenése, amiben jelentős szerepet játszott a védelmi kiadások jelentős „lefáragása”. (A folyamat összefüggésben van a külföldi katonai jelenlét mér-

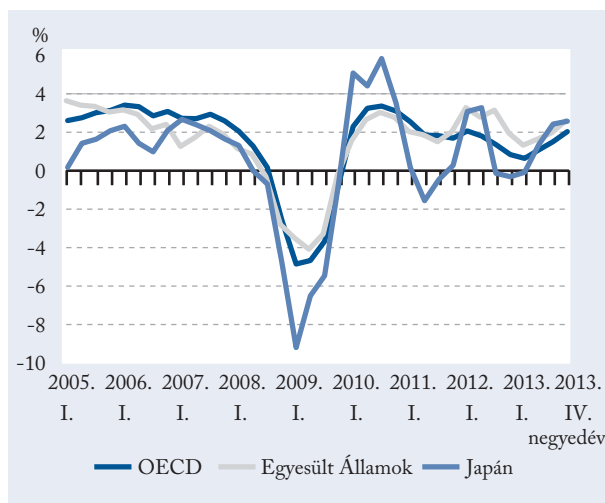
séklésével.) A mérséklődő munkanélküliségi ráta (2013-ban 7,4%) és a több mint egy éve a 2,0%-os célszint alatt maradó infláció (2013-ban 1,5%) ellenére a jegybank szerepét betöltő Fed 2013 folyamán nem változtatott a napi kamatcélján (0,00–0,25%). Egészen az év végéig a Fed – a gazdasági növekedés fenntartása érdekében – nem szigorított a laza monetáris politikáján, így az amerikai – és közvetve a globális – pénz- és tőkepiacokat bőséges likviditás jellemezte. Decemberben a Fed elkezdte lassítani az eszközvásárlási programját. (A program keretében a Fed főként államkötvények és jelzálog fedezetű értékpapírok vásárlásával növeli a pénz mennyiségét a gazdaságban.) A döntést támogatta, hogy a munkanélküliek aránya decemberben 6,7% volt, ennél alacsonyabb rátára 2008 októbere óta nem volt példa. Az Egyesült Államok gazdasági teljesítményére csak kismértékben hatott negatívan a költségvetési adósságplafon megemelése körüli politikai vita, amely miatt az állami intézmények 2013 őszén több napra részlegesen leállították működésüket. Az ország kockázati megítélését számottevően rontotta a lassan megszülető politikai egyezség.

A **japán** gazdasági teljesítmény 2002 után 1–3% között bővült, a tendenciát a gazdasági válság törte meg: a GDP volumene 2009-ben 5,5%-kal csökkent az egy évvel korábbihoz képest. A 2010. évi jelentős növekedést (4,7%) a következő évben újra mérséklődés (0,5%) követte, amiben jelentős szerepet játszott az Északkelet-Japánt sújtó március 11-i földrengés és szökőár. (Ennek következtében az ipar jelentős része nagyjából egy hónapra leállt, és az atomerőművek kiválásával az energiaellátást újjá kellett szervezni.) 2011-ben Japán a világ legnagyobb nemzetgaazdaságainak rangsorában – India előrébb kerülésével – a 3-ról a 4. helyre csúszott vissza. Gazdasági teljesítménye 2012-ben – a természeti katasztrófa miatti alacsony bázis és az azt követő újjáépítés nyomán – 1,4, 2013-ban 1,5%-kal bővült. Az elmúlt másfél év gazdasági növekedésének motorja a belső kereslet volt, a 2011 óta deficitcs külkereskedelem ugyanakkor negatívan hatott a gazdasági teljesítményre. A termékexport 2013. évi volumene 1,6, az importé 3,4%-kal emelkedett a megelőző év szintjéhez képest. A behozatal alakulását nagymértékben befolyásolja az energiaellátási problémák miatt megnövekedett szénhidrogén alapú energiahordozók importja. (A fukushimai atomerőmű-baleset után az átvizsgálások idejére ideiglenesen leállították az atomerőműveket.) Az

exportfolyamatokra kedvezőtlenül hatott az erős japán jen, amit 2011 óta a japán jegybank folyamatosan gyengíteni próbál.

4.2. ábra

A GDP volumenváltozása a fejlett országokban*
(az előző év azonos negyedéhez képest)

* Szezonálisan kiigazított adatok szerint.

Forrás: OECD.

A központi bank az alapkamat mértékét 2008 novembere óta igen alacsony, 0,10%-os szinten tartja. Ezzel párhuzamosan a pénz- és tőkepiacokon likviditásnövelő intézkedéseket hajtott végre, amelyeknek célja a defláció leküzdése, a fogyasztás élénkítése, valamint a jen gyengítése volt. 2012-ben – a megelőző három év fogyasztóiár-színvonal csökkenése után – az árak stagnáltak, az év végén pedig a jen erősödése megállt. A jegybank 2013 áprilisában egy újabb monetáris lazítási programcsomag keretében tovább növelte a gazdaságban lévő pénzmenyiséget. A jen átlagárfolyama 2013-ban a dollárral szemben 22%-kal gyengébb volt az egy évvel korábbinál. (A 2013. decemberi átlagárfolyam 103,55 jen/dollár volt, ennél magasabb árfolyamszint utoljára 2008 szeptemberében volt.) A fogyasztói árak 2013 első öt hónapjában csökkentek, azután viszont – az erőteljesebb monetáris lazítás miatt – már emelkedtek. 2013 decemberében 1,6, az év egészében 0,4%-os volt az infláció mértéke a megelőző évihez képest. Több mint tíz éve a japán államháztartást masszív egyensúlytalanság jellemzi, amit a különböző gazdaságpolitikai programok kiadásai is fokoztak. Emiatt Japánban alakult ki a világ egyik legnagyobb

GDP-arányos államadóssága (2013-ban 244%). A szigetországban az állás nélküliek aránya – nemzetközi összehasonlításban – hagyományosan alacsony szinten van, és a válság éveiben sem haladta meg a 6%-ot. A több mint két év óta mérséklődő munkanélküliségi ráta 2013-ban 4,0%-os volt.

Fejlődő és felzárkózó országok: globális átlag felett a növekedési ütem

Az elmúlt években a fejlődő és felzárkózó országok jóval nagyobb mértékben járultak hozzá a világ-gazdasági növekedéshez, mint a fejlett országok. A Nemzetközi Valutalap számításai szerint 2005 óta a **fejlődő és felzárkózó országok** együttes teljesítménybővülése folyamatosan meghaladja a globális átlagot: 2005 és 2013 között az országcsoporthoz átlagos évi növekedése 6,2%-os volt, szemben a világgazdaság 3,5%-ával. (2013-ban az előbbi 4,7, az utóbbi 3,0%-kal bővült.) A nem fejlett országok közül a teljesítményt és a gazdasági súlyt tekintve kiemelkedik a Brazília, Oroszország, India és Kína által alkotott BRIC-országcsoporthoz.⁵⁾ A négy ország együttesen a globális GDP több mint negyedét állította elő 2013-ban, és mindegyikük a világ 10 legnagyobb nemzetgazdasága között van. A válságot követő 2010. évi dinamikus növekedés után mind a négy állam GDP-növekedése veszített a lendületéből.

Az 1990-es évek elejétől **Kína** fokozatosan a világgazdasági növekedés legfőbb hajtómotorjává vált. Gazdasági teljesítménye dinamikusan, az elmúlt húsz évben 7%-ot folyamatosan meghaladó mértékben bővült.⁶⁾ A 2009-ben elmélyülő pénzügyi-gazdasági világválságot követően a kínai gazdaság teljesítményének növekedése veszített dinamikájából. 2013-ban a kínai bruttó hazai termék 7,7%-kal emelkedett a megelőző évihez képest, ami egyben az ezredforduló óta a legalacsonyabb növekedés volt. A lendületvesztés – a visszafogott külső gazdasági környezet mellett – leginkább a túlfűtött ingatlanpiac és hitelezési folyamatok következménye. 2011-ben a fogyasztói árak átlagosan 5,4%-kal emelkedtek, szűkre szabva a monetáris politika mozgásterét a gazdaságélénkítés terén. 2012-ben és 2013-ban az infláció mértéke a 4%-os inflációs cél alatti, 2,6% volt, ami hozzájárult a monetáris politika lazításához. A dinamikus gazdasági növekedéssel párhuzamosan az ázsiai országok külkereskedelmi mérlegét – és ezáltal befolyásolva a

⁵⁾ A BRIC betűszó a csoportot alkotó négy országot, Brazíliát, Oroszországot, Indiát és Kínát angol nevének kezdőbetűiből áll össze.

⁶⁾ Forrás: National Bureau of Statistics of China honlapja.

folyó fizetési mérleget is – jelentős többlet jellemzi: 2013-ban 260 milliárd dolláros aktívum keletkezett az exportforgalom 7,9, és az importforgalom 7,3%-os növekedése mellett. A közel 1,4 milliárd lakossal a világ legnépesebb országának minősülő Kína jellemzően ipari ország, amit erősít az olcsó munkaerő és az alulértékeltnek tartott kínai fizetőeszköz (jüan). Ezekkel is összefüggésben évek óta jelentős összegű tőke áramlik Kínába, 2012 végén a befektetett tőke állománya közel 833 milliárd dollár volt.⁷⁾ (Ezzel egyidejűleg a – főként állami háttérű – kínai vállalatok is egyre jelentősebb mértékben fektetnek be külföldön.) A gazdaság szerkezetét tekintve a mezőgazdaság, valamint az ipar és az építőipar együttes aránya (2013-ban 10, illetve 44%) továbbra is nagyobb, a szolgáltató szektoré (2013-ban 46%) alacsonyabb a fejlett államok átlagánál. Az elmúlt 10 évben a munkanélküliség aránya 4,0–4,5% közötti, 2013-ban 4,1%-os volt.

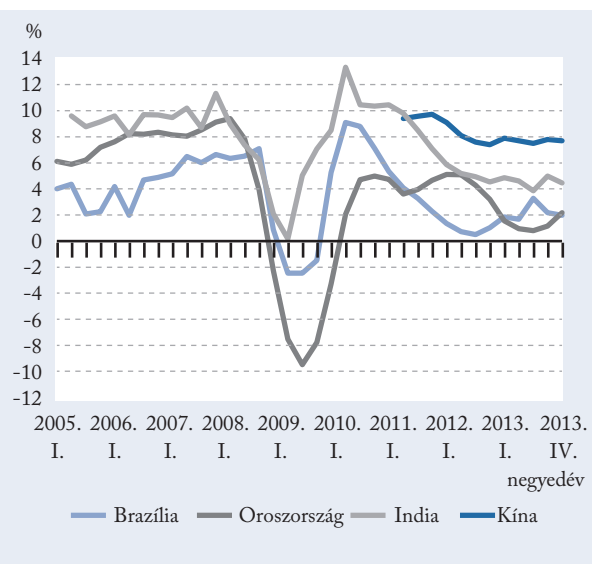
Kína után a világ második legnépesebb⁸⁾ országának, **Indiának** a gazdasági teljesítménye a 2010. évi 11%-os bővülést követően folyamatosan veszített dinamikájából. 2013-ban 4,4%-kal bővült a GDP, ez 2005 óta a legalacsonyabb növekedési ütem. Ebben szerepet játszanak a monetáris rendszer súlyosbodó problémái, a visszafogottabb belső fogyasztás, valamint a beruházási kedv csökkenése. Utóbbi esetében a bruttó állóeszköz-felhalmozás 2013-ban gyakorlatilag stagnált (+0,1%). A gazdasági növekedést a – 2005 óta mindig deficitese – külkereskedelem jelentős mértékben támogatta. 2013-ban a GDP arányában jelentős, 5,2%-os külkereskedelmi hiány alakult ki, az export volumennövekedése (5,7%) ugyanakkor számottevően meghaladta az importét (0,8%). A növekedés kormányzati támogatását nehezíti az államháztartás egyensúlytalansága. Indiában a gazdasági folyamatokra kedvezőtlenül hat a – részleges állami tőkekorlátozások ellenére – jelentős mértékű forráskiáramlás, aminek következtében a rúpia számottevően leértékelődött. Mindezek hatására az indiai jegybank 1,2 milliárd dolláros likviditásbővítő programot hirdetett meg.⁹⁾ A dél-ázsiai ország gazdasági problémáit tovább fokozza az egyre nagyobb inflációs nyomás, mivel a pénzromlás üteme 2013-ban 11%-os volt 2012-höz képest.

A latin-amerikai térség legnagyobb nemzetgazdasága, **Brazília** teljesítménynövekedése 2011 óta a

3%-os bővülési ütem – és a válságot megelőző időszak növekedési átlaga – alatt van. A GDP volumene 2013-ban 2,3%-kal haladta meg az egy évvel korábbi szintet. A háztartások fogyasztásának volumene 2013-ban 2,3, a bruttó állóeszköz-felhalmozásé – a 2012. évi 4,0%-os csökkenést követően – 6,3%-kal emelkedett. Utóbbinál szerepet játszanak a 2014-es labdarúgó-világbajnoksághoz és a 2016-os Rio de Janeiro-i nyári olimpiai játékokhoz köthető infrastrukturális fejlesztések. Brazíliában az egyik legalacsonyabb a beruházási ráta, viszont a kormányzati és a magánszektor fogyasztási kiadásának GDP-hez viszonyított aránya az egyik legmagasabb a BRIC-országok körében. A növekedést viszont nem támogatta a külkereskedelem: rekordméretű hiány alakult ki 2013-ban, miután az import növekedése számottevően meghaladta az exportét.

Főként a nyersanyag kitermelésére és feldolgozására szakosodott **orosz gazdaság** teljesítménye – a válság miatti, 2009. évi 7,8%-os visszaesést követően – 2010-ben 4,5%-kal növekedett, azóta fokozatosan veszít a lendületéből, 2013-ban a teljesítménye 1,3%-kal emelkedett.

4.3. ábra
A GDP volumenváltozása a BRIC-országokban*
(az előző év azonos negyedéhez képest)

*A BRIC betűszó a csoportot alkotó négy ország (Brazília, Oroszország, India és Kína) nevének betűiből áll össze. Szezonálisan kiigazított adatok szerint.
Forrás: OECD.

⁷⁾ Forrás: UNCTAD adatbázisa.

⁸⁾ A 2012. évi évközi népesség Kínában 1,4 milliárd, Indiában 1,2 milliárd fő volt.

⁹⁾ Forrás: Jelentés az infláció alakulásáról, 2013. szeptember, Magyar Nemzeti Bank, 2013.

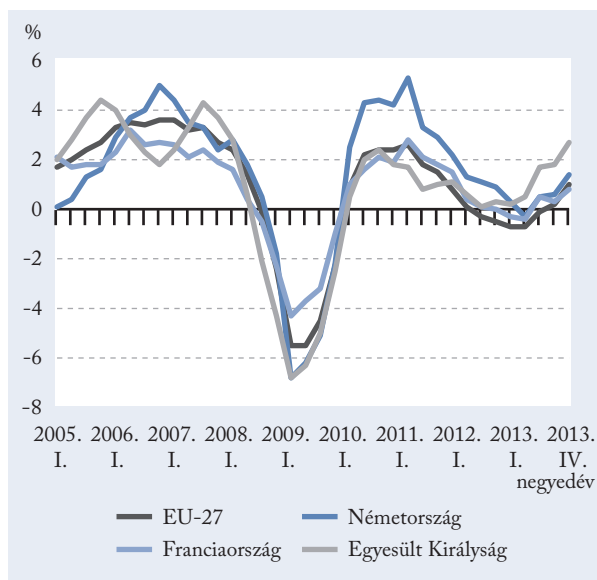
Európai Unió: véget ért a recesszió?

A hazánk szűkebb nemzetközi környezetét jelentő **Európai Unió (EU-27)** gazdasági teljesítményének a változása – a korábbi évekhez hasonlóan – számottevően elmaradt a globális gazdaság többi meghatározó szereplőjéhez képest. Az eurózóna adósságválságának reálgazdasági hatásai továbbra is visszafogták az európai konjunktúra kibontakozását. A 2012. évi recessziót követően 2013 folyamán az uniós gazdaság kikerült a dekonjunktúrából. (A 27 tagország közül tizenhatban nőtt a teljesítmény.) Ennek ellenére az uniós tagországok együttes GDP-je 2013-ban gyakorlatilag stagnált (+0,1%) az egy évvel korábbihoz képest.

A 2012-ben recesszióba került **eurózóna** tagállamainak együttes bruttó hazai terméke 2013-ban 0,4%-kal mérséklődött a megelőző évhez képest. Az euróövezet gazdasági teljesítményváltozását számottevően befolyásolták a jelentős belső, jellemzően államháztartási egyensúlytalansággal küszködő tagállamok. A 2009-es gazdasági visszaesés óta az eurózóna gazdaságán egyre erősebben mutatkoznak a divergencia jelei: a dél-európai nemzetgazdaságok leszakadóban vannak a többi, eurót használó tagállamhoz képest.

4.4. ábra

A GDP volumenváltozása az unióban és legnagyobb gazdaságaiban* (az előző év azonos negyedéhez képest)

* Szezonálisan és munkanaphatással kiigazított adatok szerint.

Az integráció gazdasági motorjának számító Németország teljesítménynövekedése három éve veszít

a lendületéből, az év második felében azonban már élénkült a gazdaság, így 2013-ban 0,4%-os volt a bővülés. A **meghatározó nemzetgazdaságok** közül legjobban az Egyesült Királyság gazdasága teljesített: egész éves dinamizálódás mellett 1,7%-kal emelkedett a GDP 2013-ban. A növekedést elsősorban a belső fogyasztás hajtotta. Franciaországban gyakorlatilag már második éve stagnál a gazdaság (2013-ban +0,2%). Spanyolországban és Olaszországban ugyanakkor tovább folytatódott a recesszió: a GDP 1,2, illetve 1,9%-kal csökkent.

A közepes és kis súlyú tagállamok közül a legnagyobb növekedést két balti állam, Lettország és Litvánia érte el 2013-ban: előbbi 4,1, utóbbi 3,3%-kal haladta meg az egy évvel korábbi gazdasági teljesítményét. A dinamikus növekedés kialakulásában jelentős szerepet játszik a korábbi alacsony bázis (2009-ben erőteljes, 10%-ot meghaladó gazdasági visszaesés volt). A térségünkbeli a román és a lengyel GDP emelkedett (3,5, illetve 1,6%-kal). A Nemzetközi Valutaalap hitelét is igénybe vevő Románia bővüléséhez jelentősen hozzájárult a mezőgazdasági és az ipari teljesítmény emelkedése. A közép-kelet-európai országok közül csak – a fenntarthatatlanná váló költségvetési szerkezettel küszködő – Szlovéniában, valamint Csehországban mérséklődött a bruttó hazai termék.

A hatodik legnagyobb nemzetgazdaságnak számító Hollandia már két éve recesszióban van: a 2012. évi 1,2%-os csökkenést követően 2013-ban 0,8%-kal mérséklődött a GDP volumene. Málta kivételével a **dél-európai országokban** szintén csökkent a gazdasági teljesítmény. Görögországban a volumencsökkenés üteme mérséklődött, az eladósodottság mértéke ugyanakkor rekordszintre emelkedett. A ciprusi gazdaság teljesítménye 5,4%-kal elmaradt az egy évvel korábbi szinttől. A jelentős görög kitettséggel rendelkező szigetország helyzetét nehezítették a bankszektor pénzügyi problémái, ami miatt a tavasz folyamán a hitelintézetek több napra felfüggesztették működésüket.

Az **Európai Unióban (EU-27)** a belső kereslet mérsékelte a GDP volumenét: az egy évvel korábbinál kisebb mértékben (0,5%-kal) mérséklődött a belföldi felhasználás. Ezen belül a háztartások (az azokat kisegítő nonprofit szervezetekkel együtt) fogyasztása stagnált 2013-ban. A **fogyasztás** alakulását jelentősen befolyásoló – munkanaphatástól megtisztított – kiskereskedelmi forgalom volumenének mérséklődése enyhült: a 2012. évi 1,1%-os csökke-

AZ UNIÓ GAZDASÁG MOTORJA: NÉMETORSZÁG

A válságot követően Németország nemcsak az uniót érintő válság megoldásában vette ki a részét, hanem az uniós gazdasági konjunktúra hajtómotorjává is vált. A válságot megelőzően a német gazdaság számos problémával küszködött, közülük kiemelkedett a magas munkanélküliség. Ennek eredményeként a német gazdaság teljesítménye 2002-ben stagnált, 2003-ban 0,4%-kal csökkent. Ebben az időszakban a német gazdaság teljesített a legrosszabbul.

A gazdasági válságból való kilábalás ugyanakkor gyorsan végbement: a 2009. évi 5,1%-os visszaesést 2010-ben 4,0%-os növekedés követte. Ezt követően – az uniós átlagot végig meghaladó – gazdasági bővülés dinamikája fokozatosan lassult, de 2013-ban így is 0,4%-kal nagyobb volt a teljesítmény az egy évvel korábbi szinthez képest.

A válság mélypontját követő gazdasági növekedés elsősorban a külső keresletnek köszönhető: 2010 és 2012 között az export volumenbővülése meghaladta az importét. A belső kereslet emelkedése 2009 óta először 2013-ban haladta meg a GDP változását. Ezen belül a lakossági fogyasztás 0,9%-kal bővült, a bruttó állóeszköz-felhalmozás ugyanakkor a 2012. évi 2,1%-os csökkenés után 2013-ban 0,7%-kal mérséklődött. A konjunktúra ellenére a bruttó állóeszköz-felhalmozás aránya 2013-ban a – válság mélypontjának számító – 2009. évi szinten volt.

nés után 2013-ban gyakorlatilag stagnáltak (–0,1%) az eladások. (A tagországok többségében élénkült a kiskereskedelmi forgalom.) A belső keresletet jelentősen visszafogta a beruházási aktivitás – már második éve tartó – csökkenése. Az uniós tagállamokban az együttes **bruttó állóeszköz-felhalmozás volumene** – a 2011. évi 1,6%-os növekedést leszámítva – 2008 óta fokozatosan csökkent: 2013-ban 2,5%-kal. A tagországok többségében csökkenés következett be. Mindössze öt országban volt emelkedés – köztük Magyarországon –, ezek Dánia kivételével a 2004-ben vagy azóta csatlakozott országok közé tartoznak. A legnagyobb volumenbővülés Litvániában (13%) és hazánkban (5,9%) volt. A tagállamok többségében – jellemzően a dél-európai, valamint a 2004-ben csatlakozott országokban – csökkent a volumen. A nagyobb súlyú tagállamok közül Franciaországban és – a gazdasági teljesítmény lendületvesztésével párhuzamosan – Németországban egyaránt csökkent a beruházási aktivitás (2,4, illetve 0,7%-kal). A belső gazdasági egyensúlytalanság miatt nagymértékű visszaesés volt Cipruson (22%) és Görögországban (13%). A válság előtti időszakhoz képest továbbra is alacsony szinten vannak a **beruházások** az EU-27 egészében: a bruttó állóeszköz-felhalmozás GDP-hez mért aránya 2013-ban 17,3% volt az Európai Unióban, szemben a 2005. évi 20,0%-kal. Minden tagországban alacsonyabb szinten van a ráta a válság előttihez képest, ami az Európai Unió – és fokozottan az eurózóna – jövőbeni versenyképességére is befolyással lehet. A legmagasabb ráta jellemzően a 2004 óta csatlakozott országokban van: Észtország-

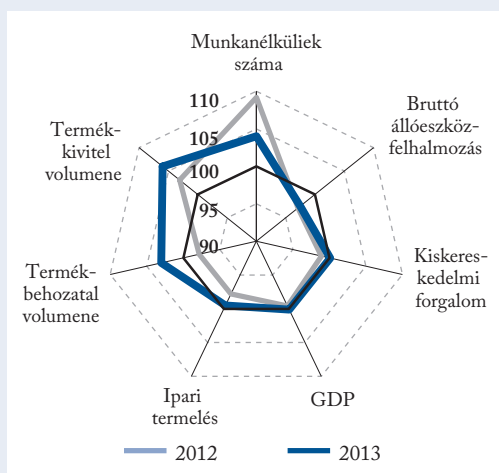
ban (25,3%), Romániában (22,9%), Csehországban (22,2%). Az adósságválság következtében a dél-európai országokban a bruttó állóeszköz-felhalmozás aránya 2008 óta fokozatosan csökken.

A **külső kereslet** pozitívan támogatta az uniós gazdaság teljesítményalakulását. A tagállamok uniósra kívülre irányuló exportja 2013-ban 3%-kal növekedett, importja 6%-kal volt kevesebb, mint egy évvel korábban. A külkereskedelmi egyenlegben 50 milliárd eurós többlet keletkezett az egy évvel korábbi 115 milliárd eurós hiánnyal szemben.

Az uniós gazdaság recessziójához hozzájárult az **ipari teljesítmény** mérséklődése. Az Európai

4.5. ábra

Az EU-27 fontosabb gazdasági jelzőszámai
(előző év = 100)

Unióban az ipari termelés volumene¹⁰⁾ 2013-ban 0,5%-kal csökkent az előző évi alacsony bázishoz képest (2012. évben 2,2%-os volt a visszaesés). Az eurózónához tartozó tagországok együttes ipari termelése 0,7%-kal lett alacsonyabb. 2013-ban szinte mindegyik meghatározó tagország ipari termelése mérséklődött, a legjelentősebbnek számító német ipar kibocsátása viszont stagnált.

Az egy évvel korábbinál valamelyest kedvezőbb gazdasági környezet ellenére a munkaerő-piaci fo-

lyamatokban lényeges javulás nem történt. A 15–74 éves népességben az Európai Unió egészére számított **munkanélküliségi ráta** 2013-ban 10,8%-os volt (az unió történetében a legmagasabb). Az euróövezetben 2013-ban 12,0%-os volt a munkahely nélküliek aránya. Németországban – az uniós átlagot meghaladó gazdasági bővülés pozitív munkaerő-piaci hatásaként – a munkanélküliségi ráta az elmúlt közel húsz év legalacsonyabb szintjére, 5,3%-ra csökkent. Ennél alacsonyabb munkanélküliség egyedül Ausztriában

FOLYTATÓDOTT A DÉL-EURÓPAI ORSZÁGOK VÁLSÁGA

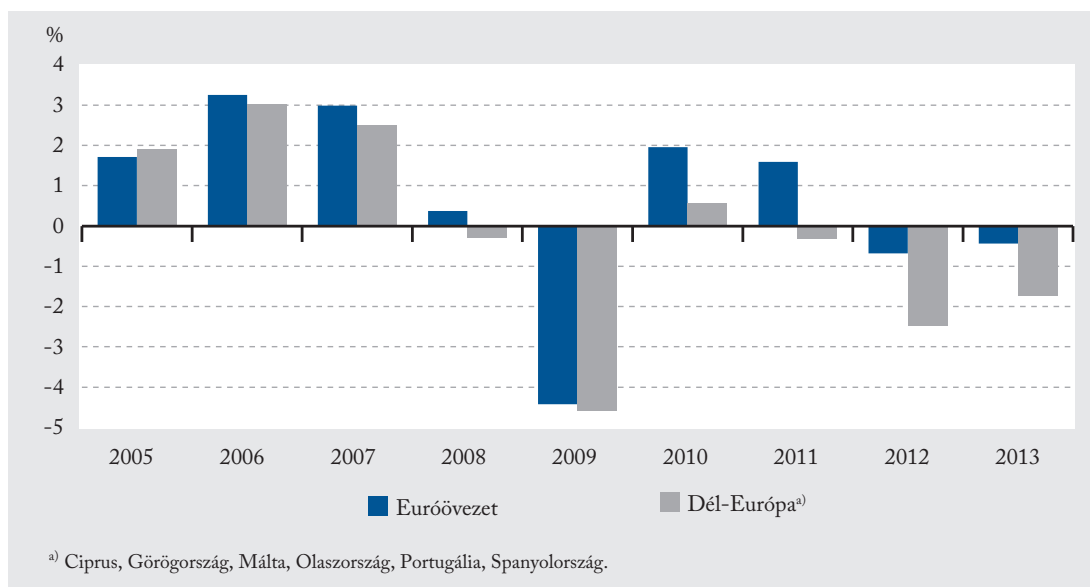
2013-ban – Málta kivételével – a dél-európai országokat továbbra is a dekonjunktúra jellemezte. Az év folyamán egy újabb ország, Ciprus került kritikus helyzetbe. A jelentős görög kitettséggel rendelkező szigetország helyzetét megnehezítették a bankszektor pénzügyi problémái, ami miatt a tavasz folyamán a hitelintézetek több napra felfüggesztették működésüket, és a kormánynak több bankot is meg kellett mentenie. A krízis következtében a ciprusi gazdaság teljesítménye 5,4%-kal elmaradt az egy évvel korábbi szinttől.

Málta kivételével a dél-európai országok mindegyikében csökkent a gazdasági teljesítmény. Görögországban a volumencsökkenés üteme mérséklődött, az eladósodottság mértéke ugyanakkor rekordszintre emelkedett. Spanyolországban a – főként a déli országrészt sújtó – magas munkanélküliség, a bankszférára válsága, számos önkormányzat és tartomány eladósodottsága, az ingatlanpiac „befagyása” jelentősen gátolja a konjunktúra megindulását. A nemzetgazdaság teljesítménye a 2012. évi 1,6%-os mérséklődés után 2013-ban 1,2%-kal csökkent.

A recesszió ellenére a dél-európai országok kockázati megítélése 2013 folyamán kedvezőbbé vált. Az országgkockázat mértékének megítélésére alkalmas állampapírpiazi hozamfelárak (a görög, az olasz, a portugál és a spanyol 10 éves futamidejű államkötvényhozam, valamint a hasonló konstrukciójú német állampapír közti különbség), illetve a – CMA Datavision számításai szerinti – csödkockázat valószínűsége is mérséklődött az év során.

4.6. ábra

A GDP változása az euróövezeten belül
(az előző évhez képest)

¹⁰⁾ A nemzetközi összehasonlításban használt munkanaphatással kiigazított index szerint.

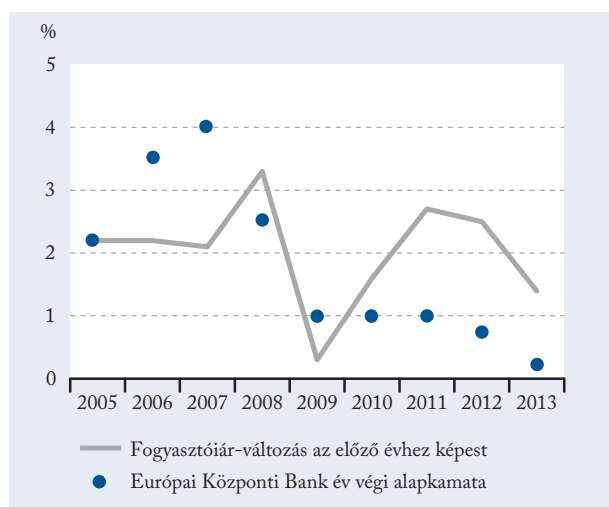
(4,9%) volt. Az egyensúlytalan államháztartással küszködő dél-európai tagállamokban 10% feletti volt a munkanélküliség. Az állástalanok aránya Görögországban és Spanyolországban volt a legmagasabb (27,3, illetve 26,4%), ráadásul a 15–24 éves fiatalok esetében a munkanélküliek aránya 50% feletti.

Részen a globális árupiaci árakkal összhangban, az unió egészére számított **ipari termelői árak** – a 2012. évi lassuló ütemű emelkedést (2,5%) követően – 2013-ban lényegében stagnáltak (–0,1%) az egy évvel korábbi szinthez képest. (Az év nagyobb részét az árak csökkenése jellemezte.) Ezzel párhuzamosan 2012 után 2013-ban is csökkenő tendenciát mutatott az infláció (dezinfláció): a **fogyasztói árak** az Európai Unióban (EU-27) 1,5%-kal haladták meg az egy évvel azelőtti szintet. (A pénzromlás üteme 2011-ben 3,1, 2012-ben 2,6%-os volt.) Hazánk ebben a tekintetben a középmezőnybe tartozott. Egyedül Görögországban csökkentek az árak (0,9%), miközben a legnagyobb mértékű drágulás Észtországban és Romániában volt (egyenként 3,2%). Az euróövezetben – az uniós átlaghoz közel hasonló – 1,4%-os volt a pénzromlás mértéke, ami jóval az Európai Központi Bank által meghatározott 2,0%-os középtávú inflációs célszint alatt volt. A dezinflációs folyamatot erősítette a szerény belső kereslet, valamint az euró erősödése.

Az egyre alacsonyabb inflációs szint teret engedett az Európai Központi Banknak, hogy 2013-ban

4.7. ábra

A fogyasztóiár-index és az alapkamat alakulása az euróövezetben

Forrás: Európai Központi Bank.

¹¹⁾ Forrás: Európai Központi Bank honlapja.

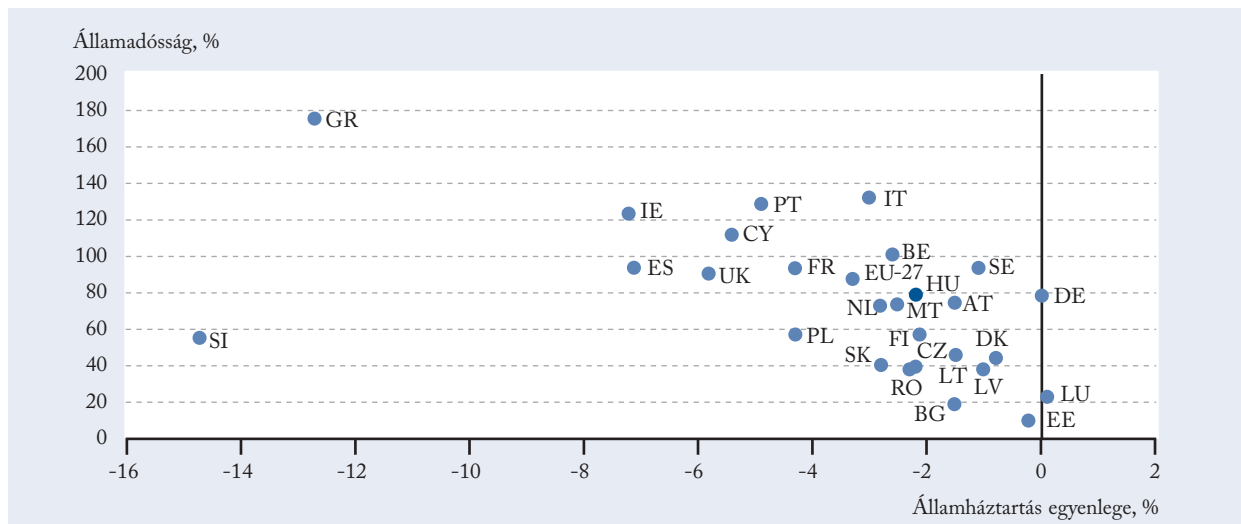
tovább folytathassa a **monetáris politika** lazítását. Az év folyamán az euróövezet jegybankja az alapkamatot két lépésben – alkalmanként 25 bázisponttal – 0,75%-ról 0,25%-ra csökkentette¹¹⁾. (Az euró bevezetése óta ez a legalacsonyabb kamatszint az euróövezetben.) A kamatvágásokat egyrészt az esetleges defláció veszélye, másrészt pedig a kedvezőtlen gazdasági környezet indokolta. (A betéti kamat mértéke már több mint két éve 0,00%-on áll.)

A válság mélypontját követően az egyes tagállamokban a fiskális politika az államháztartási egyensúly kiigazítására törekedett. A válságból való kilábalás óta egyre több tagország teljesíti a **kormányzati szektor** GDP-arányos **hiányára** vonatkozó, 3%-os maastrichti kritériumot: a 2010. évi öt helyett 2013-ban már 18 tagország – köztük hazánk is – a kritériumszint alatt volt. Egyedül Luxemburg kormányzati költségvetésében keletkezett szufficit és Németorszáé volt egyensúlyban. A megelőző évhez képest kedvezőbb gazdasági környezet hatására 18 tagállamban javult a fiskális helyzet 2013-ban.

Annak ellenére, hogy az uniós tagországok többségének javult az adósságkockázati megítélése és költségvetési pozíciója, az eladósodottság mélyülése folytatódott és több tagállam hitelmínősítése is romlott az év folyamán. 2013-ban az Európai Unió (EU-27), valamint az euróövezet tagállamainak együttes adósságrátája egyaránt tovább emelkedett: a **kormányzati szektor** GDP-hez viszonyított **adóssága** 87,4, illetve 92,7% volt. A 2012. végi értékhez képest a 27 tagállamból mindössze hatban csökkent a mutató értéke: Lettorszában 2,7, Németországban 2,6, Litvániában 1,1, Dániában 0,9, Magyarországon 0,6 és Csehországban 0,2 százalékponttal. Németországrátája az elmúlt négy évben nem volt 78,4%-nál alacsonyabb. 2013-ban Ciprus eladósodottsága emelkedett a legnagyobb mértékben: 25,1 százalékponttal, 111,7%-ra. (A szigetország az ötödik legmagasabb adósságrátával rendelkezik az unióban.) A legeladósodottabb Görögország államadóssága emelkedett a második legnagyobb mértékben: 17,9 százalékponttal, 175,1%-ra. (A görög adósságrátája ezzel már magasabb, mint a 2011. márciusi részleges államcsődöt megelőzően.) Ezen kívül még legalább 5 százalékponttal növekedett az adósság aránya – a második legeladósodottabb tagállamnak számító – Olaszországban, továbbá

4.8. ábra

Az uniós tagországok államadóssága és államháztartási egyenlege a GDP százalékában, 2013

Megjegyzés: AT – Ausztria; BE – Belgium; BG – Bulgária; CY – Ciprus; CZ – Csehország; DE – Németország; DK – Dánia; EE – Észtország; ES – Spanyolország; FI – Finnország; FR – Franciaország; GR – Görögország; HU – Magyarország; IE – Írország; IT – Olaszország; LT – Litvánia; LU – Luxemburg; LV – Lettország; MT – Málta; NL – Hollandia; PL – Lengyelország; PT – Portugália; RO – Románia; SE – Svédország; SI – Szlovénia; SK – Szlovákia; UK – Egyesült Királyság.

Írországban, Spanyolországban és Szlovéniában. Ezen országok a magas adósságráta mellett jelentős belső gazdasági problémákkal is küzdenek. (Hazánk a – 2012. év végénél 0,6 százalékponttal alacsonyabb – 79,2%-os adósságrátájával a tizedik legeladósodottabb tagállam volt az unióban.) 2013 végén a megelőző év végéhez képest – a szlovén államadósság megugrása miatt – eggyel kevesebb, 12 tagállam felelt meg a maastrichti kritériumnak.

Mérsékelt maradt az inflációs nyomás

A globális nyers- és alapanyagpiacokat 2012-t követően 2013-ban is alacsonyabb árszínvonal jellemezte az egy évvel korábbihoz viszonyítva. A Nemzetközi Valutaalap által vezetett, minden fontosabb alapanyagot tartalmazó árindex¹²⁾ 1,6%-kal alacsonyabb volt 2013-ban az előző évihez képest. Ezen belül – a visszafogottabb ipari kereslet miatt – az ipari alap- és nyersanyagokat tartalmazó árindex 2,3, az energiahordozóké 1,8%-kal csökkent.

Az élelmiszerárak felől 2013-ban csökkent az inflációs nyomás, de – rövid távú áringadozások formájában – az időjárás alakulása befolyással bírt. Az ENSZ Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Szervezete (FAO) által számított globális élelmiszerár-

index¹³⁾ értéke 2013-ban 1,6%-kal mérséklődött a megelőző évihez képest. Az alindexek közül a tejtermékeké 25%-kal emelkedett, miközben a cukoré 18, az olajoké 14%-kal visszaesett.

Az Európában irányadó **Brent** nyers kőolaj árfolyama 2013 első két hónapjában még növekvő tendenciát mutatott, de április közepére – a romló gazdasági kilátások és a ciprusi bankválság okozta feszültség hatására – több mint féléves mélypontra (96,84 dollár/hordó) esett vissza.¹⁴⁾ A ciprusi feszültség enyhülését követően a Brent hordónkénti árfolyama június végéig jórészt 100 és 105 dollár között ingadozott, júliustól azonban az egyiptomi és a szír belpolitikai helyzettel összefüggésben nagyjából két hónapig emelkedő tendencia jellemezte az árfolyamot, megközelítve a hordónkénti 120 dolláros árat. 2013 őszére „megnyugodtak” a piacok és a Brent árfolyama a 109 dolláros hordónkénti ár körül ingadozott. Az év utolsó napján 109,95 dollárt adtak egy hordó „fekete aranyért”, 2012 végéhez képest 0,8%-kal kevesebbet. 2013-ban az átlagárfolyam – az egy évvel korábbihoz képest 2,7%-os csökkenést követően – 108,56 dollár volt, az elmúlt három év legalacsonyabb árszintje. A kőolaj világpiaci ára csökkenítő hatással van a palaolaj egyre nagyobb vo-

¹²⁾ Forrás: IMF Primary Commodity Price Index.

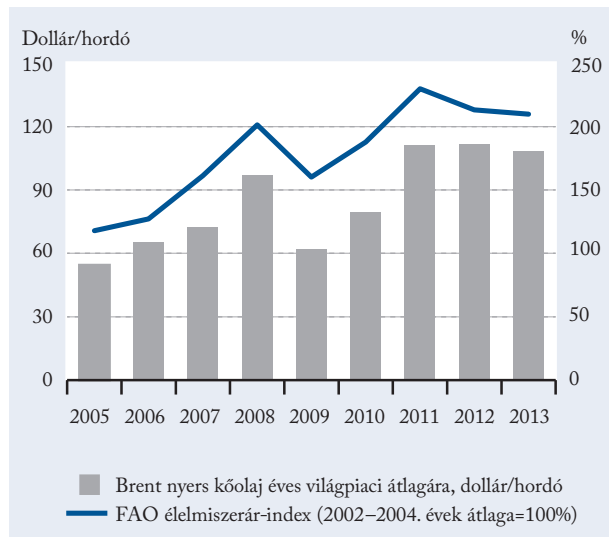
¹³⁾ A FAO az élelmiszerár-indexen belül alindexeket tesz közzé a gabonafélék, az olajok, a cukor, a tejtermékek, valamint a húskészítmények árváltozásáról. Az indexeket 55 nyersanyag áralakulása alapján állítják össze, és havonta jelentetik meg.

¹⁴⁾ Forrás: U.S. Energy Information Administration adatbázisa.

lumenű kitermelése, ami az Egyesült Államokban és Kanadában egyre fontosabb szerepet játszik az energiaellátásban.

4.9. ábra

Alap- és nyersanyag-piaci árfolyamok alakulása

Forrás: U.S. Energy Information Administration; FAO.

A globális árupiaci folyamatok következtében mérséklődött az inflációs nyomás, lehetővé téve a fejlett országok jegybankjai számára a laza monetáris politika fenntartását. Az Egyesült Államokban, az Egyesült Királyságban, az euróövezetben, valamint Japánban a pénzromlás üteme a helyi inflációs cél körüli vagy az alatti volt, így központi bankjaik rekord alacsonyan tarthatták az irányadó alapkamatot.

Likviditásbőség jellemezte a globális pénz- és tőkepiacokat

2013 nagy részében kedvező hangulat uralkodott a nemzetközi pénz- és tőkepiacokon. Az **árfolyammozgásokat** kedvezőtlenül befolyásolták tavasszal a ciprusi események, az év végén pedig a Fed változó

monetáris politikája. A fejlett országok gazdasági növekedésének dinamizálódása, valamint a Fed eszközvásárlási programjának szűkítése hatására számos feltörekvő ország (többek között Argentína, Törökország) devizája leértékelődött az amerikai dollárral és az euróval szemben. 2013 folyamán az eurózona közös fizetőeszköze viszont erősödött az amerikai dollárhoz és a svájci frankhoz viszonyítva: az előbbi esetében 2,1, az utóbbival szemben 3,4%-kal. (2013 végén 1 euró 1,2276 svájci frankot, illetve 1,3791 amerikai dollár ért.) 2013-ban végig változatlanul érvényben volt az árfolyamkorlát a svájci frank és az euró közötti árfolyamra, miszerint egy euró értéke nem lehet kevesebb 1,20 svájci franknál. (Az árfolyamot szükség esetén intervencióval tartotta fenn a svájci jegybank.)

A **pénzügyi eszközök** (például részvények, kötvények) árának növekedését elősegítette számos fejlett ország jegybankjának – leginkább a Fednek – likviditást fokozó intézkedése. 2013 végére a New York-i S&P 500 tőzsdeindex 30, a frankfurti DAX 25, a londoni FTSE 100 index pedig 14%-kal emelkedett a megelőző év végi záró értékhez képest.¹⁵⁾ 2013 folyamán az előbbi két tőzsdeindex történelmi, az utóbbi pedig az elmúlt öt év legmagasabb szintjére került.

2012 végéhez hasonlóan 2013 végén is Argentína számított a világ 73, megfigyelésbe bevont országa közül a legkockázatosabbnak.¹⁶⁾ A második legnagyobb **csődkockázata** változatlanul Ciprusnak van, ahol a – helyi bankrendszer erős görög kitettsége miatti – bankválság következtében, főként tavasszal voltak fennakadások az ország gazdasági-pénzügyi működésében. A CMA Datavision számításai szerint a 10 legnagyobb csődvalószínűségű ország között az unióból – Ciprus mellett – Görögország (6.) és Portugália (8.) szerepel még a listán. Magyarország a 21. legkockázatosabb ország volt 2013 végén.

4.2. tábla

Egy euró értéke a főbb devizákkal szemben, 2013

Deviza	Árfolyam, deviza				Átlagárfolyam	
	év		minimuma	maximuma	értéke, deviza	változása az előző évhez képest, %
	elején	végén				
Svájci frank	1,2090	1,2276	1,2087	1,2599	1,2311	2,1
Amerikai dollár	1,3262	1,3791	1,2768	1,3814	1,3281	3,4

¹⁵⁾ Forrás: Yahoo! Finance adatbázisa.

¹⁶⁾ Forrás: CMA Global Sovereign Debt Credit Risk Report, 4th quarter 2013, McGraw Hill Financial, 2014.

A világ legbiztonságosabb országainak az észak-európai államok (sorrendben Norvégia, Svédország és Finnország) számítottak. A jelentős költségvetési hiánnyal és államadóssággal rendelkező, a kilencedik legalacsonyabb csődvalószínűségű ország, az Egyesült Államok több helyezést is rontott az elmúlt év folyamán, elsősorban a költségvetési adósságplafon megemlése körüli politikai vita miatt. A tíz legkevésbé kockázatos ország között hat uniós, köztük három eurózónabeli tagállam található.

MAKROGAZDASÁGI FOLYAMATOK MAGYARORSZÁGON

2000 és 2006 között hazánk gazdasági teljesítménye dinamikus, évente átlagosan 4,1%-kal növekedett. A bővülés alapját jelentő, külföldi tőkéből megvalósuló befektetések révén hazánk egyre szorosabb kapcsolatba került az európai konjunktúrával, ami – főként az exportorientált feldolgozóipar révén – napjainkig hatással van a hazai makrogazdasági folyamatokra.

2006-ban a magyar gazdasági folyamatokban fordulat történt, miután a dinamikus növekedés ellenére egy belső, fiskális egyensúlytalanság bontakozott ki. Az államháztartás kiigazítására alkalmazott restriktív fiskális politika a belső kereslet visszafogását okozta. A negatív hatás eredményeként a magyar gazdaság teljesítménye már a világgazdasági válság

kibontakozása előtt jelentősen veszített a dinamikájából: 2007-ben és 2008-ban a bruttó hazai termék volumennövekedése az egy százalékot sem érte el.

A belső egyensúlytalanságot súlyosbította az egész globális gazdaságot érintő pénzügyi és gazdasági válság, ami az EU-val szembeni jelentős gazdasági kitettségünk miatt gyorsan éreztette hatását hazánkban és 2008 IV. negyedévében a gazdasági teljesítmény már csökkent. (Az év utolsó hónapjaiban hazánk pénzügyi likviditása nagyon alacsony szintre süllyedt, az állampapírpia forgalma visszaesett, a forint nagymértékben leértékelődött, valamint a kormány közel 3,2 ezer milliárd forintot készenléti hitelkeretet¹⁷⁾ igényelt a Nemzetközi Valutaalaptól.) 2009-ben érte el a mélypontját a krízis, ekkor a GDP 6,8%-kal esett vissza. A hazai termelés, a beruházások és a belső fogyasztás egyaránt többéves mélypontra süllyedt. A növekedést támogató gazdaságpolitikai programok indításához korlátozottak voltak a lehetőségek a magas deficittel küszködő államháztartás következtében.

2010 elején – az európai konjunktúrához képest késve – Magyarország is újra növekedési pályára állt, amit a külső kereslet erőteljesen támogatott az exportorientált ipar termelésén – és egyúttal a külkereskedelmen – keresztül. A gazdasági bővülés mértéke viszont elmaradt az ezredfordulót követő évektől: 2010-ben 1,1, 2011-ben – az uniós átlagot meghaladó mértékben – 1,6%-kal emelkedett a

REKORDMÉRTÉKŰ TÖBBLET A MUNKAJÖVEDELMEK EGYENLEGÉBEN

A rezidens gazdasági szereplők elsődleges jövedelmeit összegző bruttó nemzeti jövedelem (GNI) volumene 1998 és 2006 között dinamikus, 3–5% közötti mértékben emelkedett, azóta viszont hullámvonal alakult. 2012-ben a GNI – a megelőző két év növekedését követően – 1,8%-kal csökkent az egy évvel korábbihoz képest, és 1,2%-kal elmaradt a 2005. évitől.

A külföldről kapott és a külföldnek fizetendő munkavállalói jövedelmek egyenlege az elmúlt évekhez hasonlóan 2012-ben is pozitív volt. Folytatódott a külföldről kapott munkajövedelem növekedése: 470 milliárd forintot kerestek külföldön a magyarok.

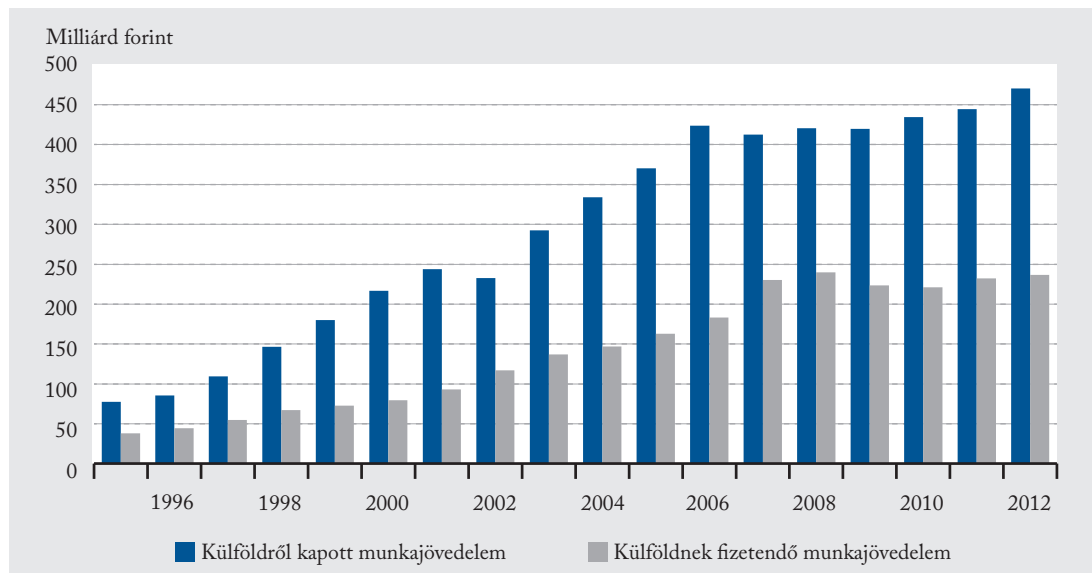
A GDP és a GNI közötti különbség jelentős részét azonban továbbra is a külföldi tulajdonú vállalatok profitjának hazavitele (tőkerepatriáció) okozza. 2012 folyamán a külföldről kapott és a külföldnek fizetett tulajdonosi jövedelem egyaránt emelkedett az egy évvel korábbihoz képest, viszont az utóbbi nagysága – a korábbi évekhez hasonlóan – jelentősen meghaladta az előbbiét. 2012-ben a külföldnek fizetendő tulajdonosi jövedelem 27%-át forgatták vissza a hazai gazdaságba.

A tagsági kötelezettségből eredő uniós adófizetés és az EU-tól kapott támogatások egyenlege a csatlakozás (2004) óta pozitív, ami szintén növeli a GNI-t. (Ezzel hazánk a nettó „haszonélvező” tagországok közé tartozik.) 2012-ben rekordmértetű, közel 410 milliárd forintnyi uniós forrást hívtunk le, ami 346 milliárd forinttal meghaladta az EU közös költségvetésébe befizetett hozzájárulásunkat.

¹⁷⁾ 2008. november 6-i árfolyamon (301,78 forint/SDR) számolva. A Nemzetközi Valutaalap 10,5 milliárd SDR értékben biztosított készenléti hitelkeretet a magyar kormány számára.

4.11. ábra

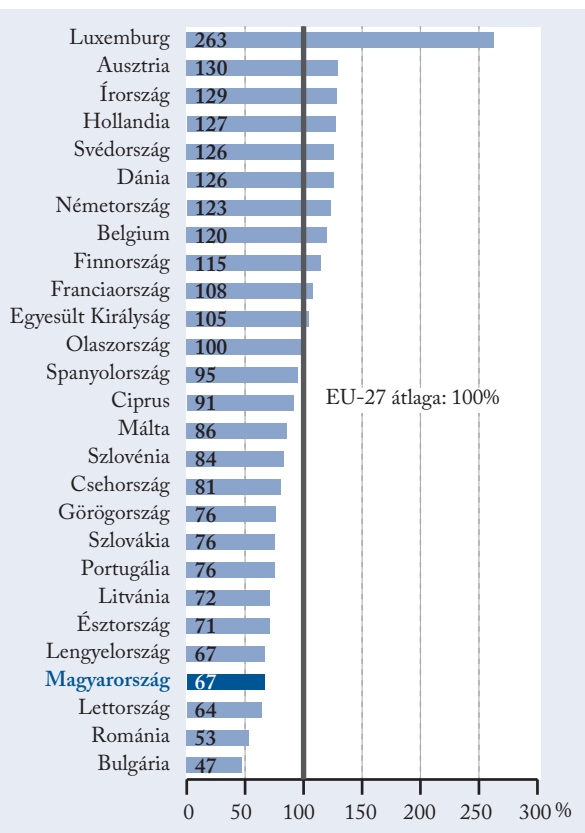
A külföldről kapott és a külföldnek fizetendő munkajövedelmek

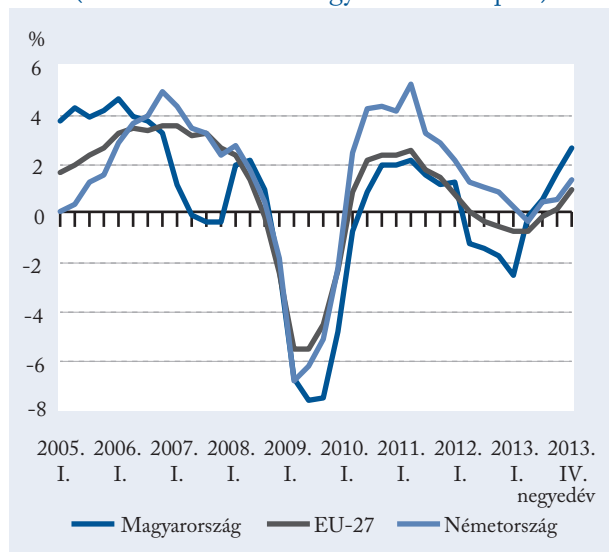
teljesítmény. (2011-ben az európai gazdasági környezet mellett a kedvező időjárás következtében a mezőgazdaság is számottevően hozzájárult a növekedéshez.) A konjunktúra ellenére a belső keresletben elmaradt a pozitív fordulat, a gazdasági szereplők csak a szükséges fejlesztéseket hajtották végre.

Részen a dél-európai országokban kialakuló válság következtében kedvezőtlenül váló külső környe-

4.12. ábra

Az uniós tagállamok gazdasági fejlettségi szintje, 2012
(vásárlóerő-paritáson számítva)

4.10. ábra

A GDP volumenváltozása*
(az előző év azonos negyedéhez képest)

* Szezonálisan és munkanaphatással kiigazított adatok.

zet hatására hazánk gazdasági teljesítménye 2011 folyamán – az európai konjunktúrával összhangban – veszített a lendületéből, majd – több mint másfél évig tartó növekedést követően – 2012 elején csökkenésbe fordult. A magyar GDP – éven belüli gyorsuló ütemű tendenciát mutatva – 2012 egészében 1,7%-kal mérséklődött az előző évhez képest. A több mint egy évig tartó csökkenés 2013 II. negyedévében megállt, azóta újra bővült a hazai gazdaság.

Magyarország bruttó hazai terméke 2013-ban – az éven belül gyorsulva – 1,1%-kal növekedett¹⁸⁾ az egy évvel korábbi szinthez képest, a 2005. évtől 0,2%-kal elmaradt.

A 2013. évi magyar teljesítménybővülés számottevően meghaladta az uniós átlagot, a tagállamok rangsorában a középmezőny elején helyezkedünk el. A régiós versenytársak közül Lengyelországban, Romániában és Szlovákiában bővült, ugyanakkor Csehországban és Szlovéniában mérséklődött a GDP volumene. A térség számos országára, köztük hazánkra is, kedvezően hatottak a német gazdasági folyamatok.

Az elmúlt években a belső egyensúlytalanság és a gazdasági válság megállította hazánk gazdasági felzárkózását az uniós átlaghoz. Magyarország **egy főre jutó GDP-je** (vásárlóerő-paritáson számítva) 2005-ben 63, 2010-ben 66, 2012-ben 67%-a volt

NYUGAT-DUNÁNTÚL ÚJRA AZ ORSZÁGOS ÁTLAG FÖLÖTT

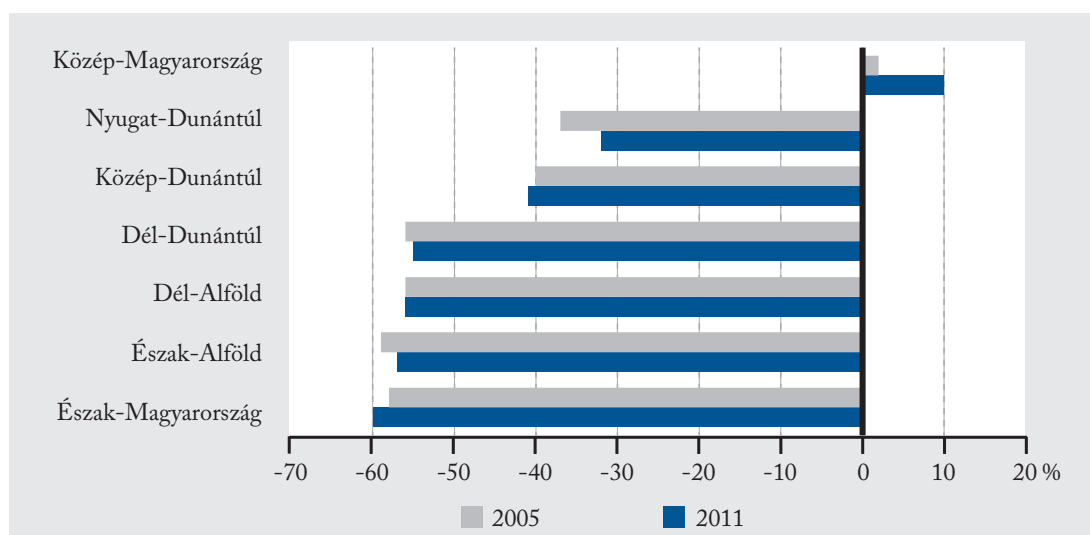
A gazdasági teljesítmény közel felét előállító Közép-Magyarország a legfejlettebb régió hazánkban: az egy főre jutó bruttó hazai terméke 2011-ben több mint 60%-kal haladta meg az országos átlagot. A régió ugyanakkor kétarcúnak számít: Budapest (az országos átlag 220%-a) folyamatosan fejlődik, miközben Pest megye (84%) nem közelít az országos átlaghoz.

A gazdasági fejlettségi rangsorban a központi régiót a dunántúliak követik, amelyek közül az országos átlagot egyedül – négy év után újra – Nyugat-Dunántúl (102%) haladja meg, Győr–Moson–Sopron megye (123%) dinamizálódo teljesítménye következtében. Nyugat-Dunántúlt Közép-Dunántúl (88%), majd az országos átlagtól egyre inkább leszakadó Dél-Dunántúl (67%) követi. (A ranglista első öt helyezettjének sorrendje 2000 és 2011 között egyszer sem változott.) Hazánk alföldi és északi térsége az elmaradottabb területek közé tartozik, az itt található régiók az országos érték 59–66%-át érték el.

2005-höz képest 2011-re Közép-Magyarország és a legfejletlenebb régió (2005-ben Észak-Alföld, 2011-ben Észak-Magyarország) közötti fejlettségi szakadék mélyült: a két régió között – a 2005. évi 2,5 után – 2,7-szeres különbség volt 2011-ben.

4.13. ábra

Az egy főre jutó GDP eltérése az EU-27 átlagától (vásárlóerő-paritáson számítva)

¹⁸⁾ A 2013. évi GDP-re és annak részére vonatkozó adatok a negyedéves információk alapján becsült, nem végleges értékek.

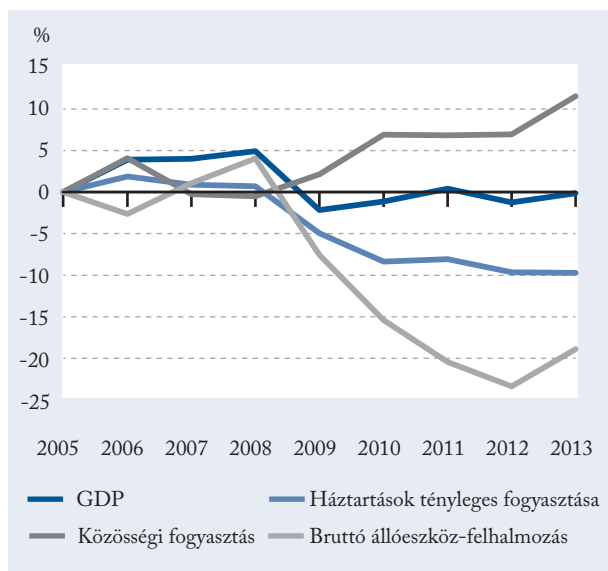
az Európai Unió átlagának. Az EU-hoz 2004 óta csatlakozott 12 tagország közül 2012-ben nyolc állt hazánkénál magasabb fejlettségi szinten.

Éledező belső kereslet

A 2013. évi gazdasági növekedés – öt év után először – elsősorban a belső kereslet bővülésével függött össze. A megelőző négy évben a háztartások fogyasztása és a beruházások negatívan befolyásolták a gazdasági teljesítményt. 2013-ban a **belföldi felhasználás** 0,8%-kal meghaladta az egy évvel korábbi szintet, viszont 12%-kal elmaradt a 2005. évitől. A belső kereslet GDP-hez viszonyított aránya ugyanakkor 2009 óta folyamatosan csökkent, 2013-ban 92,0%-os volt. (Ilyen alacsony szinten 1995 óta nem volt.)

4.14. ábra

A GDP és a belső kereslet tényezőinek változása (2005. évhez képest)

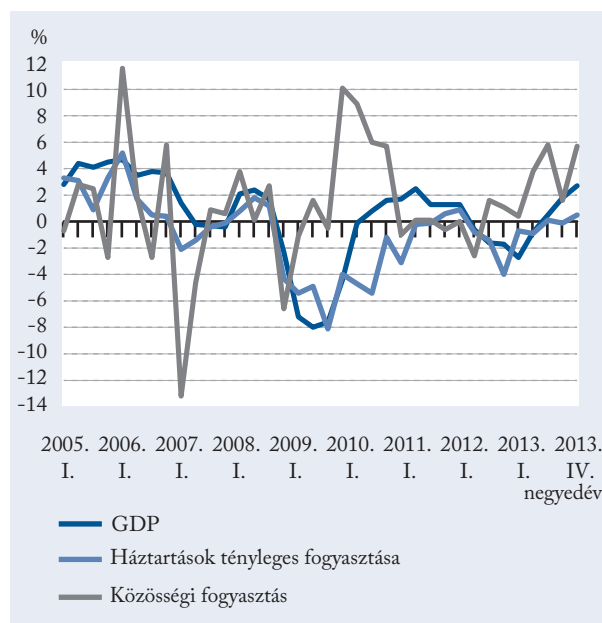
A rekord alacsony mértékű infláció és a közsféra több területén történt béremelés hatására emelkedő reálbérek, valamint a kedvezőbb munkaerő-piaci helyzet ellenére a lakossági fogyasztás nem dinamizálódott.¹⁹⁾ A belső kereslet legnagyobb részét, közel hattizedét jelentő **háztartások fogyasztási kiadásainak** volumene 2013 folyamán növekedésnek indult, az év egészében 0,2%-kal emelkedett a 2012. évihez képest. A háztartások folytatták a mérlegalkalmazkodásukat: a többletjövedelmüket a korábban felvett hitelek visszafizetésére fordították. (A háztartások hitelállománya 6,8%-kal csökkent az év folyamán,

valamint a nettó pénzügyi vagyonuk rekord magas szintre emelkedett.) Emellett a megtakarítási hajlandóság is – a korábbi évekhez hasonlóan, – magas volt. Akárcsak 2012-ben, 2013-ban is visszafogta a háztartások fogyasztását a **természetbeni társadalmi juttatások** 1,2%-os mérséklődése: a nagyobb részesedésű, kormányzattól kapott természetbeni társadalmi juttatások volumene 1,6%-kal csökkent, a kisebb részesedésű, háztartásokat segítő nonprofit intézményektől kapott juttatásoké viszont 0,9%-kal nőtt. A transzferek együttes hatására a **háztartások tényleges fogyasztása** lényegében stagnált (-0,1%).

A belső kereslet több mint egytizedét adó **közösségi fogyasztás** másfél éve bővül, 2013-ban 4,3%-kal. A háztartások tényleges fogyasztása és a közösségi fogyasztás együtteséből számított, a belső kereslet több mint nyolctizedét kitevő **végso fogyasztás** 2013-ban 0,5%-kal csökkent.

4.15. ábra

A GDP és a fontosabb felhasználási tételek alakulása (változás az előző év azonos negyedéhez képest)

A **bruttó állóeszköz-felhalmozás** esetében – a 2006. évi 2,7%-os mérséklődést leszámítva – több mint 10 éve tartó volumenbővülési folyamat szakadt meg 2009-ben. Az ezt követő időszakban a gazdasági szereplők – főként a belső gazdasági környezet hatására – csak a szükséges beruházásokat hajtották végre. A négy évig tartó csökkenő tendencia 2013 folyamán növekedésbe fordult: az év egészében

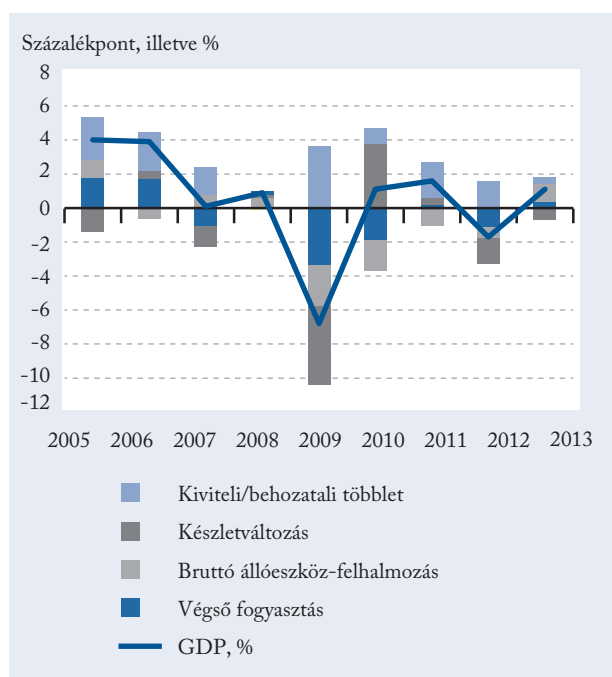
¹⁹⁾ Forrás: Jelentés az infláció alakulásáról, 2014. március, Magyar Nemzeti Bank, 2014.

5,9%-os emelkedés történt. Ennek következtében az előző évekkel ellentétben a felhasználási tétel számottevően támogatta a gazdasági teljesítmény növekedését. A bruttó állóeszköz-felhalmozás GDP-n belüli aránya erőteljesen visszaesett az elmúlt években: 2013-ban 18,1% volt, szemben a 2005. évi 22,8%-kal. (2012-höz viszonyítva ugyanakkor 0,7 százalékponttal magasabb az arány.)

A korábbi évektől eltérően 2013-ban a vállalatok csökkentették készleteiket. 2013 végén az állomány nagysága 146 milliárd forinttal alacsonyabb volt az egy évvel korábbinál. Ennek következtében a **készletváltás** számottevően rontott a gazdasági teljesítményen.

4.16. ábra

Hozzájárulás a GDP változásához a felhasználási oldalon

Négy év csökkenés után újraéledt a beruházási kedv

A bruttó állóeszköz-felhalmozás alakulását jelentősen meghatározó **nemzetgazdasági beruházások** szintén nőtték 2013-ban: 7,2%-kal több beruházás valósult meg az egy évvel korábbi szinthez képest. Ezzel a négy évig tartó csökkenő tendencia megállt és növekedésnek indult. A beruházásokon belül a gép- és berendezésberuházások 8,5, az építési beruházások 5,9%-kal emelkedtek. A beruházási ráta

2013-ban 15,5% volt, 0,6 százalékponttal nagyobb az előző évinél.

A **költségvetésből** finanszírozott beruházási kereslet szintén növekedett: volumene a 2012. évi 12%-os csökkenést követően 2013-ban 34%-kal nagyobb lett. A növekedésben jelentős szerepet játszottak az uniós forrásból megvalósuló felújítások, fejlesztések. (A 2013-ban véget érő 2007–2013-as uniós költségvetési ciklus miatt az addig le nem hívott EU-s támogatásokat fel kellett használni.) A **versenyszférában** – a legalább 50 főt foglalkoztató vállalkozások adatai alapján – 3,1%-kal emelkedett a beruházási teljesítmény.

A nemzetgazdasági ágak többségében növekedett a tárgyeszköz-beruházások volumene. A teljes nemzetgazdasági beruházások közel harmadát megvalósító feldolgozóipar beruházásai 4,9%-kal bővültek, ebben jelentős szerepük volt a járműgyártás és a hozzá kapcsolódó beszállító ágazatok fejlesztésének. A másik nagy súlyú nemzetgazdasági ágban, a szállítás és raktározás területén – a közlekedés és szállítási infrastruktúra fejlesztéseinek köszönhetően – 16%-kal emelkedett a beruházás volumene.

4.3. tábla

A 10 legnagyobb beruházó nemzetgazdasági ág beruházási teljesítménye, 2013

Nemzetgazdasági ág	Folyó áron, milliárd forint	Volumenváltozás, %	
		előző évhez képest	2005-höz képest
Feldolgozóipar	1 384	4,9	43,6
Szállítás, raktározás	692	15,6	-19,1
Ingatlanügyletek	574	-11,4	-50,2
Kereskedelem, gépjárműjavítás	285	5,4	-22,9
Mezőgazdaság	259	9,3	-13,1
Közigazgatás	245	38,0	-41,6
Víz- és hulladék-gazdálkodás	207	60,8	-19,0
Információ, kommunikáció	145	-9,2	-29,4
Energiaipar	139	-8,5	-43,4
Adminisztratív szolgáltatás	113	28,0	-24,7
Nemzetgazdaság összesen	4 523	7,2	-19,7
Ebből:			
építési beruházások	2 328	5,9	-38,4
gép, berendezés, jármű	2 120	8,5	14,4

Az alacsony (7%-ot meg nem haladó) részarányú nemzetgazdasági ágak közül jelentős mértékben nőtt a beruházási teljesítmény a víz- és hulladékgazdálkodás területén (61%) a víztisztítási és csatornázási projektek miatt. Ezen kívül számottevően bővültek a beruházások – elsősorban az árvízvédekezéssel kapcsolatos nagyprojektek, a katasztrófa- és rendvédelmi fejlesztések, valamint a középületek és -területek felújításai miatt – a közigazgatásban (38%), illetve a tudományos és műszaki tevékenységek területén (30%), az adminisztratív szolgáltatásokban (28%), továbbá – az

építőipari termelésbővüléssel összefüggésben – az építőiparban (17%).

A kisebb súlyú nemzetgazdasági ágak közül a kereskedelem beruházási teljesítménye 5,4%-kal növekedett, ami főként a – dohánykereskedelemre és a pénztárgép-használatra vonatkozó – jogszabályi környezet változásának a következménye. (A kereskedelem fejlesztéseit számottevő részben visszafogta a 2012 elejétől hatályos „plázastop”, ami szerint – várhatóan három éven keresztül – nem lehet 300 négyzetméternél nagyobb területű üzleteket és bevásárlóközpontokat létesíteni hazánkban.²⁰⁾ A mezőgazdaságban – rész-

A BERUHÁZÁSSERKENTÉS SZOLGÁLATÁBAN A NÖVEKEDÉSI HITELPROGRAM

A központi bank monetáris politikájában az elmúlt két évben fordulat történt, ami több csatornán keresztül – közvetve és közvetlenül – a gazdaság élénkítését célozta meg. A 2012 augusztusától csökkenő pályán mozgó alapkamat révén a vállalati hitelek 2013 végére számottevően olcsóbbá váltak.²¹⁾ Ezt a hatást erősítette a Magyar Nemzeti Bank 2013 áprilisában meghirdetett – a későbbiekben egy második, nagyobb hitelkeretű szakasszal kibővített – Növekedési Hitelprogramja. (Ehhez hasonló monetáris politikai eszközt használt például az Egyesült Királyság jegybankja is.) A program egyaránt jelentős mértékben hozzájárult az alacsony banki hitelezési és vállalati beruházási aktivitás élénkítéséhez.

Az első szakasz keretösszege 750 milliárd forint volt, ebből 701 milliárd forintra kötöttek szerződést. A kkv-k legfeljebb 2,5%-os hitelkamattal juthattak hozzá az új forráshoz, amit korábban felvett hitelek kiváltására, beruházások, valamint forgóeszközök finanszírozására fordíthattak. Mindez csökkentette a kis- és középvállalkozások beruházásait akadályozó finanszírozási korlátot.

4.4. tábla

A Növekedési Hitelprogram első szakaszában nyújtott hitelek cél szerinti megoszlása

(milliárd forint)

Vállalkozás	Új hitel			Hitelkiváltás	Összesen
	összesen	ebből:			
		beruházási hitel	forgóeszközhitel		
Mikrovállalkozás	84	66	18	130	214
Kisvállalkozás	99	54	45	127	226
Középvállalkozás	107	56	51	154	261
Összesen	290	177	113	411	701

Forrás: Magyar Nemzeti Bank honlapja.

A Magyar Nemzeti Bank által publikált statisztika szerint az első szakaszban – 9844 szerződés keretében – 701 milliárd forintnyi hitelt vettek fel, ennek 41%-a új hitel felvételére, 59%-a meglévő hitel kiváltására irányult. A vállalatméret csökkenésével növekedett a beruházási hitelek aránya.

A Növekedési Hitelprogram második szakaszában a keretösszeg 2000 milliárd forint, ebből hitelkiváltás céljából legfeljebb 50 milliárd forintot folyósíthatnak a pénzintézetek a kkv-sektornak.

²⁰⁾ Forrás: 2011. évi CLXVI. törvény Magyarország 2012. évi költségvetését megalapozó egyes törvények módosításáról, Magyar Közlöny, 2011. évi 148. szám.

²¹⁾ Forrás: Magyar Nemzeti Bank honlapja.

ben a tárolókapacitások növelése következtében – a beruházási teljesítmény 9,3%-kal emelkedett.

A harmadik legnagyobb nemzetgazdasági ágban, az ingatlanügyletek terén folytatódott a több éve tartó visszaesés: 2013-ban a beruházások 11%-kal elmaradtak az egy évvel korábbi szinttől. A fejlesztésekre kedvezőtlenül hatott a lakásépítések folyamatosan csökkenő száma. Ezen kívül a beruházási teljesítmény csökkent a pénzügyi szolgáltatásokban (3,6%), a bányászatban (3,8%), az energiaiparban (8,5%), valamint az információ, kommunikáció területén (9,2%).

Rekordméretű a külkereskedelmi többlet

Hazánk külkereskedelmi teljesítményén jól tükröződik a fontos nyugat-európai exportpiacok gazdasági teljesítőképessége. Az uniós gazdaság recessziója következtében 2012-ben az export hároméves mélypontra került, viszont 2013 folyamán újra élénkült a kivitel, miután az Európai Unió gazdasági folyamatai kedvező irányba fordultak. A **külkereskedelem** a korábbi évekhez hasonlóan – a belső keresletnél ugyan kisebb mértékben, de – pozitívan támogatta a gazdasági teljesítmény alakulását. 2013-ban a termékek és szolgáltatások export- és importvolumene²²⁾ egyaránt 5,3%-kal emelkedett. A behozatal alakulását – az exporttermékek jelentős importtartalma miatt – a kivitel mellett az importforrásból megvalósuló beruházások is hajtották. A külkereskedelem döntő részét adó áruforgalomban a kivitel és a behozatal egyaránt 5,4%-kal nagyobb lett. A turizmust is magába foglaló szolgáltatások külkereskedelmében az export 4,6, míg az import 4,8%-kal bővült.

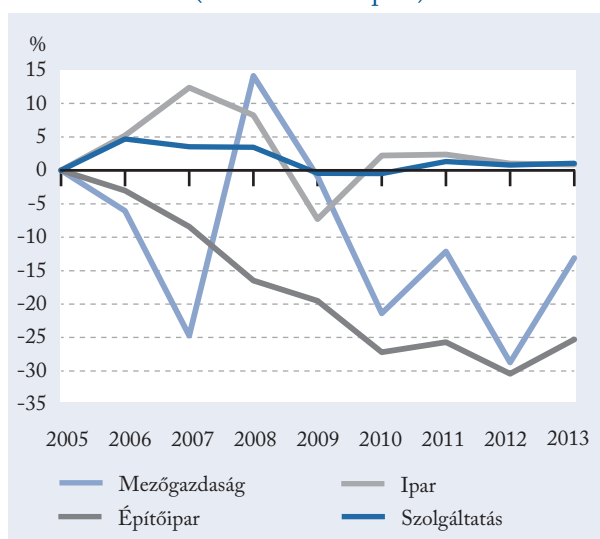
A javuló cserearányok mellett hazánk külkereskedelmi forgalmában 2013-ban – az egy évvel korábbihoz képest 269 milliárd forintos javulás mellett – 2329 milliárd forintos többlet keletkezett. Ennek következtében a külkereskedelmi egyenleg a legmagasabb GDP-hez viszonyított arányát érte el: a nettó export a GDP 8,0%-a volt, 0,7 százalékponttal magasabb 2012-höz képest. A növekvő gazdasági nyitottságból fakadóan hazánk kitétsége tovább fokozódott a külső konjunkturális hatásokkal szemben. (A jelentős többlet ugyanakkor hozzájárult a fizetési mérleg szufficitjéhez és egyben a külső egyensúlyi pozíció javulásához.)

Újra növekedett az építőipari teljesítmény

Termelési oldalról a magyar gazdaság teljesítménybővülését elsősorban az árutermelő ágazatok határozták meg 2013-ban: a **bruttó hozzáadott érték** volumene 1,4, az árutermelő ágazatoké (mezőgazdaság, ipar, építőipar) 3,6%-kal haladta meg a 2012. évi szintet. 2005-höz képest viszont előbbi stagnált, utóbbi 2,1%-kal csökkent. A gazdaság szerkezetében az elmúlt kilenc évben nem történt jelentős változás. Az árutermelő ágazatokban a bruttó hozzáadott érték több mint egyharmada keletkezik, ami meghaladja az uniós átlagot (27%).

4.17. ábra

A hozzáadott érték volumenének változása az egyes ágazatcsoportokban (2005. évhez képest)

2013-ban a **mezőgazdaság** teljesítménye – az egy évvel korábbi 19%-os visszaesést követően – 22%-kal emelkedett 2012-höz képest. A természetereedményekre kedvezően ható időjárás következtében az agrárszektor húzóereje a növénytermesztés volt. Az állattenyésztés hozzáadott értéke ugyanakkor – az elmúlt évekhez hasonlóan – gyakorlatilag nem változott.

Az exportorientáltság révén az európai konjunktúrával szoros kapcsolatban álló **ipar** teljesítménye 2013-ban 0,2%-kal mérséklődött a megelőző évihez

²²⁾ Az alfejezetben szereplő, külkereskedelemmel kapcsolatos statisztikai adatok az ESA szerinti módszertan alapján számítottak, azok eltérhetnek a Külkereskedelem alfejezet adataitól.

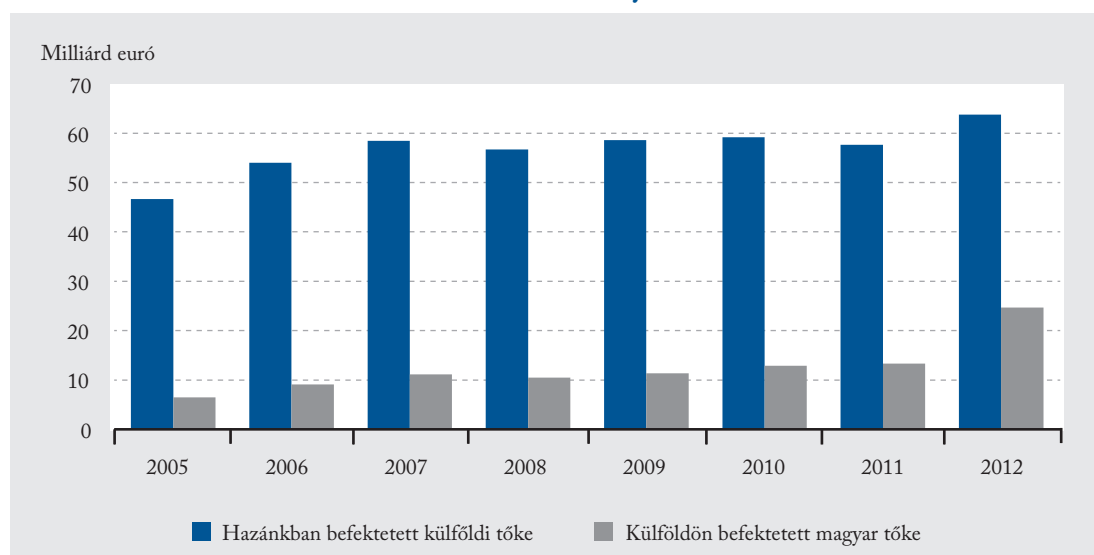
KÖZVETLEN TŐKEBEFEKTETÉSEK ÉS A MAGYAR GAZDASÁG²³⁾

A magyar gazdaságban kiemelt szerepe van a működőtőke jelenlétének. A külfölditőke-állomány²⁴⁾ 2007-ig dinamikusan, ezt követően pedig hullámzóan növekedett. (2008-ban és 2011-ben mérséklődés volt.) 2012 végéig 63,8 milliárd euró értékben hajtottak végre befektetéseket a külföldi gazdasági szereplők, ami az egy évvel korábbit 11, a 2005. végét pedig 37%-kal haladta meg.

A legnagyobb mértékű tőkeállomány Németországból (17,9 milliárd euró) érkezett, ami az összes külfölditőke-befektetés közel háromtizedét jelentette 2012-ben. Ezt követi Hollandia (8,4 milliárd euró) és Ausztria (7,4 milliárd euró). A tőke több mint felét e három országból fektették be. A befektetések közel negyede, 15,0 milliárd euró áramlott a feldolgozóiparba, ezen belül kiemelt célpont volt a számítógép, elektronikai, optikai termék gyártása (2,7 milliárd euró) és a járműgyártás (2,3 milliárd euró). Ennek is eredménye az ág magas fokú exportorientációja: a két alág egyaránt nagy arányban részesedik hazánk ipari termeléséből (együttesen 34%) és ipari exportértékesítéséből (46%). A feldolgozóipar mellett jelentős mértékű tőkebefektetés volt még a kereskedelem (7,0 milliárd euró), a pénzügyi szolgáltatásokban (5,6 milliárd euró), az információ, kommunikáció területén (3,4 milliárd euró), valamint az energiaiparban (2,3 milliárd euró). A legnagyobb értékű tőkeállomány (18,9 milliárd euró) – a szakmai, tudományos és műszaki tevékenységek nemzetgazdasági ágon belül – az üzletvezetési, vezetői tanácsadás területén halmozódott fel.

4.18. ábra

A működőtőke-állomány alakulása*

* A legalább 10%-os külföldi tulajdonrészrel rendelkező vállalkozások külföldi befektetett tőkéje, nem tartalmazza a speciális célú vállalatok adatait.

Forrás: Magyar Nemzeti Bank

2012-ben 24,7 milliárd eurónyi magyar tőke volt külföldön befektetve, amely közel megduplázódott 2011-hez képest. (Az állomány közel négyszerese a 2005. évihez képest.) A nagymértékű növekedés elsősorban belgiumi, luxemburgi és közép-amerikai investíciókkal függött össze. A célszágokat tekintve az említettekén kívül kiemelkedő még Horvátország és Szlovákia. A legnagyobb tőkeállomány (7,5 milliárd euró) az egyéb kiegészítő üzleti szolgáltatás szakágazatban volt 2012 végén. A magyar gazdasági szereplők elsősorban – a kiáramlott tőke több mint héttizedét – a szolgáltató szektorba, ezen belül is – főként az OTP Bank²⁵⁾ révén – a pénzügyi szolgáltatásokba (5,8 milliárd euró) fektettek be. Számottevő a bányászat (3,3 milliárd euró), a kereskedelem (1,1 milliárd euró), a kocszgyártás, kőolaj-feldolgozás (0,9 milliárd euró), valamint a számítógép, elektronikai, optikai termékek gyártása (0,9 milliárd euró)

²³⁾ Forrás: Magyar Nemzeti Bank.

²⁴⁾ A legalább 10%-os külföldi tulajdonrészrel rendelkező vállalkozások külföldi befektetett tőkéje, ami nem tartalmazza a speciális célú vállalatok adatait.

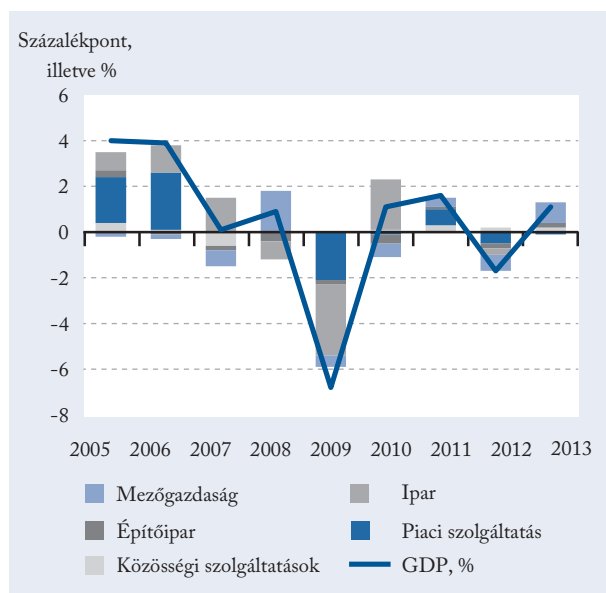
²⁵⁾ Forrás: OTP Bank Nyrt. honlapja.

mérten. A termelés legnagyobb részét adó **feldolgozóipar** hozzáadott értéke – a külső kereslet élénkülésével párhuzamosan – 0,8%-kal emelkedett. (A feldolgozóipar jelentőségét növeli, hogy hozzáadott értékbeli aránya hazánkban a negyedik legnagyobb az uniós tagországok között.) Az alágak közül a járműgyártás termelése nagymértékben növekedett, a számítógépek, elektronikai és optikai termékeké viszont jelentősen visszaesett. Az ipari teljesítményt jelentősen visszafogta az **energiaszektor** – ezen belül is főként a villamosenergia-termelés – hozzáadott értékének csökkenése.

Az **építőiparban** a 2007 óta tartó csökkenést 2013-ban növekedés váltotta fel. Az ágazat teljesítménye – az építési beruházások 5,9%-os bővülésének is köszönhetően – 7,4%-kal emelkedett, ezen belül mindkét építményfőcsoporté (épületek, egyéb építmények) is bővült. A növekedésben – az alacsony bázis mellett – fontos szerepet játszottak a közösségi fejlesztések (közúti, vasúti, valamint katasztrófavédelmi beruházások) és az ipari létesítmények bővülése.²⁶⁾ Az építőipari teljesítményt viszont továbbra is visszafogta a lakásépítések és a kiadott új építési engedélyek számának csökkenése: előbbi 31, utóbbi 27%-kal esett vissza 2013-ban.

4.19. ábra

Hozzájárulás a GDP változásához a termelési oldalon

Erőtlén a szolgáltatói szektor teljesítménye

A bruttó hozzáadott érték közel kétharmada keletkezett a nem árutermelő ágazatokban. Az alacsony belső kereslettel összhangban a **szolgáltatóágazatok** együttes teljesítménye 2013-ban, a nemzetgazdasági átlagtól elmaradva, 0,2%-kal növekedett. Az ágazatok sokszínűsége mellett a tercier szektor hozzáadott értéke – a 2009. évi 3,8%-os csökkenés ellenére – 1,1%-kal meghaladta a 2005. évi szintet.

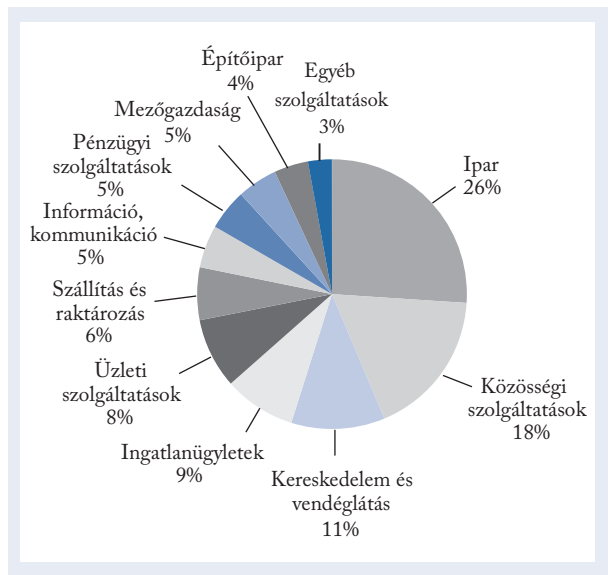
A legnagyobb mértékű növekedés (3,5%) a **művészet, szórakoztatás, egyéb szolgáltatás** területén következett be. Ezt követte – a feldolgozóipari teljesítmény alakulásával összhangban – a **szállítás, raktározás** 1,8%-os bővülése. A jellemzően az állam által finanszírozott közösségi szolgáltatások (**közigazgatás, oktatás, és egészségügyi szolgáltatás**) teljesítménye 1,4%-kal nagyobb lett. Az **információ, kommunikáció** nemzetgazdasági ágban folytatódott a növekedés lendületvesztése: a 2012. évi 3,3%-os bővülést követően 2013-ban mindössze 0,4%-kal haladta meg az egy évvel korábbi szintet. Ezen kívül még az **üzleti szolgáltatások** teljesítménye emelkedett (0,9%).

A szolgáltató nemzetgazdasági ágak közül mindössze háromnak a hozzáadott értéke mérséklődött. Jelentős mértékben visszafogta a gazdasági bővülést az **ingatlanügyletek** nemzetgazdasági ág 3,2%-os csökkenése. Az ágazat teljesítményére változatlanul kedvezőtlenül hat a lakásépítések és -értékesítések számának folytatódó csökkenése. Az elmúlt évekhez hasonlóan a pangó ingatlanpiac kibontakozását nehezíti a pénzügyi rendszer mérsékelt hitelezési aktivitása és a háztartások mérlegalkalmazkodása is. A **pénzügyi szolgáltatások** hozzáadott értéke 1,5%-kal alacsonyabb lett, és már negyedik éve csökken. A hitelpiaci folyamatok kedvezőtlenül hatottak a szektor teljesítményére: a háztartások tovább folytatták a devizahitel-állományuk leépítését. A **kereskedelem, szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás** hozzáadott értéke 0,3%-kal elmaradt az egy évvel korábbitól. A kiskereskedelmi forgalom 1,9%-os volumennövekedése ellenére a kereskedelem teljesítménye visszafogta az ágazatcsoport teljesítményét, amelyet a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás bővülése sem tudott ellensúlyozni.

²⁶⁾ Forrás: Gyorsuló magyar növekedés, javuló külső környezet, Makrogazdasági elemzés 2014. január, MFB Zrt., 2014.

4.20. ábra

A bruttó hozzáadott érték megoszlása nemzetgazdasági ágak szerint, 2013

Gyengébb forint és alacsonyabb kamatszint a pénz- és tőkepiacon

A hazai pénz- és tőkepiacokat sem hagyta érintetlenül a globális pénzügyi folyamatokat jelentősen befolyásoló likviditásbőség. Ezzel párhuzamosan a belföldi gazdasági események, főként a monetáris lazítás is számottevő mértékben hatott a tendenciákra.

A korábbi évekkel ellentétben a forint euróval szembeni **árfolyama**²⁷⁾ kevésbé volt volatilis, azaz szűkebb sávban ingadozott. A kurzusra 2013-ban kedvezően hatott a likviditásbőségből eredő globális befektetési kedv, ami mellett még árfolyam-alakító hatással volt többek között a magyar jegybank monetáris politikája, a ciprusi bankválság, valamint a túlzottdeficit-eljárás alól való kikerülés. Az euró értéke 2013 nagy részében 290 és 300 forint között mozgott, augusztus–szeptemberben és decemberben viszont 300 forint körül ingadozott. 2013 végén egy euróért 296,91 forintot kellett adni. 2013-ban az éves átlagárfolyam 296,92 forint/euró volt, ami a stabilabb árfolyammozgás ellenére 2,6%-os leértékelődés az egy évvel korábbihoz képest. Az euró bevezetése óta ez a leggyengébb éves átlagos árfolyamszint. A forint svájci frankkal szembeni árfolyamára 2013-ban is hatással volt az euró-svájci frank árfolyam. 2013 végén 1 svájci frank 242,14 forintot ért, eszerint a forint 0,4%-kal gyengült 2012

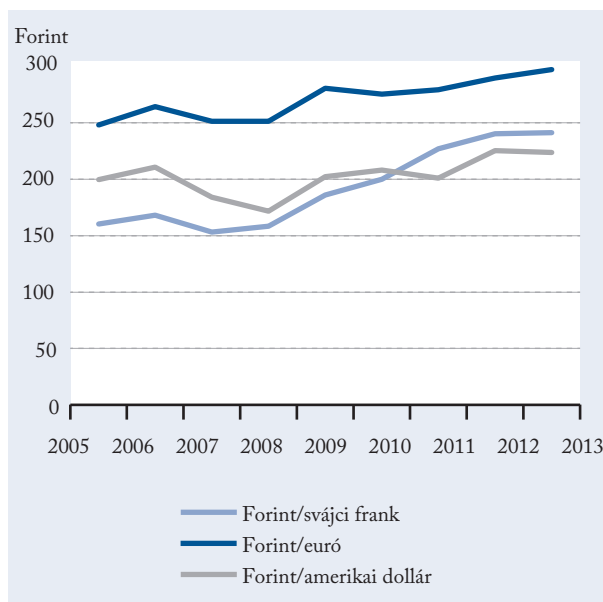
²⁷⁾ Forrás: Magyar Nemzeti Bank.

²⁸⁾ Forrás: Államadósság Kezelő Központ.

végéhez képest. A 2007 óta folyamatosan gyengülő átlagárfolyam 2013-ban 241,20 forint/svájci frank volt, 0,5%-kal nagyobb 2012-hez viszonyítva. Az amerikai dollárral szemben csak kismértékben erősödött a forint: 2013-ban az átlagárfolyam 223,70 forint/dollár volt, 0,7%-kal alacsonyabb az előző évinél. Az év végén 215,67 forintot adtak egy dollárért.

4.21. ábra

A forint éves átlagárfolyama a főbb devizákkal szemben

Forrás: Magyar Nemzeti Bank.

Az **állampapírpiacon** a hozamok 2013 májusára mindegyik futamidőn rekord alacsony szintre süllyedtek, júniusban viszont – összhangban a nemzetközi kötvénypiaci folyamatokkal – átmeneti emelkedés következett be a hozamokban.²⁸⁾ A legfeljebb 1 éves futamidejű hozamok júliustól tovább csökkentek, és az év végére újabb rekordot jelentő, 3% körüli szintre kerültek. A külföldi befektetők 2013 végén közel 5000 milliárd forint értékben birtokoltak forintalapú államkötvényt, viszont az elmúlt három év folyamán a rövidebb lejáratú értékpapírok felé fordultak. A külföldi befektetők állampapír-vásárlási kedvét segítette hazánk javuló kockázati megítélése, ami viszont a hitelkockázati besorolásokban az év során még nem tükröződött. A három nagy hitelminősítő (Fitch, Moody's, Standard&Poor's) 2012 óta a befektetésre nem ajánlott kategóriába sorolja a magyar állam hosszú

lejárátú adósságát. A külföldiek súlyát mérsékli a háztartások folyamatosan növekvő szerepvállalása a költségvetési hiány finanszírozásában.

Az állampapírpiazi rövid lejáratú hozamok alakulását nagymértékben meghatározta a **jegybanki alapkamat** folyamatos vágása: a központi bank a 2013. eleji 5,75%-ról – júliusig 25, azt követően 20 bázispontos csökkentéseket követően – az év végére 3,00%-ra mérsékelte az irányadó ráta mértékét. A 2012 augusztusa óta tartó kamatvágási ciklus eredményeként az alapkamat történetének legalacsonyabb szintjére csökkent. A folyamatos kamatvágásoknak teret adott a csökkenő infláció, az ország kedvezőbb kockázati megítélése, a visszafogott belső fogyasztás, és a mérséklődő külpiaci inflációs nyomás.

Az alacsony jegybanki alapkamat a **hitelezési piacon** is éreztette hatását. 2013 folyamán a lakossági és a vállalati forintalapú hitelek és betétek kamatai egyaránt mérséklődtek. Ennek ellenére a háztartások esetében a mérlegalkalmazkodási folyamat erősebb volt: 2013-ban több hitelt törlesztettek, mint amennyit újonnan felvettek, ezzel mérsékeltek a pénzügyi szektor teljesítményét. A vállalati hitelezésben az év folyamán pozitív irányú tendenciák voltak, amiben a jegybank által meghirdetett Növekedési Hitelprogramnak jelentős szerepe volt.

A budapesti **BUX-tőzsdeindex** 2013 végére 2,2%-kal emelkedett a 2012. végéhez képest.²⁹⁾ A napi átlagos forgalom 2013-ban tovább csökkent: átlagosan 9,5 milliárd forint értékben cseréltek gazdát a részvények naponta, ennek jelentős hányadát az OTP Bank-részvények kereskedése jelentette.

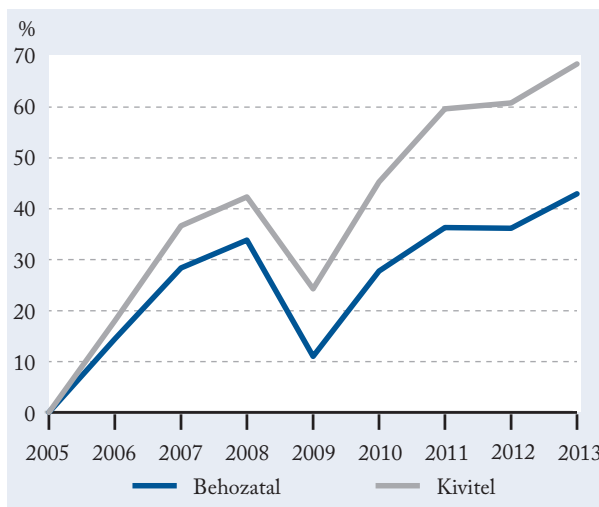
KÜLKERESKEDELEM

A külpiacoktól való függés fokozatos erősödése, valamint a belföldi kereslet visszaesése következtében a termékek és szolgáltatások külkereskedelme az elmúlt évtizedekben Magyarország gazdaságának egyik legfontosabb hajtóerejévé vált. Az uniós csatlakozást követő újabb külpiaci nyitásnak köszönhetően a már korábban is külkereskedelem-orientált hazai gazdaság még inkább exportvezéreltté, a dinamikus bővülő külkereskedelmi forgalom pedig a magyar gazdasági növekedés fő pillérévé vált. A csatlakozást követően a hazai termékkivitel és

-behozatal volumenét egyaránt két számjegyű bővülés jellemezte, mértéke 2006-tól kezdődően meghaladta az Európai Unóban mértet. A tendenciát a 2008 második felében kezdődött gazdasági világválság törte meg, ennek hatására a kivitel és a behozatal volumenében egyaránt jelentős visszaesés következett be.

4.22. ábra

A külkereskedelmi forgalom volumenének változása (2005. évhez képest)

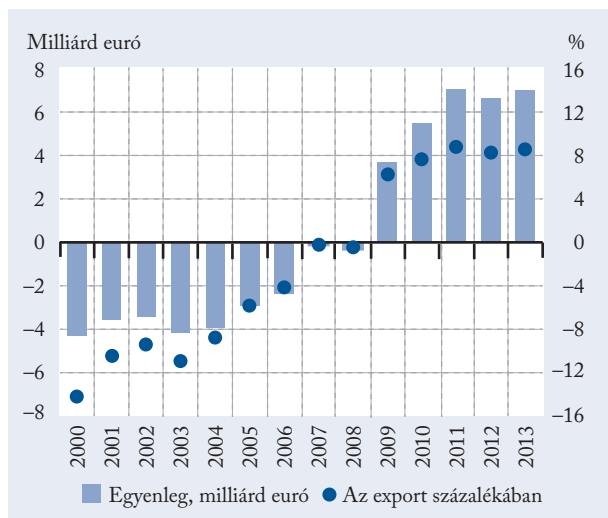

Az **export- és importvolumen** 2009-ben mért két számjegyű csökkenése az alacsony bázis hatására 2010-ben 15–17%-os bővülésbe váltott át, majd a növekedési ütem fokozatos lassulását követően hazánk külkereskedelmi termékgazdálkodását 2011-ben egy számjegyű növekedés, 2012-ben pedig már stagnálás jellemezte. 2013-ban a tendencia ismét megfordult: az export- és importvolumen növekedési üteme negyedévről negyedévre fokozatosan emelkedett, ennek köszönhetően az év egészében a kivitel volumene 4,8, a behozatalé 5,0%-kal haladta meg az előző évben mértet.

A válság előtti évek fokozatosan csökkenő, majd stagnáló passzívumával szemben 2009 és 2011 között dinamikus bővülő aktívum jellemezte a hazai külkereskedelmi mérleg egyenlegét. 2012-ben ugyan némiképpen csökkent az aktívum, a többlet mértéke azonban még így is meghaladta a 6,6 milliárd eurót. 2013-ban az egyenleg ismét növekedni kezdett: az év utolsó hónapjában a külkereskedelmi mérleg 7009 millió eurós aktívummal zárt, 354 millió euróval többel, mint egy évvel korábban.

²⁹⁾ Forrás: Budapesti Értéktőzsde honlapja.

4.23. ábra
A külkereskedelmi termékforgalom egyenlegének alakulása (folyó áron)

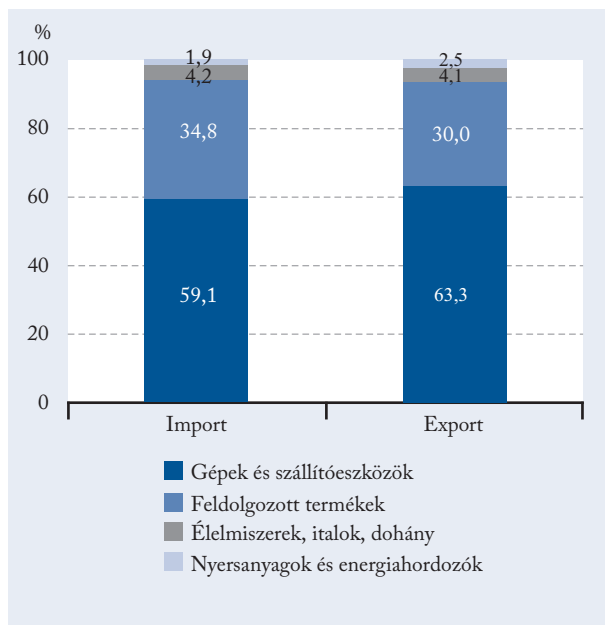
Jelentős függés az európai uniós, különösen a német piactól

A nagy összegű aktívum kialakulásában az **Európai Unió tagországaival** folytatott külkereskedelem játszotta a főszerepet. Magyarország 2013. évi exportjának 77, importjának 72%-a koncentrált erre az országcsoportra. Közülük exportoldalon sorrendben Németország, Románia, Ausztria, Szlovákia és Olaszország, import szempontból pedig Németország, Ausztria, Szlovákia, Lengyelország és Olaszország voltak a legjelentősebb partnerországaink, amelyekkel a Magyarországról külföldre, illetve az onnan hazánkba irányuló külkereskedelmi forgalom egyaránt közel fele valósult meg. Az említett országok közül kiemelkedik Németország, hiszen mellett, hogy hazánk kiviteli és behozatali forgalmának egyaránt mintegy negyede a vele való külkereskedelemből realizálódik, e forgalom valamivel több mint hattizedét a külkereskedelmünk szempontjából igen fontos gépek és szállítóeszközök adják. Mivel Németország kiemelkedő részesedése hazánk külkereskedelmi forgalmából évek óta stabil, az ott zajló gazdasági folyamatok a hazai külkereskedelem és a magyar gazdasági élet egészének alakulása szempontjából is meghatározóak.

Az uniós tagországokkal lebonyolított exportunk volumene 4,2, importunké 5,5%-kal nagyobb volt 2013-ban, mint egy évvel korábban. Ebben a relációban a külkereskedelmi mérleg aktívumának 2011-ben kezdődött csökkenése 2013-ban is folytatódott:

az év végén hazánk uniós országokkal folytatott külkereskedelmének többlete 9,5 milliárd eurót tett ki, 524 millió euróval kevesebbet, mint egy évvel korábban.

4.24. ábra
Németországgal folytatott külkereskedelmünk összetétele árucsoportok szerint, 2013

A szomszédos országokkal folytatott külkereskedelem hazánk exportjának 23, importjának 19%-át teszi ki. A hét, földrajzilag határos állam közül Ausztriával, Romániával és Szlovákiával bonyolítja hazánk a legélénkebb külkereskedelmi kapcsolatot. Amellett, hogy ezen szomszédaink az import és export szempontjából egyaránt szerepelnek az öt legjelentősebb külkereskedelmi partnerünk között, 2013-ban e három államra koncentrált a szomszédos országokkal folytatott kivitelünk 72, behozatalunk 79%-a.

Kiemelt szerepben az ázsiai alapanyag- és alkatrész-behozatal

Az **Európai Unión kívüli országokkal** folytatott külkereskedelmünket – az unióssal ellentétben – évek óta jelentős importtöbblet jellemzi, amit – egészen 2008-ig – az importvolumen exportot meghaladó, két számjegyű bővülése táplált. A válság hatására 2009-ben mért jelentős forgalomcsökkenés az exportot és az importot még azonos mértékben érintette, 2010-től kezdődően azonban az exportvolumen bővülése már meghaladta az importét. A reláció passzívumának folyamatos csök-

kenése 2013-ban is folytatódott: a kivitel és a behozatal volumene 7,1, illetve 3,9%-kal bővült, ennek hatására a passzívum a 2012-ben mért 3,4 milliárd euróról 2013-ra 2,5 milliárd euróra apadt, amiben nagy szerepet játszott hazánk ázsiai és amerikai országokkal folytatott külkereskedelmének alakulása. Az ázsiai országok viszonylatában 2013-ban 415 millió euróval 4,0 milliárd euróra csökkent a passzívum, míg az amerikai országok esetében hazánk külkereskedelmi mérlegének aktívuma 379 millió euróról 828 millió euróra nőtt. Az unión kívüli európai országok tekintetében külkereskedelmi mérlegünk 462 millió eurós passzívummal zárt, 178 millió euróval kevesebbel, mint az előző évben.

Hazánk külkereskedelmének motorjai a járműipar és a vegyipar

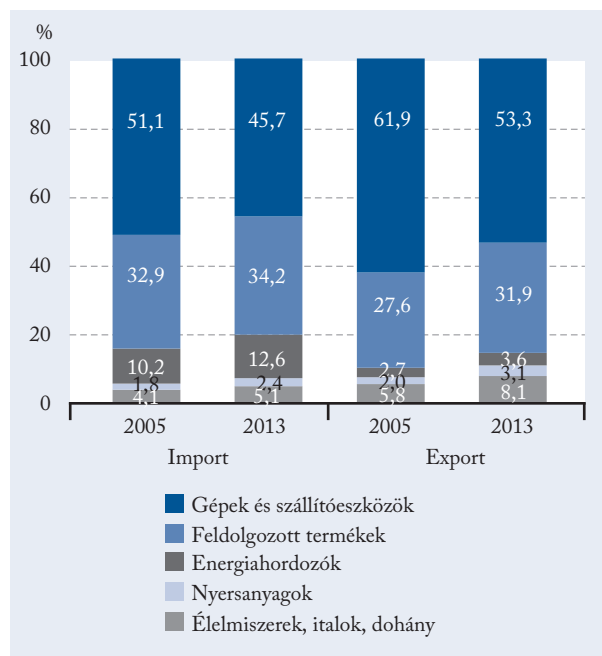
A magyar külkereskedelem legfontosabb áruőcsoportját 2013-ban is a **gépek és szállítóeszközök** jelentették, amelyek a teljes export értékének 53, az importnak 46%-át adták. A 2000-es évek közepétől az áruőcsoport mindkét irányú forgalmának két számjegyű bővülése a válság hatására lelassult, 2009-ben közel 20%-os csökkenésbe váltott át. Ezt 2010-ben – a bázishatásnak köszönhetően – egy közel ugyanekkora bővülés követte, amelynek mértéke 2011-től fokozatosan lassulni kezdett, és a 2012-es exportot már egy számjegyű csökkenés jellemezte. 2013-ban ez a tendencia megfordult: az áruőcsoport kiviteli volumene 5,1, a behozatalé 4,8%-kal növekedett az előző évihez mérten. Az áruőcsoporton belül a forgalom mindkét irányában jelentősen megélnkült a közúti járművek külkereskedelme: a közelmúltban megjelent új, hazai gyártású modelleknek köszönhetően e termékcsoport exportvolumene csaknem negyedével, importjuké pedig hatodával növekedett az egy évvel korábbihoz képest. Ezzel szemben a szintén húzótermékek minősülő híradás-technikai hangrögzítő és -lejátszó készülékek kiviteli és behozatali forgalma egyaránt jelentősen visszaesett, amit elsősorban a mobiltelefonok és alkatrészeik, valamint a tv-alkatrészek mindkét irányú, továbbá a tv-készülékek kiviteli forgalmának jelentős csökkenése eredményezett.

A második legnagyobb áruőcsoport, az export és az import egyaránt valamivel több mint háromtizedét képviselő **feldolgozott termékek** külkereskedelmét a heterogén termékskálának köszönhetően számos eltérő erősségű, sokszor egymással teljesen ellentétes hatású gazdasági folyamat alakítja. A

2000-es években az áruőcsoport mindkét irányú forgalmát – a 2003-as export kivételével – váltakozó nagyságú volumenbővülés jellemezte, ez 2009-ben a válság hatására a kivitel esetében 7,8, a behozatalnál 15%-os visszaesésbe váltott. Az áruőcsoport forgalmában 2010-ben és 2011-ben mind a kivitel, mind a behozatal tekintetében kétszámjegyű bővülést mértek, ami 2012-ben 6,0 és 1,9%-ra lassult. Az áruőcsoport forgalma 2013-ban élelnebb volt az előző évinél: a kivitel volumene 6,9, a behozatalé 7,2%-kal volt magasabb, mint egy évvel korábban. Az áruőcsoporton belül dinamikus bővülés jellemezte a vegyiparhoz és a járműgyártáshoz kapcsolódó termékek forgalmát, ezen belül – részben az új beruházásoknak köszönhetően – az illóolaj, illat- és tisztítószerek mindkét irányú forgalmát, valamint a szerves vegyi termékek exportját és a gumigyártmányok importját. A jelentős súlyt képviselő gyógyszer és gyógyszerészeti termékek behozatala a 2012. évi szint körül alakult, kivitele meghaladta azt.

4.25. ábra

A külkereskedelmi forgalom áruszerkezete

Az **élelmiszerek, italok, dohánytermékek** áruőcsoport 2013-ban 8,1%-kal részesedett az exportból és 5,1%-kal az importból. A hazánk uniós csatlakozása után realizált két számjegyű import- és – 2007 kivételével – egy számjegyű exportvolumen-bővülést követően az áruőcsoport forgalmának növekedése a válság hatására 2008-ban csökkenni kezdett,

majd 2009-ben a kivitel stagnálásával párhuzamosan a behozatal volumene 7,4%-kal mérséklődött. A 2010-es exportoldali két számjegyű volumenbővülés dinamikája fokozatosan csökkenni kezdett: a növekedés üteme a válságot követően mért 14%-ról 2013-ra 0,6%-ra lassult. Az áruőcsoport importja a 2010-ben és 2011-ben mért bővülést követően már csökkent: volumene 2012-ben 6,0, 2013-ban 3,6%-kal volt alacsonyabb az egy évvel korábban mérténél. Az áruőcsoporton belül 2013-ban számottevően nőtt az állati takarmányok és a kisebb részarányú italok és dohány exportja, valamint a zöldségfélék és gyümölcsök behozatala, viszont a forgalom negyedét adó gabona- és gabonakészítmények exportvolumene – csökkenő világpiaci árak mellett – több mint tizedével maradt el az előző évi szinttől.

Az **energiahordozók** behozatali volumene 2013-ban 4,5%-kal nőtt, ami az importenergia-árak csökkenése miatt euróban kifejezve 1,3%-os értékcsökkenést jelent az áruőcsoport forgalmában. A legfontosabb árucsoportok közül a kőolaj és kőolajtermékek behozatalának volumennövekedése némileg meghaladta a főcsoport átlagát, a természetes és mesterséges gázok esetében a bővülés kismértékű volt. Az energiahordozók behozatalánál jóval kisebb részesedésű energiaexport volumene az importnál kisebb mértékben, 0,5%-kal haladta meg az egy évvel korábbi szintet.

A legkisebb áruőcsoport, a forgalom 2–3%-át képviselő **nyersanyagok** külkereskedelme a 2009-es visszaesést követően 2010-ben és 2011-ben két számjegyű mértékben bővült, ami 2012-ben az exportnál 10%-ra lassult, az import esetében pedig 0,6%-os csökkenésbe váltott át. 2013-ban ezzel ellentétes irányú tendenciák érvényesültek: az áruőcsoport importjának 1,1%-os növekedése az export 3,8%-os csökkenésével párosult.

A 2011-ben és 2012-ben mért mintegy 3%-os növekedéssel ellentétben a kiviteli forgalom **forintárszintje** 2013-ban összességében nem változott. Az exportárak alakulásával párhuzamosan az importban forintban mért árszínvonalát az utóbbi években lassuló bővülés, majd csökkenés jellemezte: a behozatali forgalom forintárszintjének 2011-ben mért 5,0%-os növekedése 2012-ben 4,3%-ra lassult, 2013-ban 0,6%-kal csökkent. Az árak alakulását jelentősen befolyásolta a forint árfolyamának változása. Bár a forintnak a meghatározó devizákkal szembeni árfolyama – éves átlagban – a 2009-es nagymértékű

(13%-os) gyengülést követően 2010-ben 1,1%-kal erősödött, az ezt követő években nemzeti fizetőeszközünk folyamatosan veszített értékéből: 2011-ben 0,6, 2012-ben 4,6%-kal értékelődött le. A leértékelődés üteme 2013-ban jelentősen lassult: ez évben a forintárfolyam a főbb devizákhoz képest 2,1%-kal romlott, aminek oka az euróhoz mért 2,6%-os gyengülés és a dollárhoz viszonyított 0,7%-os erősödés együttes hatásában keresendő. Az árfolyamváltozásból adódik, hogy bár 2009-ben, a válság mélypontján a forgalom mindkét irányában mért mintegy 10%-os **devizaárszint**-csökkenést 2010-ben és 2011-ben 2–4%-os emelkedés követett, e bővülés 2012-ben az export esetében 1,7, az importban 0,3%-os csökkenésbe váltott át. A 2013-as adatok e folyamat felgyorsulását mutatják: a kivitel devizaárszintje 2,0, a behozatalé 2,6%-kal csökkent az előző év azonos időszakához képest. A külkereskedelmi forintárak változásának következményeként 2013-ban a **cserearány** 0,6%-kal javult. A 2000-es évek elejétől az exportárak az importáraknál kisebb vagy azzal közel azonos mértékben emelkedtek, 2009 volt csak kivétel, amikor is az exportárak jelentős növekedésének hatására a cserearány 1,8%-kal javult.

Gyorsuló export- és lassuló importbővülés a szolgáltatások külkereskedelmében

A globalizálódó világ gazdaságban egyre nagyobb szerep jut a **szolgáltatások** külkereskedelmének, hiszen amellett, hogy jelentősen elősegíti az egyes piaci szereplők nemzetközi környezetben való hatékony együttműködését, az információs és telekommunikációs eszközök fejlődésével a kereskedelemre alkalmas szolgáltatások köre is folyamatosan bővül. Az országok között nyújtott, illetve igénybe vett szolgáltatásoknak az uniós szabályozásoknak megfelelően négy nagy csoportját különböztetjük meg. A turizmus szolgáltatáscsoport keretében a külföldiek magyarországi kiadásait és a magyarok külföldi költségeit számoljuk el, míg a szállítási szolgáltatások körébe a személyszállítási, áruszállítási és a szállítást kiegészítő szolgáltatások tartoznak, szállítási módok (tengeri, légi, vasúti, közúti, belvízi, csővezeték-szállítás, egyéb szállítást kiegészítő szolgáltatások) szerint részletezve. Az üzleti szolgáltatások között a jog- és licenctámogatást, a kommunikációs, az építési-szerelési, a biztosítási, a pénzügyi, a számítástechnikai és információs, a személyes, kulturális, szórakoztatási, valamint az egyéb üzleti szolgálta-

tásokat (például kutatás-fejlesztési szolgáltatások, vállalatcsoporton belüli, máshová nem sorolt szolgáltatások) jegyzik. A kormányzati szolgáltatások a nagykövetségek, konzulátusok, katonai kirendeltségek, valamint egyéb kormányzati szervek külfölddel kapcsolatos szolgáltatásforgalmát tartalmazzák.

2013-ban is folytatódott a teljes külkereskedelmi export 17, valamint az import 14%-át adó **szolgáltatások euróban számított külkereskedelmi forgalmának** bővülése. 2010-ben a szolgáltatások exportja 11, importja 3,1%-kal nőtt, amit 2011-ben a forgalom mindkét irányában egyaránt 8%-os növekedés követett. 2012-ben ennek mértéke az export esetén 1,4, az import esetében 2,0%-ra mérséklődött, hasonlóan 2013-hoz, amikor is szintén kismértékű, sorrendben 1,6, illetve 1,2%-os növekedést mértek. A szolgáltatások külkereskedelmi mérlege 2013-ban 3,9 milliárd euró többlettel zárt, 116 millió euróval többel, mint egy évvel korábban.

A szolgáltatások exportjának 67, importjának 73%-a bonyolódott 2013-ban az Európai Unió országaival. A szolgáltatások külkereskedelmi egyenlege az unió egészét tekintve 1,9 milliárd eurós aktívummal zárt.

Az unió kívüli relációban a legnagyobb, 1,8 milliárd eurós exportforgalmat az unió kívüli európai országok csoportjával bonyolította le hazánk, de az amerikai és az ázsiai országoknak nyújtott szolgáltatások értéke is mintegy 1,6 milliárd eurót tett ki. Az

unió kívüli importban az amerikai országok állnak az első helyen, kimagasló, 1,7 milliárd eurós forgalommal. A szolgáltatás-külkereskedelmi egyenleg javulásához az unió kívüli országok 346 millió euróval járultak hozzá.

A szolgáltatások külkereskedelmi forgalmának legfontosabb csoportját 2013-ban is az **üzleti szolgáltatások** jelentették, amelyek a teljes szolgáltatás-export euróértékének valamivel több mint felét, az importénak közel kétharmadát adták. Ebben a gazdasági világválság előtti években jellemzően passzív egyenleget mutató szolgáltatáscsoportban 2010-ben keletkezett először aktívum, amelynek 126 millió eurós értéke 2011-ben 160 millióra, 2012-ben ennek mintegy háromszorosára, 491 millió euróra növekedett. A szolgáltatáscsoport külkereskedelmi többlete 2013-ban 142 millió euróra csökkent, amit az export és import euróértékének ellentétes irányú változása okozott. A szolgáltatáscsoport euróban mért exportja 2013-ban 2,0%-kal csökkent, ezen belül – a jelentősebb szolgáltatáscsoportok közé tartozó – reexport és egyéb, kereskedelemhez tartozó szolgáltatások, valamint a vállalatcsoporton belüli, máshová nem sorolt szolgáltatások esetében 10%-ot meghaladó volt a csökkenés mértéke. Ezt némiképp ellensúlyozta a személyes, kulturális, szórakoztatási szolgáltatások, valamint a jog- és licenrdíjak euróértékének 11, illetve 6,1%-os bővülése.

4.5. tábla

Magyarország legfontosabb partnerországai az üzleti, a szállítási és a kormányzati szolgáltatás-külkereskedelemben, 2013
(euróadatokról számolva)

Export				Import			
sor-szám	ország	részesedés a teljes forgalomból, %	előző év = 100,0	sor-szám	ország	részesedés a teljes forgalomból, %	előző év = 100,0
1.	Németország	15,0	95,5	1.	Németország	23,2	105,8
2.	Egyesült Államok	9,0	104,2	2.	Egyesült Államok	12,9	95,2
3.	Ausztria	8,0	102,5	3.	Egyesült Királyság	7,4	100,1
4.	Egyesült Királyság	8,0	113,6	4.	Hollandia	6,5	111,9
5.	Japán	4,3	90,6	5.	Ausztria	6,2	97,8
6.	Hollandia	4,2	97,2	6.	Franciaország	3,3	98,6
7.	Olaszország	4,2	94,8	7.	Írország	3,3	106,8
8.	Svájc	3,9	117,4	8.	Szlovákia	3,1	105,2
9.	Franciaország	3,3	98,6	9.	Svájc	2,6	96,1
10.	Spanyolország	2,9	97,7	10.	Románia	2,4	105,0
Kiemelt országok együtt		62,8	100,8	Kiemelt országok együtt		70,9	102,2
Összesen		100,0	101,6	Összesen		100,0	101,2

Az exporttal szemben a szolgáltatáscsoport importjának euróban számított értéke 2,2%-kal növekedett. A jelentősebb szolgáltatáscsoportok közül kiemelkedő mértékben, 13%-kal bővült a kutatás-fejlesztési szolgáltatások euróértéke, de átlag feletti bővülést mértünk a személyes, kulturális, szórakoztatási szolgáltatások, valamint a számítástechnikai szolgáltatások esetében is. A szintén jelentős súlyú jog- és licencdíjak, valamint a vállalatcsoporton belüli, máshová nem sorolt szolgáltatások importja ezzel szemben 5–7%-kal csökkent.

2013-ban a szolgáltatásokon belül mérséklődött, majd növekedésbe váltott át az export közel negyedét és az import 12%-át képviselő **turizmus** forgalma. A vizsgált időszakban az export euróértéke 1,8%-kal növekedett, amit főként az üdülési és üzletelési céllal hazánkba érkező külföldiek fogyasztásának bővülése okozott. A szolgáltatáscsoport importja ezzel szemben 4,8%-kal csökkent az előző évihez képest, ebben jelentős szerepet játszott a vásárlási motivációval külföldre utazó magyarok számának és kiadásainak jelentős csökkenése.

A teljes forgalom mintegy ötödét adó **szállítási szolgáltatások** exportjának euróértéke 10, importjáié 3,3%-kal haladta meg a 2012. évi szintet. A szolgáltatáscsoport exportjának közel felét, importjának harmadát adó közúti szállítási szolgáltatások exportja 14, importja pedig 8,5%-kal bővült, ezen belül kiemelkedően nőtt a közúti áruszállítás exportja, amihez jelentősen hozzájárultak az év során bevezetett e-útdíj rendszerből származó bevételek. A légi szállítások exportja 13, importja 4,2%-kal bővült az előző évihez képest, ebben mindkét forgalmi irány esetében jelentős szerepet játszott az unión kívüli európai országokkal folytatott külkereskedelmünk élénkülése.

FIZETÉSI MÉRLEG, KÜLFÖLDIADÓSSÁG-ÁLLOMÁNY³⁰⁾

Hazánk külső egyensúlya 2009-ben gyors javuláson ment keresztül, és 2010 óta a folyó fizetési mérleg többlettel rendelkezik. A javulásban nagy szerepet játszott, hogy az áruforgalomra a korábbi időszak passzívumai helyett 2009 óta aktívum jellemző. Ennek köszönhetően az ország külső finanszírozási képessége is nőtt, valamint hazánk kikerült az ikerdeficit (az államháztartási és a folyó fizetési mérleg

egyszerre fennálló hiánya) állapotából. 2013-ban a folyó fizetési mérleg GDP-arányos többlete 3,0, a tőkemérleget is tartalmazó külső finanszírozási képesség 6,5%-ot tett ki, ami 2,2, illetve 3,0 százalékponttal magasabb az egy évvel korábbinál.

A folyó fizetési mérleg egyenlege 2,1 milliárd euróval javult

Előzetes adatok szerint a **folyó fizetési mérleg** 2013-ban 2,9 milliárd eurós többlettel zárt, ez a bruttó hazai termék 3,0%-a. Az ország külfölddel szembeni megtakarítói pozícióját tükröző folyó fizetési mérleg egyenlege 2013-ban 2,1 milliárd euróval javult. 2005 és 2008 között jelentős összegű és növekvő – évi 6,6 és 7,8 milliárd euró közötti – deficit keletkezett. Ebben a folyamatban, 2009-ben jelentős változás történt, a bevételek és a kiadások nagymértékű, a gazdasági válságra visszavezethető csökkenése mellett a hiány 202 millió euróra mérséklődött. 2010-ben a folyó fizetési mérleg egyenlege pozitívvá vált (208 millió euró), a folyamat 2011–2013-ban tovább folytatódott.

A **reálgazdasági tranzakciók** 2013. évi egyenlegének többlete 7,8 milliárd euró volt, 980 millió euróval több, mint a megelőző évben. Az egyenleg 2007 óta szufficites, ennek nagysága azóta – 2008-at leszámítva – növekedett. A reálgazdasági tranzakciókhoz kötődő pénzmozgás több mint nyolctizedét az áruforgalom jelenti, ami 2013-ban 4,3 milliárd eurós aktívummal zárt. A részmérleg egyenlegének 2009 óta van többlete, a javulás mértéke az elmúlt négy évben 2,0 milliárd, 2013-ban 845 millió euró volt. A szolgáltatások egyenlege 2008 óta javul, a többlet 2013-ban 3,5 milliárd eurót, a 2012. évinél 135 millió euróval többet tett ki. Az idetartozó tételek közül a hagyományosan legnagyobb aktívummal jellemezhető idegenforgalom 2013. évi bevételi többlete 2,4 milliárd euró volt, 6%-kal több a 2010–2012. évi értékekhez képest. Az elmúlt tíz év legnagyobb összegű pénzmozgása – mind a külföldiek magyarországi költségeit, mind a magyarok külföldi kiadásait illetően – 2008-ban alakult ki, amihez képest a 2013. évi bevételek 6%-kal, a kiadások harmadával alacsonyabbak voltak. A szállítási szolgáltatásokkal kapcsolatosan keletkezett bevételek értéke 2013-ban is nagyobb mértékben bővült, mint a kiadásoké, így a mérleg tavaly 277 millió euróval javult, 2013-ban a többlet először érte el az 1,0 milliárd eurót.

³⁰⁾ A fejezet a Magyar Nemzeti Bank adatai alapján készült.

A **jövedelem- és transzfermérleg** egyenlege 2013-ban 1,1 milliárd euróval javult, megtörve a 2010–2012-ben tapasztalt romlást. A termelési tényezők (mint például a munka és a tőke) használatának ellenértékeként keletkező kiadásokat és bevételeket a jövedelmek soron számolják el. A jövedelmek esetében a nettó kiáramlás 2013-ban 5,9 milliárd eurót tett ki, a 2011–2012. évinél fél-fél milliárd euróval kevesebbet, a 2009–2010. évihez képest viszont többet. A befektetésekhez kapcsolódó jövedelmek közül a közvetlen tőkebefektetések jövedelmei 4,2 milliárd eurós nettó jövedelmekiáramlást mutatnak, 343 millió euróval alacsonyabbat az egy évvel korábbinál. Ezzel szemben a portfólióbefektetésekhez kapcsolódó jövedelemáramlások kedvezőtlenül változtak, az 1,7 milliárd eurós kiadási többlet 263 millió euróval meghaladja a 2012. évit. Az egy évnél rövidebb ideig külföldön alkalmazottak díjazásából 801 millió eurós aktívum keletkezett, lényegében ugyanannyi (8 millióval kevesebb), mint 2012-ben. A bevételi oldalon – azaz a magyarok egy évnél rövidebb külföldi munkavállalása eredményeként – közel 1,7 milliárd eurós pénzmozgást regisztrált a központi bank.

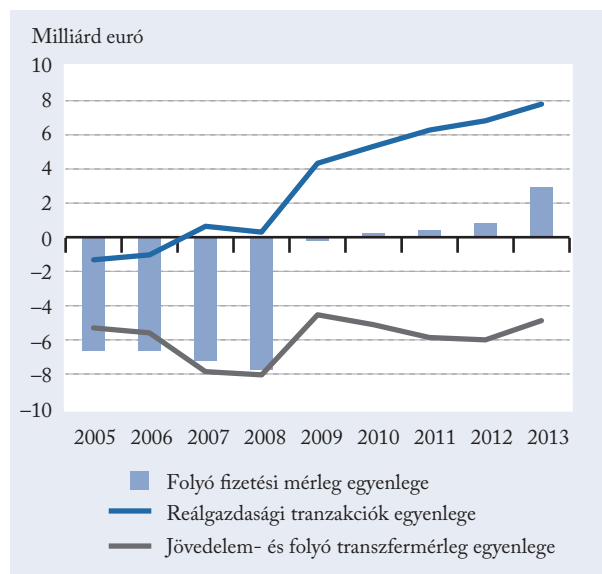
A viszonzatlan folyó átutalások olyan transzferek, amelyek esetében egy meghatározott, a folyó fizetési mérlegbe tartozó gazdasági érték átadásához nem kapcsolódik semmiféle ellentételezés. (A transzferek másik csoportját a tőkemérlegben elszámolt tőketranszferek jelentik.) A viszonzatlan folyó átutalások esetében 1,1 milliárd eurós bevételi többlet keletkezett 2013-ban, a mérleg 660 millió euróval javult 2012-höz képest. A részmérleg egyenlege 2009-ben többletbe fordult, az azóta eltelt négy évben is aktívum keletkezett, a legnagyobb összegű 2013-ban.

A **tőkemérleg** egyenlegének aktívuma 3,4 milliárd euró volt 2013-ban, 817 millió euróval több az egy évvel korábbinál, ami a 2004-ben elkezdődött javulás folytatását jelenti. A tőkemérleg 3,6 milliárd eurós bevételét szinte kizárólag az európai uniós transzferek jelentették, amelyek közel hattizede az államháztartás, a fennmaradó része pedig az egyéb szektorok forrásait gyarapította. A tőkemérleg és a folyó fizetési mérleg együttes egyenlegeként kialakuló – úgynevezett felülről számított – **külfölddel szembeni nettó finanszírozási képesség** 2013-ban 6,3 milliárd euró volt. Hazánkat 2009 óta finanszí-

rozási képesség jellemzi, míg az azt megelőző évek során jelentős (6–7 milliárd eurós) finanszírozási igény alakult ki. A folyó fizetési mérlegben és a tőkemérlegben elszámolt **európai uniós transzferek egyenlegének többlete** 2013-ban 5,4 milliárd euró volt, másfél milliárd euróval több, mint 2012-ben. Az európai uniós transzferek 2013. évi többlete rekordnagyságú volt. Hazánk csaknem egy évtizedes uniós tagsága alatt 22,9 milliárd eurós nettó euró-

4.26. ábra

A folyó fizetési mérleg és összetevői

pai uniós támogatásban részesült, ennek több mint nyolctizede 2009 és 2013 között érkezett.

A **pénzügyi mérleg** megmutatja, hogy a külfölddel szembeni nettó finanszírozási képesség (vagy finanszírozási igény) mely pénzügyi eszközök változásában testesült meg. A legalább 10%-nyi tulajdonosi részesedést jelentő közvetlentőke-befektetések egyenlege 2013-ban 615 millió eurós nettó forrásbeáramlást mutatott. Ezen belül a magyarok külföldi befektetései 1,7 milliárd, a külföldiek magyarországi befektetései 2,3 milliárd euróval nőttek. A 10%-ot el nem érő külföldi tulajdoni hányadú befektetésekben, a portfólióbefektetésekben szintén nettó forrásbeáramlás történt (3,1 milliárd euró). Az egyéb befektetések³¹⁾ 2013-ra számított egyenlege ezzel szemben 10,4 milliárd eurós nettó forráskiáramlást mutatott, amelyen belül a tartozások 10,5 milliárd euróval csökkentek. A pénzügyi mérleg 2013-ban összességében 6,1 milliárd eurós deficitet zárt.

³¹⁾ Idetartoznak pl. a vállalatcsoporton kívüli kereskedelmi hitelek, bankközi vagy szindikált hitelek, valuták és betétek, amelyek nem tartoznak sem a közvetlentőke-befektetések, sem a nemzetközi tartalékeszközök közé.

4.6. tábla
Magyarország fizetési mérlege, 2012

Megnevezés	Millió euró	Változás az előző évhez képest, millió euró
1. Árúk		
Kivitel	77 834	2 180
Behozatal	73 521	1 335
Egyenleg	4 313	845
2. Szolgáltatások		
Bevételek	16 205	274
Kiadások	12 707	139
Egyenleg	3 498	135
Ebből: idegenforgalmi egyenleg	2 383	139
3. Jövedelmek, egyenleg	-5 933	475
Az egy évnél rövidebb ideig alkalmazottak díjazásának egyenlege	801	-8
A közvetlen tőkebefektetések jövedelmeinek egyenlege	-4 157	343
A portfólióbefektetések jövedelmeinek egyenlege	-1 749	-263
Az egyéb befektetések jövedelmeinek egyenlege	-828	402
4. A viszonzatlan folyó átutalások egyenlege	1 062	660
I. A folyó fizetési mérleg egyenlege	2 941	2 114
II. A tőkemérleg egyenlege	3 392	817
III. A pénzügyi mérleg egyenlege	-6 057	2 218
7. A közvetlen tőkebefektetések egyenlege	615	-1 436
8. A portfólióbefektetések egyenlege	3 140	1 276
9. Derivatívák	576	302
10. Az egyéb befektetések egyenlege	-10 388	2 075
IV. A tévedések és kihagyások egyenlege	934	-588
V. A teljes fizetési mérleg egyenlege (I+II+III+IV)	1 210	4 561
VI. A nemzetközi tartalékok változása ("-" növekedés)	-1 210	-4 561

2013 végén Magyarország **nettó külföldi tartozása**³²⁾ 91,2 milliárd euró volt, 8,3%-kal kevesebb, mint egy évvel korábban. A nettó külföldi tartozás csökkenése nagyrészt a tartozások mérséklődése miatt következett be, amelyek 196,3 milliárd eurót kitevő értéke 3,0%-kal maradt el az egy évvel korábbtól. A tartozások az elmúlt három évben folyamatosan csökkentek, 2013. végi értékük az elmúlt

öt évben a legalacsonyabb volt. A nettó külföldi tartozások csökkenéséhez ugyanakkor a követelés-állomány³³⁾ változása is hozzájárult, miután 105,0 milliárd eurós összegük 2,1%-kal meghaladta az egy évvel korábbit. A **tartozásállomány** legnagyobb részét a közvetlen tőkebefektetések jelentik, amelyek állományi értéke 2013-ban 93,6 milliárd euróról – az újabb történelmi csúcsot jelentő – 97,7 milliárd euróra nőtt. A 2013 végén 49,9 milliárd eurót kitevő portfólióbefektetések esetében hasonló tendencia alakult ki, mint a közvetlen tőkebefektetések vonatkozásában, 2010–2011 csökkenését 2012-ben növekedés váltotta fel, ami 2013-ban – az előző évinél kisebb ütemben – tovább folytatódott. A 2013. évi bővülés (2,0%) szinte kizárólag a hitelviszonyt megtestesítő befektetések növekedésére vezethető vissza, amelyek a portfólióbefektetések négyötödét jelentették 2013 végén. Az egyéb külföldi tartozások állománya 2013-ban 55,9 milliárd euróról 44,9 milliárd euróra mérséklődött. A csökkenés túlnyomórészt a hosszú lejáratú³⁴⁾ tartozásokat érintette, amiben szerepet játszott a Nemzetközi Valutaalaptól felvett hitel 5,1 milliárd eurós – részben előtörlesztés keretében megvalósult – törlesztése. A közvetlen tőkebefektetések a **követelések** oldalán is a legjelentősebb tételt jelentik, a 45,8 milliárd eurót kitevő 2013 végi értékük 9,9%-kal haladta meg az egy évvel korábbit. A közvetlen tőkebefektetések nettó állománya (a külföldiek magyarországi befektetései és a magyarok külföldi befektetései közötti különbség) így 51,9 milliárd eurót tett ki, ugyanannyit, mint egy évvel korábban. A nemzetközi tartalékok állománya 33,8 milliárd euró volt 2013. év végén. Állományuk 2005 és 2011 vége között 15,7 milliárdról 37,8 milliárd euróra emelkedett, majd 2012 és 2013 végén egyaránt 34 milliárd eurót tett ki. A nemzetközi tartalékok közé azok a jegybank által ellenőrzött, nem rezidensekkel szembeni devizaeszközök tartoznak, amelyek fizetési problémák esetén közvetlenül fizetésre fordíthatók. 2013 végén a nemzetközi tartalékokat szinte kizárólag a devizakövetelések képezték. A követeléseken belül az egyéb külföldi követelések állománya 1,6%-kal 17,0 milliárd euróra mérséklődött, amelyen kívül a portfólióbefektetésekre vonatkozó követelésállomány is csökkent (5,7%-kal 5,7 milliárd euróra).

³²⁾ A nettó külföldi tartozás a tartozások és a követelések különbségéént számítható.

³³⁾ Az év végi állományi értékeket tekintve.

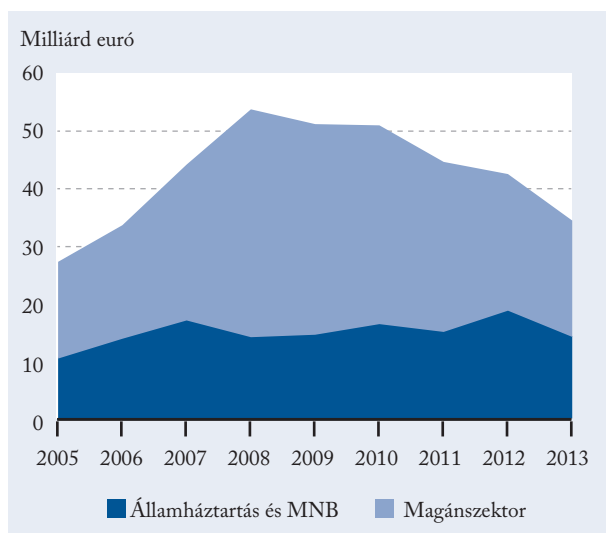
³⁴⁾ Az eredeti lejárat szerint egy évnél hosszabb lejáratú tartozások.

A nettó külföldi adósság közel ötödével csökkent

A tartozások és követelések jelentős része nem számít adósságnak, mivel azokhoz sem törlesztési kötelezettség, sem kamatfizetési kötelezettség nem társul. Ezek a tételek a közvetlen-tőkebefektetések, a portfólióbefektetések tulajdonosi részesedést megtestesítő része és a pénzügyi derivatívák. Ha a tartozások és követelések különbségét úgy számítjuk ki, hogy ezen állományok – azaz a nem adóssággeneráló finanszírozás – értékétől eltekintünk, akkor egy ország nettó külföldiadósság-állományának vagy hitelállományának nagyságát kapjuk meg. **Magyarország esetében** 2013 végén a **nettó külföldi adósság** (a közvetlen tőkebefektetéseken belüli egyéb tőke nélkül) 34,5 milliárd euró volt, a GDP 35,2%-a. A nettó külföldiadósság-állomány a 2000-es években, egészen a világgazdasági válság kitöréséig jelentősen emelkedett, a 2008. végi 53,8 milliárd eurós adósság-állomány 6,7-szeresét jelentette az 1999. évinek. (A GDP euróban számított értéke ugyanennyi idő alatt 2,3-szeresére nőtt.) 2009–2013-ban az adósságállomány mérséklődött, összességében 36%-kal, a 2013. évi – megelőző évhez viszonyított – csökkenés mértéke 19%-os volt. A **Magyar Nemzeti Bank és az államháztartás összesített nettó külföldi adósságállománya** 2013 végén 14,3 milliárd euró volt, 24%-kal kevesebb, mint 2012 végén. Az év végi adatokat tekintve az adósságállomány 2009 óta a legalacsonyabb volt, ugyanakkor a 2005. végit 36%-kal meghaladta.

4.27. ábra

A nettó külföldi adósságállomány alakulása (az év végi adatok alapján)

³⁵⁾ Az államháztartás központi alrendszeré a központi költségvetést, a társadalombiztosítási alapokat és az elkülönített állami pénzalapokat foglalja magában.

³⁶⁾ A túlzothiany-eljárás keretében összeállított adatok a helyi önkormányzatokra, szövetségi államokban pedig a tartományi kormányzatra összeállított adatokat is magukban foglalják.

Az MNB és az államháztartás adósságaként megtestesülő tartozásállomány – azaz a bruttó külföldi-adósság-állományuk – 2005 és 2011 között 26,9 milliárd euróról 54,3 milliárd euróra nőtt. 2012–2013-ban ugyanakkor csökkenés következett be, ennek mértéke összességében 8,0% volt. 2013 végén a tartozásállomány 49,9 milliárd eurót tett, 7,6%-kal kevesebbet az egy évvel korábbinál.

ÁLLAMHÁZTARTÁS ÉS ALRENDSZEREI

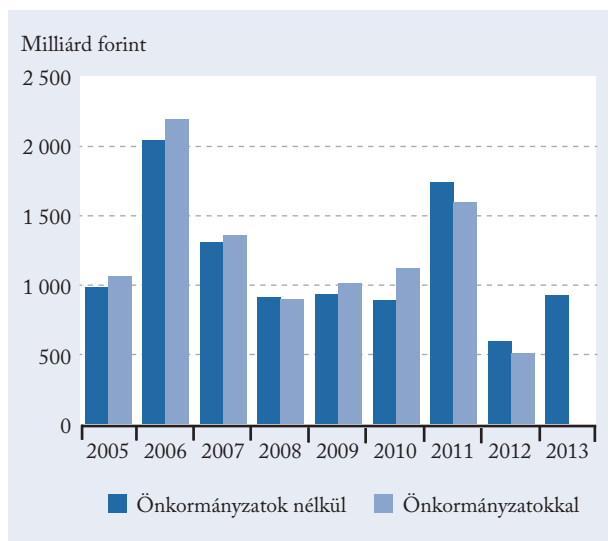
Az **államháztartás központi alrendszerének**³⁵⁾ pénzforgalmi szemléletű, konszolidált hiánya 2006-ban az előző évi érték több mint kétszeresére, 2042 milliárd forintra nőtt. A határozott növekedés az év második felében végrehajtott, az egyensúly javítását célzó kormányzati intézkedések ellenére következett be. 2007–2008-ban jelentős javulás történt, majd 2009-ben és 2010-ben az egyenleg nem változott számottevően. 2011-ben jelentős romlás volt megfigyelhető, a hiány meghaladta az 1700 milliárd forintot, az előző évi közel kétszeresét. 2011-ben több, nem minden évben jelentkező, jelentős összegű tételek számoltak el a kiadási oldalon, ami az egyenleget nagymértékben rontotta. 2012-ben a hiány több mint 1100 milliárd forinttal csökkent, 599 milliárd forintos összege 2002 óta a legalacsonyabb volt. A deficit 2013-ban 929 milliárd forint volt, 331 milliárd forinttal több az előző évinél. A kiadási többlet növekedéséhez hozzájárult, hogy több, korábban önkormányzati feladatot 2013-ban már az államháztartás központi alrendszeréből finanszíroztak.

Az Európai Uniónak a **túlzothiany-eljárás** (EDP) keretében jelentett előzetes adatok **szerint a kormányzati szektor hiánya**³⁶⁾ 2013-ban 634 milliárd forint volt, ami 2,2%-os GDP-arányos deficitnek felel meg. 2012-ben hasonló nagyságú (2,1%-os) hiány alakult ki, az azt megelőző évet ugyanakkor 4,3%-os többlet jellemezte, összefüggésben a bruttó hazai termék 10%-át kitevő magán-nyugdíjpénztári vagyoni átvételével.

2013 végén a **kormányzati szektor adóssága** a GDP 79,2%-ának felelt meg, ez 0,6 százalékponttal alacsonyabb, mint egy évvel korábban. Az adósság a 2000-es évek második felében jelentősen nőtt, 2000 óta a legnagyobb adósság 2010 végén alakult ki (82,2%).

Az államháztartás hiánya pénzforgalmi szemléletben számítva

4.28. ábra

Az **Európai Unió** (EU-28) egészét tekintve a kormányzati szektor hiánya 2013-ban a GDP 3,3%-át érte el, 0,6 százalékponttal kevesebbet, mint a megelőző évben. A deficit 2009-től rendre meghaladta a 3%-os kritériumot, de nagysága évről évre mérséklődött. (Az eurózónára ugyanerre az évre 3,0%-os hiány alakult ki, négy év után először nem lépte át a határértéket.) Az Európai Unió adósságállománya 2013 végén a GDP-jének 87,1%-át tette ki, a növekedés mértéke 1,9 százalékpont volt.

Az **európai uniós tagállamok közül** 2013-ban 10 tagállamban nem teljesült az államháztartási hiány mértékére vonatkozó 3%-os előírás, 7-tel kevesebben, mint egy évvel korábban. A tagállamok közül Németország és Luxemburg kormányzati szektorában kismértékű többlet alakult ki. Németországon kívül a jelentősebb tagállamok közül Olaszországban a hiány 3,0, Franciaországban 4,3, az Egyesült Királyságban 5,8%-os volt. Több euróövezetbeli tagország (Spanyolország, Írország, Görögország, Szlovénia) esetében az államháztartási hiány többszörösét tette ki a küszöbértéknek. 2013-ban az uniós tagországok közül tizenhétnek javult a GDP-arányos egyenlege, kettőnek – köztük Olaszországnak – változatlan maradt, nyolcnak romlott a 2012. évihez képest. Különösen nagy mértékben romlott az egyenleg Szlovéniában, ahol a hiány 14,7%-ot, az egy évvel korábbinál 10,7 százalékponttal többet tett ki.

Az államadósság szintjére vonatkozó kritérium 2013-ban 12 tagállamban teljesült, 16-ban viszont nem. A tagállamok közül a legalacsonyabb szintű

államadósság továbbra is Észtországot (10%), a legmagasabb Görögországot jellemezte (175%). Görögországon kívül öt államban (Olaszországban, Portugáliában, Írországban, Cipruson és Belgiumban) haladta meg az adósság összege a bruttó hazai termékét. A jelentős súlyú tagállamok közül e kritérium alapján is Németország van a legkedvezőbb helyzetben, adóssága a GDP-je 78%-át tette ki, míg az Egyesült Királyságban 91, Franciaországban 94, Olaszországban 133%-át. A 2000-es években csatlakozott kelet-európai országok közül hazánkban volt a legmagasabb az adósság, 2013-ban – az év során tapasztalt jelentős adósságnövekedés hatására – Horvátország és Szlovénia is a kritériumot nem teljesítő országok csoportjába került. 60% alatti adósságállománnyal a kelet-közép-európai országokon kívül 2013-ban is az északi tagállamok (Dánia, Finnország és Svédország), valamint Luxemburg rendelkezett.

Az intézménystruktúra-váltás a központi költségvetés egyensúlyi helyzetét is befolyásolta

Az államháztartás központi alrendszerén belül a **központi költségvetéshez** a pénzmozgások valamivel több mint kétharmada kötődött 2013-ban. A központi költségvetés egyenlege 2013-ban 980 milliárd forintos hiányt mutatott, a mérleg 369 milliárd forinttal romlott az egy évvel korábbihoz képest. A kiadásokat számottevően megnövelte az intézménystruktúra-váltás, amelynek keretében az átvett egészségügyi, szociális és egyéb intézmények kiadásai, valamint a köznevelésben a pedagógusok illetménye 2013-ban már központi kiadásként jelentkezett. A központi költségvetés 2013. évi bevétele 11,0 ezer milliárd, kiadása 11,9 ezer milliárd forintot tett ki. A bevételek értéke 17, a kiadásoké 19%-kal nőtt az előző évihez képest.

Továbbra is a fogyasztáshoz kapcsolódó adók a bevétel legfontosabb forrásai

A **központi költségvetés** legtöbb **bevétele** (4055 milliárd forint) 2013-ban is a **fogyasztáshoz kapcsolt adókból** származott. Az ilyen jellegű adóbevételek tavaly 9,5%-kal emelkedtek, folytatva a 2012. évi, részben az általános áfakulcs emelése miatt bekövetkezett 18%-os növekedést. A fogyasztáshoz kapcsolt adóbevételek mintegy hétévesét az általános forgalmi adóbevételek jelentették, az ebből származó bevétel (2810 milliárd forint) 2,3%-kal növekedett. A jövedéki adóból 897 milliárd forintnyi bevétele keletkezett a költségvetésnek,

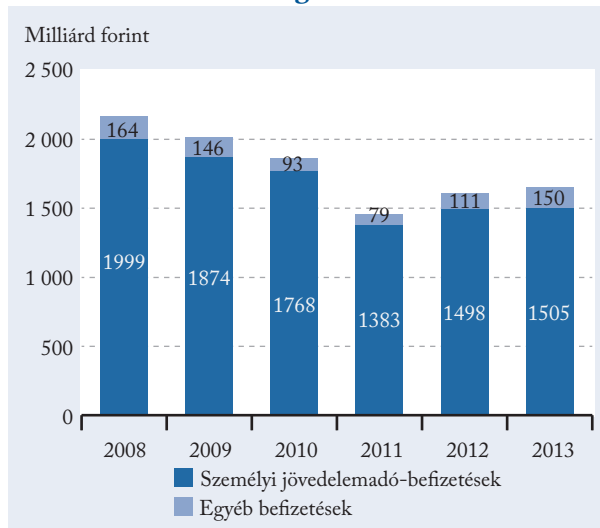
3,5%-kal kevesebb, mint 2012-ben. A csökkenés meghatározóan a dohánygyártmányok 345 milliárd forintról 312 milliárd forintra mérséklődő jövedékiadó-bevételeinek tulajdonítható, ami többek között a cigarettaforgalom csökkenésével magyarázható. (A Nemzeti Adó- és Vámhivatal adatai szerint 2013-ban 9,3 milliárd darab cigarettát bocsátottak az országban szabad forgalomba, 26%-kal kevesebbet az egy évvel korábbinál. Az év második felében a csökkenés mértéke 35%-os volt, amit a dohánytermékek kiskereskedelmét érintő jogi szabályozás év közbeni megváltozása is befolyásolt.) A teljes jövedékiadó-bevétel 56%-a az üzemanyagok, 10%-a a szeszes italok és egyéb termékek forgalmazásából származott, a változás egyik csoport esetében sem volt számottevő. A fogyasztáshoz kapcsolt adóbevételek növekedése legnagyobbbrészt a 2013. január 1-jén bevezetett pénzügyi tranzakciós illetéknek tulajdonítható, amiből 260 milliárd forint bevétel származott a központi költségvetésnek.

A **költségvetési szervek és fejezeti kezelésű előirányzatok bevételei** 3443 milliárd forintot tettek ki, közel harmadával nagyobb összeget, mint 2012-ben. A két idetartozó tétel közül a nagyobb mértékű, 41%-os növekedés a szakmai fejezeti kezelésű előirányzatok bevételeit jellemezte, míg az ezzel lényegében megegyező súlyú költségvetési szervek bevételei negyedével emelkedtek. A költségvetési szervek bevételeinek emelkedésében szerepet játszott az intézményi struktúra-váltás, a szakmai fejezeti kezelésű előirányzatok esetében pedig az európai uniós támogatások jelentős emelkedése. A szakmai fejezeti kezelésű előirányzatok bevételeinek több mint kilenctizedét az európai uniós támogatások jelentették, amelyek 1570 milliárd forintos összege 493 milliárd forinttal volt több a 2012. évinél.

A **lakossági befizetések** 1654 milliárd forintot tettek ki 2013-ban, 2,8%-kal magasabb összeget, mint 2012-ben. A lakossági befizetések több mint kilenctizedét a személyi jövedelemadóból származó bevételek jelentették, amelyek lényegében ugyanakkorak – 0,4%-kal magasabbak – voltak, mint 2012-ben. A lakossági befizetések növekedésének legfontosabb tényezőjét az jelentette, hogy az önkormányzatok által beszedett gépjárműadó 60%-a 2013-ban már a központi költségvetést illette, ami 41 milliárd forint többletbevételt jelentett a költségvetésnek 2012-höz képest.

4.29. ábra

A lakosság befizetései a központi költségvetésbe

A **gazdálkodó szervezetektől származó bevétel** a 2012. évi 4,4%-os csökkenést követően valamelyest (0,4%-kal) 2013-ban is mérséklődött. A gazdasági válság hatásaként értékelhető, hogy a gazdálkodó szervezetek 2013. évi befizetései mindössze 3%-kal haladták meg a 2007. évit. Az ide tartozó adónemek közül a legnagyobb súlyt képviselő társaságiadó-bevételek 5,8%-kal mérséklődtek, és 322 milliárd forint bevételt jelentettek a központi költségvetésnek. Az egyéb központosított bevételek címen 233 milliárd forint bevétel származott, 36%-kal több az egy évvel korábbinál. A növekedés hátterében elsősorban a 2013 júliusában bevezetett elektronikus útdíj áll, amelyből 54 milliárd forint bevétel keletkezett a költségvetésnek. A pénzügyi szervezetek különadójából származó bevételek a 2012. évi 85 milliárd forintról 139 milliárd forintra emelkedtek. A növekedés alacsony bázishoz képest következett be, 2012-ben ugyanis a bankoknak a lakossági devizahitelek végtörlesztéséhez kapcsolódó veszteségeik egy részére adó-visszatérítés járt. (A befizetések 2011-ben 186 milliárd, 2010-ben 182 milliárd forintot tettek ki.) Az egyes ágazatokat – úgymint a bolti kiskereskedelmi, a távközlési, valamint az energiaellátók által végzett vállalkozási tevékenységet – terhelő különadó 2013 elején megszűnt, az áthúzódó pénzforgalmi hatás miatt ugyanakkor még 10 milliárd forint bevétel keletkezett, ami 156 milliárd forinttal volt kevesebb a 2012. évinél. (Az adónemből 2012-ben 166 milliárd

forint, 2011-ben 172 milliárd forint, 2010-ben – a bevezetésének évében – 152 milliárd forint bevétel folyt be.) Az egyszerűsített vállalkozói adó (EVA) címén keletkezett bevételek (110 milliárd forint) negyedével mérséklődtek, ennek háttérében más adónemekre – elsősorban a kisadózók tételes adójára (kata) – való áttérés állt. (Utóbbit 2013-ban 12 ezer, korábbi EVA-s vállalkozás választotta.)

Intézményi átsorolások miatt emelkedtek a központi költségvetési szervek kiadásai

A kiadások legnagyobb tételét 2013-ban is a **költségvetési szervek és fejezeti kezelésű előirányzatok** kiadása jelentette, amelynek 6671 milliárd forintot kitevő értéke közel harmadával haladta meg a 2012. évit. A csoporton belül a költségvetési szervek kiadásai (3825 milliárd forint) és a szakmai fejezeti kezelésű előirányzatok kiadásai (2845 milliárd forint) hasonló mértékben (31, illetve 33%-kal) nőttek. A költségvetési szervek kiadásnövekedésében jelentős szerepet játszottak az intézményi átsorolások, amelynek keretében 2013-ban már központi kiadásként jelentkeztek az átvett egészségügyi, szociális és egyéb intézmények kiadásai, valamint a köznevelésben a pedagógusok illetménye. 2013-ban a költségvetési szervek kiadásainak 54%-át, 2084 milliárd forintot személyi juttatásokra és munkaadókat terhelő járulékokra fizettek ki, ami 550 milliárd forinttal haladja meg az egy évvel korábbit. Jelentős tételt jelentettek még a dologi kiadások, amelyek a költségvetési szervek kiadásainak 32%-át tették ki 2013-ban. A szakmai fejezeti kezelésű előirányzatok kiadásnövekedése elsősorban az uniós előirányzatokból történő kifizetések emelkedése miatt következett be, amelyek összege 1969 milliárd forint volt, a 2012. évinél 614 milliárd forinttal több. (A nem uniós forrásokból finanszírozott kiadások 876 milli-

árd forintot tettek ki, 73 milliárd forinttal magasabbat az egy évvel korábinál.)

Az **államháztartás alrendszerének támogatására** 2013-ban 1934 milliárd forintot, a megelőző évinél 0,4%-kal többet fordítottak. A társadalombiztosítási ellátásokhoz nyújtott garanciák és hozzájárulások összege jelentősen növekedett, a 987 milliárd forintot kitevő kiadás 43%-kal haladta meg a 2012. évit. A támogatások túlnyomó része az Egészségbiztosítási Alaphoz került, ahol értékük a 2012. évi mintegy 1,6-szeresére emelkedett. A növekedés egyrészt azzal magyarázható, hogy az Egészségbiztosítási Alap kiadásai között a 2012-ben megjelent korhatár alatti rokkantsági, rehabilitációs ellátások fedezetére 2013-ban kizárólag a költségvetés adott át pénzeszközt, ellentétben a 2012. évvel, amikor még a Nyugdíjbiztosítási Alap is. (2013-ban 349 milliárd forint, 2012-ben 199 milliárd forint támogatást nyújtott ezen ellátások fedezetére a költségvetés.) Ezen felül az Egészségbiztosítási Alap 2013-ban két új címen is részesült költségvetési támogatásban (a Munkahelyvédelmi akciótervvel összefüggő hozzájárulás, valamint a kiadások támogatására történő pénzeszközátadás), amelyek együttesen 236 milliárd forint kiadást jelentettek a költségvetésnek. Az Egészségbiztosítási Alap a legnagyobb összegű, 376 milliárd forintos támogatást azonban járulék címen kapta 2013-ban, ennek összege 14 milliárd forinttal elmaradt az egy évvel korábbitól. A helyi önkormányzatok 675 milliárd forint összegű támogatásban részesültek 2013-ban, ami – összefüggésben számos feladat átsorolásával – 37%-os visszaesés az egy évvel korábbihoz képest. A helyi önkormányzatok támogatásának összege 2009 óta rendre csökkent, amihez az utóbbi két évben a központi kormányzat által a helyi önkormányzatoktól átvett egészségügyi, szociális és egyéb intézmények is hozzájárultak. 2013-ban a települési önkor-

4.7. tábla

A központi költségvetés fontosabb bevételi és kiadási tételei 2013-ban

Bevétel			Kiadás		
tétel	érték, milliárd forint	változás 2012-höz képest, %	tétel	érték, milliárd forint	változás 2012-höz képest, %
Fogyasztáshoz kapcsolt adók	4 055	9,5	Költségvetési szervek kiadásai	3 825	31,0
Költségvetési szervek és fejezeti kezelésű előirányzatok bevételei	3 443	32,3	Szakmai fejezeti kezelésű előirányzatok kiadásai	2 845	32,5
Lakosság befizetései	1 654	2,8	Kamatkiadások	1 278	6,3
Gazdálkodó szervek befizetései	1 152	-0,4	Garancia és hozzájárulás a társadalombiztosítási ellátásokhoz	987	42,8

mányzatok a szociális és gyermekjóléti feladatainak ellátására 189 milliárd forintnyi, az egyes köznevelési és gyermekétkeztetési feladatok ellátására pedig 168 milliárd forintnyi támogatásban részesültek. Az elkülönített állami pénzalapok 2013-ban 272 milliárd forint támogatásban részesültek, az előző évi érték 2,9-szeresében. A jelentős növekedést a Szövetkezeti Hitelintézetek Integrációs Alapjának utalt támogatás okozta.

2013-ban a **kamatkiadások** 1278 milliárd forint terhet jelentettek a központi költségvetés számára, 6,3%-kal többet, mint a megelőző év során. 2005-höz viszonyítva a kamatkiadások 40%-kal emelkedtek, a folyó áras GDP-hez viszonyított arányuk azonban stabil volt az évek során. 2013 során a kamatkiadások közel háromnegyede a forintban fennálló adósság után jelentkezett, a fennmaradó 26% a devizában fennálló adósságot érintette. Az Államadósság Kezelő Központ adatai szerint 2013-ban a központi költségvetés bruttó, a hó végi állományok átlagolásával számított devizaadósságát 3,8, a forintadósságát 7,3%-os tőkearányos kamatfizetés terhelte.

4.30. ábra

A központi költségvetés kamatkiadásainak GDP-hez viszonyított aránya

A 2012 elején létrehozott **Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Alap kiadásai** 746 milliárd forintot tettek ki 2013-ban, 8,7%-kal kevesebbet, mint egy évvel korábban. A mérséklődésben a legnagyobb szerepet a korhatár alatti ellátások játszották, ezek összege az év során 223 milliárd forint volt, a 2012. évinél ötödével kevesebb. Családi támogatásokra 435 milliárd forintot fordítottak, 2,5%-kal kevesebbet az előző évinél. A családi támogatások összege az elmúlt években rendre mérséklődött, 2013. évi összege 14%-

kal maradt el az öt évvel korábbtól. A gyermekes családok rendelkezésre álló jövedelmét növelte ugyanakkor a családi adókedvezmény rendszerének 2011. évi kiterjesztése. A családtámogatásokon belül a legtöbbit, 337 milliárd forintot családi pótlékre fordították.

Az **Európai Unió költségvetéséhez történő hozzájárulásunk** összege 272 milliárd forint volt, ami 16%-kal haladta meg az egy évvel korábbit. Befizetésünk összege a csatlakozásunk óta 2006-ot leszámítva minden évben nőtt, a 2013. évi érték 46%-kal volt magasabb a 8 évvel korábinál.

Az **állami vagyonnal kapcsolatos kiadások** 260 milliárd forintot tettek ki 2013-ban, szemben az ezt megelőző évi 137 milliárd forinttal. A növekedés legfontosabb tényezőjét az MVM Zrt. 71 milliárd forintos tőkeemelése jelentette, ami részbeni finanszírozási forrást jelentett az E.ON magyarországi gázüzletágának megvásárlásához.

A társadalombiztosítási alapok egyenlege 118 milliárd forinttal javult

A **társadalombiztosítási alapok** 2013-at egyensúlyban zárták, ami az egyenleg 118 milliárd forintos javulása révén állt elő. A mérleg mindkét alap esetében nullszaldóval zárt, a javulás a Nyugdíjbiztosítási Alap esetében 71 milliárd forintot, az Egészségbiztosítási Alap vonatkozásában 47 milliárd forintot tett ki. 2013-ban az alrendszer bevétele 7,8%-kal, kiadása 5,1%-kal nőtt, amely növekedési ütemek meghaladják a korábbi években tapasztaltakat. A kiadások és bevételek értéke egyaránt 4863 milliárd forint volt, a pénzmozgások 62%-a a Nyugdíjbiztosítási Alaphoz köthető.

2013-ban az **alrendszer bevételeinek** több mint háromnegyedét a járulékokból és hozzájárulásokból származó bevételek jelentették, amelyek 3746 milliárd forintos értéke 6,9%-kal meghaladta az egy évvel korábbit. 2005-höz viszonyítva az ilyen jellegű bevételek másfélszeresükre emelkedtek. A növekedés az időszakon belül nem volt folyamatos, a 2009–2010-es csökkenés következtében a 2010. évi bevétel (3043 milliárd forint) 8,4%-kal maradt el a két évvel korábbtól. 2007 óta a legdinamikusabb, 11%-os növekedés 2011-ben következett be, ebben jelentős szerepe volt a nyugdíjrendszer átszervezésének. (2011-ben a volt magán-nyugdíjpénztári tagokat illetően már az egész évben járulékfizetés valósult meg, míg ezt megelőzően az ily módon kieső járulékbévételeket a központi költségvetés térítette meg.) A központi költségvetési támogatások és térítések összege 992 milliárd forint

volt, 42%-kal több a 2012. évinél. A növekedés a két alap közül az Egészségbiztosítási Alapot érintette, amelynek esetében a 2013. évi összeg 967 milliárd forintot tett ki, szemben az egy évvel korábbi 753 milliárd forinttal.³⁷⁾ A központi költségvetési támogatások, térítések összege 2010-ben negyedével nőtt, s rekordnagyságot ért el (1152 milliárd forint). 2011-ben 509 milliárd forinttal csökkent, összefüggésben a nyugdíjrendszer előzőleg vázolt átszervezésével, valamint azzal a ténnyel, hogy a Nyugdíjreform és Adósságcsökkentő Alapból 363 milliárd forintnyi forrást bocsátottak a Nyugdíjbiztosítási Alap rendelkezésére. A 2013. évi növekedés lényegesen felülmúlta a 2012-est (42, illetve 8,3%).

Az **alrendszer kiadásainak** 58%-át a nyugellátások jelentették, amelyek összege 2839 milliárd forintot tett ki, a megelőző évinél 7,4%-kal többet. A nyugdíjkiadások változása magában foglalja a 2013. évi költségvetési törvényben meghatározott, januárban végrehajtott 5,2%-os nyugdíjemelés hatását. (A nyugdíjasokra számított fogyasztóiár-index ugyanerre az évre másfél százalékos drágulást mutat, így a nyugdíjak reálértéke nőtt az év során.) Az egészségbiztosítási természetbeni ellátásokra 1272 milliárd forintot, az egy évvel korábbinál 4,0%-kal nagyobb összeget fordítottak, azonban a 2013. évi érték mindössze 16%-kal haladta meg a 2005. évit. A csoporton belül a gyógyító, megelőző ellátásokra, illetve a gyógyszer-támogatásra fordított összegek (908 milliárd, illetve 296 milliárd forint) 2013-ban is ugyanolyan irányban változtak, mint az azt megelőző évben: előbbi esetben növekedtek (7,8%), az utóbbiban csökkentek (6,1%). 2013-ban az egészségbiztosítási pénzbeli ellátások a 2012. évvel megegyezően 553 milliárd forintot tettek ki. Az idetartozó tételek közül a legnagyobb összegű kiadás (350 milliárd forint) a rokkantsági, rehabilitációs ellátásokhoz kötődött, amelynek értéke 2,3%-kal mérséklődött a 2012. évihez képest. A további tételek közül a gyedre, valamint a táppénzre fordított kiadások egyaránt nőttek (5–6%-kal). A növekedés révén a gyed esetében az elmúlt öt év legnagyobb összegű kiadása alakult ki (94 milliárd forint), a 60 milliárd forintra teljesülő táppénzkiadások ugyanakkor 45%-kal elmaradtak a 2009. évitől.

A központi költségvetés adósságállománya 6%-kal nőtt

A **központi költségvetés adósságállománya** 2013 végén 22,0 ezer milliárd forint³⁸⁾ volt, ami 6,2%-kal meghaladta a 2012. év végét. Az adósságállomány 2005 végéhez képest 9,2 ezer milliárd forinttal nőtt. Az adósságnövekmény éves átlagos értéke 2006 és 2010 között megközelítette az 1,5 ezer milliárd forintot, míg 2011 és 2013 között 653 milliárd forint volt. (Fontos figyelembe venni ugyanakkor, hogy az utóbbi három évben a volt magán-nyugdíjpénztári vagyonból és az annak átvétele óta keletkezett hozamából 2,1 ezer milliárd forintot fordítottak az államadósság csökkentésére.) A 2011-ben létrehozott Nyugdíjreform és Adósságcsökkentő Alap 2,9 ezer milliárd forintos induló vagyona 2013 végére lényegében elfogyott, miután a vagyont az adósságcsökkentésen kívül összességében mintegy 900 milliárd forinttal csökkentette a központi költségvetésbe és a társadalombiztosítási alapokba történő befizetés, a volt magán-nyugdíjpénztári tagok reálhozamának és tagdíj-kiegészítéseinek kifizetése, valamint a Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt. részére megvalósult térítésmentes eszközátadás. A központi költségvetés eladósodása 2005 vége és 2011 vége között elsősorban devizában ment végbe, amelynek állománya ez idő alatt 2,8-szeresére (értékben 6,6 ezer milliárd forinttal) emelkedett. A növekedést 2006 és 2008 között meghatározóan a külföldön kibocsátott devizakötvények alapozták meg, a hatásukat erősítette 2008-ban, az év utolsó negyedében az Európai Uniótól és a Nemzetközi Valutaalaptól felvett devizahitel. Az elmúlt 9 évben az államadósság kizárólag 2012-ben mérséklődött (–1,1%); a csökkenés a – devizaadósság forintban kimutatott értékére csökkentő hatást gyakorló – forinterősödéssel függött össze. A 2013. évi 6,2%-os növekedés egyik fontos tényezője az önkormányzati adósságok átvállalása, ami elsősorban a devizaadósságot növelte. A devizában fennálló adósságot csökkentette ugyanakkor az, hogy a Nemzetközi Valutaalaptól felvett hitelt – a 2012. évi nagyarányú törlesztést követően – 2013 első felében teljes egészében visszafizettük. (2012 végén a nemzetközi pénzügyi szervezet irányába fennálló tartozásunk összege még 1135 milliárd forint volt.) A nemzetközi hitel-

³⁷⁾ Az összeg tartalmazza a Nyugdíjbiztosítási Alaptól a rokkantsági, rehabilitációs ellátások fedezetére átvett pénzeszközök 159 milliárd forintos értékét is, amely címen 2013-ban már nem jutott forráshoz az Egészségbiztosítási Alap.

³⁸⁾ Egyéb kötelezettségekkel együtt. Az „egyéb kötelezettségek” az Államadósság Kezelő Központ Zrt.-nél elhelyezett fedezeti összegek, amelyeket a deviza-államadósság kockázatainak csökkentése érdekében megkötött swapműveletek után helyeznek el. Az egyéb kötelezettségek állománya 2013 végén 117 milliárd forintot tett ki, 234 milliárd forinttal kevesebbet, mint 2012 végén, részesedése a központi költségvetés teljes adósságállományából 0,5%-os volt.

csomag másik részét az Európai Unióval szembeni adósság jelenti, amelynek összege 1037 milliárd forint volt 2013 végén, az egy évvel korábbival megegyező nagyságrendű. Az év végi adatokat tekintve a nemzetközi hitelcsomag állománya 2010-ben volt a legmagasabb (3,5 ezer milliárd forint). Jelentősen, közel negyedével, 1065 milliárd forintra bővült 2013-ban az Európai Beruházási Banktól felvett hitelek állománya. A növekedés az utóbbi három év során összességében 501 milliárd forintot tett ki.

2013-ban a **forint-adósságállomány** 7,8, a **devizáé** 6,9%-kal nőtt. (A forintadósság növekedése a 934 milliárd forintos nettó kibocsátásnak³⁹⁾ tulajdonítható, míg a devizaadósságot a nettó kibocsátás 404 milliárd forinttal, az árfolyammozgás pedig 175 milliárd forinttal növelte.) A közel azonos ütemű növekedések eredményeként a forintadós-

ság részaránya közel hattizedet, a devizaadósságé mintegy négytizedet tett ki, hasonlóan 2012 végéhez. (2012-ben jelentősen, 9 százalékponttal nőtt a forintadósság részaránya.)

A **pénzügyi instrumentumok** közül az állampapírok részaránya 84, a hiteleké 15% volt 2013 végén. Az év során az állampapírok állománya 12%-kal emelkedett, a hiteleké 14%-kal csökkent. Az állampapírok közül a lakossági állampapírok állománya 1688 milliárd forint volt 2013 végén, 1,7-szerese az egy, és 3,6-szerese a két évvel korábbinak. A külföldi befektetők forintalapú állampapír-állománya 5,0 ezer milliárd forint volt az év végén, lényegében ugyanannyi (0,3%-kal kevesebb), mint 2012 utolsó napján. A külföldi befektetők az év végén a teljes forintban kibocsátott állampapír-állomány négytizedét birtokolták.

³⁹⁾ Nettó kibocsátásról akkor beszélünk, ha egy adott időszakban a kibocsátások értéke meghaladja a törlesztéseket, míg nettó törlesztésről akkor, ha a törlesztések értéke felülmúlja a kibocsátásokat.

5. ÁGAZATI TELJESÍTMÉNYEK

• 2013-ban folytatódott a **vállalkozói szféra** bővülése. A több mint 1 millió 828 ezer regisztrált gazdasági szervezet közül különösen az egyéni vállalkozók, a nonprofit szervezetek és a szövetkezetek száma emelkedett az előző évihez képest. Továbbra is meghatározó a zömében őstermelőket tömörítő mezőgazdasági vállalkozók aránya. A vállalkozások számát tekintve egyre magasabb az ingatlanüggyel foglalkozó, a szakmai tudományos, műszaki területen tevékenykedő és a kereskedelmet, gépjárműjavítást végző szervezeteknek száma.

• Az **újonnan regisztrált vállalkozások** száma 2013-ban szintén emelkedett (8,3%-kal), különösen az egyéni vállalkozó és betéti társaság kategóriában, ami a dohányboltok létesítésével függ össze. A frissen bejegyzett társas vállalkozások száma 2,2%-kal mérséklődött 2012-höz képest.

• A **megszűnések** számának emelkedése 2013-ban megtorpant: 3,5%-kal kevesebb szervezetet vettek ki a nyilvántartásból, mint 2012-ben. Az egyéni vállalkozók közül 21%-kal kevesebben „zártak be” az előző évihez képest, miközben a megszűnt társas vállalkozások száma továbbra is nőtt (egy év alatt 23%-kal).

• A **kutatási, fejlesztési ráfordítások** összesen 364 milliárd forintot tettek ki 2012-ben, a bruttó hazai termék 1,3%-át. A hazai K+F-ráfordítások GDP-arányos értéke – hullámozó gazdasági teljesítmény mellett – szerény mértékben emelkedett az elmúlt öt évben. A vállalkozások részesedése növekedett a K+F-szektoron belül, a ráfordítások rájuk jutó értéke folyamatosan emelkedett a korábbi tíz évben. Ezek a szervezetek alapkutatásokra 4, alkalmazott kutatásra 34, kísérleti fejlesztésre 62%-ot fordítottak 2012-ben.

• A 2013 eleji csapadékos, majd a nyári száraz időjárás a **növénytermesztés eredményeit** összességében kedvezően befolyásolta. A termésátlagok nőttek, gabonából 30%-kal több termett. 2013 végére a **szarvasmarhaállomány** tovább emelkedett (1,6%), miközben a **sertéseké** tovább csökkent (1,8%).

• 2013-ban **8442 gazdasági szervezet**, valamint mintegy **485 ezer egyéni gazdaság** folytatott mezőgazdasági tevékenységet az országban. A 300 hektárt meghaladó gazdaságok adták az összes szervezet negyedét, és a szervezetekhez tartozó föld 84%-át művelték. Az egyéni gazdaságok összes mezőgazdasági területének 76%-át a 10–300 hektár méretű gazdaságok (10%) használták.

Hazai vállalkozási környezet

Kutatás, fejlesztés és innováció

Mezőgazdaság

- A mezőgazdaság **bruttó hozzáadott értéke** 2013-ban előző évi áron 33, folyó áron 7%-kal emelkedett, a **munkaerő-felhasználás** azonban 1%-kal elmaradt az előző évihez viszonyítva. Ezek következtében a **munkaerő hatékonysága** 6%-kal nőtt az ágazatban.

- A **mezőgazdasági ráfordítások** árszínvonala az előző évinél (6,8%) kisebb mértékben, 2,1%-kal nőtt, a **termelői árak** azonban 7,8%-kal csökkentek.

- Az **élelmiszer, italok és dohányárúk** a teljes külkereskedelmi többlet négytizedét tették ki. Mezőgazdasági terményeink **exportjában** a gabona és gabonakészítmények értékesítése volt a legnagyobb súlyú 2013-ban.

- Magyarország az **unió mezőgazdasági kibocsátásának** 2%-át állította elő 2013-ban. Gabonából a kibocsátás 4,1%-a, az ipari növényekből 4,6%-a származott hazánkból, Magyarország a nyolcadik, illetve a hetedik legnagyobb kibocsátója ezeknek a növényeknek az unión belül.

Ipar

- A hazai **ipar** évek óta a bruttó hozzáadott érték több mint negyedét állítja elő, ami uniós viszonylatban is magas. Az élenkülő külső kereslet következtében – a 2012. évi 1,8%-os mérséklődést követően – 2013-ban az ipari termelés ismét növekedésbe fordult, a kibocsátás volumene 1,4%-kal bővült az előző évihez képest. A növekedést elsősorban a járműgyártásra alapozó – és a teljes értékesítés közel hattizedét lefedő – külföldi eladások okozták.

- Az **exportértékesítés** – a 2012. évi 0,7%-os csökkenést követően – 2013-ban 4,9%-kal haladta meg az egy évvel korábbit. A **belföldi értékesítés** volumene 2008 óta csökken, 2013-ban 1,8%-kal elmaradt az egy évvel korábbtól. Az összes értékesítésen belül a hazai eladások részesedése 2009 óta folyamatosan mérséklődik.

- Az ipari kibocsátás több mint kilenctizedét képviselő **feldolgozóipar** termelési volumene – az előző évi 1,7%-os csökkenést követően – 2013-ban 2,0%-kal nőtt, ebben továbbra is a külpiazi eladások játszották a meghatározó szerepet.

- A feldolgozóipari termelés mintegy felét előállító gépipari alágak közül 2011-től a **járműgyártás** vált az ipari termelés első számú motorjává. 2013-ban az alág már közel negyedét adta a feldolgozóiparnak, bruttó kibocsátása pedig 19%-kal nőtt az előző évihez képest. Ez mindkét értékesítési irány jelentős (a külpiazi eladások 18 és a hazai értékesítés 21%-os) bővülésének az eredménye.

Építőipar

- 2013 az **építőiparban** fordulatot hozott. A nemzetgazdasági ágban 2006 és 2012 között évről évre csökkent a termelés, a 2012. évi teljesítmény a 2005. évinek mintegy 60%-ára csökkent. Az időszak kezdetén az állami beruházások mérséklődése, majd 2009-től a lakásépítés erőteljes visszaesése rontotta az ágazat teljesítményét. 2013-ban azonban a termelés volumene – európai uniós szinten is jelentősen – 9,6%-kal haladta

meg az előző évi alacsony bázist. A növekedésben az ipari épületek építése és a közlekedési infrastruktúra fejlesztése játszott a főszerepet. Jellemző volt a magas állami megrendelések aránya, a lakásépítés azonban nem járult hozzá az ágazat teljesítményének növekedéséhez.

- 2013-ban nőttek a **szállítási teljesítmények**. A nemzetközi forgalom emelkedése miatt az áruszállítás teljesítménye 2013-ban 3,1%-kal bővült. A helyközi személyszállítás teljesítménye 5,9%-kal nőtt 2012-höz képest. A növekedés legfontosabb tényezőjét az autóbuszos utazások teljesítménybővülése jelentette. A helyi közösségi közlekedési szolgáltatásokat igénybe vevők száma 2013-ban 0,3%-kal bővült, ezzel megtört a korábbi évek csökkenő tendenciája. Az év során a helyi közösségi utazások héttizede a fővárosban valósult meg.

- 2013-ban 127 ezer **személygépkocsit helyeztek első alkalommal forgalomba** az országban, 19%-kal többet, mint 2012-ben. A növekedés elsősorban a használt személygépkocsik növekvő forgalomba helyezésével magyarázható, számuk első alkalommal 2013-ban haladta meg az újakét.

- **Az információtechnológia (IT)** újításai folyamatos változásban tartják a szektort, valamint az infokommunikációs technológia (IKT) használatát a háztartásokban, a cégeknél és a közigazgatásban egyaránt. A dinamikus terjedő mobilinternetnek köszönhetően az internet-előfizetések száma 2013 végén több mint 6,4 millió darab volt. A hazánk és az unió közötti digitális szakadék az elmúlt évek folyamán csökkent.

- A 2012. évi csökkenés után 2013-ban újra élénkült a lakosság vásárlási kedve, az év egészében 1,9%-kal emelkedett a **kiskereskedelmi forgalom** volumene az előző évhez képest. Ennek hátterében az alacsony infláció mellett a jövedelmek reálértékének növekedése, valamint a bázishatások állnak. Az összforgalom 46%-át kitevő élelmiszer-vásárlások 2,5%-kal nőttek, miközben a trafikrendszer bevezetésével jelentős átrendeződés történt a forgalom megoszlásában. A bővüléshez a nem élelmiszer-vásárlások 0,8, és az üzemanyag-kiskereskedelem 2,3%-os növekedése is hozzájárult.

- 2013-ban a **kereskedelmi szálláshelyeken** 5,3%-kal több vendég 4,6%-kal több vendégéjszakára szállt meg a megelőző évhez képest. A szálláshelyek bruttó árbevétele folyó áron mintegy 10%-kal nőtt. 2013-ban közel ugyanannyi külföldi látogatott Magyarországra, mint egy évvel korábban, ugyanakkor a külföldre látogató magyarok száma 0,9%-kal mérséklődött. Többnapos belföldi utazáson 18%-kal kevesebben vettek részt. A **vendéglátás** több éve tartó visszaesése viszont kismértékű növekedésbe fordult.

Szállítás, közlekedés

Távközlés, internet

Kiskereskedelem

Turizmus, vendéglátás

Összefoglaló adatok

Megnevezés	2011	2012	2013
K+F-ráfordítások a GDP százalékában	1,2	1,3	..
Mezőgazdasági kibocsátás volumenindexe, 2005. év =100,0 ^{a)}	89,7	80,8	90,9
Ipari termelés volumenindexe, 2005. év havi átlaga = 100,0 ^{b)}	113,9	111,9	113,5
Ipari termelői árak indexe, 2005. év =100,0	128,2	133,7	134,7
Ipari értékesítésből export aránya, % ^{b)}	55,3	55,4	57,8
Építőipari termelés volumenindexe, 2005. év havi átlaga = 100,0	63,7	59,5	65,1
Szállítási teljesítmény indexe, 2005. év =100,0			
közúti áruszállítás ^{c)}	137,4	134,2	139,5
helyközi személyszállítás ^{d)}	97,2	87,1	92,2
A száz lakosra jutó mobil-előfizetések száma	117,3	116,7	118,2
A száz lakosra jutó internet-előfizetők száma	43,6	55,1	65,5
Kiskereskedelmi forgalom volumenindexe, 2005. év =100,0	93,7	91,7	93,4
Külföldre utazó magyarok száma, ezer	16 634	16 143	15 997
Magyarországra látogató külföldiek száma, ezer	41 304	43 565	43 665
Vendégéjszakák száma a kereskedelmi szálláshelyeken, ezer	20 616	21 805	22 799

^{a)} Alapáron.

^{b)} Valamennyi ipari vállalkozás adata.

^{c)} Árutonna-kilométer alapján.

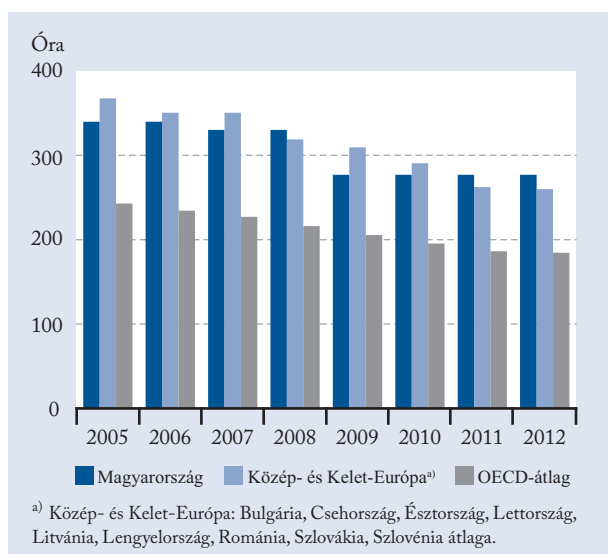
^{d)} Utaskilométer alapján.

HAZAI VÁLLALKOZÁSI KÖRNYEZET

A pénzügyi és gazdasági válság kitörése után a Magyarországon működő vállalatok hitelhez jutási lehetőségei jelentősen szűkültek, különösen a hazai gazdaságban túlnyomó részt jelenlévő kis- és középvállalkozásoké. Az Európai Bizottság adatai szerint¹⁾ az utóbbi csoportból a magyar cégek 17%-a számolt be arról, hogy 2013-ban nehezen jutott hitelhez, miközben az unióban ez az arány 15% volt. A probléma megoldására hirdette meg 2013-ban a Magyar Nemzeti Bank a **Növekedési Hitelprogramot (NHP)**. A három pillérből álló program első két pillérének célja a kkv-k forint alapú hitelhez jutásának elősegítése és ezáltal a pénzügyi stabilitás megerősítése volt. A Magyar Nemzeti Bank összegzése szerint az első szakaszra rendelkezésre álló 750 milliárd forintos keretösszeg 93,5%-át használták fel, mintegy 10 ezer szerződéshez kapcsolódva. A támogatások 41%-át új hitelek felvételére, 59%-át meglévő hitelek kiváltására vették igénybe.

5.1. ábra

A vállalkozások adózásra fordított ideje

Forrás: Doing Business 2014, Világbank.

A hazai befektetők **adminisztratív terhei** nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedőek. A Világgazdasági Fórum 2013-as versenyképességi rangsora²⁾ a 148 vizsgált állam közül Magyaror-

szágot a 140. helyre sorolta a kormányzati szabályozások miatt viselt bürokratikus teher súlya szerint, ennek hátterében a gyakorta változó intézkedések állnak. A Világbank 2014-es elemzése szerint ugyan egyre kevesebb időt rabol el az adózással kapcsolatos papírmunka a hazai vállalkozásoktól, ám még 2012-ben is másfélszer annyi munkaórát emésztett fel e tevékenység, mint az OECD-átlag.³⁾

2011-ben a kormány a bürokrácia csökkentésére létrehozta a Magyar Zoltán Közigazgatás-fejlesztési Programot. Ennek keretében a 114 pontos Egyszerű Állam csomagban kifejezetten a vállalkozások adminisztrációs terheinek csökkentését tűzte ki célul, amelyből 2013. december végéig 96 intézkedést hajtottak végre az adózás, a foglalkoztatás, az építésügy, az élelmiszer-gazdaság és a közigazgatási hatósági eljárás területén.

A 2013-ban bevezetett adóváltozások jó része is az egyszerűsítést célozta. Ezek a következők voltak:

- 2013-tól a magánszemélyek valamennyi jövedelmére egységesen 16% az adó, valamint megszűnt az évi 2 424 000 forint feletti jövedelmeket terhelő adóalap-kiegészítés (szuperbruttósítás).
- Bevezették az új kisvállalati adót, a KIVA-t, amelyet azok a legfeljebb 25 főt alkalmazó vállalkozások választhatnak, amelyek előző évi bevétele, illetve a mérlegfőösszege nem haladja meg az 500 millió forintot, és a bejelentkezéskor adó- és vámtartozása nem több, mint 1 millió forint.
- Létrejött a kisadózó vállalkozások tételes adója, a KATA, amelyet főként olyan, nagy volumenben, kis tételt számlázóknak alakították ki, akiknek évi hatmillió forint alatti éves bevételük van.
- Változott a bejelentett immateriális jószág és az ellenőrzött külföldi társaság fogalma.
- Jelentős mértékben módosultak az iparüzési adó szabályai is. A kisebb adózók érdekében bevezetett sávós „levonhatósági korlát” lényege, hogy az adott cég eredményének számításakor az árbevétel nagyságának függvényében, különböző arányban számíthatja be az eladott áruk beszerzési értékét (elábé-t) és a közvetített szolgáltatások együttes értékét.

¹⁾ Forrás: 2013 SMEs' Access to Finance survey, Analytical Report, Európai Unió, 2013.

²⁾ Forrás: Schwab, K. (szerk.): The Global Competitiveness Report 2013–2014, Világgazdasági Fórum, Genf, 2013.

³⁾ Forrás: Doing Business honlap: Ease of Doing Business in Hungary, Letöltés dátuma: 2014. május 9.

Az OECD szerint⁴⁾ a befektetési hajlandóságot az intézményekkel szembeni bizalmatlanság is rontotta. A Magyarország gazdasági helyzetéről szóló jelentés kiemeli a szolgáltatási ágazat, a telekommunikáció és a kiskereskedelem korlátozott versenyképességét. Az utóbbi szegmensre különösen az újonnan épülő kereskedelmi létesítmények alapterületének maximalizálása („plázastop”) és a dohánykereskedelem monopolizálása gyakorolt befolyást. Az árszabásba történő kormányzati beavatkozás miatt sérülhet a verseny az energiaszektorban is.

Egyre több önálló vállalkozó

A fenti akadályok ellenére 2013-ban folytatódott a vállalkozási szféra bővülése. 2013. december végén a regisztrált gazdasági szervezetek száma megközelítette az 1 millió 828 ezret, ami csaknem 22 ezres növekedés az előző évihez képest, és közel 41%-kal több a 2005. évinél. A bejegyzett vállalkozások számának mintegy 22 ezres növekedése ugyanakkor kizárólag az önálló vállalkozók számának bővüléséből adódott. Ezt a **gazdálkodási formát** tízből hat vállalkozó választotta. Az egyéni vállalkozók számában az előző évek csökkenő tendenciáját 2%-os növekedés váltotta fel. Az őstermelők száma azonban közel harmadával esett vissza, mivel a 2009 előtt kiállított igazolványok 2012. december 31-ig voltak hatályosak, így a meg nem újított okiratok érvényüket veszítették. A társas vállalkozások aránya is mérséklődött, ami a jogi személyiség nélküli gazdasági formák jelentős visszaesésének tulajdonítható. Ebben közrejátszhatott az is, hogy a cégbejegyzést 2012-től jelentősen szigorították. Emelkedtek az illetékek, valamint megszűnt az egyórás cégalapítás annak érdekében, hogy – körütekintőbb kivizsgálással – visszaszorítsák a visszaéléseket. A csökkenést valamelyest egyensúlyba billentette a korlátolt felelősségű társaságok, a részvénytársaságok és a szövetkezetek számának töretlen növekedése. Közülük is az utóbbiakból csaknem 36%-kal több szerepelt a 2013-as nyilvántartásban, mint egy évvel korábban. A nonprofit szervezetek száma másfél ezerrel emelkedett, ugyanakkor a költségvetési, illetve a költségvetési rend szerint gazdálkodó szervek, valamint az egyéb szervezetek száma összességében csökkent. Az utóbbi jelenség azzal magyarázható, hogy 2013. január 1-jétől a közoktatásban végbemenő változások következtében több mint 2 ezer költségvetési szervezet szűnt meg.

5.1 tábla

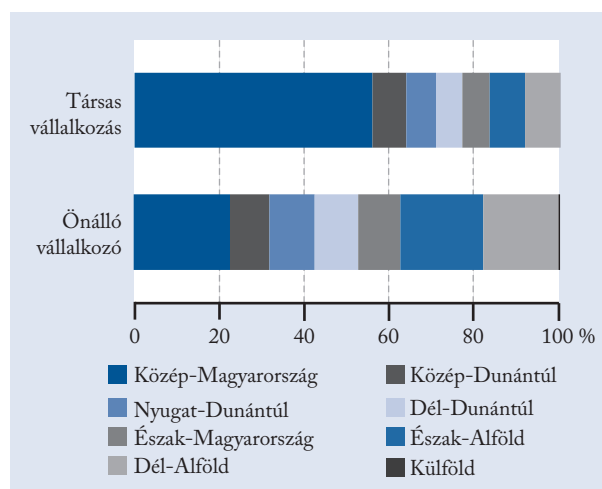
A regisztrált gazdasági szervezetek száma

Gazdálkodási forma	2012.	2013.	Változás (2012 decemberé- hez képest)
	december 31.		
Társas vállalkozás	600 759	600 346	−413
Ebből:			
gazdasági társaság	588 738	587 495	−1243
Önálló vállalkozó	1 065 643	1 087 823	22 180
Ebből:			
egyéni vállalkozó	368 852	376 285	7 433
mezőgazdasági őstermelő	373 022	267 205	−105 817
Vállalkozás összesen	1 666 402	1 688 169	21 767
Költségvetési szervek és költségvetési rend szerint			
gazdálkodó szervek	14 603	12 952	−1 651
Nonprofit szervezet	123 301	124 913	1 612
Egyéb szervezet	1 756	1 658	−98
Gazdasági szervezetek összesen	1 806 062	1 827 692	21 630

A vállalkozások területi megoszlása a társas vállalkozások és az önálló vállalkozók esetében rendkívül eltérő. A társas vállalkozások több mint felét (56%-át) Közép-Magyarországon jegyezték be, ez az arány az utóbbi években tovább nőtt. A többi régió részesedése 6,2–8,3% között mozog. Az önálló vállalkozók területi eloszlása ennél sokkal kiegyenlítettebb: Közép-Magyarország 23%-os részesedését a többi régió 9,2–19,5%-kal követi.

5.2. ábra

A társas vállalkozások és az önálló vállalkozók területi megoszlása, 2013

⁴⁾ Forrás: OECD Economic Surveys: Hungary 2014, OECD Publishing, New York, 2014.

2013-ban minden negyedik vállalkozás a mezőgazdaságban tevékenykedett. Az **ágazati szerkezet** ugyanakkor egyértelműen tükrözi a szolgáltató szektor meghatározó szerepét. Hangsúlyos és egyre gyarapodó az ingatlanügyletek (13%), a kereskedelem, gépjárműjavítás (12%) és a szakmai, tudományos, műszaki tevékenységek részesedése (10%). A számszerű változásokat vizsgálva dinamikusan bővült a művészeti, szórakoztató, szabadidős tevékenységet és az oktatást végzők köre, valamint jelentősen megugrott az adminisztratív és szolgáltatást támogatók és az egyéb szolgáltatók száma is 2012-höz képest. Ugyanakkor folytatódott a visszaesés a pénzügyi, biztosítási ágazatban és az építőiparban, és a korábbi évek bővülő tendenciája csökkenésbe fordult a szálláshely-szolgáltatók és vendéglátók esetében.

Az önálló vállalkozók az őstermelői igazolványok 2008-as bevezetése óta a mezőgazdaságból hasítják ki a legnagyobb szeletet. Ágazati jelentőségüket mutatja, hogy 2013-ban a mezőgazdaságban tevékenykedő szervezetek 97%-a az önálló vállalkozók közül került ki. Emellett szerepvállalásuk a pénzügyi, biztosítási tevékenység, az ingatlanügyletek és az oktatási ágazatokban is számottevő, csaknem a társaságok negyötödét teszik ki. A társas vállalkozások aránya a villamosenergia-, gáz, gőzellátás, légkondicionálás területén azonban csaknem 100%-os.

A vállalkozások **létszám-kategóriák szerinti** megoszlása a korábbi évekhez képest változatlan. A vállalkozások 99,7%-a kisvállalkozás. A vállalkozások között továbbra is túlnyomó többségben vannak a 10 főnél kevesebbet foglalkoztató mikrovállalkozások, amelyek között csökken az alkalmazottal nem rendelkezők aránya, miközben az 1–9 fős társaságoké nő. Alig 16 ezer vállalkozás rendelkezik 20 főnél több alkalmazottal. A középvállalkozások aránya 0,3, a nagyvállalkozásoké mindössze 0,1%. A kkv-szektor a válság alatt is megőrizte a munkaerőpiacon betöltött jelentős szerepét, mivel körükben kisebb arányban esett vissza a foglalkoztatás, mint a nagyvállalatoknál, ugyanakkor a válság mélypontját követően számottevő javulás csak a nagyvállalatok körében ment végbe.

2013-ban 107 ezer új vállalkozást **regisztráltak**. A nyilvántartásba vett szervezetek száma 8,3%-kal haladta meg a 2012-es bejegyzéseket. Míg társas vállalkozásból 2,2%-kal kevesebb léte-

sült, mint az előző évben, addig az önálló vállalkozók regisztrációinak száma 14%-kal emelkedett. Az önálló vállalkozókon belül a nyilvántartásba vett új egyéni vállalkozók száma 29%-kal ugrott meg. E folyamatokra – csakúgy, mint a betéti társaságok bejegyzéseinek gyarapodása a második negyedévben – a dohányboltok 2013. júliusi nyitása ad magyarázatot. A dohánytermék-kiskereskedelmi jogosultságot ugyanis egyéni vállalkozóként vagy olyan gazdasági társaság útján kell gyakorolni, amelyben legalább egy természetes személy, tag korlátlan felelősséggel tartozik a társaság kötelezettségeiért.

5.2 tábla

Új bejegyzésű vállalkozások

Gazdálkodási forma	2012	2013	Változás az előző évhez képest
Jogi személyiségű társas vállalkozás	33 139	30 071	–3 068
Ebből:			
korlátolt felelősségű társaság	32 311	28 207	–4 104
részvénytársaság	395	399	4
szövetkezet	98	1 291	1 193
Jogi személyiség nélküli társas vállalkozás	801	3 116	2 315
Ebből:			
közkereseti társaság	7	29	22
betéti társaság	589	2 850	2 261
Társas vállalkozás összesen	33 940	33 187	–753
Önálló vállalkozó	64 913	73 845	8 932
Ebből: egyéni vállalkozó	31 423	40 627	9 204

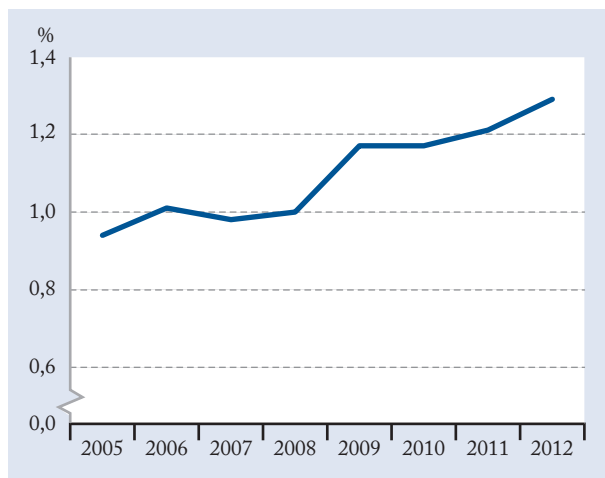
A **megszűnések** 2011–2012-ben tapasztalt emelkedése 2013-ban megállt: 3,5%-kal kevesebb szervezetet vettek ki a nyilvántartásból, mint 2012-ben. Különösen az egyéni vállalkozók közül „zártak be” az előző évinél kevesebben (21%-kal), miközben a társas vállalkozások megszűnéseinek száma továbbra is nőtt (23%-kal). A társas vállalkozások körében a felszámolási eljárások száma is jelentősen, 36%-kal megugrott. A 10 ezres esetszám az utóbbi két év visszaesését követően megközelítette a 2009–2010. évi szintet. A társas vállalkozásukat végelszámolással megszüntető az előző két évi kiemelkedően magas száma után, 2008 óta a legalacsonyabb értéken zárt. A végelszámolási eljárások alig több mint 7 ezres száma több mint 70%-os visszaesés 2012-höz képest. A csődeljárások száma 23-mal, 128-ra emelkedett.

KUTATÁS, FEJLESZTÉS ÉS INNOVÁCIÓ

A **kutatási, fejlesztési ráfordítások** összesen 364 milliárd forintot tettek ki 2012-ben, a bruttó hazai termék 1,3%-át. Az Európa 2020 célkitűzések között az egyik legfontosabb, hogy a K+F-ráfordítások elérjék a GDP 3%-át. Az uniós átlag 2,1% volt, legmagasabb az észak-európai országokban, ahol már több mint egy évtizede meghaladja a célértéket (Finnországban 3,6, Svédországban 3,4% volt 2012-ben). A hazai K+F-ráfordítások GDP-arányos értéke – a hullámzó gazdasági teljesítmény mellett – az elmúlt öt évben emelkedett, 2011 és 2012 között 0,1 százalékponttal. A Magyarország számára meghatározott célérték (1,8%) alacsonyabb az uniósnál. A 2004 óta csatlakozott országok között Magyarország pozíciója viszonylag kedvező, Szlovénia, Észtország és Csehország előtt meg bennünket.

5.3. ábra

K+F-ráfordítás alakulása a bruttó hazai termék (GDP) százalékában

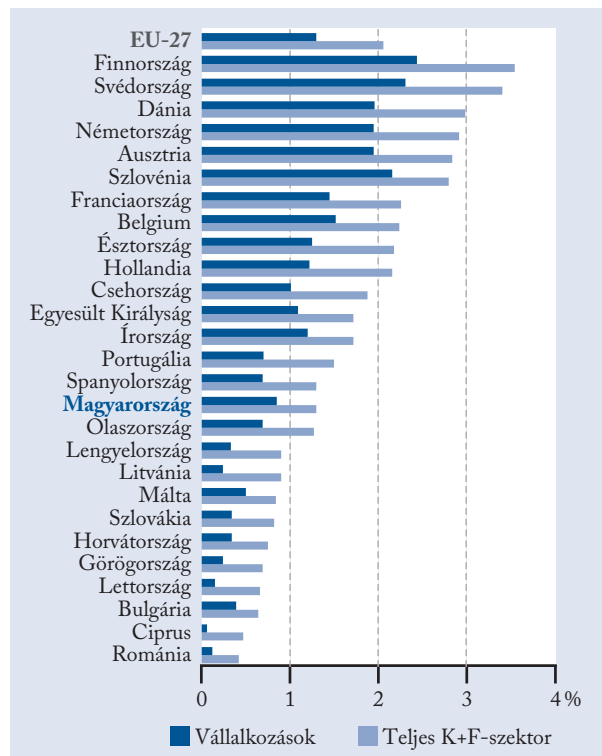
A vállalkozásoknál megjelenő ráfordítások értéke 239 milliárd forint volt 2012-ben, 14%-kal több, mint az előző évben. Ez az összeg a teljes K+F-szektor ráfordításainak kétharmadát tette ki. A vállalkozások K+F-szektoron belüli részesedése növekvő, a ráfordítások rájuk jutó értéke folyamatosan emelkedett az elmúlt tíz évben.

A K+F-ráfordításokon belül a beruházások értéke 50%-kal emelkedett az előző évhez képest, és így elérte a kétezres évek elején és közepén mért arányt – 2012-ben az összes ráfordítás 16%-át tette ki. A vállalkozásokon belül kisebb volt a

K+F-beruházás növekedése (41%) és az emelkedés ellenére a beruházások aránya nem érte el a 2005. évi szintet.

5.4. ábra

K+F-ráfordítások a GDP százalékában, 2012

Jelentős vállalati finanszírozás az iparban

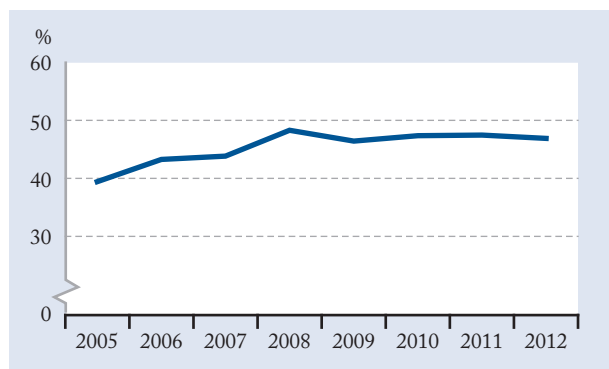
A kormányzati szerepvállalás a **K+F-tevékenységek finanszírozásában** a posztkommunista országokban – történeti okokból kifolyólag – sokáig meghatározó volt (és ennek a hatása a mai napig érezhető). A gazdasági átmenet következtében és az európai uniós célkitűzéseknek megfelelően azonban egyre inkább megszűnt a korábbi állami dominancia. Magyarországon az összes K+F-ráfordításnak – az elmúlt évtized eleje óta – növekvő hányadát a vállalkozások finanszírozták. Növekvő szerepvállalásuk a K+F-tevékenységek finanszírozásában megfelel a korábbi Lisszaboni stratégiának (miszerint a vállalatok finanszírozzák az összes ráfordítás kétharmadát), ami a versenyképesség növelését tűzte ki céljául, bár az Európa 2020 stratégiai programban már nem szerepel. A válság éveiben – többek között – Magyarországon is megtört az említett növekvő trend, és a vállalkozások által finanszírozott hányad 47% körüli volt az elmúlt években. Ennek a folyamatnak az értékelésekor a fenntarthatóság

mellett mindig figyelembe kell venni azt is, hogy a piac nem a teljes K+F-tevékenységet finanszírozza, hanem elsősorban azokat a kutatásokat, amelyből az üzleti szervezeteknek közvetlenül mérhető haszna keletkezik.

A vállalkozások K+F-tevékenységében a meghatározó ágazatok az ipar és a szolgáltatások, Magyarországon e kettő közül elsősorban az ipar szerepe erős. A felhasznált kutatási, fejlesztési ráfordítások több mint fele (54%) az iparban, közel ötöde (19%) az egészségügyben, további jelentős hányada (14%) a közlekedés, telekommunikáció és egyéb infrastruktúra területén jelentkezett. Míg az összes projektköltségből az alapkutatásra fordított hányad a teljes K+F-szektorban 20, addig a vállalkozásoknál mindössze 4% volt. A piaci szervezetek alkalmazott kutatásra 34, kísérleti fejlesztésre 62%-ot fordítottak. A vállalkozások alkalmazott kutatási és a kísérleti-fejlesztési projektköltségei között a gyógyszergyártás, az információtechnológiai szolgáltatás, valamint a közúti járműgyártás a leginkább meghatározó területek.

5.5. ábra

K+F-ráfordítások vállalkozások által finanszírozott hányadának alakulása

Növekvő vállalati szerepvállalás

A ráfordítások allokációja és finanszírozása mellett a **kutatóhelyek száma**, valamint a **dolgozói létszám** alakulása is azt jelzi, hogy a vállalkozások K+F-tevékenységben betöltött szerepe tovább erősödött az elmúlt években. A kutató-fejlesztő helyek több mint fele a vállalkozói szférában található. A vállalati kutatóhelyek száma folyamatosan emelkedett az elmúlt húsz évben, 2012-ben 1583 volt. A versenyszféra növekvő részesedése az elmúlt évtized közepétől a létszámadatokban is megfigyelhető. Míg 2005-ben a teljes

K+F-szektorban foglalkoztatottak 19%-a (9 ezer fő) dolgozott vállalati kutatóhelyen, addig 2012-ben már 41%-uk (23 ezer fő). (A teljes munkaidejűre átszámított létszámban a versenyszféra részaránya még magasabb, 2012-ben 56% volt.)

A vállalkozásoknál a kutatók aránya a – teljes munkaidejű dolgozókra átszámított – létszámban 66% volt 2012-ben, két százalékponttal kevesebb, mint a korábbi években. A kutatói arány a felsőoktatási intézményeknél volt a legmagasabb (73%) és a költségvetési kutatóintézeteknél a legalacsonyabb (61%).

A K+F-tevékenység piacosodása mellett megfigyelhető egy másik markáns folyamat is: a kutatói létszámban a nők aránya csökkent. A vállalkozásoknál a kutató nők jelenléte – az alszektorra jellemző technikai-műszaki profilból adódóan – kevésbé jellemző, mint a másik két K+F-területen, és csökkenő tendenciát mutat. Ez a vállalkozások súlyának növekedésével együtt a teljes K+F-szektorban a nők arányának csökkenéséhez vezetett: 2012-ben a teljes K+F-szektorban a kutatók között 31, a vállalkozásoknál dolgozók esetében 19% volt nő.

A vállalkozások kutatói fiatalabbak a teljes K+F-szektor átlagánál, a fiatalodás 2005 óta általánosan jellemző volt az egész szektorra. A vállalati szegmensre szintén jellemző, hogy a kutatók kisebb hányada rendelkezik doktori fokozattal, mint a felsőoktatási kutatóhelyeken és a kutatóintézeteknél, bár arányuk 2005-höz képest valamelyest emelkedett. 2012-ben a vállalkozások alkalmazottainak 9%-a volt doktor, míg a másik két alszektorban hozzávetőlegesen minden második kutató. Száz kutatóra 31 fő segédszemélyzet jutott a vállalati kutatóhelyeken, ez az arány az elmúlt években csekély mértékben emelkedett. E mutató a felsőoktatási kutatóhelyeken jóval alacsonyabb (20 fő), a kutatóintézeteknél lényegesen magasabb (37 fő).

A vállalkozások K+F-teljesítménymutatói

A kutatás, fejlesztés eredményességét és az erre fordított kiadások felhasználásának hatékonyságát többféle mutatóval is méri, de az egyes indikátorok nem egyformán jellemzik a három alszektor teljesítményét. Az egyik leggyakrabban használt mutató a **publikációk száma**, ami elsősorban a felsőoktatási, akadémiai szférában fontos a tudományos teljesítmény mérésére, a vállalati K+F-tevékenységben ennek a szerepe többnyire másodlagos, hiszen az üzleti szervezetek kevésbé érdekeltek tudományos

közlemények publikálásában. Éppen ezért a piaci előnyökre váltható szabadalmak száma, illetve innovációk alkalmazása az előbbinél pontosabb mutatói a vállalatközi kutatóhelyek teljesítményének.

2012-ben száz kutatóra mindössze 3,5 idegen nyelvű és 4,8 magyar nyelvű cikk jutott. Az egy kutatóra jutó magyar nyelvű cikkek száma jelentősen, az idegen nyelvű cikkek száma kisebb mértékben csökkent 2005 és 2012 között.

5.3 tábla

Összefoglaló adatok a vállalatközi kutatóhelyekről

Megnevezés	2005	2011	2012
Összes ráfordítás, milliárd forint	89,7	210,1	238,7
Ebből: beruházás aránya, %	22,5	12,1	15,1
Kutatóhelyek száma	749	1 432	1 583
K+F-alkalmazottak száma, tényleges létszám	9 394	20 826	23 298
Kutatók száma, tényleges létszám	6 108	13 649	14 742
Nők aránya a kutatók között, %	22,6	21,2	19,2
Alap kutatások aránya az összes projektköltség között, %	2,8	3,1	4,0
Száz kutatóra jutó idegen nyelvű cikkek száma ^{a)}	6,8	4,5	4,1
Száz kutatóra jutó magyar nyelvű cikkek száma ^{b)}	14,1	7,5	4,8

^{a)} Az akadémiai aktákban megjelent cikkekkel együtt.

^{b)} A teljes munkaidőjű dolgozókra átszámított létszám alapján.

A nemzeti úton tett **szabadalmi bejelentések száma** 2012-ben kissé újra emelkedett, bár az elmúlt évtized első felében tapasztalt visszaeséshez⁵⁾ képest

ez nem jelentős. Összesen 748 nemzeti úton tett bejelentés érkezett, 7%-kal több mint az előző évben, 92%-uk hazai bejelentés volt. A legtöbb bejelentés a gépelemek, a műszerek és a gyógyszeripar, illetve a biotechnológia területén történt. A használati mintaoltalmi bejelentések száma 261 volt, valamivel kevesebb, mint az előző évben.

MEZŐGAZDASÁG

2013-ban a nyári kánikula és aszály ellenére a talaj képes volt annyit raktározni az év elején lehullott nagy mennyiségű csapadékból, ami lehetővé tette a **növényi kultúrák** többségénél az előző évinél bőségesebb termést. Magyarországon az átlaghőmérséklet emelkedése követi a globális tendenciákat, ám a nyári hónapok átlaga annál nagyobb mértékben nő.⁶⁾ 1901 óta a 2013-as nyár volt a tizedik legmelegebb, 1,5°C-kal melegebb az átlagosnál. A csapadékviszonyok is jelentősen eltértek az átlagostól: 110 éve nem esett ilyen nagy mennyiségű csapadék az első három hónapban, országrésztől függően 180–340 mm. A legkevésbé csapadékos délkeleti területeken több mint 90 milliméterrel, a legcsapadékosabb helyeken pedig több mint 200 milliméterrel haladta meg a sokévi átlagot. Országosan 155 ezer hektárt öntött el a belvív, ebből 71 ezer hektár vetés-szántó volt.

KLÍMAVÁLTOZÁS ÉS MEZŐGAZDASÁG⁷⁾

Az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete (FAO) évtizedek óta foglalkozik a klímaváltozás, mezőgazdaság, élelmiszer-biztonság összefüggéseivel. A klímaváltozás az átlaghőmérséklet emelkedése mellett leginkább az időjárási szélsőségek gyakoriságának és intenzitásának a növekedésén keresztül határozható meg.

Magyarországon az eddig is gyakori időjárási szélsőségek – aszály, árvíz, belvív, fagykár – előfordulási gyakorisága tovább nő, veszélyeztetve a terméshozamot. A víztározók, halastavak létesítése a szélsőségek kiegyenlítésén túl a szűkülő vízi élőhelyeket is pótolhatja. A vízkészletek szűkössége az öntözést biztosan, de az ivóvízellátást is veszélyeztetheti. Szükség lehet a növénytermesztési szerkezet bizonyos módosítására, a szárazságtűrő fajták előnyben részesítésére. Fel kell készülni a kártevők, a kórokozók és a gyomok nagyobb tömegű és agresszívebb megjelenésére. A trágyakezelés, hígtrágya- és biogáz-hasznosítás jelentősége is megnő.

⁵⁾ A Magyar Szabadalmi Hivatal Európai Szabadalmi Egyezményhez (EPC) való 2003. évi csatlakozásával – ami alapján Magyarországra kiterjedően is igényelhető európai szabadalom és a Magyar Szabadalmi Hivatalnál is benyújtható európai bejelentés – a 2000-es évek első kétharmadában a Magyar Szabadalmi Hivatalhoz beérkező szabadalmi bejelentések száma nagymértékben csökkent. Ezt a visszaesést feltehetően erősítette a válság hatása is. Az egyezményhez való csatlakozást megelőzően a nagyszámú szabadalmi bejelentés a magyar piacokon megjelenő külföldi vállalkozásoktól származott, amelyek nemzetközi egyezmény hiányában a Magyar Szabadalmi Hivatalban is bejelentéseket tettek.

⁶⁾ *Forrás:* Országos Meteorológiai Szolgálat honlapja: Magyarország: Éves és évszakos középhőmérsékletek változása, Letöltés dátuma: 2014. május 9.

Országos Meteorológiai Szolgálat honlapja: Hazai eredmények az éghajlati szélsőségek magyarországi változásairól, 2012. március 5. HVG honlap: Ez volt a tizedik legmelegebb nyár – megdőbbséget adó adatokkal, 2013. szeptember 5.

⁷⁾ *Forrás:* Harnos Zs.: A klímaváltozás és lehetséges hatásai a világ mezőgazdaságára, Magyar Tudomány, 166. évf., 7. szám, 826–832. o. MTA Környezettudományi Elnöki Bizottságának állásfoglalása az éghajlatváltozásról és az ezzel összefüggő hazai feladatokról, Magyar Tudomány, 170. évf., 10. szám, 1258–1266. o.

A gabonafélék termésátlagai nőtt

Gabonából a 2012. évinél 1,8%-kal nagyobb területen (2809 ezer hektáron) 30%-kal több (13 millió 527 ezer tonna) termett. A **termésátlagok** nőtték, legnagyobb mértékben a kukoricáé (34%) és a búzáé (24%). A betakarított **termésmennyiség** alig csökkent a zab és a cukorrépa esetében, míg a burgonyáé 19%-kal visszaesett a betakarított terület hasonló arányú szűkülése mellett. A többi növényből többet takarítottak be 2013-ban: a legnagyobb területen termesztett kukoricából és búzából 41, illetve 25%-kal.

5.4 tábla

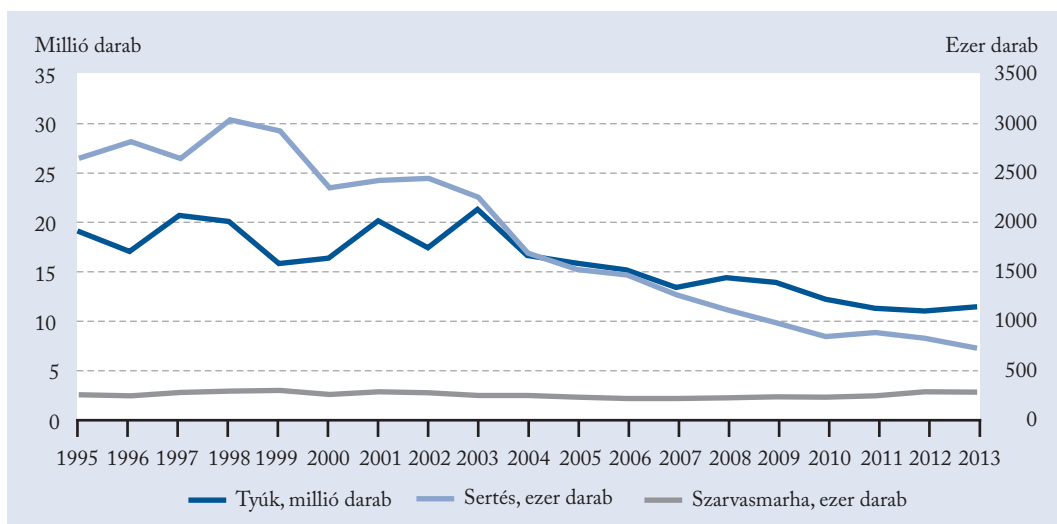
A fontosabb szántóföldi növények terméseredményei

Növény	Termésmennyiség, ezer tonna		Termésátlag, kg/hektár	
	2013	2008–2012 átlagának százalékában	2013	2008–2012 átlagának százalékában
Búza	5 032	114,8	4 630	112,7
Kukorica	6 725	93,0	5 360	87,0
Napraforgó	1 470	115,1	2 480	107,8
Lucernaszéna	561	93,7	4 430	98,4
Árpa	1 071	..	4 068	..

HÁZTÁJI ÁLLATTARTÁS

A rendszerváltást megelőzően a kistermelő gazdaságok száma jelentősen meghaladta az 1 milliót. (1988-ban 1,4 millió). A mezőgazdasági terület 10%-án kisegítő és egyéni gazdaságok gazdálkodtak, amelyek a mezőgazdaság összes termelési értékének harmadát termelték meg. A mezőgazdaság termelési értékének fele származott az állattenyésztésből, az egyéni gazdaságokban azonban ennél több: 57%. A kistermelők gazdaságaiban 1988-ban 3,8 millió sertés, a teljes állomány közel fele nevelkedett. A társadalmat egyébként is jellemző munkacentrikusság, a melléktevékenységek szintere a vidéki népességben a háztáji volt, a magyar parasztok jelentős többletmunka árán többletjövedelemhez jutottak. Napjainkra a mezőgazdasági termelés biztonsága a növénytermelés túlsúlyba kerülése (59%) miatt csökkent. Az állattenyésztés visszaszorulásában alapvető szerepe volt a kistermelés megszűnésének, és annak, hogy a kialakuló háztáji gazdaságok állattartási kapacitása évről évre szűkült.

5.6. ábra

Az egyéni gazdaságokban tartott sertések, tyúkok és szarvasmarhák száma

Tovább gyarapodott a szarvasmarha-állomány

A 2013. decemberi összeírás adatai szerint az állatállomány a szarvasmarhák (1,6%), a juhok (4,4%) és a ludak (38,6%) esetében nőtt, a sertések (1,8%), a tyúkok (4,9%) és a pulykák (9,8%) esetében csökkent a 2012. évihez képest. A szarvasmarha-állomány hosszú ideje tartó csökkenése 2011-ben növekedésbe fordult, és 2013-ig összességében 13%-kal emelkedett a számuk. Az egyéni gazdaságokban (ahol a szarvasmarhák több mint harmadát tenyésztették 2013-ban) az állomány 2010 vége óta 21, míg a gazdasági szervezeteknél 9%-kal bővült.

Az ezredfordulón még 5 milliós sertésállomány csökkenése továbbra is tart. Az állományfogyás, akárcsak a tyúkok esetében, az egyéni gazdaságokban volt erőteljesebb. Míg az ezredfordulón a sertésállomány fele nevelkedett egyéni gazdaságokban, addig ma már csak negyede. Csökkent az egyéni gazdaságokban tartott tyúkállomány részesedése is, 53-ról 40%-ra.

5.5 tábla

Decemberi állatállomány

(ezer)						
Állatfaj	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Szarvasmarha	805	708	682	697	760	772
Sertés	4 834	3 853	3 169	3 044	2 989	2 935
Juh	1 129	1 405	1 181	1 120	1 185	1 238
Baromfi	37 016	41 076	42 213	41 470	38 189	37 189
Ebből tyúk	30 716	31 902	31 848	32 860	30 075	28 596

A gazdasági szervezetek és az egyéni gazdaságok száma is csökkent

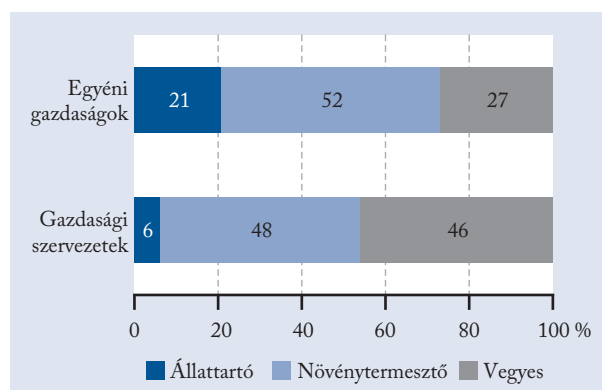
A KSH 2013. június 1-jei eszmei időponttal hajtotta végre a 2013. évi Gazdaságszerkezeti összeírást (GSZÖ), ami a gazdasági szervezetek tekintetében teljes körű, míg az egyéni gazdaságok tekintetében reprezentatív volt. 2013-ban – előzetes adatok szerint – **8442 gazdasági szervezet**, valamint mintegy **485 ezer egyéni gazdaság** folytatott mezőgazdasági tevékenységet az országban. A szervezetek száma 2, míg az egyéni gazdaságoké 15%-kal csökkent az előző, 2010. évi összeírás óta. Az előbbieket **átlagos mezőgazdasági területe** 308, az utóbbiaké 5,4 hektár volt.

A gazdasági szervezetek közül a 20–50 hektár területen, az egyéni gazdaságok között az 1 hektárnál kisebb területen gazdálkodók vannak a legtöbben.

A 300 hektárt meghaladó gazdaságok adják az összes szervezet negyedét, viszont a szervezetekhez tartozó föld 84%-át művelik. Az egyéni gazdaságok összes mezőgazdasági területének 76%-át a 10–300 hektár méretűek (a gazdaságok 10%-a) használták.

5.7. ábra

A gazdaságok számának megoszlása termelési típus szerint, 2013

Alacsony iskolai végzettség a mezőgazdasággal foglalkozók körében

A gazdasági szervezetek több mint 78 ezer állandó, valamint közel 38 ezer időszakos **alkalmazottat** foglalkoztattak. Utóbbiak száma 2010 óta 36%-kal nőtt. Az egyéni gazdaságok közel 12 ezer állandó és közel 86 ezer időszakos alkalmazottat foglalkoztattak, ami jelentős bővülést jelent 2010-hez képest. Emellett az egyéni gazdaságokban mintegy 987 ezer családtag végzett több-kevesebb nem fizetett mezőgazdasági tevékenységet, ez 317,3 ezer fő teljes munkaidős dolgozó munkájának felel meg. A gazdálkodók 31%-a 65 év feletti, a 35 év alattiak aránya 6,1%. 2013-ban a gazdálkodók közel 3%-a rendelkezett felsőfokú, több mint 7%-a középfokú **végzettséggel**, azonban a döntő többség (közel négyötödük) továbbra is alapvetően gyakorlati tapasztalatára támaszkodik.

A mezőgazdasági épületek állományát hazánkban legutóbb 2000-ben mérték fel. Azóta a gazdaságok számának csökkenésével párhuzamosan visszaesett az **épületek, építmények** száma is, átlagos kapacitásuk azonban jelentősen nőtt. Az ágazat gépesítése is ehhez hasonlóan alakult, a legtöbb géptípus száma csökkent, azonban átlagos és teljes kapacitásuk számottevően meghaladja a 2005. évit.

A GDP növekedésében jelentős szerepe volt a mezőgazdaságnak

A bruttó hazai termék 2013. évi 1,1%-os növekedéséhez az ipar és az építőipar javuló teljesítménye mellett a mezőgazdaság is jelentősen hozzájárult. A mezőgazdaság **bruttó hozzáadott értéke** 2013-ban előző évi áron 33, folyó áron 7%-kal emelkedett, a **munkaerő-felhasználás** azonban 1%-kal elmaradt az előző évitől. A termelési tényezők jövedelme 9, a vállalkozói jövedelem 13%-kal emelkedett, így a **munkaerő hatékonysága**, azaz a termelési tényezők munkaerőegységre jutó reáljövedelme 6%-kal emelkedett.

A **mezőgazdaság kibocsátásának** volumene 12, értéke – folyó alapon – 4%-kal nőtt a 2012. évihez viszonyítva, az árak 7%-os csökkenése mellett. A kibocsátás 59%-a növényi termékek, 34%-a állatok és állati termékek előállításából származott. Az ágazat eredményének növekedése alapvetően a növénytermesztési termékek volumenének több mint ötödével nagyobb emelkedéséből adódott. A termékcsoporthoz meghatározó gabonafélék volumene harmadával bővült, mivel a búza- és kukoricatermés az előző évinél sokkal kedvezőbben alakult. Nőtt a gyümölcsfélék (29%), az ipari növények (14%), a kertészeti termékek (9%), a takarmánynövények (8%) kibocsátása is, a burgonyaé azonban ötödével csökkent. Ez utóbbi jelentősen (57%) drágult, miközben a kertészeti termékek csak 8%-kal. Jelentősen csökkent viszont az ipari és takarmánynövények (20%), a gabonafélék (19%) ára, míg a gyümölcsféléké a jelentős volumennövekedés ellenére is csak 8%-kal lett kevesebb az előző évinél. Az állattenyésztés termelési volumene 3%-kal csökkent az előző évihez képest az árak 3%-os növekedése mellett. Egyik főbb állatfaj termelése sem érte el a 2012. évi szintet, az állati termékek közül a tej visszaesett, a tojás szinten maradt.

Három év növekedés után csökkentek a termelői árak

A mezőgazdasági termékek **termelőiár-szintje** a 2010–2012. évi emelkedés után 2013-ban 7,8%-kal csökkent az előző évhez viszonyítva. A növénytermesztési és kertészeti termékek árszintje a 2010. évi 28%-os emelkedés után egyre kisebb mértékben emelkedett, majd 2013-ban 14%-kal csökkent. Az árcsökkenést alapvetően a legnagyobb súlyú gabona és az ipari növények 20%-os áresése határozta

meg. A zöldségek és a virágok kevésbé – 9, illetve 4%-kal –, a burgonya viszont jelentősen (64%-kal) drágult.

Az élő állatok és állati termékek árai 2010 óta folyamatosan emelkedtek, ez a trend 2013-ban sem változott, az árak 3,4%-kal magasabbak voltak az előző évinél. A vágómarha termelői ára ugyan ötödével esett, ám a nagyobb részesedésű vágóbaromfi (6%) és vágósertés (2,5%) áremelkedése ezt ellensúlyozta. Az állati termékek közül a tyúktojás ára 11%-kal csökkent, a tej 12%-kal emelkedett.

A **mezőgazdasági termékek felvásárlása** 2013-ban 7%-kal nőtt. Az élő állatok és állati termékek értékesítésének 2%-os csökkenése mellett a növénytermesztési és kertészeti termékeké 17%-kal emelkedett. Kevesebb zöldséget vásároltak fel (4%-kal), ugyanakkor az ipari növényekből negyedével, a gyümölcsökből 23, a legnagyobb részesedésű gabonafélékből pedig 17%-kal többet.

A **mezőgazdasági ráfordítások árszínvonala** az előző évinél (6,8%) kisebb mértékben, 2,1%-kal nőtt, a termelői árak azonban 7,8%-kal csökkentek. Viszonyuk változó, hányadosuk alapján hol előbbi, hol utóbbi nőtt gyorsabban az elmúlt években. A folyó termelőfelhasználás árszínvonala 2,2, a mezőgazdasági beruházásoké 1,6%-kal emelkedett. Az előbbin belül a legnagyobb mértékben a nagy részesedésű takarmányok ára emelkedett (5,3%), az energia és a műtrágyák ára azonban csökkent (2,3, illetve 4,1%-kal).

A külkereskedelmi aktívum négytizedét az agrárium szolgáltatja

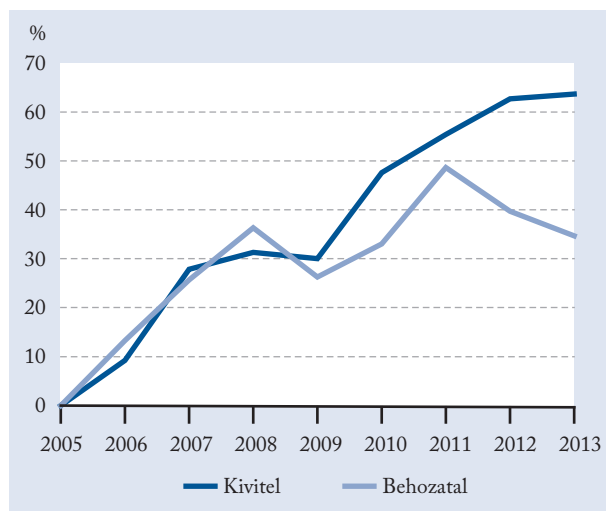
Az élelmiszer, italok és dohányárak **külkereskedelmi forgalmának** többsége – a 2009-es megtorpanás kivételével – 2006 óta nő. Értéke 2013-ban 2783 millió euró volt, a teljes külkereskedelmi aktívum négytizedét tette ki. Az árucsoport exportvolumene az előző évek erőteljesebb növekedése után 2013-ban 1%-kal emelkedett. Az importvolumen az utóbbi három évben szűkült, 2013-ban 1,5%-kal.

A mezőgazdasági termények közül a gabona és készítményei találnak a legkönnyebben vevőre külföldön, exportjuk 2013-ban 1545 millió eurót tett ki, közel kilencetizede uniós országba irányult. A legnagyobb vásárlóink Olaszország (20%), Románia (17%), Ausztria (11%), Németország (10%), valamint Hollandia és Szlovénia (6–6%) voltak. A hús és húskészítmények piaca kevésbé koncentráldik az EU-ra, 1151 millió eurós exportunknak csak

háromnegyedét vásárolják uniós országok. A legnagyobb vásárlóink Németország (14%), Románia (11%), Ausztria (10%), Oroszország (8%) és Olaszország (7%). A 890 millió eurót kitevő zöldség- és gyümölcsexportunk negyede német fogyasztókhoz került, de sokat szállítunk Ausztriába (7%), Lengyelországba (7%), Romániába és Franciaországba (6–6%), valamint az Egyesült Királyságba (5%) is.

5.8. ábra

A kivitel és a behozatal volumenváltozása az élelmiszerek, italok és dohány árucsoportban (2005. évhez képest)

Agrárjellegű importunk legnagyobb tételei a hús és húskészítmények (14%), a zöldség és gyümölcsfélék (14%), és az állati takarmányok (11%) csoportjába tartozó cikkek. Kivitelünkben az előző évhez képest a legnagyobb növekedés a dohány és dohányáruból (42%), állati takarmányból (21%) és italokból (20%) volt. A behozatalunk zöldség és gyümölcsfélékből nőtt leginkább (12%-kal), cukorból, cukorkészítményből és mézből azonban harmadával visszaesett.

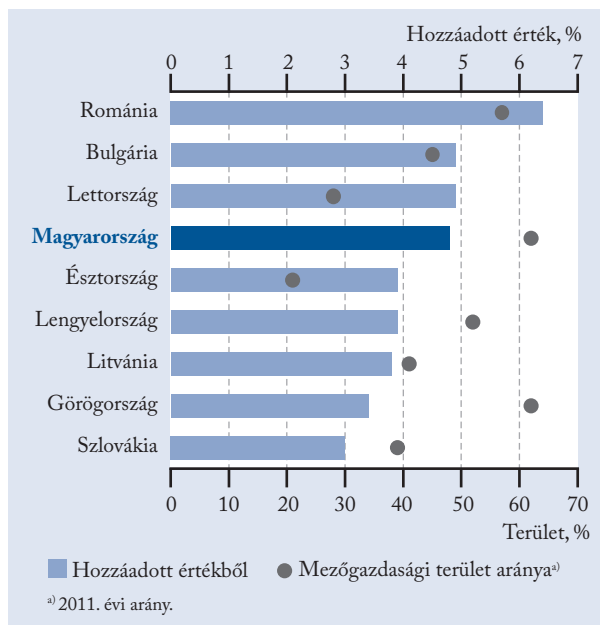
Magyarország az unió nyolcadik legnagyobb gabona és hetedik legnagyobb ipari növény termesztője⁸⁾

Magyarország földrajzi és éghajlati adottságai kedveznek a mezőgazdasági termelésnek. Mezőgazdasági területünk 57%-os aránya magasnak számít az unióban, 2011-ben az Egyesült Királyság és Románia (69–69%), Írország (65%) és Dánia (62%) után következett.

⁸⁾ Az EU mezőgazdasági számlarendszer első előzetes adatai alapján.

5.9. ábra

Néhány kiemelt uniós ország* mezőgazdaságának részesedése a hozzáadott értékből és a területből, 2013

* Az országokat mezőgazdaságuk hozzáadott értékből való jelentős részesedésük alapján választottuk ki.

Magyarország az unió mezőgazdasági kibocsátásának a 2%-át állította elő 2013-ban az első előzetes adatok szerint, míg az öt legnagyobb termelő – Franciaország, Németország, Olaszország, Spanyolország és az Egyesült Királyság – együtt a 61%-át. Az országok többségében a magyarországihoz hasonlóan a növénytermesztés aránya nagyobb a termelésben. Romániában a kibocsátás 68%-át adta, szemben a hagyományosan állattenyésztő Írországgal, ahol csak 24%-át. A növényi termékek kibocsátásához 2,2, az állatok és állati termékekéhez 1,6%-kal járult hozzá hazánk. Gabonából a kibocsátás 4,1, az ipari növényekből 4,6%-a származik Magyarországról, ezzel a nyolcadik, illetve hetedik legnagyobb kibocsátója ezeknek a növényeknek.

Hazánkban a foglalkoztatottak az uniós átlagnál (5,2%) nagyobb hányada (7,4%) dolgozott a mezőgazdaságban 2013-ban. Az országok közötti szórás e tekintetben igen jelentős: a legtöbben Romániában (31%) és Bulgáriában (19%), a legkevesebben Luxemburgban és az Egyesült Királyságban (1–1%) dolgoznak az agráriumban.

IPAR⁹⁾

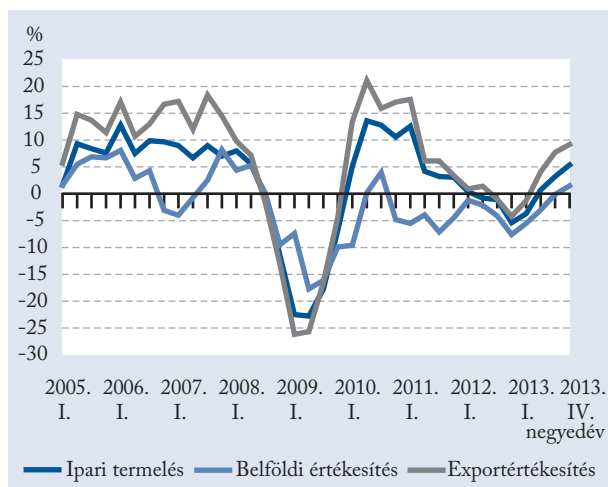
A magyar gazdasági folyamatokat alapvetően befolyásolja az ipari szektor alakulása. A bruttó hozzáadott érték 26%-a keletkezett az iparban 2013-ban, ami uniós összehasonlításban igen magasnak számít. Az ipart az elmúlt közel 10 évben exportorientáció jellemezte, ez az utóbbi években erősödött. A szunnyadó belső fogyasztás és a külpiacra termelő cégek kapacitásbővítései, fejlesztései következtében a szűkebb nemzetközi gazdasági környezetünk folyamatai még nagyobb hatással vannak hazánk ipari kibocsátására. A külföldi tőkéből megvalósuló ipari beruházások – és az így kialakuló, határon átvelő tulajdonosi kapcsolatok – révén számos ipari ágazat nagymértékben integrálódik az uniós gazdaságba, ennek következtében termelésüket alapvetően a külső kereslet alakulása határozza meg.

Az ipar húzóágazata ismét a feldolgozóipar

Az elmúlt közel 10 évben az ipari termelés alakulását nagyban meghatározta az uniós konjunktúra alakulása. 2009-ben és 2012-ben is a külső kereslet miatt csökkent a kibocsátás: előbbi esetében a gazdasági válság, utóbbiban pedig az uniós recesszió játszott nagy szerepet. 2013-ban a **bruttó ipari kibocsátás** (folyó áron 24,8 ezer milliárd forint) volumene 1,4%-kal haladta meg az egy évvel korábbit. A növekedés elsősorban a járműgyártásra alapozó – és a

5.10. ábra

Az ipar termelési és értékesítési volumenének változása
(változás az előző év azonos negyedéhez képest)

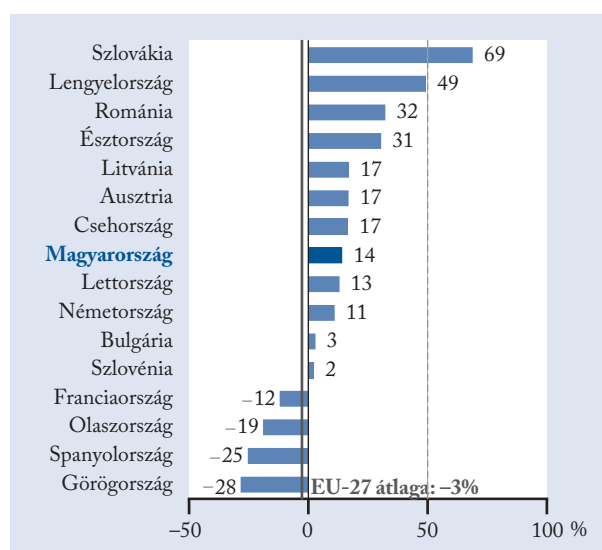
⁹⁾ Víz- és hulladékgazdálkodás nélkül.

teljes értékesítés közel hattizedét lefedő – exportértékesítés 4,9%-os növekedésének a következménye. Ugyanakkor – részben a stagnáló belső fogyasztás miatt – a belföldi eladások 1,8%-kal mérséklődtek.

Az exportra gyártott áruk legfontosabb piacán, az **Európai Unióban** az ipari termelés volumene – a munkanaphatással kiigazított index szerint – 2013-ban 0,5%-kal mérséklődött az előző évi alacsony bázishoz képest. (2012-ben 2,2%-os volt a csökkenés.) A legtöbb tagországban csökkent, – az unió legnagyobb gazdaságában – Németországban stagnált, a Visegrádi Négyek országaiban ugyanakkor bővült az ipar kibocsátása. 2013-ban az uniós tagországok együttes termelése 2,5%-kal maradt el a 2005. évitől.

5.11. ábra

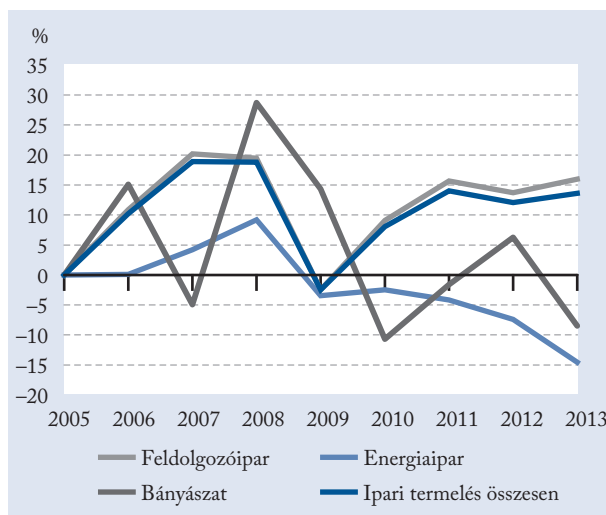
Néhány uniós ország ipari termelésének volumenváltozása, 2013*
(2005. évhez képest)

*Munkanaphatással kiigazított adatok szerint, víz- és hulladékgazdálkodás nélkül.

A hazai **ipar nemzetgazdasági ágait** (bányászat, feldolgozóipar, energiaipar) eltérő tendenciák jellemzik. A krízis óta eltelt időszakban a feldolgozóipart alapvetően a növekedés, az energiaipart pedig csökkenés jellemzi. Ennek is köszönhetően a **feldolgozóipar** iparon belüli részaránya évről évre emelkedik, 2013-ban 94% volt. A feldolgozóipari termelés volumene a 2012. évi 1,7%-os csökkenés után 2,0%-kal emelkedett, 2005-höz képest pedig 16%-kal volt magasabb. A feldolgozóipari termelésnövekedés ellenére a legtöbb alágban csökkent a kibocsátás.

5.12. ábra
Az ipari termelés volumenváltozása
a nemzetgazdasági ágak szerint
(2005. évhez képest)

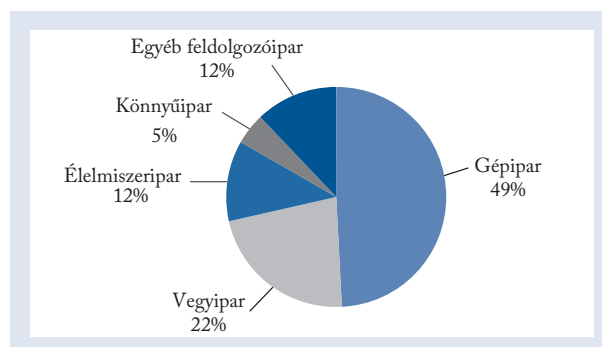
A feldolgozóipar esetében magas az exportki-tettségek, 2013-ban az értékesítés háromnegyed része külföldön realizálódott. A feldolgozóipari **export-értékesítés** volumene – a 2012. évi 0,4%-os mér-séklődés után – 2013-ban 3,7%-kal nőtt, 2005-höz képest pedig – a gazdasági válság okozta visszaesés ellenére is – közel kétötödével emelkedett. Ez-zel szemben a **belföldi értékesítés** évek óta csök-ken: 2013-ban 1,7%-kal maradt el az előző évitől, 2005-höz viszonyítva pedig ötödével esett vissza.

Az ipari növekedés „motorja” a járműgyártás

2013-ban a feldolgozóipari termelés közel felét, va-lamint az exportértékesítés több mint hattizedét a **gépipar** adta. Az ágazatcsoport erősen exportori-entált, mivel – a korábbi évekhez hasonlóan – az értékesítés több mint 90%-át a külföldi eladások

jelentették. A gépipari termelés 2013-ban 4,6%-kal emelkedett az egy évvel korábbi szinthez képest, ezen belül viszont az egyes alágak teljesítményének alakulása eltérő volt.

5.13. ábra
A feldolgozóipari termelés megoszlása az egyes
ágazatcsoportok között, 2013

A külfölditőke-befektetésekből megvalósult nagy-beruházások következtében a **járműgyártás** tér-nyerése kiemelkedő volt az utóbbi években. Az újonnan létrejött termelés viszont tovább fokozta az exportorientáltságot. 2005 óta az alág – a válság mélypontját jelentő 2009-et leszámítva – mindegyik évben jobban teljesített a feldolgozóipari átlagnál. A járműgyártás termelése 2013-ban 19%-kal ha-ladta meg az egy évvel korábbit és 70%-kal a 2005. évit. A 2013. évi dinamikus növekedéshez mindkét értékesítési irány bővülése hozzájárult: a belföldi 21, az exporté 18%-kal nőtt egy év alatt. (A válság kitörését követő években a belföldi értékesítés – egy év kivételével – csökkent.) A járműgyártás értéke-sítésének több mint kilenctizede külföldre irányult. Az alág dinamikus növekedése elsősorban a közúti gépjárművek gyártásának köszönhető, melynek ter-melése 2013-ban 23%-kal bővült.

A MAGYAR AUTÓBUSZGYÁRTÁS SZÁMOKBAN

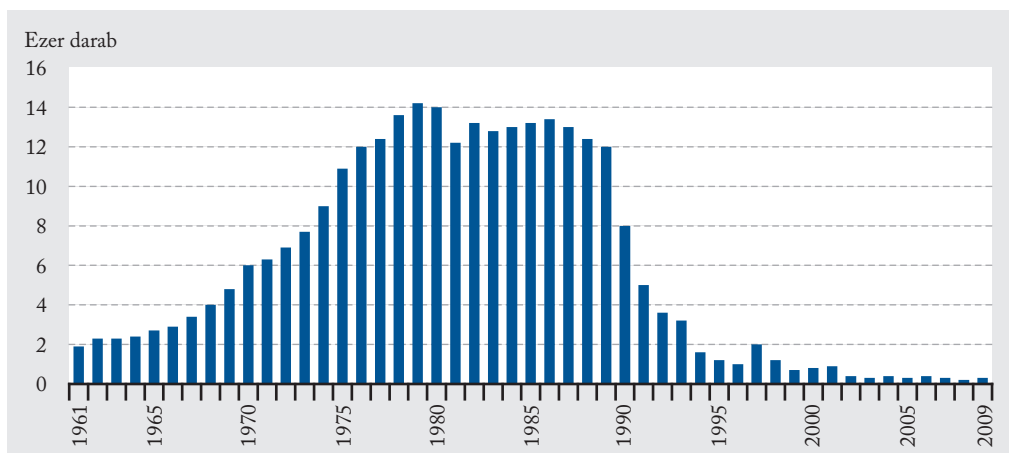
Korábban a nemzetközi buszgyártás és -fejlesztés terén meghatározó szereplőnek számító Magyarorszá-gon az utóbbi tíz évben a töredékére esett vissza a buszgyártás.

Hazánkban az autóbuszok gyártása az 1960-as évektől kezdett fejlődni, a termelés az 1980-as évek elején érte el a tetőpontját. A legtöbb busz hazánkban 1979-ben készült el, amikor 14 230 darabot gyár-tottak. Az 1980-as évek nagyobb részében évi 13 ezer darab körül mozgott a legyártott buszok száma. A legnagyobb gyártónak az Ikarus számított, és a külföldre értékesített buszok többsége a volt KGST tagállamaiba került. A rendszerváltást követően – az exportpiacok nagymértékű elvesztésével – évről évre csökkent a termelés, 2005 óta már nem éri el az 500-at az újonnan elkészült buszok száma. (2009-ben 261 darab buszt gyártottak Magyarországon.) Az ezredfordulót követően a korábban a hazai busz-gyártás egyik központjának számító Székesfehérváron jelentősen csökkent, majd 2007 folyamán végleg befejeződött a gyártás. 2013 végére a – főként észak-amerikai piacra termelő – kaposvári üzemben is beszüntették a termelést.

Az autóbuszipar visszaszorulásával a hazai autóbusz-állomány 2005 óta jelentősen átalakult. A géppark pótlása, bővítése mindinkább külföldi beszerzésből valósul meg: a Mercedes, a MAN, a Volvo és az Iveco térnyerése mellett az Ikarus folyamatosan veszít hazai többségéből. 2012-ben 17,3 ezer darab autóbusz volt forgalomban a hazai utakon, ezek átlagos kora folyamatosan emelkedik: 2010-ben 13,4, 2011-ben 13,9, 2012-ben 14,5 év volt. Az autóbuszpark döntően (98%) dízelüzemű. Az autóbuszok első magyarországi forgalomba helyezéseinek száma évről évre csökken, 2012-ben már csak 572 volt, ez az előző évi 88, a 2010. évi 87%-a. Az összes először forgalomba helyezett autóbusz 36%-a Mercedes (123 darab) és Volvo (82 darab) típusú volt.

5.14. ábra

Autóbuszgyártás

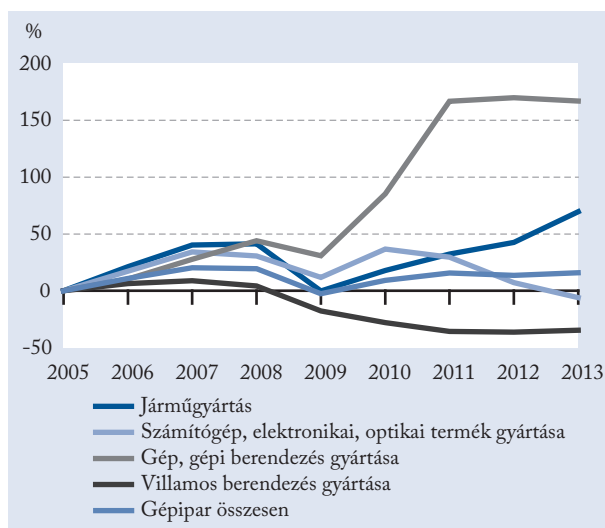
A járműgyártással ellentétben a termelés a másik nagy gépipari ágban, a **számítógép, elektronikai, optikai termék gyártásában** már harmadik éve csökken. Az ág kibocsátása 2013-ban az egy évvel korábbihoz képest 12, a 2005. évi szinthez képest pedig 5,9%-kal esett vissza. Ennek következtében az ág feldolgozóiparon belüli részesedése a 2005. évi 22-ről 2013-ra 12%-ra csökkent. A kisebb súlyú belföldi értékesítés 2005 óta több mint 60%-kal esett vissza. Az exportértékesítés 2012-ig meghaladta a 2005. évi, 2013-ban azonban már nem érte el azt. Az elektronikai ipar kibocsátásának csökkenése jelentős részben a termelés beszüntetése vagy más országba történő áthelyezése miatt következett be, az előbbi kereslethiánnyal, az utóbbi költségracionalizálással magyarázható.

A 2005. évi szinthez képest a közepes súlyú **gép, gépi berendezés gyártásában** emelkedett a legnagyobb mértékben (167%) a termelés volumene. (2010 és 2011-ben egyaránt 40% felett bővült a kibocsátás.) A nagy ütemű növekedés elsősorban a járműgyártás beszállítói körének bővülésére, valamint új technológiák bevezetésére vezethető vissza. Az utóbbi két évben azonban megállt az ág nö-

vekedése: a 2012. évi 1,2%-os emelkedés után 2013-ban már 1,1%-kal csökkent a termelés. A feldolgozóiparon belül 4,2%-os részesedésű villamos berendezés gyártásában a kibocsátás 2013-ban 2,7%-kal emelkedett a megelőző évihez képest.

5.15. ábra

A gépipari termelés volumenváltozása (2005. évhez képest)

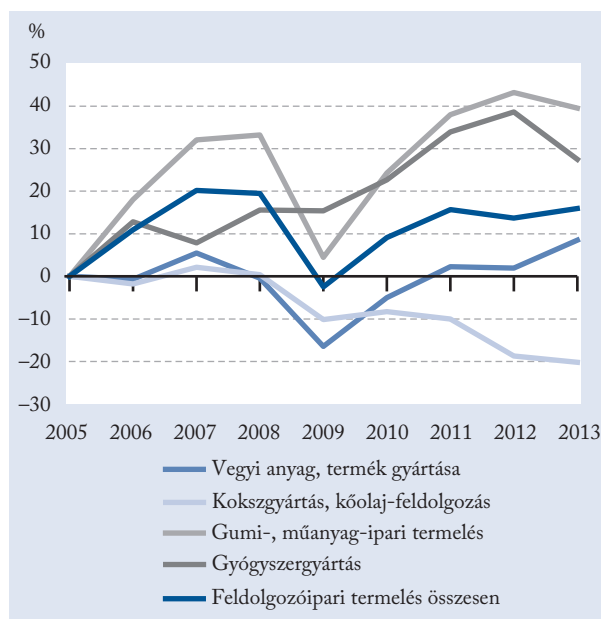

A csökkenő export visszafogta a gyógyszeripari termelést

A második legnagyobb ágazatcsoportban, a **vegyiparban** a termelés 2012-ben 2,6, 2013-ban 0,9%-kal csökkent. Az utolsó két évi mérséklődés ellenére a kibocsátás 2013-ban 4,1%-kal meghaladta a 2005. évi szintet, így a vegyipar feldolgozóiparon belüli részesedése is növekedett, 2013-ban több mint 22% volt.

5.16. ábra

A vegyipari alágak termelési volumenváltozása (2005. évhez képest)

A legnagyobb vegyipari alág, a **kokszgyártás, kőolaj-feldolgozás termelése** 2013-ban 1,8%-kal elmaradt az egy évvel korábbitól. Az értékesítésből közel 70%-kal részesedő belföldi eladások 2,4%-kal csökkentek, ezen belül – az üzemanyag-fogyasztás 2,0%-os emelkedése mellett¹⁰⁾ – a kőolaj-feldolgozásé 0,5%-kal bővült. A vegyiparon belül egyedül ebben az alágban esett vissza (20%) a termelés volumene a 2005-höz képest. A **gyógyszergyártás** kibocsátása 2013-ban 8,0%-kal csökkent az előző évhez képest. A korábbi években húzóerőnek bizonyuló külpiazi értékesítés 8,2%-kal csökkent, a belföldi értékesítés volumene ugyanakkor 5,0%-kal meghaladta az előző évit. Az ágazaton belül a gyógyszeralapanyag-gyártás 2013-ban közel ötödével, a gyógyszerkészítmény-gyártás pedig 7,8%-kal esett

vissza az egy évvel korábbihoz képest. A vegyipar másik két területe közül a vegyi anyag, termék gyártásában a termelés volumene – az exportértékesítés 11%-os növekedése következtében – 6,4%-kal bővült, a járműgyártás egyik fontos beszállítójának számító gumi- és műanyagipari termelésé viszont 2,6%-kal mérséklődött az előző évihez képest. A vegyiparon belül ez utóbbi ágazat érte el 2005-höz képest a legnagyobb termelésbővülést (40%), ami a jelentős nagyberuházások következménye.

Változatlanul a külpiazi kereslet erősíti az élelmiszeripart

A nemzetgazdaság szempontjából kiemelt jelentőségű, a feldolgozóipari termelés több mint egytizedét adó **élelmiszeripar** kibocsátása 2013-ban 0,3%-kal mérséklődött. Az alágban belül az élelmiszeripari termelés 0,8%-kal csökkent, miközben az italgyártás 2,5, a dohánytermék gyártása pedig 3,5%-kal emelkedett az előző évhez képest. Az elmúlt évek tendenciái következtében az élelmiszer-ipari értékesítés szerkezete megváltozott. A külpiazi értékesítés az elmúlt öt évben dinamikus – 2013-ban 5,7%-kal – bővült, ennek következtében az összes eladáson belüli aránya 2013-ra több mint a másfélszeresére, 40%-ra emelkedett 2005-höz képest. A kivitel elsősorban az EU-ba, ezen belül is Ausztriába, Németországba, Olaszországba, Romániába és Szlovákiába irányult. A korábban alapvetően a hazai fogyasztási igények kielégítésére termelő élelmiszeripar belföldi eladásai 2005 óta – 2012 kivételével – folyamatosan csökken (2013-ban 1,9%-kal). A háztartások egy főre jutó, átlagos havi fogyasztásának volumene élelmiszerekből, alkoholmentes italokból – az előzetes adatok szerint – 2013-ban stagnált, ami kedvezőtlenül hatott a hazai piacra irányuló termelésre.

Növekvő mértékű külföldi eladások a könnyűiparban

A **könnyűipari alágak** közül a **fa-, papír-, nyomdaipar** termelési volumene 2013-ban 0,3%-kal emelkedett, ami a 2010 óta bővülő exportértékesítés 1,1%-os növekedésének következménye. A belföldi eladás viszont lényegében stagnált (–0,2%). A legkisebb súlyú alágban, a **textil- és bőriparban** folytatódott a kibocsátás mérséklődése: a 2012. évi 3,5%-os csökkenést követően 2013-ban 1,3%-kal maradt el az egy évvel korábbitól. A belföldi

¹⁰⁾ Forrás: Magyar Ásványolaj Szövetség honlapja.

5.6. tábla

Az ipari termelés* ágazatok és alágak szerint, 2013

Alág	Részesezés az ipari kibocsátásból, %	A termelés volumene, %		Az export-értékesítés részaránya az alág értékesítéséből, %
		előző év=100,0	2005=100,0	
Bányászat (Bányászat, kőfejtés)	0,4	86,1	91,5	16,5
Feldolgozóipar	94,0	102,0	116,0	72,2
Élelmiszeripar (Élelmiszeripar, dohánytermék gyártása)	11,1	99,7	94,9	38,4
Textil- és bőripar (Textília, ruházat, bőr és bőrtermék gyártása)	1,4	98,7	80,1	83,7
Fa-, papír- és nyomdaipar (Falfeldolgozás, papírtermék gyártása, nyomdai tevékenység)	3,0	100,3	106,7	49,0
Kokszgyártás, kőolaj-feldolgozás	7,0	98,2	79,8	32,3
Vegyi anyag, termék gyártása	5,8	106,4	108,5	56,7
Gyógyszergyártás	3,2	92,0	127,5	85,5
Gumi-, műanyag- és építőanyag-ipar (Gumi-, műanyag és nemfém ásványi termék gyártása)	6,8	97,3	120,2	63,9
Kohászat, fémfeldolgozás (Fémalapanyag és fémfeldolgozási termék gyártása)	6,8	100,9	91,2	63,2
Számítógép, elektronikai, optikai termék gyártása	11,7	87,7	94,1	95,1
Villamos berendezés gyártása	3,9	102,7	65,3	85,4
Gép, gépi berendezés gyártása	7,6	98,9	267,0	87,3
Járműgyártás	23,0	119,0	169,0	93,4
Egyéb feldolgozóipar és javítás (Egyéb feldolgozóipar; ipari gép, berendezés üzembe helyezése, javítása)	2,5	102,0	173,9	56,4
Energiaipar (Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás)	5,6	92,3	85,5	11,3
Ipari termelés összesen (víz- és hulladékgazdálkodás nélkül)	100,0	101,4	113,4	57,8

*Az ipar összesen adata a teljes iparra, míg a többi adat a 4 fő feletti vállalkozásokra vonatkozik.

értékesítés visszaesését csak részben tudták ellensúlyozni a külföldi eladások, mely – főként a bőripari export miatt – 4,8%-kal bővült. Az elmúlt évek csökkenő tendenciája következtében a 2013. évi termelési volumen 20%-kal kisebb volt a 2005. évinél.

Az energiaipar és a bányászat kibocsátása egyaránt visszaesett

Az **energiaszektor** (villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás) teljesítménye 2013 folyamán tovább csökkent, 7,7%-kal maradt el az egy évvel korábbtól. A kibocsátást jelentősen visszafogta a villamosenergia-termelés 12%-os visszaesése. Az energiaipari termelés összességében 15%-kal volt alacsonyabb a 2005. évinél, melyben szerepet játszott a hazai gazdaság javuló energia-intenzitása.

A **bányászat** teljesítménye évek óta hullámzik, a 2011–2012. évi számottevő növekedése után 2013-ban csökkent a kibocsátás: az egy évvel korábbtól 14, a 2005. évitől pedig 8,5%-kal maradt el.

Javuló ipari termelékenység

Az **egy alkalmazásban állóra jutó ipari termelés** 2013-ban 0,8%-kal emelkedett az előző évhez képest. Míg a feldolgozóiparban 1,3%-kal nőtt a termelékenység, addig az energiaiparban 5,7, a bányászatban 11,2%-kal visszaesett az egy évvel korábbihoz viszonyítva. A termelékenység javulása a létszám¹¹⁾ 0,6%-os emelkedése mellett ment végbe. (A termelékenység az év első felében inkább csökkent, míg az év második felében növekedett.) A feldolgozóipari alágak közül a legnagyobb termelékenységjavulás (9,1%) a járműgyártásban következett be. A termelés és a létszám egyidejű csökkenése mellett ugyanakkor jelentősen romlott a termelékenység a gyógyszeriparban (10%) és a számítógép, elektronikai, optikai termékek gyártásában (6,2%).

A **létszám-kategóriák** alapján képzett vállalatcsoportok közül a legalább 250 főt foglalkoztató **nagyvállalatok** az éves ipari termelés több mint 70%-át adták. Termelésük 2013-ban 1,6%-kal nőtt az előző évhez képest, ami az exportértékesítés 3,2%-os

¹¹⁾ 5 fő és afeletti ipari vállalkozásoknál víz- és hulladékgazdálkodás nélkül.

növekedésének köszönhető. Belföldi értékesítésük volumene ugyanakkor 3,9%-kal csökkent. A **közepes méretű**, 50–249 főt foglalkoztató vállalkozások termelése 2,8%-kal nőtt, a mindkét értékesítési irányban bekövetkezett bővülés következtében. (A belföldi értékesítés 12,4, a kisebb súlyú exportértékesítésük 5,7%-kal nőtt egy év alatt.) A közép-vállalkozások összességében az ipari termelés közel ötödét adták. A termelés alig egytizedét adó **kisvállalkozások** (5–49 fő) kibocsátása ugyanakkor 3,2%-kal csökkent az előző évhez képest. Az elsősorban hazai piacra termelő vállalkozások belföldi értékesítése 13,8%-kal visszaesett, a kis részesedésű exportértékesítésük ugyanakkor 34,8%-kal nőtt az előző évhez viszonyítva.

Dél-Alföldön bővült leginkább az ipari termelés

Magyarország **régiói** közül 2013-ban az ipari termelés volumene három régióban nőtt az egy évvel korábbihoz képest. A legnagyobb bővülés – a járműgyártás kiemelkedő teljesítményének következtében – Dél-Alföldön volt (21,9%). Dél-Dunántúlon lényegében stagnált (+0,1%), háromban pedig 2,6 és 4,2% közötti mértékben csökkent a kibocsátás. 2005-höz képest a régiók többségében bővült az ipari termelés volumene, a legnagyobb mértékben (38%) Dél-Alföldön, egy járműipari nagyberuházás és a hozzá kapcsolódó beszállító ágazatok

termelésének beindulásával. Ezzel szemben Közép-Magyarországon lényegében stagnált, Közép-Dunántúlon pedig – az elektronikai ipar termelésleépítése miatt – csökkent a kibocsátás. Utóbbi régió termelésen belüli részaránya számottevően csökkent (a 2005. évi 27-ről 2013-ra 21%-ra), és ezzel elvesztette az első helyét a régiók rangsorában. Így 2013-ban a korábbi második Közép-Magyarországon – változatlan részesedés (24%) mellett – realizálódott a legnagyobb értékű termelés. 2005 és 2013 között a gazdasági fejlettséget tekintve a három legelmaradottabb régió (Dél-Alföld, Észak-Alföld, Észak-Magyarország) aránya az ipari kibocsátáson belül emelkedett, a legnagyobb mértékben (7%-ról 11%-ra) Dél-Alföldé.

Kismértékben emelkedtek az ipari termelői árak

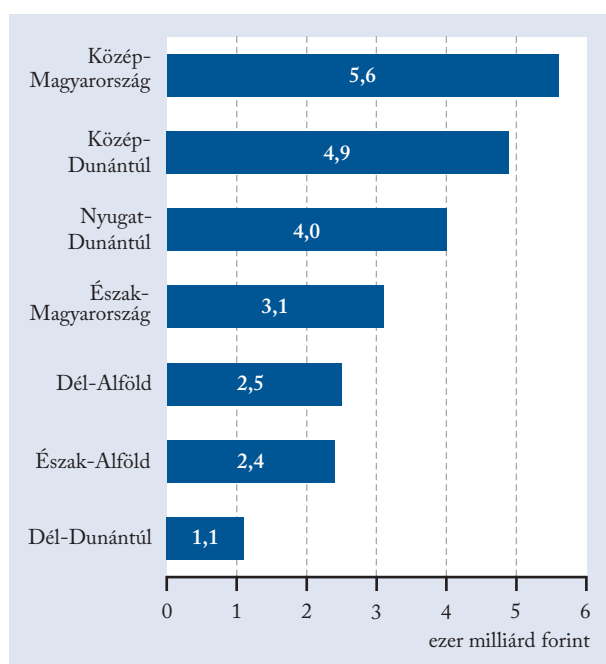
2013-ban az **ipari termelői árak** 0,7%-kal emelkedtek az egy évvel korábbihoz képest, mérsékeltebb ütemben, mint az azt megelőző három évben. A két értékesítési irányban az árak ellentétesen változtak: a belföldi értékesítés árszínvonala 0,5%-kal mérséklődött, a külpiazi értékesítésé viszont 1,5%-kal emelkedett az egy évvel korábbihoz képest.

Az **ipar hazai értékesítésén** belül a feldolgozóiparban az árak – a 2012. évi 5,2%-os emelkedés után – 2013-ban 1,1%-kal nőttek egy év alatt, míg az energiaiparban a 2012. évi 5,5%-os növekedést követően 2013-ban 3,0%-kal csökkentek, elsősorban a rezsicsökkentés hatására. A feldolgozóipari alágak döntő többségében az árak emelkedtek, legnagyobb mértékben (3,9%) a jelentős részesedésű élelmiszeriparban, ezen belül az élelmiszergyártásban 3,8%-kal. Három alágban csökkentek az árak, legnagyobb mértékben a kokszygyártás, kőolaj-feldolgozásban (4,3%).

Az **exportértékesítési árak** 2013. évi 1,5%-os növekedése elsősorban a feldolgozóiparban történt áremelkedés következménye, az energiaipar külpiazi értékesítési árai átlagosan 0,9%-kal csökkentek az egy évvel korábbihoz képest. A feldolgozóiparon belül az exportárak a gyógyszergyártásban – az exportértékesítés visszaesése mellett – emelkedtek a legnagyobb mértékben (9,5%). Az árak három alágban mérséklődtek, köztük a kokszygyártás, kőolaj-feldolgozásban (4,2%-kal). Az exportárakat befolyásoló forintárfolyam – az éves átlagárfolyam alapján – a dollárral szemben erősödött, az euróhoz viszonyítva gyengült.

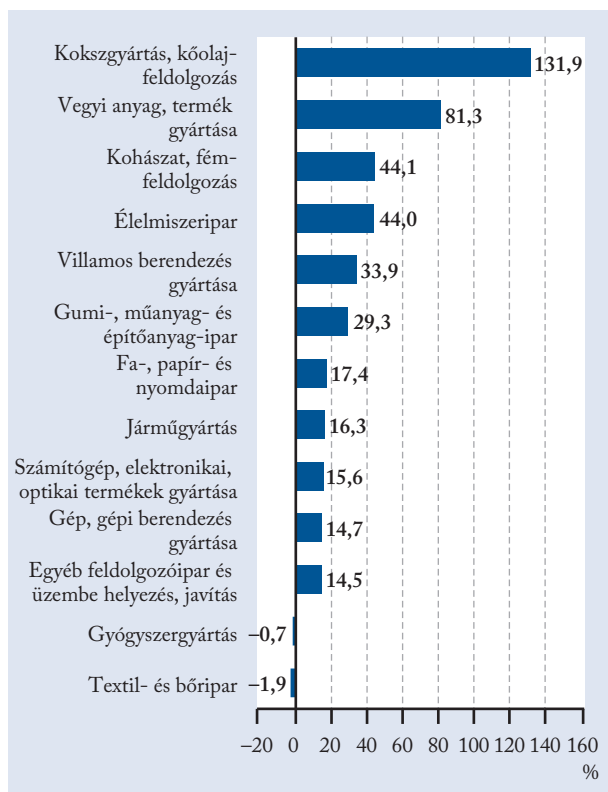
5.17. ábra

Ipari termelés régióként, 2013

5.18. ábra

A feldolgozóipari ágak belföldi értékesítésének árváltozása, 2013 (2005. évhez képest)

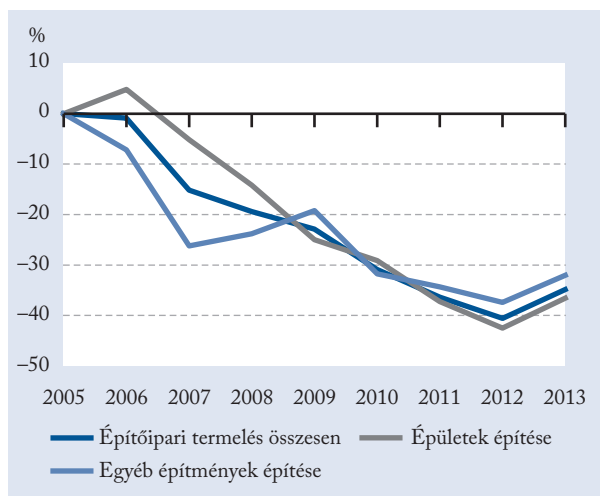
Az uniós termelői árak 2005 és 2012 között – a 2009. évi 3,6%-os csökkenést leszámítva – 2–6% közötti mértékben emelkedtek. Részben a globális árupiaci folyamatok miatt viszont 2013-ban az **Európai Unió** (EU-27) tagországainak átlagában az ipari termelői árak gyakorlatilag nem változtak (–0,1%). A tagállamok döntő többségében mérséklődött az árszínvonal. 2005-höz viszonyítva uniós szinten a termelői árak 2013-ra több mint 20%-kal emelkedtek.

ÉPÍTŐIPAR

A kimagasló teljesítményű 2005. év után az **építőipar termelése** évről évre csökkent, 2012-re összességében kétötödével esett vissza. Először az állami beruházások mérséklődése, majd 2009-től a lakásépítés erőteljes visszaesése rontotta az ágazat teljesítményét. 2013-ban – ugyan alacsony bázishoz képest, de – pozitív elmozdulás következett be az építőipari termelésben.

5.19. ábra

Az építőipari termelés volumenváltozása (2005. évhez képest)

Fordulópont az építőiparban

Az építőipar 2005 óta – enyhén csökkenő tendencia mellett – a nemzetgazdaság **bruttó hozzáadott értékének** mintegy 4–5%-át állítja elő, 2006 óta csökkenő volumene 2013-ban azonban 7,4%-os növekedésre váltott, ami a nemzetgazdasági ágak közül – a jó évet záró mezőgazdaság után – a második legnagyobb volt.

Az építőiparban **foglalkoztatottak** aránya sokáig annak ellenére meghaladta a bruttó hozzáadott értékből való részesedés szerinti arányt, hogy az ágazatban is jelenlévő, egyre modernebb technológiák egyre kevesebb munkaerőt igényeltek. 2013-ban az építőiparban 249 ezer főt foglalkoztattak, ami mintegy 1%-kal több az előző évinél, és 6%-a az összes foglalkoztatotti létszámnak. Az ágazat bruttó hozzáadott értékből és foglalkoztatásból való részesedése a válság utáni fellendülés nyomán kiegyenlítődni látszik. Ugyanakkor az építőiparban foglalkoztatottak átlagkeresetüket tekintve évek óta a legalacsonyabb keresetűek közé tartoznak.

Az építőiparban **működő vállalkozások** száma évek óta csökken, a rendelkezésre álló legfrissebb adat szerint 2011-ben számuk 64 ezer volt, 10 ezerrel kevesebb a 2005. évinél. 2013 végén az építőiparban 93 ezer **regisztrált** vállalkozás volt, mintegy 2 ezerrel kevesebb az egy évvel korábbinál. 2013-ban az építőipari főtevékenységet folytató új társas vállalkozások száma 0,9%-kal emelkedett az előző évihez képest, miközben 13,8%-kal kevesebb társas vállalkozás szűnt meg.

Az ágazat teljesítményét **keresleti oldalról** továbbra is elsősorban a hazai megrendelők, főként az állam, a vállalati és a háztartási szektor építési igényei határozzák meg. 2013-ban az ágazatban bekövetkezett élénkülés nagyrészt az állami beruházásokkal függött össze. Az állami keresletet a központi költségvetési és önkormányzati pénzeszközök befolyásolják, ami elsősorban beruházásokra, felújításokra, fenntartási munkákra terjed ki. A vállalati szektor megrendeléseit a korábbi évekhez hasonlóan a költségvetési és uniós támogatások, valamint a hitelezési konstrukciók segítik. A lakossági kereslet erősen összefügg a költségvetési támogatásokkal, a hitelezési feltételekkel, és kevésbé a lakossági megtakarításokkal.

Az ágazat a technika fejlődésével egyre inkább **specializálódik**, az építőipar ágazatai közül a speciális szaképítés aránya évek óta a legnagyobb. Ezzel összefüggésben alakult ki a főként generál- és alvállalkozók által bonyolított építkezések láncolata. Az ágazatban évek óta folytatódott a szervezeti szétaprózódás, azaz az uniós átlagtól eltérően magas a mikro-, a kisvállalkozók, valamint az egyéni vállalkozók száma. Termelési szempontból ez nem szükségszerű, ugyanakkor hosszú alvállalkozói láncok kialakulását eredményezi, ami a díjfizetés esetleges elmaradása esetén lánctartozást eredményez, megnehezítve ezzel mindegyik, de leginkább a lánc végén álló kisvállalkozók helyzetét.¹²⁾ Az építőipari termelés több mint négyötödét évek óta építőipari szervezetek, ezen belül mintegy kétharmadát az 50 fő alatti kisvállalkozások végzik.

Az **építőipar bruttó termelési értéke** 2013-ban 1794 milliárd forint volt, változatlan áron számolva 9,6%-kal meghaladta az egy évvel korábbi, rendkívül alacsony bázist. A termelés volumene már az első negyedévben nőtt (2,2%), a másodikban 10,8, a harmadikban 8,5, az utolsó negyedévben pedig 13,4%-os volt a bővülés.

A két **építményfőcsoport** volumennövekedése 2013-ban hasonlóan alakult: az épületek építése 10,4, az egyéb építmények építése 8,6%-kal emelkedett. Előbbi elsősorban az ipari épületek építésével függ össze, miközben a lakásépítések tovább csökkentek. Utóbbi esetében a fellendülés a közlekedési infrastruktúra fejlesztésén végzett munkákból adódott. A hazai építőipar ágazatainak tevékenységét

továbbra is jelentősen befolyásolja az – uniós viszonylatban magasnak számító – állami megrendelések aránya.

5.7 tábla

Az építőipari termelés értéke és volumenindexe az építőipar ágazataiban*, 2013

Ágazat	Termelési érték folyó áron, milliárd forint	Megoszlása, %	Volumenindex, %	
			előző év = 100,0	2005. év = 100,0
Épületek építése	455,0	25,4	117,6	63,6
Egyéb építmények építése	569,0	31,7	115,1	63,1
Speciális szaképítés	769,5	42,9	101,9	67,6
Építőipar összesen	1793,6	100,0	109,6	65,1

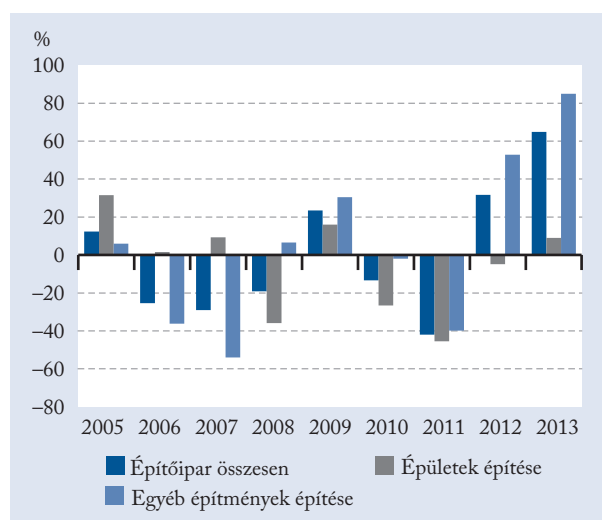
* A KSH az építőiparban két osztályozást használ. A TEAOR a végzett munkák jellege (pl. épületek és egyéb építmények szerkezetépítése, épületgépezési szerelés, befejező építés) szerint, az Építményjegyzék pedig az építmények típusa szerint osztályoz. Az évközi adatgyűjtés az Építményjegyzék szerint csak épületek, illetve egyéb építmények bontást figyel meg.

A lekötött szerződésállomány jelentősen emelkedett

Az építőiparban az év végi **szerződésállomány** a 2011-es rendkívül alacsony bázishoz képest 2012 végére mintegy 32%-kal bővült, 2013-ban pedig további 65%-kal emelkedett. 2012-ben 17%-kal több **új szerződést** kötöttek az előző évi alacsony

5.20. ábra

Az év végi szerződésállomány volumenének változása építményfőcsoportok szerint (az előző évhez képest)

¹²⁾ Forrás: Magyar Építéstechnika honlapja: Helyzetértékelés 2013 – várakozások 2014, 2014. március 31.

bázishoz képest, 2013-ban pedig 30%-kal bővült az új lekötések volumene. Az építményfőcsoportok közül az egyéb építményekre kötött új szerződések volumene közel másfélszeresére nőtt, míg az épületekre kötötté 3,7%-kal emelkedett. Előbbinél a növekedés a gyorsforgalmi úthálózat bővítésére, árvízvédelmi munkákra, illetve közműfejlesztésre kötött nagy értékű szerződésekre vezethető vissza.

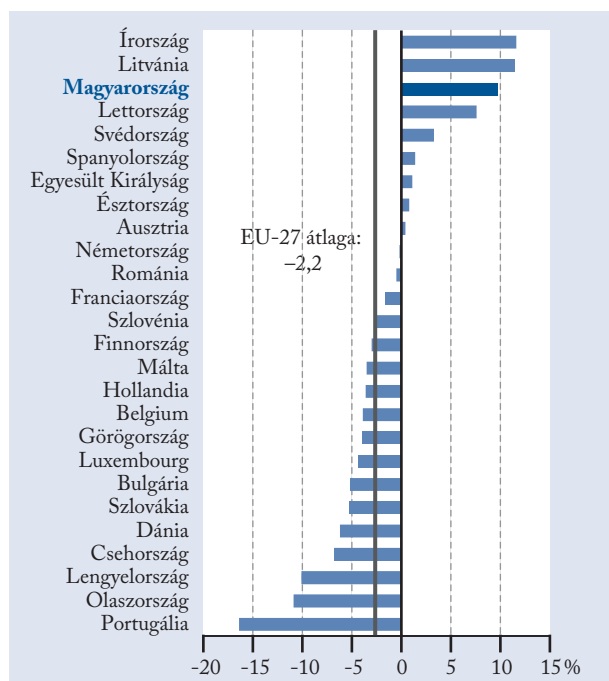
Az **építőipar termelői árai** 2013-ban 1,9%-kal emelkedtek az előző évihez képest, meghaladva az ipari termelői árak (0,7%), illetve az infláció (1,7%) mértékét. Az átlagot meghaladó legnagyobb áremelkedés az egyéb építmények építésében volt (2,8%), miközben az épületek építése és a speciális szaképítésben az árak az átlagosnál kisebb mértékben nőttek. Az építményfajták termelői árai 1,8 és 4,3% közötti mértékben emelkedtek. A leginkább az útépítés árai nőttek (4,3%-kal) az előző évhez képest.

Európai uniós szinten is látványos a hazai építőiparban történt 2013. évi fordulat

Az Európai Unióban 2008 óta csökken az építőipari termelés volumene. A gazdasági válság azon országok építőiparát érintette legmélyebben, ahol korábban az átlagot meghaladó volumenbővülés volt, mint például Írországból és Litvániából. 2013 két

5.21. ábra

Az építőipari termelés volumenváltozása, 2013 (az előző évhez képest)

számjegyű növekedést hozott ezen országokban, igaz, az előző évi alacsony bázishoz képest. Magyarország építőipara 9,7%-os volumennövekedésével a harmadik helyre került. A 27 tagország átlagában 2013-ban 2,3%-kal mérséklődött az ág termelési volumene az előző évi alacsony bázishoz képest. A tagországok nagyobbik részében csökkent az ág bruttó kibocsátása, a legnagyobb visszaesés Portugáliában volt. Lengyelországban 2013-ban tizedével esett vissza az építőipar termelése az előző évhez képest.

SZÁLLÍTÁS, KÖZLEKEDÉS

A nemzetgazdaság árutonna-kilométerben számított **áruszállítási teljesítménye** a válság kezdetéig számottevően bővült, a csúcspontját 2007-ben érte el, amikor a teljesítmény több mint kétszerese volt a 2001. évinek. A 2008 és 2013 közötti évek többségében a teljesítmény legfeljebb 1,0%-kal változott az előző évhez képest. Jelentősebb változás 2009-ben, illetve 2013-ban következett be, az előbbi évet 6,3%-os csökkenés, az utóbbit 3,1%-os növekedés jellemezte. E folyamatok eredményeképpen a 2013. évi teljesítmény 3%-kal maradt el a 2007. évitől. Az elszállított áruk tömege 2013-ban 0,7%-kal nőtt, megtörve a 2009 és 2012 közötti években tapasztalt csökkenő tendenciát. Az átlagos szállítási távolság 2013-ban is hosszabbá vált, s a teljesítmény növekedése nagyrészt e tényező változásával magyarázható. 2013-ban az áruszállítási teljesítmény a nemzetközi viszonylatban 4,3%-kal nőtt az előző évihez képest, a belföldiben ezzel szemben 0,8%-kal mérséklődött. Az eltérő irányú változások következtében a nemzetközi szállítás részaránya valamelyest tovább emelkedett. (A részarány 2005-ben 67, 2013-ban 76% volt.) A szállított tömeget tekintve ugyanakkor a belföldi szállítás jelentősebb: 2013-ban 156 millió tonna árut szállítottak belföldön, az összes megmozgatott árutömeg 62%-át.

Az áruk kétharmadát közúton szállítják

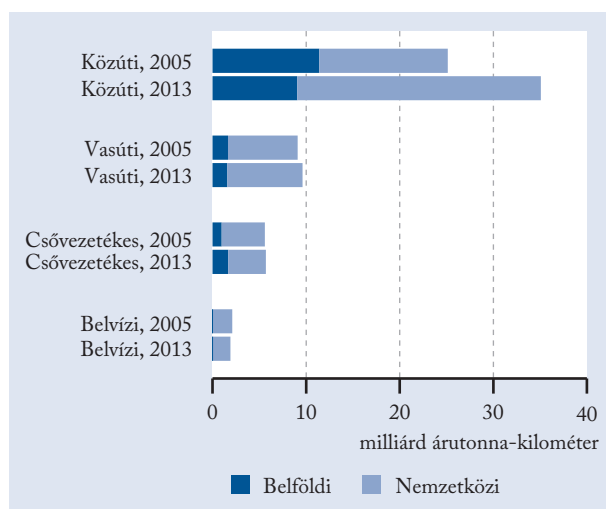
2013-ban az áruszállítási teljesítmény kétharmada közúti, 18%-a vasúti, 11%-a csővezetékes, a fennmaradó 4%-a pedig vízi szállítás révén valósult meg. A közúti és a vasúti szállítás teljesítménye 2013-ban egyaránt 4%-kal emelkedett. A közúti áruszállításnak a többi szállítási mód rovására bekövetkező nagyarányú térnyerése a válság kezdetéig folyamatos

volt, 2007-es részaránya (66%) 19 százalékponttal haladta meg a 2001. évit. 2007 óta változatlan (kétharmad körüli) a részesedése. A vasúti szállítás teljesítménye 2013-ban immár negyedik éve bővült, ennek ellenére a 2013. évi teljesítmény még mindig elmaradt a 2008. évitől. A vízi szállítás teljesítménye 2009, a csővezetékesé 2010 óta ingadozik. 2013-ban a vízi szállítás teljesítménye 2,9, a csővezetékesé 1,9%-kal maradt el a 2012. évitől.

2013-ban a szállítások átlagos távolsága 208 kilométer volt, 5 kilométerrel hosszabb, mint 2012-ben. A szállítási módok közül a belföldi és a nemzetközi szállítások átlagos távolsága közötti legnagyobb különbség a közúti fuvarozásban alakult ki. Utóbbi átlagos távolsága belföldön 70 kilométer, nemzetközi viszonylatban pedig 717 kilométer volt.

5.22. ábra

A szállítási ágazatok áruszállítási teljesítménye

Nőtt a helyközi személyszállítás teljesítménye

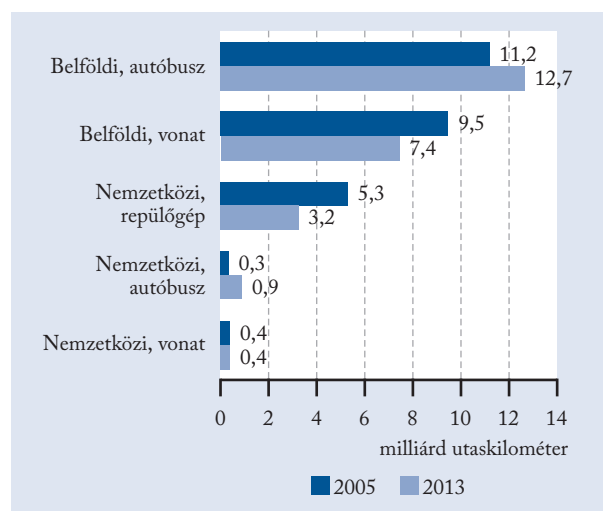
A helyközi személyszállítás utaskilométerben számított teljesítménye 2013-ban 5,9%-kal bővült. A növekedés alacsony bázishoz képest következett be, mivel 2012-ben a teljesítmény 10%-kal visszaesett, összefüggésben a Malév 2012. februári megszűnésével. 2005 óta a teljesítmény négy évben mérséklődött, és ugyanennyiben nőtt, 2013-ban 7,8%-kal maradt el a 2005. évitől. A 2013. évi teljesítmény 82%-a belföldön, a fennmaradó része pedig nemzetközi viszonylatban realizálódott.

Az összteljesítményből 2013-ban is az autóbuszos utazás részesedett a legnagyobb arányban (55%), és

8,2%-kal növekedett egy év alatt, így 2013. évi teljesítménye a négy közlekedési mód közül egyedülként haladta meg a 2005. évit (18%). A közel egyharmados aránnyal részesedő vasút, teljesítménye fél százalékkal bővült 2013-ban. 2006 és 2010 között számottevően csökkent a teljesítménye, 2013-ban mintegy ötödével maradt el a 2005. évitől. A legnagyobb mértékben, 11%-kal a repülőgépes utazások teljesítménye nőtt, ezzel együtt is alig több mint felét tette ki a két évvel korábbiaknak. A **Budapest Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér** 2013. évi utasforgalma 8,5 millió fő volt, lényegében ugyanannyi (0,2%-kal több), mint egy évvel korábban. Ugyanebben az évben a járatszám 4,3%-kal mérséklődött, így az utasok egy járatra jutó száma 2013-ban is nőtt. (Az egy járatra jutó utasok száma a megelőző tíz évben folyamatosan nőtt¹³⁾, 2013-ban 102 fő volt.) A légitikikötő a legnagyobb utasforgalmat – csökkenő sorrendbe állítva – 2013-ban is Németországgal, az Egyesült Királysággal, Olaszországgal és Hollandiával bonyolította le.

5.23. ábra

A helyközi személyszállítás teljesítményének alakulása

A távolsági közlekedés keretében szállított utasok száma 2013-ban 685 millió fő volt, 2,3%-kal több, mint 2012-ben. 2013 a negyedik olyan év volt, amikor nőtt az utasok száma, ennek ellenére a 2005. évi szinttől még mindig 4,9%-kal elmaradt. Az utazások 78%-a autóbuszon, 22%-a vonaton valósult meg, a repülőgépek és hajók részesedése együttesen sem érte el a fél százalékot. Autóbuszokon, nemzetközi

¹³⁾ Az egy járatra jutó utasok számát a járatok javuló kapacitáskihasználtságán kívül a nagyobb befogadóképességű repülőgépek forgalomba állítása is növelheti.

viszonylatban 2013-ban negyedével többen utaztak, mint 2012-ben. Az átlagos utazási távolság 2013-ban 36 kilométert tett ki, az autóbuzsos utazásoké ennél rövidebb (25 kilométer), a vonatásoké viszont hosszabb (53 kilométer) volt.

Megállt a helyi közösségi közlekedéssel utazók számának csökkenése

2013-ban a **helyi személyszállítást** igénybe vevő utasok száma lényegében ugyanannyi (0,3%-kal több) volt, mint egy évvel korábban, ezzel megszakadt az előző évek csökkenő tendenciája. A 2013. évi teljesítmény közel ötödével volt kevesebb a 2005. évinél. Az autóbusz- és villamosközlekedés 2013. évi forgalma lényegében megegyezett az előző évivel, a metró, földalatti, valamint a trolibuszok forgalma nőtt (1%). A legnagyobb mértékben a helyi érdekű vasúton utazók száma változott, ezt a közlekedési eszközt a 2012. évinél 5,8%-kal többen vették igénybe. 2005 és 2013 között valamennyi közlekedési mód teljesítménye mérséklődött, a legnagyobb mértékben (24%-kal) az autóbuszoké, a legkisebb mértékben (4%-kal) a metróé és földalattié. Az utasok 55%-a autóbuzson, 22%-a villamoson, 15%-a metróon vagy földalattin, 4–4%-a pedig trolibuszon, illetve helyi érdekű vasúton utazott a településhatáron belül. Az átlagos utazási távolság 2013-ban 3,7 kilométer volt. Az utasok héttizede a fővárosban utazott, Budapest részesedése az autóbusz-közlekedéséből 52, a trolibusz-közlekedéséből 78, a helyi érdekű vasút-közlekedéséből 85, a villamosközlekedéséből pedig 89%-os volt 2013-ban.

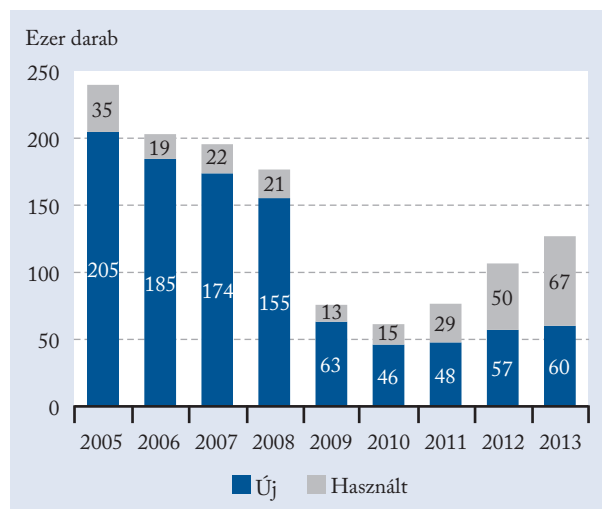
Újra gyarapodott a személygépkocsi-állomány

2013 során 127 ezer **személygépkocsit helyeztek első alkalommal forgalomba** Magyarországon, az egy évvel korábbihoz viszonyítva 19%-kal többet, ugyanakkor a válságot megelőző három év (2005–2007) átlagának alig hattizedét. A megelőző két évhez hasonlóan a növekedés 2013-ban is nagyrészt a használt, két évnél idősebb személygépkocsik térnyerése miatt következett be, és 2013 volt az első olyan év, amikor a használt személygépkocsikból többet helyeztek forgalomba, mint újakból. A gyártmányok közül a legtöbbet – csökkenő sorrendbe állítva – Volkswagenből, Opelből és Fordból helyeztek forgalomba, a rangsor első két helyezettje 2012-höz képest helyet cserélt egymással. A **személygépkocsi-állomány** nagysága 2013-ban 55 ezerrel nőtt, az év végén 3 millió 41 ezer darabot tett ki. A 2009 és

2011 közötti csökkenést követően a 2013. év végi állomány az eddigi csúcspontot jelentő, 2008. év végétől 15 ezer darabbal maradt el. A megelőző évekhez hasonlóan a két legelterjedtebb márka 2013-ban is az Opel és a Suzuki volt, előbbi állománya 437 ezer, utóbbié 402 ezer járműből állt. Az első öt gyártmány közé (a fentiekén kívül még a Volkswagen, a Ford és a Renault) a teljes járműállomány több mint fele (51%-a) tartozott. A magyarországi személygépkocsi-állomány átlagos kora 13,0 év volt, fél évvel több, mint 2012 végén, ami egyben a legmagasabb az ezredforduló óta. Az állomány 2002 és 2006 között fiatalodott, 2006-ban és 2007-ben 10,3 éves volt, 2008 óta viszont öregszik.

5.24. ábra

A Magyarországon első alkalommal forgalomba helyezett személygépkocsik számának alakulása

TÁVKÖZLÉS, INTERNET

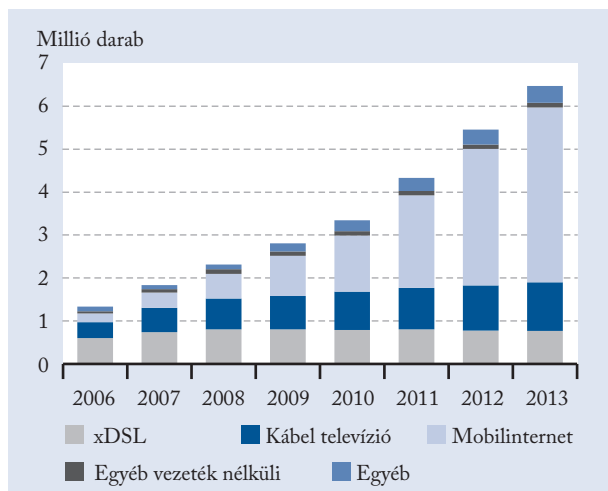
A folyamatosan fejlődő információtechnológia következtében az IT-szektor változásai nemcsak a telefonhasználati szokásokra, hanem a gazdasági életre, az emberek mindennapi rutinjára és az egymás közötti kapcsolattartásra is hatással van. Hazánk és az unió közötti digitális szakadék az elmúlt évek folyamán csökkent. A kiemelt infokommunikációs eszközökkel való ellátottságban és azok használati arányában közelítünk az uniós átlaghoz.

Az információ, kommunikáció nemzetgazdasági ág teljesítménye 2013-ban folytatta az előző évekre jellemző növekedését: a hozzáadott érték volume-ne 0,4%-kal bővült az előző évhez képest. Ezzel

kétharmadát jelentette az előfizetéseknek. (A mobilinternet-előfizetések nagyjából háromnegyedről bonyolítottak le legalább 1 byte nagyságú internetforgalmat az utolsó három hónapban.¹⁷⁾) A mobilinternettel szemben a széles sávú – kábeltévés és xDSL – internetre történő előfizetések száma kisebb mértékben, 4,0%-kal emelkedett.

5.25. ábra

Az internet-előfizetések száma hozzáférés szerint

A mobilhálózaton keresztül bonyolított **adatforgalom** (30,1 ezer Terabyte) 2013-ban dinamikusán, 16%-kal bővült, ami a mobilszolgáltatók – egyre nagyobb le- és feltöltési sebességre alkalmas – hálózatainak fejlesztésével, valamint az egyre megfizethetőbb okostelefonok és mobilinternet gyors terjedésével függ össze. (A szolgáltatóknál megjelentek a mobilinternet-használatot középpontba helyező díjsomagok.) Az adatforgalom döntő része a 3G/UMTS-hálózaton (harmadik generációs mobiltávközlő technológián) keresztül zajlik. 2013 folyamán egy aktív mobilinternet-használó átlagos havi adatforgalma 0,87–1,06 Gbyte között mozgott, ami elmaradt az egy évvel korábbtól.

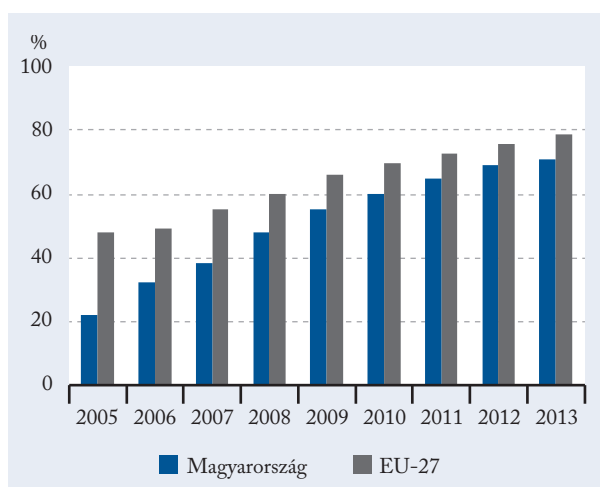
Az **internetszolgáltató piac** 2013-ban – az elmúlt évekhez hasonlóan – tovább koncentrált: az előfizetések 93%-a az év végén 7 cég között oszlott meg, miközben 400 cég volt jelen a piacon. Az internet-hozzáférési szolgáltatások révén befolyó nettó árbevétel (164 milliárd forint) 4,7%-os növekedése ugyanakkor kevésbé követte az előfizetéseket, aminek háttérben továbbra is – a folyamatos akciókkal és a díjak mérséklődésével jellemezhető – éles verseny áll.

Unió átlag alatti a háztartások és a cégek internetellátottsága

A **háztartások internetellátottságának** – az internet-előfizetések számában is tükröződő – növekedése töretlen, uniós összehasonlításban viszont az internet elterjedtsége továbbra is alacsonynak számít. 2013-ban a háztartások 71%-a rendelkezett internet-hozzáféréssel, ami 8 százalékponttal elmaradt az uniós átlagtól. Az internetkapcsolattal rendelkező háztartások közül minden harmadik rendelkezik mobil széles sávú kapcsolattal.

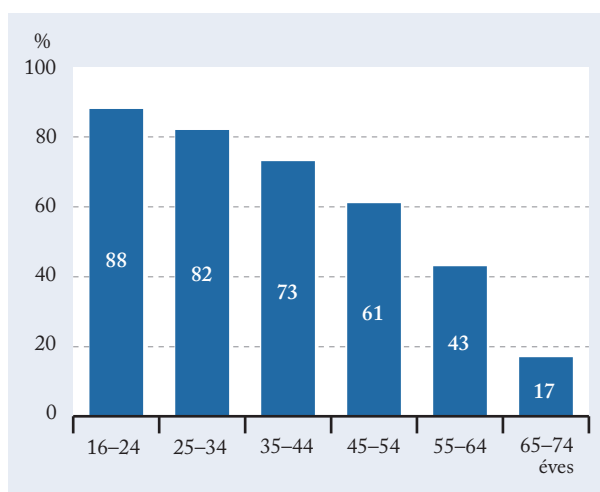
5.26. ábra

Az internetkapcsolattal rendelkező háztartások aránya az összes háztartásból

5.27. ábra

A napi rendszerességgel internetezők aránya korcsoportok szerint, 2013

¹⁷⁾ Forrás: Mobilinternet-gyorsjelentés, 2013. december, Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság, 2014.

A LAKOSSÁG KÖRÉBEN EGYRE NÉPSZERŰBB AZ E-KERESKEDELEM

A lakosság „digitális” tudása az információtechnológia fejlődésével párhuzamosan egyre magasabb szintű. Mindez az elektronikus kereskedelem bővülésében és szélesebb körű használatában egyaránt tükröződik.

Az e-kereskedelemben rendszeresen (legalább 3 havonta) részt vevő lakosság aránya hazánkban folyamatosan emelkedik, 2013-ban 17% volt. (Az uniós átlag 2013-ban 38% volt.) 2013-ban tíz személyből három már rendelt valamilyen árut vagy szolgáltatást az interneten keresztül, arányuk több mint meg-háromszorozódott 2005-höz képest.

Az elektronikus kereskedelem fejlődése nyomon követhető a csomagküldő és internetes kiskereskedelem bővülésén is, ami fokozatosan növeli részesedését (2013-ban 1,5%) a kiskereskedelmen belül. 2005 óta folyamatosan bővült a forgalom: 2013-ban 128,6 milliárd forint volt az árbevétel, a 2005. évi 4,9-szerese. A forgalom volumene évek óta egyre dinamikusabban emelkedik, az elmúlt három év mindegyikében mintegy 40%-kal haladta meg az egy évvel korábbi szintet.

Az egyre magasabb fokú elektronizáltság nemcsak a vállalkozások belső folyamataira van hatással, hanem az értékesítési folyamatokra is. 2012-ben a vállalkozások elektronikus értékesítéséből származó árbevétele 15%-kal növekedett, ez az összes nettó árbevétel mintegy 16%-át jelentette. Az elektronikus kereskedelem 22%-a weboldalon, 78%-a elektronikus adatcsere-n keresztül történt. A honlapon keresztül értékesítésből realizálódó árbevétel aránya 4 százalékponttal növekedett az előző évhez képest.

2012-ben a saját honlappal rendelkező vállalkozások 27%-ánál lehetett terméket vagy szolgáltatást online megrendelni, ami az elektronikus kereskedelem terjedésének egyik hazai korlátját jelenti. Az internetes rendelés aránya a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás területén a legmagasabb (60%), a kereskedelemben azonban mindössze 37%-os. A megrendelések online követését – mint a vásárlók kényelmét és biztonságérzetét növelő szolgáltatást – a weboldallal rendelkező vállalkozások 15%-a biztosítja.

Az internetellátottság és az okostelefonok egyre nagyobb mértékű elterjedtsége miatt napjainkra könnyen elérhetővé vált a világháló. Hazánkban az emberek 71%-a legalább hetente egyszer, 62%-a pedig napi rendszerességgel használta az internetet 2013-ban. (Az arányok az uniós átlaggal nagyjából megegyeznek.) Az internethaszná-

lat aránya a fiatalok körében magas, az idősebbek körében viszont alacsony.

2013-ban a **vállalkozások**¹⁸⁾ 88%-a rendelkezett valamilyen **internetkapcsolattal**. (A 2010. évi szint-hez képest az arány 2 százalékponttal alacsonyabb.) Az uniós tagállamok közül ezzel Magyarország a rangsor vége felé található. Az internetkapcsolat

AZ E-KÖZIGAZGATÁS HASZNÁLATA UNIÓS ÁTLAG ALATTI

Az információtechnológia fejlődésével párhuzamosan a közigazgatás is fokozatosan áttér az elektronizált ügyintézésre. A folyamatot az internetes alkalmazások fejlettsége, a takarékoság és a felhasználók részéről jelentkező növekvő igény egyaránt erősíti. Az egyre fejlettebb e-közigazgatás egyaránt idő- és költségmegtakarítást jelenthet az ügyintézési folyamat mindkét oldalán.

A lakosságot érintő közigazgatási ügyek egy része (adóbevallás, útlelő igénylése) jellemzően szezonális vonásokat mutat. 2013-ban – a felmérést megelőző 12 hónapban – az internetező 47%-a keresett információt közigazgatási szervezet honlapján, 32%-a letöltött űrlapot és 23%-a visszaküldte a kitöltött űrlapot. (Utóbbi már valóban elektronikus ügyintézés takar.) A használati arányok mindegyik esetben alacsonyabbak az elmúlt évhez képest. 2013-ban az internetező 19%-a nyújtotta be az adóbevallását a világhálón keresztül, szemben a 2011. évi 27%-kal. Az internetet használó lakosság az uniós átlagnál kisebb arányban él az e-közigazgatás nyújtotta szolgáltatásokkal.

2012 folyamán az internetet használó vállalkozások elsősorban információszerzésre vették igénybe a világhálót a közigazgatási ügyek intézése során. A letöltött űrlapot a cégek 91%-a küldte vissza elektronikusan. A vállalatok 86%-a – ezen belül a nagyvállalatok 97%-a – intézte teljesen elektronikus formában a közigazgatási ügyeit. Ezen belül az áfabevallását 96, a tb-járulékaét 94%-uk készítette el teljesen elektronikusan. A közbeszerzés terén a vállalkozások 21%-a érte el az interneten keresztül a tender dokumentumait és leírását, 13%-uk pedig az ajánlatot is elektronikusan nyújtotta be.

A Központi Statisztikai Hivatal új elektronikus adatgyűjtési rendszerébe 2013-ban 131 ezer adatszolgáltató 831 ezer kérdőívet küldött be.

¹⁸⁾ A pénzügyi és biztosítási szolgáltatásokat nyújtó szervezetek nélkül.

típusa alapján 2013-ban az – internet-előfizetéssel rendelkező – vállalkozások háromnegyede rendelkezett xDSL-, több mint fele pedig széles sávú mobilinternet-elérhetőséggel. A vállalkozás méretének növekedésével párhuzamosan az xDSL-típusú internetkapcsolat aránya csökken, a mobilkapcsolatoké pedig emelkedik. Az internetet használó alkalmazottak 26%-a használ mobilinternetet, ami elősegíti az irodától távoli munkavégzést is. 2012-ben a mobilinternettel rendelkező vállalkozások 58%-ánál lehetett hozzáférni a vállalkozás dokumentumaihoz, 40%-ánál pedig az üzleti szoftverek és alkalmazások használata is megengedett volt a mobilkapcsolaton keresztül.

A cégek internetellátottságának kismértékű csökkenése ellenére a vállalkozások egyre nagyobb aránya rendelkezik honlappal. A 2010. évi 57%-kal szemben 2013-ban a cégek 61%-ának volt internetes elérhetősége. Hazánk ezzel az aránnyal elmarad az uniós átlagtól (71%), mindössze öt országban alacsonyabb a weboldallal rendelkező cégek aránya a hazainál.

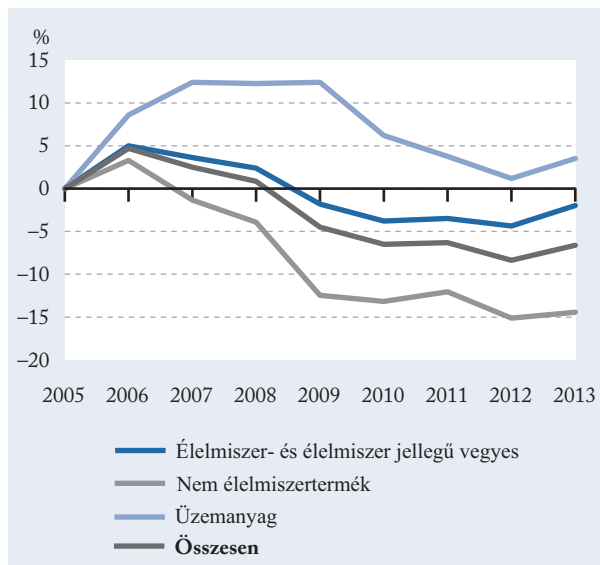
KISKERESKEDELEM

Az ezredforduló utáni években a jövedelmek emelkedésével párhuzamosan a fogyasztás és a kiskereskedelmi forgalom is emelkedett. 2007-től a keresletszűkítő kormányzati intézkedések visszafogták a fogyasztást, így az eladási forgalom is jelentősen visszaesett. A gazdasági világválság, valamint a lakosság törlesztési terhei révén megváltozó fogyasztási szokások hatására tovább erősödött a csökkenés: 2009-ben több mint 5%-kal estek vissza az eladások az előző évhez képest. 2011-ben a reálbér-emelkedés és a nyugdíjpénztári hozamok kifizetése élénkítette a forgalmat, így a hazai kiskereskedelem mélyrepülése megállt, a forgalom az előző évi szintről nem csökkent tovább. 2012-ben azonban a gyorsuló infláció, a mérséklődő reálbérek, valamint a fogyasztást terhelő adóemelések miatt a forgalom 2,2%-kal csökkent az előző évhez képest. 2013-ban újra élénkült a lakosság vásárlási kedve, az év egészében 1,9%-kal emelkedett a kiskereskedelmi forgalom volumene az előző évhez képest. Ennek hátterében az alacsony infláció mellett a bérek és a nyugdíjak reálértékének növekedése, valamint a bázishatás áll.

Bár az elmúlt évben stabilizálódott a kiskereskedelmi forgalom, az eladások volumene a 2005. évitől még mindig jelentősen, 6,6%-kal elmaradt. A tevékenységcsoportok közül csupán az üzemanyag-forgalom volumene emelkedett a válság előtti szinthez képest (3,5%), miközben az élelmiszer-eladások 2,0, a nem élelmiszereké 14%-kal esett vissza.

5.28. ábra

A kiskereskedelmi forgalom volumenváltozása (2005. évhez képest)

Élénkülő vásárlási kedv

Az év során az országos kiskereskedelmi üzlethálózatban, valamint a csomagküldő kiskereskedelemben 8,5 ezer milliárd forint értékű forgalom realizálódott. Viszonyításképpen – év eleji népességgel számítva – naponta 2,3 ezer forintot költött a lakosság fejenként a különböző kiskereskedelmi üzletekben. A forgalom volumene az év kétharmad részében meghaladta az előző év azonos időszakát: az eladások az év eleji gyengülés után áprilistól növekedésnek indultak, és – június kivételével – minden hónapban meghaladták az előző év azonos időszakának szintjét. 2013 folyamán fokozatosan élénkült a lakosság vásárlási kedve, novemberben elérte csúcspontját, amikor az eladások 6,2%-kal múlták felül a 2012. novemberit. Ebben az is szerepet játszott, hogy abban a hónapban több közigazgatási ágazatban bérrendezés történt. A bővülés 2013 utolsó hónapjában – ami egyébként a kiskereskedelem legjövedelmezőbb időszaka – kissé fékeződött, de így is 4,1%-kal meghaladta a 2012. decemberit.

Az összes tevékenységcsoportban emelkedett a forgalom

A **forgalom szerkezetét** tekintve az élelmiszer- és élelmiszer jellegű vegyes kiskereskedelem eladásai a teljes forgalom több mint 46%-át tették ki 2013-ban. (2005-ben ez az arány a 40%-ot sem érte el.) A nem élelmiszertermékek kiskereskedelmének részesedése 35, az üzemanyagoké pedig közel 19% volt.

Az **élelmiszer- és élelmiszer jellegű vegyes kiskereskedelmi üzletek** értékesítésének volumene 2013-ban 2,5%-kal haladta meg az előző évet.¹⁹⁾ Ezen belül a forgalom csaknem kilenctizedét lebonyolító vegyes termékkörű üzleteké (a hiper- és szupermarketeké, a vegyesboltoké) 2,7%-kal csökkent, ezzel párhuzamosan – elsősorban a dohány-kiskereskedelmet érintő jogszabályváltozások miatt – az élelmiszer-, ital-, dohányáru-szaküzleteké 51%-kal emelkedett. (A szaküzletek forgalmának aránya a 2012. évi 9,8-ról 13,3%-ra emelkedett, mivel a trafikrendszer átalakításával a dohányárak forgalma a vegyes termékkörű üzletekben megszűnt és átkerült a nemzeti dohányboltokba.)

A **nem élelmiszertermékeket forgalmazó kiskereskedelmi egységek** forgalma 2013-ban 0,8%-kal emelkedett 2012-höz képest. A tevékenységcsoporton belül a legnagyobb mértékben a könyv-, számítástechnika-, és egyébiparcikk-kiskereskedelem forgalma esett vissza (3,2%). Az összforgalom mintegy háromtizedét adó bútortermék-, műszaki-üzletek eladásai 1,8%-kal csökkentek, bár a forgalom szeptember óta minden hónapban meghaladta az egy évvel korábbit. Az iparcikk jellegű vegyes kiskereskedelem eladási volumene 0,6%-kal maradt el az előző évtől, miközben a gyógyszer-, gyógyászati termék-, illatszerüzleteké 1,3%-kal emelkedett. A ruházati termékek piaca ugyanakkor jelentősen bővült: a textil-, ruházati és lábbeli-kiskereskedelem eladásai 2013-ban összességében 4,6%-kal múlták felül az előző évet.

Az e-kereskedelem térhódításával párhuzamosan folytatódott a dinamikus bővülés az árucikkek széles körére kiterjedő csomagküldő és internetes kiskereskedelemben: a bővülés mértéke 2013-ban 41%-os volt.

5.8 tábla

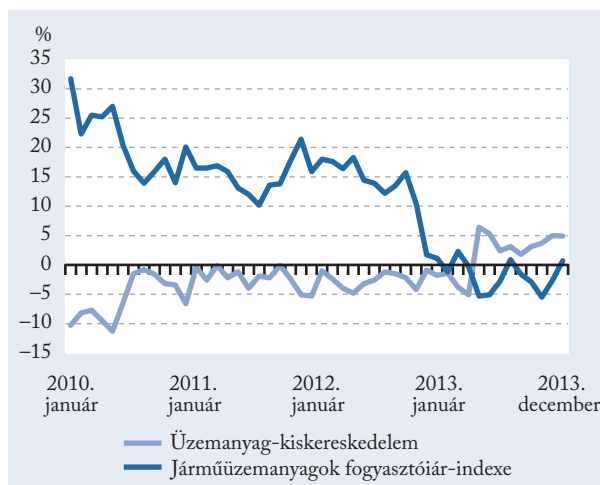
A kiskereskedelmi forgalom alakulása, 2013

Megnevezés	Megoszlás	Változás (az előző évhez ké- pest)
Élelmiszer és élelmiszer jellegű vegyes	46,5	2,5
Ebből:		
élelmiszer jellegű vegyes	39,4	-2,7
élelmiszer, ital, dohányáru	7,1	50,8
Nem élelmiszer	35,1	0,8
Ebből:		
iparcikk jellegű vegyes	2,9	-0,6
textil, ruházati és lábbeli	4,9	4,6
bútortermék, műszaki cikk	11,2	-1,8
könyv, számítástechnika és egyéb iparcikk	8,0	-3,2
gyógyszer, gyógyászati termék, illatszer	6,1	1,3
csomagküldő és internetes	1,5	40,9
Üzemanyag	18,5	2,3
Kiskereskedelem összesen	100,0	1,9

Az üzemanyagok 2011 eleje óta tartó drágulása a töltőállomások forgalmában egyértelműen megmutatkozott, azonban az üzemanyagárak mérséklődésével párhuzamosan az **üzemanyag-kiskereskedelem** 2013 áprilisa óta minden hónapban meghaladta az egy évvel korábbit. Összességében 2013-ban a benzinkutaknál 2,3%-kal emelkedett a forgalom, miközben a járműüzemanyagok fogyasztói ára átlagosan 1,9%-kal csökkent.

5.29. ábra

Az üzemanyagok fogyasztói árának és forgalmának változása (az előző év azonos időszakához képest)

¹⁹⁾ A KSH az élelmiszer-kiskereskedelem forgalmán belül a dohányáru-szaküzletek forgalmának megállapításához a korábbi mintavételes adatgyűjtésen alapuló becslés helyett 2014. március 10-től a Nemzeti Dohánykereskedelmi Nonprofit Zrt.-től átvett teljes körű dohányforgalmi adatokat alkalmazza. A régi módszertan szerint 2013-ban az élelmiszer- és élelmiszer jellegű vegyes kiskereskedelem forgalmának volumene 0,4, a teljes kiskereskedelemé 0,9%-kal emelkedett az előző évhez képest.

EGYRE TUDATOSABBAN VÁSÁROLUNK

A tudatos vásárlás elérésének egyik eszköze a bevásárlólista, hiszen a listával vásárlók nehezebben csábulnak el az üzletben. A bevásárlólistát írók aránya egy 2014. évi vizsgálat²⁰⁾ szerint 44%, a nők és az idősebbek körében pedig ennél is magasabb. Az előzetes vásárlási terveiktől a szerényebb megélhetésük a jövedelmi korlátaik miatt jellemzően nem térnek el.

Az üzletválasztást megelőzően a vásárlók harmada a boltok akcióiról szóló szórólapokat is átnézi, a bevásárlólistához hasonlóan a nőkre, az idősekre, illetve az alacsony jövedelműekre nagyobb arányban jellemző ez a magatartás. A hazai vásárlók jellemzően akcióérzékenyek, kétharmaduk tudatosan keresi a boltok kiemelt ajánlatait. A boltba érve a vásárlók közel fele figyel oda az ár-érték arányra, illetve a fogyasztók csaknem fele összehasonlítja az akciós termékek árát a normál árú termékekével. A vásárlók negyedét a boltban elhelyezett hirdetések is befolyásolják a döntésben. Interneten csak minden tizedik vásárló tájékozódik a vásárlás előtt.

A GfK Hungária adatai²¹⁾ szerint a vásárlási gyakoriság csökkenő tendenciát mutat, egyre kevesebb alkalommal járnak a háztartások vásárolni. Ugyanakkor a korábbi évekhez képest jelentősen bővült a bankkártyás fizetések aránya: 2008 I. félévében 7, 2013 I. félévében pedig már 26% volt.

A kiskereskedelmen kívül számba vett **gépjármű- és járműalkatrész-kiskereskedelem** eladási volumene – a 2012. évi 2,6%-os csökkenést követően – 2013-ban 0,3%-kal haladta meg az előző évit.

A kiskereskedelmi eladásokat **árucsoportonkénti** bontásban vizsgálva az élelmiszerek, amelyek az összes forgalom több mint negyedét teszik ki, 2012-ben nominálértéken 7%-kal haladták meg az előző évit. A legnagyobb nominális forgalomnövekedés a használt cikkekénél (15%), a legnagyobb visszaesés a tüzelőanyagoknál (19%) volt. A gépjármű-kiskereskedelmen belül 2013-ban az új gépjárművek forgalma 2,1%-kal emelkedett, miközben a használt kocsiké 3,4, a gépjárműalkatrészeké pedig 6,7%-kal csökkent az előző évhez képest.

Újra csökkent a kiskereskedelmi üzletek száma

Az ezredfordulótól egészen 2005-ig a kiskereskedelmi üzletek száma folyamatosan emelkedett, 2006-ban azonban csökkenésnek indult, 2010-re több mint 13 ezerrel esett vissza az üzletek száma a 2006. évi szinthez képest. 2011-től viszont újra növekedni kezdett, 2012-ben pedig meghaladta a 145 ezret. 2013-ban azonban csaknem ötezerrel volt kevesebb az üzletek száma (140,6 ezer), mint az előző évben²²⁾. Számuk minden tevékenységcsoport esetében elmaradt az egy évvel korábbtól, egyedül az illatszereket, valamint a humán- és állatgyógyászati termékeket árusító boltok száma haladta meg az előző évit. A kiskereskedelmi üzletek 31%-át az élelmiszerüzletek és áruházak jelentették 2013-ban, ezek száma egy év alatt 3,4%-kal csökkent.

BEVÁSÁRLÓKÖZPONTOK ÉS HIPERMARKETEK, 2013

A bevásárlóközpontok és hipermarketek hazánkban az elmúlt évezred utolsó éveiben kezdtek elterjedni, és rövid időn belül a kiskereskedelem, és ezzel együtt a mindennapi élet fontos tényezőivé váltak.

2013-ban 120 bevásárlóközpont működött hazánkban, ebből 79 vidéken, 41 pedig Budapesten. 2010 óta mindössze hat új bevásárlóközpont nyílt, sokkal kevesebb a korábbi évekhez képest, amikor akár 10–20 új bevásárlóközpont is megnyitotta kapuit egy évben. A hipermarketek száma 2013-ban 169 volt, ebből 147 vidéken, 22 a fővárosban. 2005 és 2010 között átlagosan 15 új hipermarket nyílt hazánkban, 2011-től kezdődően azonban jelentősen csökkent a hipermarketek terjeszkedése, hiszen az elmúlt három év alatt csupán 3 ilyen üzlet nyílt.

A bevásárlóközpontok és hipermarketek terjeszkedésének ütemét jelentős mértékben visszavetette a 2011 végén bevezetett, és 2014-ig tervezett „plázastop”, amely moratóriumot rendelt el minden, 300 m²-nél nagyobb kereskedelmi létesítmény építésére. Ugyanakkor az ilyen egységekben működő üzletek száma az elmúlt években folyamatosan emelkedett.

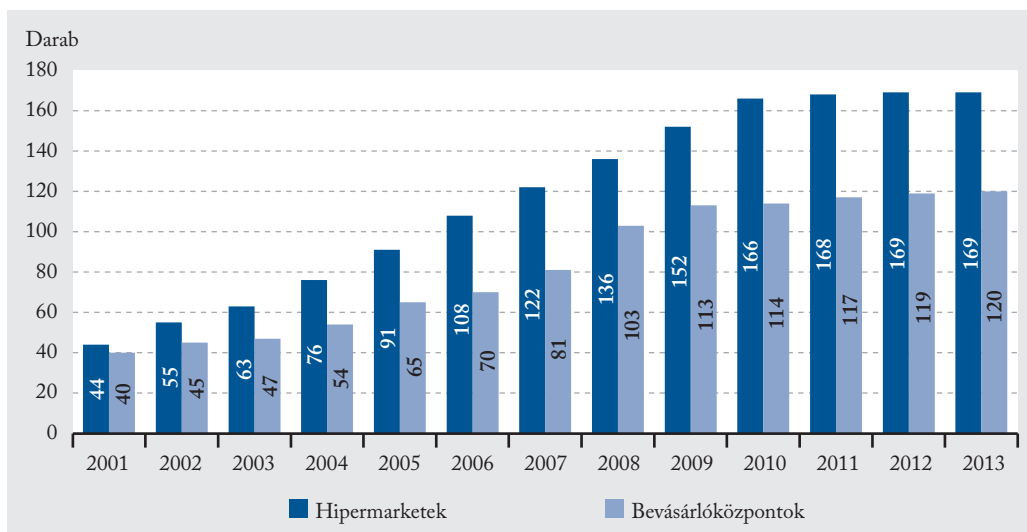
²⁰⁾ Forrás: Kosár Online Fogyasztóvédelmi Magazin: Tudatosan keressük az akciókat, 2014. március 13.

²¹⁾ Forrás: Kosár Online Fogyasztóvédelmi Magazin: Nőtt a független kisboltok forgalma, 2013. szeptember 19.

²²⁾ A kiskereskedelmi üzletek száma nem tartalmazza a 2013. július 1-jétől alakult nemzeti dohányboltokat.

5.30. ábra

A bevásárlóközpontok és hipermarketek számának alakulása

2013-ban a bevásárlóközpontokban összesen 8,3 ezer üzlet működött, 86%-a kiskereskedelmi üzlet. Egy átlagos hazai plázában 30 textil-, ruházati- és lábbeliszaküzlet, 16 könyv-, újság-, papíráru- és egyébiparcikk-szaküzlet, 9 vendéglátóhely, 5 élelmiszerüzlet és áruház, 4 bútór-, műszakcikk- és vasáruüzlet, valamint 7 egyéb kis- és nagykereskedelmi üzlet működött. Mivel a hipermarketek elsősorban a nagybevásárlások színterei, ezért az üzletek száma (3,1 ezer) elmarad a bevásárlóközpontokétól. Egy átlagos hipermarketben 7 könyv-, újság-, papíráru- és egyébiparcikk-szaküzlet, 4 textil-, ruházati- és lábbeliszaküzlet, 3 élelmiszerüzlet és áruház, 3 vendéglátóhely, illetve 2 egyéb üzlet működik.

A Magyar Bevásárlóközpontok Szövetségének adatai²³⁾ szerint 2013 I. negyedévében a hazai bevásárlóközpontokban összesen 7531 üzlet volt, melyben 59 575 alkalmazott dolgozott. A hipermarketekben ennél kevesebb, 2618 üzlet volt, ugyanakkor az alkalmazottak száma megközelíti a plázákban dolgozókat (52 849 alkalmazott az eladótéren és az üzletsoron együttvéve).

Az iparcikküzletek és áruházak az összes üzlet 67%-át tették ki, ezen belül a legnagyobb arányban az egyébiparcikk-szaküzletek és a ruházati szaküzletek voltak. Az üzemanyagtöltő állomások az összes üzlet 1,5%-át jelentették, számuk 2013-ban 5,4%-kal esett vissza. A gépjármű-, és járműalkatrész-szaküzletek száma egy év alatt 4,3%-kal csökkent.

Az unióban is stabilizálódott a kiskereskedelmi forgalom

Az **Európai Unióban (EU-27)** – az Eurostat munkanaphatástól megtisztított adatai szerint – a kiskereskedelmi forgalom volumenének mérséklődése enyhült: a 2012. évi 1,1%-os csökkenés után 2013-ban az eladások kismértékben, 0,1%-kal maradtak el az előző évitől. A rendelkezésre álló legfrissebb

adatok szerint 15 tagállamban nőtt a forgalom, míg 11-ben csökkent. A legnagyobb mértékű bővülést Luxemburgban (11%), a legnagyobb visszaesést Görögországban (8,1%) mutatták ki.

TURIZMUS, VENDÉGLÁTÁS

Az ENSZ Idegenforgalmi Világszervezetének előzetes, becsült adatai²⁴⁾ szerint a külföldi turisták száma 2013-ban összesen 1 milliárd 87 millió volt világszerte, 5,0%-kal több, mint 2012-ben. A vizsgált 145 ország közül 115 regisztrált növekedést, ezen belül 33 két számjegyűt, miközben 30 országban csökkent a külföldi turisták száma. A turisztikai kereslet az egész év folyamán

²³⁾ Forrás: Magyarországi Bevásárlóközpontok Iparág, 2012–2013, Magyar Bevásárlóközpontok Szövetsége, Letöltés dátuma: 2014. május 9.

²⁴⁾ Forrás: UNWTO World Tourism Barometer, World Tourism Organization, 2014.

erőteljes volt, dinamikája csak az utolsó negyedévben lassult némileg. Abszolút értékben mérve a legnagyobb, 29 milliós növekedés Európában volt. A kontinens országaiba összesen 563 millió külföldi turista érkezett, 5,4%-kal több, mint a megelőző évben. Európán belül kiemelkedő turisztikai forgalomnövekedést Közép-Kelet-Európa (6,9%), illetve Dél-Európa (6,1%) bonyolított. A legjelentősebb (relatív) növekedést Ázsia és Óceánia (6,8%) regisztrálta, ugyanakkor Közel-Keleten megállt (+0,3%) az elmúlt években tapasztalt visszaesés. A turisztikai szempontból kisebb jelentőségű régiókközül Dél-Kelet-Ázsia (10%) és Észak-Afrika (6,2%) teljesített a legjobban a megelőző évhez képest. Amerika, valamint annak valamennyi régiója a globális átlag alatti növekedést tudott felmutatni. A kontinensre 3,6%-kal több külföldi turista érkezett, leggyengébben bővülő (1,0%) régiója pedig a Karib-térség volt. A turizmus utóbbi években tapasztalt növekedéséhez nagyban hozzájárultak a feltörekvő országok. A külföldre utazó kínai turisták mintegy 102 milliárd amerikai dollárt költöttek el utazásaik során, 28%-kal többet, mint 2012-ben. Az ötödik legnagyobb küldő ország, Oroszország utazói 26%-kal növelték költségeiket. A legjelentősebb fejlett küldő országok közül a francia turisták kiadásai emelkedtek leginkább (6%-kal), ugyanakkor a német és japán turisták kevesebbet költöttek.

Az Eurostat becslése alapján 2013-ban a szálláshelyek vendégforgalma 1,6%-kal nőtt, és elérte 2,6 milliárd vendégéjszakát. A vendégforgalom a tagállamok többségében növekedett és uniós szinten – 2010 óta folyamatosan – újabb rekordot döntött. Az emelkedés a külföldi vendégforgalom 4,8%-os bővülésének következménye, miközben az EU egészét tekintve a belföldiek forgalma 0,8%-kal mérséklődött. Az Európai Unión belül öt tagország (Franciaország, Spanyolország, Olaszország, Németország és Egyesült Királyság) fogadja a szálláshelyeken eltöltött vendégforgalom mintegy héttizedét. Ezen országok közül egyedül Olaszországban csökkent (4,6%-kal) az eltöltött vendégéjszakák száma, a többi tagország közül még Ciprus, Csehország, Finnország és Belgium vendégforgalma csökkent a 2012. évihez képest. A vendégforgalom-növekedés Görögországban (12%), Máltán (7,8%), Lettországon (7,3%), az Egyesült Királyságban (6,5%), Bulgáriában (6,2%) és Szlovákiában (5,5%) volt a legjelentősebb. Uniós viszonylatban a vendégéjszakák 45%-át külföldiek vették igénybe a

szálláshelyeken, ez az arány azonban tagállamonként eltérő. A legmagasabb, 90% feletti Máltán, Cipruson, valamint Horvátországban, de Görögországban, Ausztriában és Lettországon is 70% feletti. A legkisebb arányú a külföldi vendégforgalom Romániában, Németországban, Lengyelországban és Svédországban. A külföldiek által eltöltött vendégéjszakák száma négy ország (Belgium, Olaszország, Ciprus és Svédország) kivételével mindenhol nőtt, leginkább az Egyesült Királyságban, Görögországban és Lettországon. A belföldiek vendégforgalma viszont a tagországok több mint negytedében mérséklődött, legnagyobb mértékben főként a pénzügyi nehézségekkel küzdő dél-európai országokban (Cipruson, Olaszországban és Portugáliában). Ugyanakkor a belföldi vendégforgalom növekedése Görögországban, Észtországban, Bulgáriában és Szlovákiában volt a legjelentősebb.

A külföldiek több időt töltenek hazánkban

A kedvezően alakuló nemzetközi turizmus hatásai csak korlátozottan gyűrűztek be Magyarországra. Az elmúlt évek növekedését követően 2013-ban a **külföldi látogatók száma** lényegében stagnált (+0,2%). Összesen 43 millió 665 ezren érkeztek hazánkba, akik mintegy 102 millió napot töltöttek el az országban, 1,9%-kal többet, mint 2012-ben. A látogatószám alakulását az egy napra érkezők 0,7%-os mérséklődése és a több napra látogatók számának 3,1%-os emelkedése határozta meg. A külföldiek által Magyarországon eltöltött idő növekedése a több napra látogatók átlagos tartózkodási idejének változatlansága mellett következett be, vagyis kizárólag a bővülő látogatószám következménye. Együttal megállt az a több éve tartó trend, hogy a több napra hazánkba látogató külföldiek egyre kevesebb időt töltenek nálunk. Míg a válság előtti évben átlagosan 7,7, addig 2013-ban mindössze 6,4 napot töltöttek Magyarországon utazásaik során, ugyanannyit, mint 2012-ben. A turisztikai motivációval érkezők száma lényegében stagnált, ugyanakkor ezen belül a több napra érkezők száma 5,5%-kal bővült a megelőző évhez viszonyítva. A több napra érkezők között a munkavállalási, üzleti célú érkezők száma 5,1%-kal emelkedett. Az egy napra érkezők közül a legjelentősebb arányban az átutazók vannak, számuk 1,2%-kal nőtt, ugyanakkor az egy napra látogatók közel harmada vásárlási célú érkezett hozzánk, és számuk némileg csökkent 2013-ban.

Többet költenek a külföldiek Magyarországon

A Magyarországra érkező külföldiek 1268 milliárd forintot költöttek nálunk, 4,9%-kal többet, mint egy évvel korábban. Ezen belül a turisztikai célú látogatók 6,4%-kal többet költöttek, ami teljes mértékben a többnapos utazásokhoz köthető. Az egy napra látogató külföldiek 1,5%-kal többet költöttek, ami főként a munka és üzletelés céljából látogatókhoz kapcsolódik. A több napra érkezők kiadásai 6,3%-kal emelkedtek, nagyrészt a szabadidős és üzleti motivációjú látogatók növekvő költségei miatt.

A külföldi látogatók héttizede, közel 31 millió fő a szomszédos országokból érkezett Magyarországra: Szlovákiából 10, Romániából közel 7,3, Ausztriából 7,1 millióan. A nem szomszédos európai uniós tagállamokból további 9,5 millió látogató érkezett hazánkba. Az egy napra érkezők közül a szlovák látogatók száma volt a legmagasabb (9,1 millió), több napra legnagyobb számban Németországból érkeztek (2,1 millió). 2013-ban a német látogatók költöttek a legtöbbet Magyarországon, összesen mintegy 200 milliárd forintot. Rajtuk kívül az Ausztriából, Szlovákiából, Ukrajnából és az Egyesült Államokból érkezők kiadásai voltak a legmagasabbak.

Forgalomnövekedés a kereskedelmi szálláshelyeken

A **kereskedelmi szálláshelyeken** a kedvezően alakuló külföldi vendég-forgalom mellett erőre kapott a belföldiek forgalma is. A szálláshelyeken 2013-ban 4 millió 378 ezer **külföldi vendég** szállt meg, 5,1%-kal többen a 2012. évinél. Az általuk eltöltött vendégéjszakák száma 4,6%-kal nőtt, és közel 12 millió volt. A vendégéjszakákban mért külföldi vendég-forgalom több mint nyolctizede szállodákban realizálódott, ahol azonban a forgalom növekedése átlag alatti volt. A szállodákon kívül még a kevésbé jelentős közösségi szálláshelyek (hosztelek), valamint az üdülőházak forgalma nőtt, az előbbi mintegy másfélszeresére, az utóbbi pedig 16%-kal. A külföldiek vendégforgalmának tizedét regisztráló kempingekben viszont csökkent az eltöltött vendégéjszakák száma.

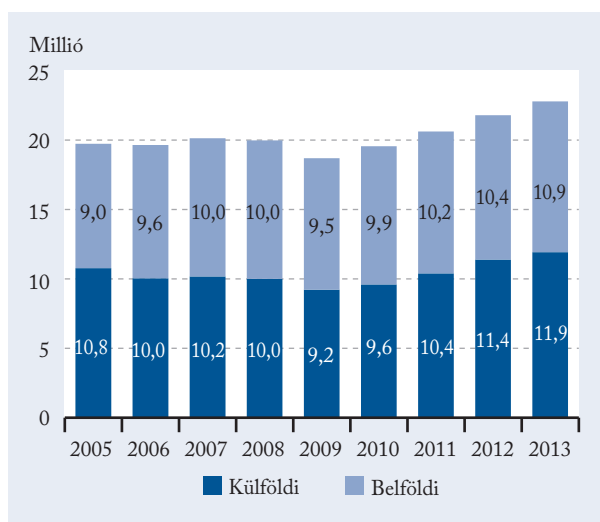
A külföldi vendégek közel héttizede az Európai Unió tagállamaiból, további 15%-uk más európai országokból, 8,9%-a Ázsiából, 7,0%-a Amerikából érkezett hazánkba. A jelentősebb küldő országokból érkezettek forgalma változóan alakult. Németország és Ausztria polgárai (4,7, illetve 5,7%-kal) kevesebb éjszakát vettek igénybe, mint egy évvel korábban. Az orosz, a brit, az olasz, a cseh, a lengyel,

valamint az Egyesült Államokból érkezett vendégek forgalma viszont nőtt. Közülük Oroszország emelhető ki, ugyanis az onnan érkezők 23%-kal több vendégéjszakát töltöttek el nálunk, de az Egyesült Királyságból, Lengyelországból, illetve az Egyesült Államokból érkezett vendégek esetén is 10%-feletti vendégforgalom-növekedést regisztráltunk. Az ázsiai vendégek 17%-kal több éjszakát töltöttek el a szálláshelyeken, mint 2012-ben.

2013-ban 4 millió 452 ezer **belföldi vendég** 10 millió 879 ezer éjszakát töltött a kereskedelmi szálláshelyeken. A vendégek száma 5,5, a vendégéjszakáké 4,5%-kal nőtt. A belföldi vendégkör a vendégéjszakák 69%-át szállodákban töltötte, forgalmuk átlag felett, 6,4%-kal emelkedett. 2013 nyarán megfordult az a több éve jellemző tendencia, hogy a külföldiek vendégforgalma nagyobb mértékben növekszik a belföldiekénél. A belföldi vendégek száma júliustól, vendégéjszakáiké pedig már júniustól dinamikusabban emelkedett, mint a külföldieké. Ezáltal a válság kezdete óta 2013 volt az első év, amikor a hazai vendégszám-növekedés meghaladta, a vendégéjszakáké pedig közel azonos volt a külföldről érkezőkével.

5.31. ábra

A kereskedelmi szálláshelyek vendégéjszakáinak alakulása

A kilenc **turisztikai régió** közül Közép-Dunántúlon és Nyugat-Dunántúlon csökkent, a többi régióban nőtt a vendégéjszakákban mért forgalom. A vendégéjszakák 38%-át a Budapest–Közép-Duna-vidék, 20%-át a balatoni, 11%-át Nyugat-Dunántúl szálláshelyein töltötték el a vendégek. A legjelentősebb növekedést (12%) Észak-Magyar-

ország könyvelhette el, ahol mind a külföldi (18%), mind a belföldi (11%) forgalom jelentősen nőtt. A forgalom legnagyobb mértékben (3,0%) Közép-Dunántúlon csökkent, ami főként a külföldiek számottevő elmaradásával függött össze. A külföldi vendégek a legtöbb éjszakát a Budapest–Közép-Duna-vidéken, a Balatonnál és Nyugat-Dunántúlon vették igénybe, és vendégéjszakáik túlnyomó részét továbbra is Budapesten töltik el. A belföldi vendégek leginkább a Balaton, Budapest–Közép-Duna-vidék, valamint Észak-Magyarország szálláshelyein szálltak meg. A belföldi vendég-forgalom csak Nyugat-Dunántúlon, a külföldiek forgalma a Tisza-tónál és Közép-Dunántúlon csökkent, a többi régióban növekedett.

Visszafogott utazási kedv

2013-ban a magyar lakosság utazási kedve, azaz az aktív utazók aránya a megelőző évi kismértékű növekedés után a 2009-es mélypont alá zuhant. Ezen kívül az utazások száma és az utazáson töltött idő is jelentősen csökkent 2012-höz viszonyítva. A **többnapos belföldi turisztikai célú utazáson** részt vevők aránya 1,4 százalékponttal, 33,2%-ra mérséklődött. Az utazók száma 16%-kal esett vissza, és összesen 14 millió volt, ugyanakkor az utazáson töltött idő 14%-os csökkenéssel 60 millió nap lett. A csökkenés a rövidebb, 2–4 napos utazások esetén erőteljesebb volt. A rövid utazásokon részt vevők száma 19, az utazáson eltöltött idő 18%-kal visszaesett. A hosszabb, öt napot meghaladó nyaralásokon részt

EURÓPAI TURISZTIKAI FELMÉRÉS²⁵⁾

Követve a korábbi évek gyakorlatát az Európai Bizottság felkérésére az európaiak turisztikai preferenciáiról ún. Flash Eurobarometer felmérés készült 2014 elején. A mintegy 31 ezer válaszadó az Európai Unió 28 tagállamából, valamint 7 másik ország lakosai közül került ki.

2013-ban az utazások során az utazók legfontosabb motivációja a nyaralás, strandolás, pihenés volt. A válaszadók 46%-ának ez volt az utazás fő célja, 34%-ának pedig a család és barátok meglátogatása, szemben a megelőző évi 40, illetve 36%-kal. 2013-ban a magyarok körében szintén a nyaralás, strandolás (51%) vált a legfontosabb utazási motivációvá, ezt követte a városlátogatás (35%), a természetjárás (30%), és a – korábban első helyen álló – család- és barátlátogatás (28%). A már meglátogatott úti cél ismételt felkeresése főként a természeti tényezőktől és a szállás minőségétől függ (a magyar válaszolók a második helyre a kulturális és történeti vonzerőt tették). Az utazás megtervezésekor leginkább a barátok, ismerősök véleményét, illetve az interneten fellelhető információkat vették alapul a válaszolók. Az utazás megtervezése egyre inkább az interneten történik, a megkérdezettek közel hattizede, a magyarok kevesebb mint fele foglalja le utazását a világhálón. Az összes válaszoló 57%-a saját országán belül választott úti célt (ez az arány a magyarok körében a 2012-es 65-ről 70%-ra emelkedett), 54%-a (a magyar válaszolók 52%-a) az Európai Unión belül, további 27% (a magyarok 13%-a) pedig az EU-n kívül választott magának pihenőhelyet. Nem változott a legnépszerűbb célországok rangsora, az első három ország továbbra is Spanyolország, Franciaország és Olaszország. A magyarok legtöbbet Horvátországba, Ausztriába és Olaszországba utaztak a felmérés szerint.

Az utazók nagymértékű elégedettséggel számoltak be a nyaralásuk számos jellemzőjéről. Majdnem minden válaszoló (96%-uk) elégedett volt a természeti tényezőkkel (pl. táj, időjárás), valamint a szállás biztonságával és minőségével. Az utazáson részt vevők 6%-a számolt be a szállásával kapcsolatos problémákról, ezen belül is 2% kapott el valamilyen betegséget vagy szenvedett ételmérgezéstől. A válaszolók 4%-a hivatalos panaszt is tett utazása során, amelyek négytizede szállással, ötöde utazással, közlekedéssel, 17%-a éttermi étkezéssel volt kapcsolatos.

Összességében az uniós állampolgárok 70, a magyarok 54%-a utazott 2013-ban legalább egy napra valahová, 2–2 százalékponttal kevesebben, mint egy évvel korábban. A legalább négy napos utazásokon részt vevők aránya ennél nagyobb mértékben csökkent, és 57, illetve 45% volt.

Az utazást megghiúsító tényezők közül a legjelentősebb a pénzügyi, illetve a személyes okok voltak. A magyar válaszolók mintegy hattizede szintén az anyagi problémákat jelölte meg az utazás elmaradásának okaként. Az EU-állampolgárok tizede nem tervez utazást 2014-ben. Figyelembe véve a jelenlegi gazdasági helyzetet a válaszadók 44%-a nem, míg harmaduk változtat utazási tervét. A magyarok 13%-a nem tervez 2014-ben utazást, több mint ötödük nem fog utazási tervét módosítani, hasonlóan az uniós válaszolókhoz, 33%-uk viszont a gazdasági körülmények alapján alakítja utazási szándékát. Az utazni vágyók fele várhatóan saját hazáján belül választ magának úti célt, ugyanakkor a magyaroknak kétharmada tervez magyarországi üdülést.

²⁵⁾ Forrás: Preferences of Europeans towards Tourism, Flash Eurobarometer No. 392, European Commission, 2014.

vevők száma – a 2012-es növekedést követően – 5, illetve 9%-kal csökkent. A magyar lakosok többnapos utazásaik során összesen 258 milliárd forintot költöttek el, ugyanannyit, mint egy évvel korábban, miközben az utazók átlagos költsége (egy utazó egy napjára jutó költség) jelentősen nőtt. A többnapos belföldi utazások során a legjelentősebb motiváció a rokon, barát meglátogatása, valamint a szórakozás, pihenés, városnézés és természetjárás volt. Előbbi a rövidebb, hétvégi típusú utazások, utóbbi pedig a hosszabb utazások fő célja volt.

A **külföldre utazó magyarok** száma szintén csökkent, a mérséklődés 0,9%-os volt. A külföldön töltött mintegy 45 millió nap – a 2012. évi 15%-os visszaesést követően – 1,6%-kal nőtt. Az egy napra külföldre látogatók száma enyhén csökkent, a több napra utazók száma stagnált, a külföldön töltött idejük viszont 2,6%-kal emelkedett. Az egy napra külföldre utazók fő célja továbbra is a vásárlás volt, de jelentős még a szabadidős turizmus, valamint a munkavégzés is. A több napra utazók motivációi szintén stabilak, többségük szabadidős célú utazáson vett részt. A külföldi utazások során a magyar lakosság 506 milliárd forintot költött el, 10 milliárddal kevesebbet, mint 2012-ben. Ez 2008 óta a legkisebb összeg.

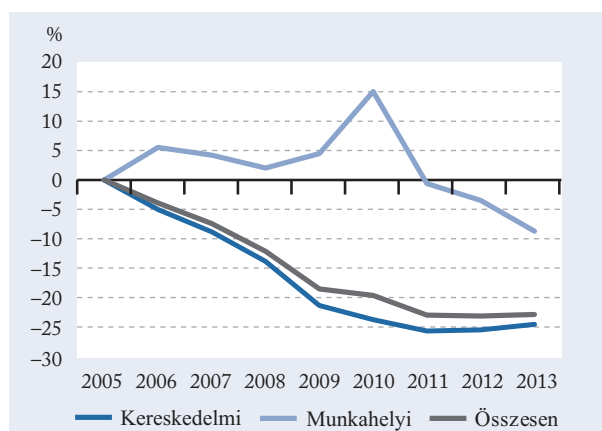
Élénkülő forgalom a turizmusban és a vendéglátásban

A **szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás** nemzetgazdasági ág helyzete javult 2012-höz képest. 2013-ban a kereskedelmi szálláshelyeken összességében 5,3%-kal több vendég 4,6%-kal több vendégéjszakát töltött el az előző évhez képest. A szálláshelyek bruttó árbevétele folyó áron 9,9%-kal növekedett, és megközelítette a 300 milliárd forintot, miközben a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás árindexe – a nemzetgazdasági átlag feletti mértékben – 3,1%-kal nőtt. A bruttó árbevétel 56%-át kitevő szállásdíjbevételek 9,4%-os növekedése főként a szállodai forgalom bővülésével függött össze. A kereskedelmi szálláshelyeken mind a vendéglátásból, mind az egyéb forrásból származó bevételek emelkedtek. Széchenyi Pihenőkártyát 1547 szálláshelyen, mintegy 15 milliárd forint értékben fogadtak el, ami a szálláshelyek összes bevételeinek 5,0%-a. A szállodák szobakihasználtsága a megelőző évek folyamatos növekedése után tovább javult, és 2013-ban 49,8% volt. Ez a válság kirobbanása óta a legkedvezőbb arány, azonban még mindig elmarad a válság előtti, 2007. évi-től. Az ötszallagos egységek, valamint a gyógyszállodák kiemelkedő szobafoglaltsággal működtek.

A szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás nemzetgazdasági ágban a folyamatosan növekvő foglalkoztatás a válság mélypontját követően megtorpant. 2013-ban összesen 160 ezren dolgoztak az ágban, 4 ezerrel kevesebben, mint 2012-ben. A szálláshely-szolgáltatást nyújtó, de több, különböző ágban működő, legalább öt főt foglalkoztató vállalkozások közel 28 ezer főt alkalmaztak, 0,9%-kal többet, mint a megelőző évben. A nemzetgazdasági ág beruházásaiban az évek óta tartó csökkenést viszont növekedés váltotta fel. A nemzetgazdasági ágban folyó áron 37 milliárd forintnyi beruházás valósult meg, 5,6%-kal több az előző évinél. Ez főként a II. negyedévi szállodaépület-felújításoknak és -bővítéseknek köszönhető, amikor is a beruházások 80%-kal haladtak meg a 2012. II. negyedévit.

5.32. ábra

A vendéglátóhelyi forgalom volumenváltozása (2005. évhez képest)

2013-ban a **vendéglátásban** – hét évnyi visszaesés után – növekedést regisztráltunk. Az előző évi stagnálás (–0,2%) után csekély mértékben, 0,3%-kal nőtt a volumen. Az év folyamán a IV. negyedév hozta meg a pozitív fordulatot, amikor 4,6%-kal nőtt a vendéglátóhelyi forgalom volumene. Az országban található mintegy 56 ezer vendéglátóhely eladási forgalma 757 milliárd forint volt. Ebből a kereskedelmi vendéglátóhelyek 658 milliárd forintot könyvelhettek el, 1,2%-kal többet, mint 2012-ben. Eladási volumenük a III. negyedévet kivéve minden negyedévben bővült. A teljes vendéglátásból 13%-os részesedéssel rendelkező munkahelyi forgalom volumene 5,4%-kal visszaesett 2012-höz képest. Miközben az első három negyedévben egyre kisebb volt a csökkenés mértéke, a negyedik negyedévben a munkahelyi vendéglátás volumene is növekedésbe fordult.

6. KÖRNYEZET ÉS ENERGIA

Környezet

- Magyarországon az **üvegházhatású és a savasodást okozó gázok** kibocsátása csökken. Ez egyrészt az ipar szerkezetváltásával, másrészt technológiai változásokkal magyarázható.

- A nemzetgazdaság 10 mikrométer átmérő alatti **szálló por** kibocsátása 2000 és 2011 között kevesebb mint a felére csökkent. A 2,5 mikrométer átmérő alatti szálló por nemzetgazdasági kibocsátása ennél nagyobb mértékben, 23 ezer tonnáról 7 ezer tonnára esett vissza. A porszennyezésben egyre nagyobb szerepe van a háztartásoknak.

- Az **ökológiai gazdálkodás** – amely az élelmiszer-előállítás környezetkímélő és egészségvédő módja – nem terjedt el jelentősen hazánkban. Mezőgazdasági területeinknek mindössze 2,4%-án folyt biotermelés 2012-ben, ez az unió 6. legkisebb aránya, és az uniós átlag (5,8%) felét sem éri el.

- A hazánkban **fészkelő madárfajok** száma, a fajok gyakorisága és állománysűrűsége Európában kiemelkedő, ám az utóbbi években a mezőgazdasági területeken található madár élőhelyek állapotromlását jelzik a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület adatai.

- Magyarországon 2010-ben egy főre vetítve nemzetközi összehasonlításban kevés **hulladék** keletkezett (1156 kilogramm/fő), az uniós átlag kétharmada. Hazánkban egyre inkább a környezetvédelmi szempontból kedvezőbb megoldások felé tolódik a települési hulladékok kezelése.

- Az országban 2012-ben 138 milliárd forint értékű **környezetvédelmi beruházás** valósult meg. A gazdálkodó szervezeteken belüli folyó környezetvédelmi **ráfordítások** 231 milliárd forintot tettek ki, ugyanakkor külső szolgáltatóknak a gazdasági szervezetek 132 milliárd forintot fizettek.

- A hazai **energiafogyasztást** 2005 óta csökkenő tendencia jellemzi. A 2013-ban felhasznált 945,0 petajoule energia 4,6%-kal kevesebb volt az előző évinél, ami jórészt a feldolgozóipar egyes ágazatainak visszaeső termelésével függött össze.

- Az előző évekhez hasonlóan 2013-ban az **energiaigények fedezésére szolgáló források** 37%-a hazai termelésből, 63%-a importból származott. A **hazai termelés** 5,4%-kal (ezen belül a **villamos energiáé** 12,4%-kal) csökkent az előző évihez képest. A villamos energia termelésének több mint felét atomenergiából állították elő.

Energia

• Az **energiainport** 2013-ban 3%-kal volt több, mint egy évvel korábban. Ezen belül a kőolaj és kőolajtermékek behozatala 2,2%-kal nőtt, a földgázé nem változott, a szén importja viszont 8,7%-kal csökkent.

• Az elmúlt években a magyar gazdaság **relatív energiaigényessége** csökkenő tendenciát mutat, 2013-ban – a gazdasági teljesítmény 1,1%-os emelkedése mellett – 5,6%-os volt a mérséklődés. Ennek ellenére nemzetközi összehasonlításban a magyar gazdaság nagymértékben energiaigényes.

• A **háztartási energia ára** 2005 és 2013 között átlagosan csaknem kétszeresére emelkedett (ezen belül a távfűtés és a villamos energia ára 1,4–1,4, a vezetékes gázé 2,5-szeresére). 2013-ban az előző évihez képest – a rezsicsökkentés következtében – a háztartásienergia-árak 8,5%-kal csökkentek, miközben az infláció 1,7% volt.

• Hazánk energiatermelésében a **zöldenergia** részesedése folyamatosan emelkedik, 2012-ben 9,6% volt, az uniós átlagtól (14,1%) jelentősen elmaradva. A megújuló forrásokból származó villamos energia mennyisége az elmúlt években csökkent, azonban a 2012-ben – legnagyobb részt biomasszából – termelt 2647 GWh-nyi energia a tízszerese volt az ezredfordulós értéknek.

Összefoglaló adatok

Megnevezés	2010	2011	2012
Erdőterület, ezer hektár ^{a)}	1 922,1	1 927,7	1 933,6
Ebből: a levévesztés alapján egészséges aránya, %	60,1	63,8	59,5
Országos jelentőségű védett területek és emlékek, ezer hektár ^{b)}	846,5	846,7	850,7
Szén-dioxid kibocsátás (bruttó), kg/fő	5 160,2	4 999,5	4 678,2
Szálló por: 10 µm átmérőnél kisebb szilárdanyag (PM ₁₀), kg/fő	4,5	4,4	4,2
Szennyvíztisztító telepre elvezetett szennyvíz, millió köbméter ^{c)}	556,3	467,6	435,7
Ebből: III. tisztítási fokozattal is tisztított, millió köbméter	255,0	237,8	318,6
Keletkezett települési szilárd hulladék, ezer tonna	4 033,0	3 809,0	3 987,5
Környezetvédelmi beruházások, folyó áron, milliárd forint	153,0	128,6	138,1
Környezetvédelmi ipari értékesítés, folyó áron, milliárd forint	364,4	417,3	416,6
Energiafelhasználás, petajoule	1 086,8	1 053,3	990,3
Földgáz és kőolajtermékek aránya az energiaforrásokból, % ^{d)}	67,2	65,0	64,2

^{a)} Január 1.

^{b)} December 31.

^{c)} A tisztítás céljából Ausztriába átvetett szennyvízzel együtt.

^{d)} Bányászati PB-gázzal és gázolinnal együtt.

KÖRNYEZET

Magyarországon a kibocsátott **üvegházhatású gázok** mennyisége a rendszerváltást követő három évben esett vissza a legnagyobb mértékben (24%-kal), ezt követően 2005-ig 90 millió tonna (CO₂-ekvivalensben) körül mozgott, majd 2011-ig újabb 17%-os csökkenés következett be. Az akkori 73 millió tonnás teljes

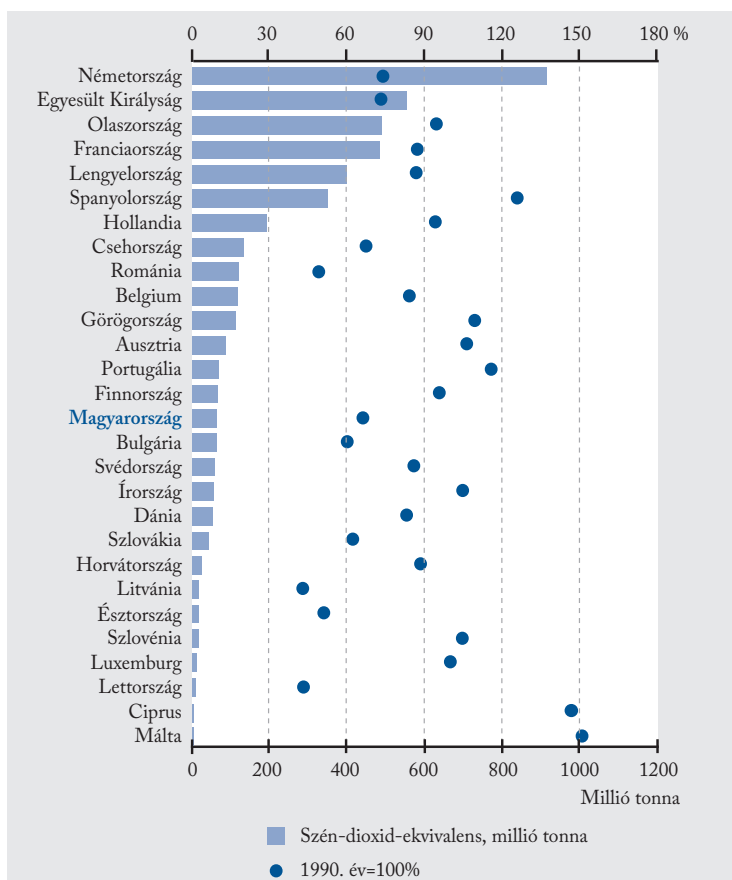
kibocsátás 86%-át – a háztartások 18%-a mellett – négy nemzetgazdasági ág – a villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás (23%), a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat (19%), a feldolgozóipar (14%) és a szállítás, raktározás (12%) – bocsátotta ki. Az utóbbi évtizedben a mezőgazdaság kibocsátása alig változott, a feldolgozóiparé és a villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás

ÉGHAJLATVÁLTOZÁS

A világ klímakutatását összefogó ENSZ Éghajlat-változási Kormányközi Testülete (IPCC) szerint¹⁾ az ipari forradalom óta a Föld légkörébe mintegy 515 milliárd tonna üvegházhatású gáz (ÜHG) került, ez évi 10 milliárd tonnával gyarapodik. Az ENSZ éghajlat-változási keretegyezményét 1992-ben Rio de Janeiróban hitelesítették, elismerve ezzel, hogy az üvegházhatású gázok veszélyeztetik a Föld ökoszisztémáját. A klímakonferenciák céljának megvalósulása – az, hogy a Föld minden állama vállalja, hogy csökkenti ÜHG-kibocsátását – azonban a legutolsó (tizenkilencedik), 2013. évi, varsói konferencián sem került elérhető közelségbe.

6.1. ábra

Az üvegházhatású gázok kibocsátása az Európai Unió országaiban, 2011

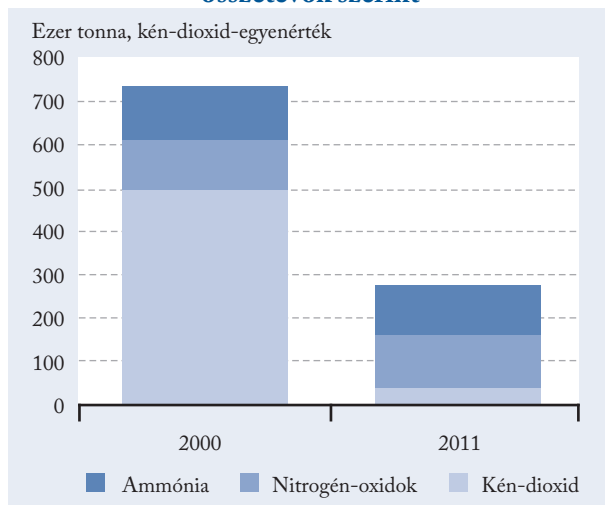
¹⁾ Forrás: Fifth Assessment Report, Intergovernmental Panel on Climate Change, 2013.

ágé 27–27%-kal csökkent, a szállítás, raktározás ágé azonban 42%-kal emelkedett.

A **savasodást okozó gázok** közé a kén-dioxid, a nitrogén-oxidok és az ammónia tartoznak. A savasodásért, szmog képződésért elsősorban a nitrogén-oxidok, a téli szmogért a kén-dioxid, az algásodásért az ammónia felelős. Kibocsátásuk a talajt, az erdőt és a vízkészleteket is veszélyezteti.

6.2. ábra

A savasodást okozó gázok teljes kibocsátása összetevők szerint

A savasodást okozó gázok teljes kibocsátása 2000 óta 752 ezer tonnáról 282 ezer tonnára esett vissza, ami elsősorban a kén-dioxid-kibocsátás 92%-os csökkenéséből adódott, ennek háttérében a villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicio-

nálás ágbán bekövetkezett technológiai változások állnak. Jelenleg savasodást okozó gázokkal a környezetet leginkább a mezőgazdaság (44%) szennyezi, amit a szállítás, raktározás követi (23%), míg a háztartások adják a teljes kibocsátás 15%-át.

A levegő fő szennyezője a por

A **szálló por** a levegőben lebegő folyékony vagy szilárd halmazállapotú részecskék összessége, ami tartalmazhat kormot, szerves anyagokat, nehézfémeket, azbesztet. Az ember által belélegzett részecskék a háztartási, a mezőgazdasági, az ipari tevékenységből és a közlekedésből származnak. A 10 mikrométernél kisebb átmérőjű részecskék egészségkárosító hatása bizonyított, ezen anyagok belélegzése számos súlyos szív- és légzőszervi betegség kialakulásában játszik szerepet. Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) álláspontja szerint nem létezik olyan alacsony, közlekedésből származó koncentráció, amely biztosan nem károsítja az egészséget. Az unió városi lakosságának a veszélyeztetettsége Bulgáriában a legmagasabb, ahol köbméterenként 58 mikrogramm a 10 mikrométernél kisebb átmérőjű részecskék átlagos koncentrációja. A magyar városok levegőjében az uniós átlagnál (27 mikrogramm) 22%-kal több a por, ez az uniós országok rangsorában a hatodik legmagasabb arány.

A szálló por 10 mikrométernél nagyobb szemcséi az egészséget kevésbé károsítják, legtöbbször a légutak természetes védekezése kiszűri őket. Az ennél kisebb szemcsék azonban lejutnak a légutakba és a tüdő mélyére is. A legveszélyesebbek a 2,5 mikro-

6.1. tábla

A 10 és a 2,5 mikrométer alatti átmérőjű por kibocsátása Magyarországon

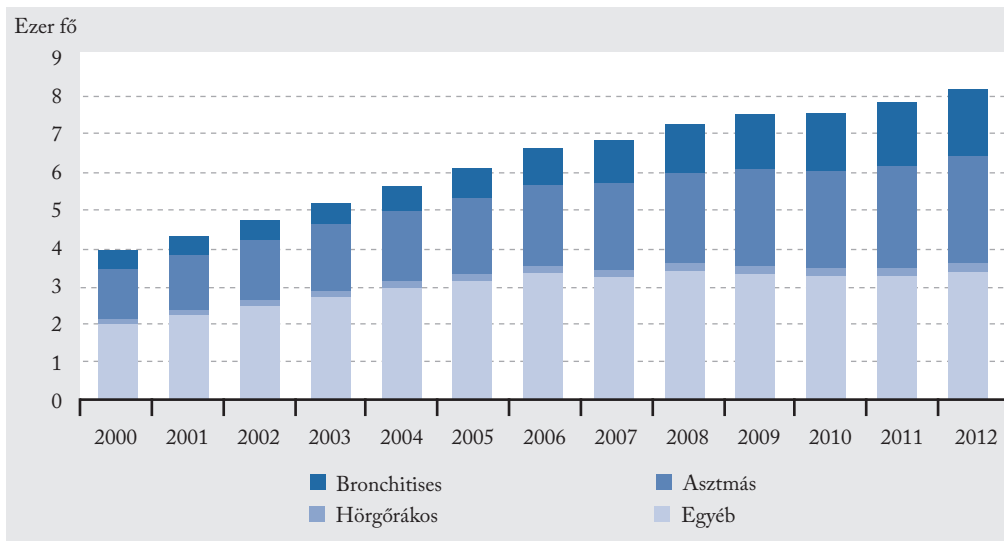
Kibocsátó	10 mikrométer alatti átmérőjű szálló por kibocsátás			2,5 mikrométer alatti por kibocsátás		
	2000	2011		2000	2011	
	tonna	2000=100		tonna	2000=100	
Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás,						
halászat	23 738,6	9 986,9	42	11 604,4	1 043,7	9
Ipar	7 647,2	6 173,5	81	3 008,8	2 776,0	92
Szállítás, raktározás	13 130,0	2 959,6	23	7 682,3	2 788,4	36
Háztartások	6 324,9	25 151,1	398	4 713,1	24 690,9	523
Egyéb	1 519,4	959,7	63	774,5	608,9	79
Összesen	52 360,1	45 230,8	86	27 783,1	31 907,9	115

LÉGZŐSZERVI BETEGSÉGEINK

A légzőrendszeri betegségek miatti halálozások százezer lakosra jutó számában Magyarország az uniós középmezőnyben van, a légcső, a hörgő vagy a tüdő daganata miatt bekövetkezett halálozásban azonban olyan mértékben kiemelkedünk a többi ország közül, hogy 29%-kal előzzük az utánunk következő Hollandiát, és 66%-kal haladjuk meg az uniós átlagot. Tüdőgondozóinkban 2012-ben 790 ezer beteget tartottak nyilván, akiknek csak töredéke volt tébécés, volt közöttük 273 ezer asztmás, 168 ezer krónikus bronchitises és több mint 21 ezer primer hörgőrákos. A krónikus tüdőbetegségek elsősorban azok tüdejét támadják meg, akik huzamosabb ideig káros anyagokkal, mérgező gázokkal szennyezett, poros, füstös levegőt lélegeznek be.

6.3. ábra

A tüdőgondozókban nyilvántartott nem tébécés betegek százezer lakosra jutó aránya

méternél is kisebb részecskék, amelyek a véráramba is bekerülhetnek.

A nemzetgazdaság 10 mikrométer átmérő alatti szálló por kibocsátása 2000 és 2011 között kevesebb mint a felére csökkent. Jelenleg a kibocsátás közel feléért a mezőgazdaság a felelős. A 2,5 mikrométer átmérő alatti szálló por nemzetgazdasági kibocsátása a 10 mikrométer alattinál nagyobb mértékben, 23 ezer tonnáról 7 ezer tonnára esett vissza. A legtöbbet ebből a szemcseméretből a nemzetgazdasági ágak közül a szállítás, raktározás (39%) és a feldolgozóipar (34%) bocsátották ki. A 2,5 és a 10 mikrométer átmérő alatti szálló porral leginkább a háztartások szennyeznek, a teljes kibocsátás 77, illetve 56%-áért felelősek. A 10 mikrométer alatti porszennyezés mérései szerint az ország legveszélyeztetettebb területe Észak-Magyarországon a

Sajó völgye, valamint a nagyobb városok, különösen Pécs, Miskolc és Budapest.²⁾

Magyarországon a téli anticiklonális viszonyok között gyakran alakul ki tartósan magas légszennyezettség. Huzamosan nyugodt, szélcsendes, párás, hideg időjárás esetén a szennyezett levegő – mivel nehezebb a magasabb légrétegben található légtömegnél – nem tud felemelkedni, és így folyamatosan tovább gyűjti magába a szennyező anyagokat.

Az agrárium kihasználatlan lehetősége: az ökológiai gazdálkodás

Magyarország területének 57%-a mezőgazdasági terület, ami az unióban a 6. legmagasabb arány, és 14 százalékponttal meghaladja az uniós átlagot. Mezőgazdasági termelés szempontjából az ország adottságai jók. Ennek ellenére az **ökológiai gaz-**

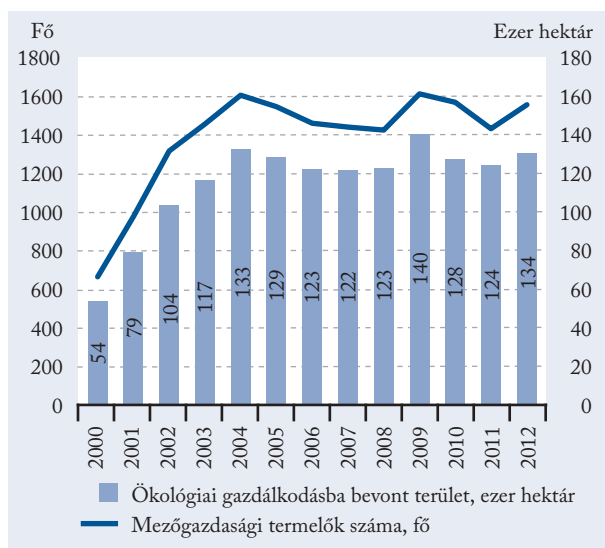
²⁾ Forrás: A Válaszúton Alapítvány honlapja.

dálkodás – ami az élelmiszer-előállításnak környezeti-kímélő és egészségvédő módja – nem terjedt el. 2012-ben mezőgazdasági területünk mindössze 2,4%-án folyt biotermelés, ami az unió 6. legkisebb aránya, és az uniós átlag (5,7%) felét sem éri el.

2000 és 2004 között az ökológiai gazdálkodásba bevont területek nagysága 144%-kal nőtt, ám a növekedés ezután megtört, mivel az akkor indult agrár-környezetgazdálkodási programba nem került bele a biogazdálkodás támogatása. Az ökológiai gazdálkodást az sem lendítette fel, hogy a gazdák a 2009-től indított programból már igényelhettek támogatást. A folyamatos oktatás, ismeretterjesztés különösen hatékony lehet abban az agráriumból élő népességben, ahol a diplomások aránya 2013-ban még csak 3, a középfokú végzettségüké pedig 7% volt.

6.4. ábra

Az ökológiai gazdálkodásba bevont terület nagysága és a mezőgazdasági termelők száma

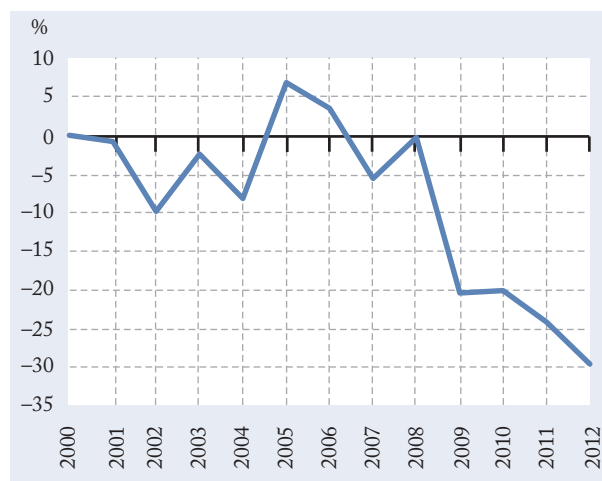
Csökken a mezőgazdasági élőhelyekhez kötődő madárfajok állománya

A hazánkban élő és európai jelentőségű, illetve a nagy tömegben az országon átvonuló **madárfajok** védelmét 55 különleges Natura 2000 madárvédelmi terület szolgálja 2011 óta. Az 1,3 millió hektárnál is nagyobb terület nagy részét – több mint negytedét – már addig is védett területeken jelölték ki. A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) az Európai Madárszámlálási Tanács

és az Angol Királyi Madárvédelmi Társaság szakmai és anyagi támogatásával 1999-ben elindította Mindennapi Madaraink Monitoringja (MMM) nevű programját. Ennek keretében véletlenszerűen kiválasztott mintaterületeken monitorozták az élőhelyeket. A korábbi megfigyelések főleg védett területekre koncentráltak, a mezőgazdasági élőhelyek állapotát nem tükrözték. A megfigyelések szerint a hazánkban fészkelő madárfajok száma, a fajok gyakorisága és állománysűrűsége Európában kiemelkedő, ám az utóbbi években a mezőgazdasági területeken található madárelőhelyek³⁾ állapota romlott. Ugyanezt mutatja az unió 28 országára számított index is.

6.5. ábra

A mezőgazdasági élőhelyekhez kötődő madarak állományváltozása (2000. évhez képest)

Forrás: a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Mindennapi Madaraink Monitoringja alapján.

Korszerűbb hulladékkezelési megoldások

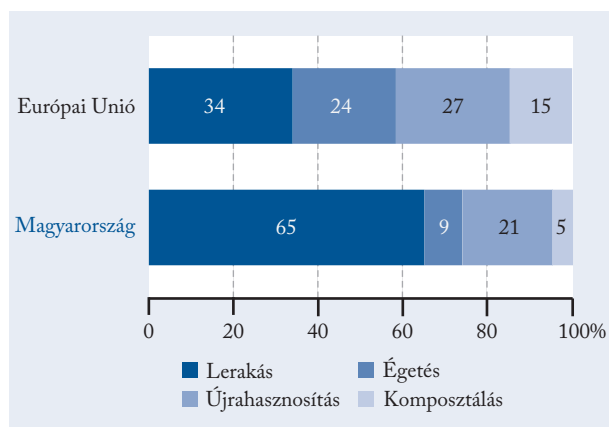
Az emberi társadalmakban a termeléssel és a fogyasztással párhuzamosan növekedő **hulladék-mennyiség** nagy környezeti kockázatot jelent, mennyiségének és veszélyességének csökkentése pedig egyre nagyobb feladat. Magyarországon 2010-ben egy főre vetítve – az ásványi hulladékokat nem tekintve – európai viszonylatban kevés hulladék keletkezett (1156 kilogramm/fő), az uniós átlag kétharmada. A települési hulladék az összes hulladéknak megközelítőleg ötödét – 402 kilogramm/fő – tette ki 2012-ben, ami négyötöde az

³⁾ Forrás: a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület honlapja.

unió átlagának. Az évek során egyre inkább a környezetvédelmi szempontból kedvezőbb megoldások felé tolódik a települési hulladékok kezelése. Ez a folyamat nálunk erőteljesebb, mint a velünk együtt csatlakozott országokban.

6.6. ábra

A települési szilárd hulladék megoszlása kezelés szerint, 2012

A **környezetvédelmi beruházások** (138 milliárd forint) 86%-a közvetlen, 14%-a folyamatba integrált formában valósult meg. A beruházások felét a közigazgatásba sorolt szervezetek végezték, döntően (89%) szennyvízkezelési céllal, ami legtöbb esetben a szennyvízcsatorna-hálózat fejlesztését jelentette. A **szervezetten belüli folyó környezetvédelmi ráfordítások** 2012-ben 231 milliárd forintot tettek ki, 47%-uk szennyvíz-, 40%-uk hulladékkezelést szolgáltat. **Külső szolgáltatóknak** a gazdasági szervezetek 132 milliárd forintot fizettek ki, 63%-át hulladék-, 27%-át szennyvízkezelésért.

A **környezetvédelmi iparral** foglalkozó gazdasági szervezeteknél 2012-ben 7%-kal kevesebb munkaadót (17,3 ezer fő) foglalkoztattak az előző évinél. Árbevételük (417 milliárd forint) összehasonlításon 3,3%-kal csökkent. Szinte a teljes árbevétel a környezeti szennyezések közvetlen csökkentését szolgáló termékek előállításából, valamint szolgáltatások nyújtásából származott, és 24%-a exportértékesítés eredménye volt. A hulladék-nagykereskedelem 50 milliárd forintos árbevétele volumenében 8%-kal csökkent az előző évhez viszonyítva, és szinte teljes egészében a szilárd hulladék újrahasznosításából származott.

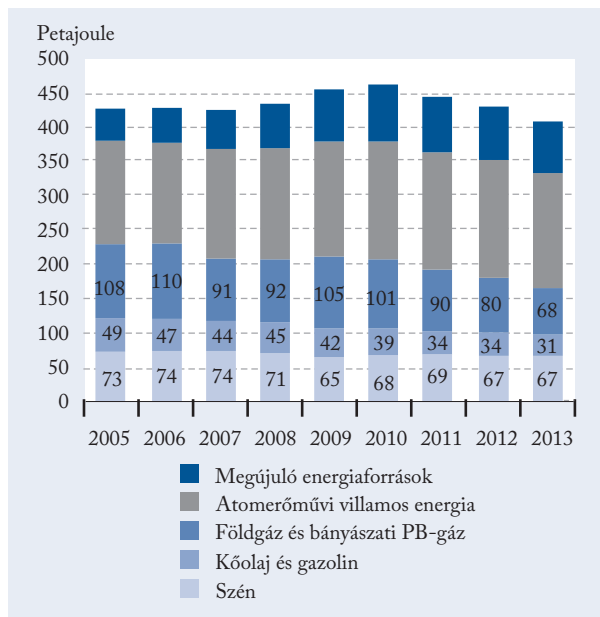
ENERGIA

Csökkenő energiafogyasztás

Az ország **energiafelhasználása** az utóbbi tizenkét évben kismértékben ingadozott. Az energiafogyasztás az ezredfordulót követő években nőtt és 2005-ben érte el a legmagasabb szintet, amikor 1153,2 petajoule energiát használtak fel hazánkban. Azóta folyamatosan csökken az energiafogyasztás. A 2013-ban felhasznált 945,0 petajoule energia 4,6%-kal volt kevesebb az előző évi fogyasztásnál, ennek oka jórészt a feldolgozóipar egyes ágazatainak visszaeső termelésével összefüggő energiaigény-csökkenés volt.

6.7. ábra

Magyarország energiatermelése

Forrás: Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal.

Magyarországon a jelenlegi, globális iparági környezet következtében számos esetben nem gazdaságos a fosszilis energiahordozók bányászata. Az ezredfordulóhoz képest 2013-ra a legnagyobb mértékben a szén és a kőolaj termelése esett vissza, közel a felére, de földgázból is 40%-kal kevesebbet termeltek ki. Az előző évekhez hasonlóan 2013-ban az **energiaigények fedezésére szolgáló források** 37%-a hazai termelésből, 63%-a importból származott. A **hazai termelés** 5,4%-kal kevesebb volt, mint az előző évben. Döntő részét (41%-át) az atomerőművi villamos energia adta, ennek termelése folyama-

tosan nőtt, 2005-hez képest több mint 10%-kal. A megújuló energiaforrások (pl. víz- és szélenergiák) villamos energia, tüzfűtés mennyisége 2013-ban 75 petajoule volt (másfélszerese a 2005. évinek), a hazai energiatermelés 18%-a. A termelésből és a behozatalból származó összes rendelkezésre álló energia 32–32%-a földgáz és kőolaj, 15%-a atomerőművi villamos energia volt.

Csökkenő energiabehozatal

2005 és 2013 között az ország energiaimport-behozatalát az évenként változó kismértékű csökkenés, illetve növekedés jellemezte. 2013-ban az **energiainport** 3%-kal volt több, mint egy évvel korábban. Ezen belül a legnagyobb mennyiségben importált energiaimportok közül a kőolaj és kőolajtermékek behozatala 2,2%-kal nőtt, a 40%-os részarányt képviselő földgázé nem változott, a szén behozatala viszont 8,7%-kal csökkent.

A kőolaj és a földgáz döntő többsége csővezeté-

kes szállítással (előbbi nagyrészt a Barátság, utóbbi a Testvériség, valamint – Ausztria felől – a HAG-vezetéken keresztül) érkezik hazánkba. Mindkét energiaimport esetében Oroszország a fő importforrásunk. Az **importfüggőség** szinte mindegyik uniós tagországra jellemző, egyedül Dánia rendelkezik energiafelesleggel. Az uniós egésze az energiafelhasználás 53%-át behozatalból fedezte 2012-ben. Hazánk energiafüggősége 1 százalékponttal volt alacsonyabb az uniós átlagnál.

Mérséklődik a gazdaság relatív energiaigénye

A környezet megóvásához és a szennyezőanyag-kibocsátás csökkentéséhez elengedhetetlen a minél hatékonyabb energiafelhasználás. Az elmúlt években a magyar **gazdaság relatív energiaigényessége** csökkenő tendenciát mutat, 2013-ban – a gazdasági teljesítmény 1,1%-os emelkedése mellett – 5,6%-os volt a mérséklődés. Ennek ellenére nemzetközi összehasonlításban a magyar gazdaság nagymértékben energiaigényes: 2012-ben egységnyi GDP termeléséhez közel kétszer annyi – bruttó, belföldi fogyasztásra rendelkezésre álló – energiát kellett felhasználni, mint az uniós átlag. Hazánkénál nyolc, 2004 után csatlakozott tagországban nagyobb a fajlagos energiafelhasználás.

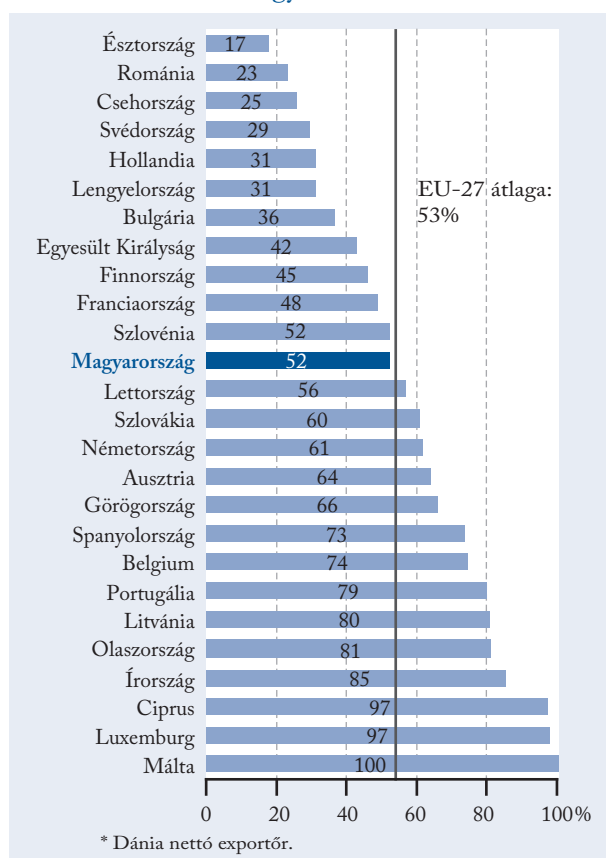
A más energiaimportóra való átalakítás céljából történő felhasználást nem tartalmazó **végso (közvetlen) energia** legnagyobb felhasználója a **lakosság**, ennek aránya 2012-ben 35%-os volt.

A rendszerváltástól az ezredfordulót követő időszakig tartó dinamikus hazai motorizáció következtében a **közlekedés** napjainkra a második legnagyobb energiafogyasztó szektorrá vált. A szektor energiafelhasználáson belüli aránya 2009-ig emelkedett, azóta csökken, 2012-ben 26% volt. A közlekedés energiafogyasztása 2005 és 2012 között 11, ezen belül – a legjelentősebb részt kitevő – közúti közlekedésé 7%-kal visszaesett.

A közlekedés károsanyag-kibocsátásának csökkentése érdekében az EU célkitűzése szerint 2020-ra 10%-ra kell növelni a **bioüzemanyagok használatát**. Az elektromos autók esetében akár az is elérhető, hogy megszűnjön az üvegházhatást okozó gáz kibocsátása, ugyanis megújuló, tiszta energiából (például szélenergia, vízi energia) származó elektromos árammal is „tankolhatók”. Akkor is 40%-kal kevesebb káros gáz termelődik, ha háztartási áramot használunk az elektromos jármű akkumulátorainak töltéséhez, de a bioetanollal és

6.8. ábra

Az uniós tagországok energiáigényessége, 2012*
(a nettó import aránya a bruttó belföldi fogyasztáson belül)

biodízzel működő autók is akár 35–90%-kal kevesebb üvegházhatást okozó gázt bocsáthatnak ki. Hazánkban a bioüzemanyagok felhasználása jelentősen nőtt az utóbbi években, 2010-re elérte az unió átlagát (4,7%), a 2020-ra kitűzött (10%-os) cél csaknem felét. Magyarországon a folyékony bioüzemanyagot döntően kukoricából és repceből, kisebb mértékben napraforgóból és egyéb gabonaféléből állítják elő.

Az energiaipart nem, de az építőipart is magában foglaló **ipar** 2012-ben a végső felhasználásra rendelkezésre álló energia 19%-át felhasználta. Az

ipari energiaigény alakulását nagyban befolyásolja néhány ágazat termelése. (2012-ben az energiahelyettesítés 40%-áért a vas- és acélgyártás, valamint a vegyi és petrokémiai termékek gyártása felelt.) Míg az egy évvel korábbi szinthez képest 2012-ben szinte mindegyik felhasználási területen csökkent a felhasznált energiamennyiség, addig az iparban 0,6%-kal emelkedett az energiaszükséglet. A bruttó hozzáadott érték közel kétharmadát előállító **szolgáltató ágazatok** a 13%-át, a **mezőgazdaság** pedig a 2,7%-át használta fel a közvetlen energiának.

A LAKÁSOK LEGNAGYOBB RÉSZÉT GÁZZAL FŰTIK

A 2011. évi népszámláláskor felmért lakásállomány kevesebb mint harmadát az utóbbi három évtizedben építették. A lakott lakások legnagyobb részének (63%-ának) falazata téglá, kő vagy kézi falazóelem, a vályogfalú lakások aránya 15, a panelfalúaké 13%.

Az elmúlt tíz évben – a népszámlálási adatok szerint – a lakások fűtési módjában kisebb átrendeződés történt. Csökkent az egyedi helyiségfűtés aránya, és valamivel kevesebben használnak távfűtést. Az egy vagy több lakást fűtő központi rendszerek aránya viszont 9 százalékponttal magasabb lett, ami egyben a lakott lakások legjellemzőbb fűtési módja, ezt a lakások közel fele használja. Távfűtésű a lakások 15,5, egyedi helyiségfűtésű a lakások 37,7%-a. Területi összehasonlításban a távfűtéses lakások aránya a fővárosban 28,1, a megyeszékhelyeken több mint 30%, míg arányuk a községekben a 0,5%-ot sem éri el. A Dunántúlon az egy vagy több lakást fűtő rendszer, a keleti országrészben pedig az egyedi helyiségfűtés a legelterjedtebb. 2011-ben a lakott lakások legjellemzőbb fűtőanyaga a gáz volt: a lakások 45%-ában kizárólag gázzal fűtöttek. (Ezen kívül a lakások 18%-ában fával, 20%-ában többféle fűtőanyag használatával fűtenek.)

6.2. tábla

A lakott lakások megoszlása fűtési mód és településtípus szerint (a népszámlálások eszmei időpontjában)

(%)

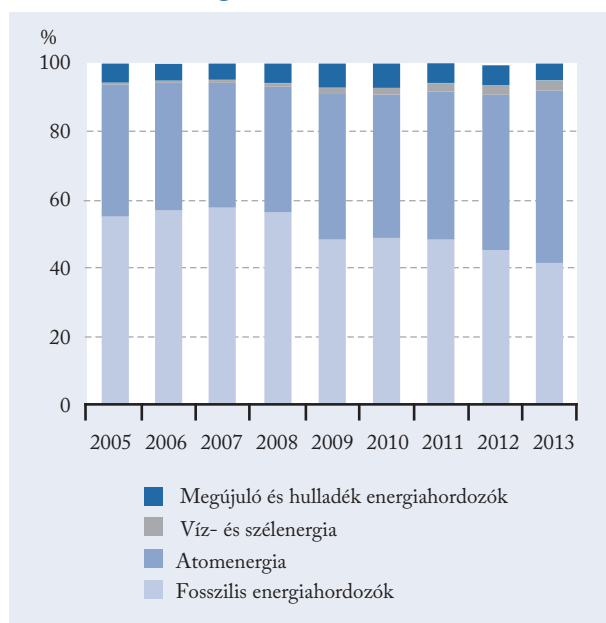
Településtípus	Központi fűtés	Ezen belül: távfűtés	Egyedi helyiségfűtés	Összesen
2001				
Főváros	64,6	31,5	35,4	100,0
Megyeszékhely, megyei jogú város	67,5	36,1	32,5	100,0
Többi város	53,1	10,1	46,9	100,0
Községek, nagyközségek	40,7	0,4	59,3	100,0
Összesen	54,8	16,9	45,2	100,0
2011				
Főváros	72,8	28,1	27,2	100,0
Megyeszékhely, megyei jogú város	73,1	33,4	26,9	100,0
Többi város	60,1	9,0	39,9	100,0
Községek, nagyközségek	49,0	0,2	51,0	100,0
Összesen	62,3	15,5	37,7	100,0

Paks biztosítja a villamosenergia-termelés több mint felét

2013-ban Magyarország villamosenergia-termelése 12,4%-kal volt kevesebb az előző évhez képest. Az ezredforduló előtt szinte csak fosszilis és atomerőművi forrásokra támaszkodó villamosenergia-ellátásban napjainkban szerepet kaptak a megújuló energiaforrások is. 2012-ben a megújulók részaránya az összes villamosenergia-felhasználáson belül 6,3% volt, ugyanannyi, mint a megelőző évben.

6.9. ábra

A bruttó villamosenergia-termelés megoszlása energiahordozók szerint

Forrás: Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal, Mavir Zrt.

Hazánkban a villamosenergia-termelésen belül jelentős a nukleáris energia részesedése. Napjainkban az atomenergia alkalmazásának megítélése nem egységes. A mérlegelt szempontok között szerepelnek többek között a biztonsági kockázatok, az atomerőművi hulladék környezeti veszélyei, az atomenergia alacsony termelési költségei is. Az erőműépítés és a hulladékkezelési költségek ugyan magasak, de egy kWh áram termelési költsége az atomerőműben fele akkora, mint egy olajtűzelésű erőműben. Mindemellett az atomerőmű kilowattóránként csak 2–6 gramm széndioxidot juttat a levegőbe, mindössze 1%-át, mint egy olaj vagy gázalapú termelési folyamat.⁴⁾ Az Európai

Tanács álláspontja szerint az atomenergia fontos tényező lehet a klímaváltozás elleni harcban, és az országok maguk döntenek az esetleges alkalmazásáról.

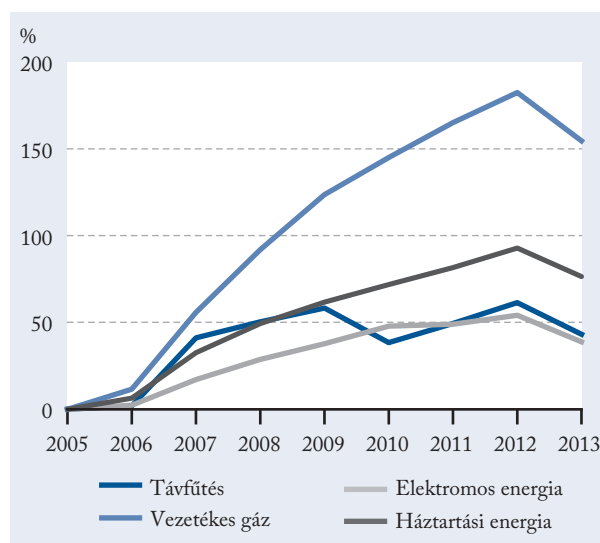
Az Európai Unió 27 tagországa közül 14-ben működik atomerőmű. Az üzemben lévő 134 nukleáris reaktor beépített teljesítménye adja az unió villamosenergia-ellátásának 30 és az unióban felhasznált energia 14%-át. A nukleáris energia jelentős szerepet tölt be a villamosenergia-termelésben Franciaországban (76%), Belgiumban (49%), Svédországban (38%) és Szlovéniában (35%). Az 1982 decemberétől termelő paksi atomerőműben négy, egyenként 500 megawattnyi névleges teljesítményű blokk üzemel, amelyek 2013-ban több mint 15 ezer GWh energiát termeltek, a hazai villamosenergia-termelés több mint 50%-át.

Dobogós helyről az uniós középmezőnybe kerültek a háztartásienergia-árak 2013-ban

Az ezredforduló óta a lakosság háztartási energiára fordított kiadásai a háztartások kiadásainak legnagyobb hányadát, mintegy negyedét tették ki. A háztartási energia ára 2005–2013-ban átlagosan csaknem kétszeresére növekedett, az infláció 1,5-szeres emelkedése mellett. Ezen belül a távfűtés és a villamos energia ára 1,4–1,4-szeresére, a vezetékes gázé 2,5-szeresére nőtt az elmúlt 8 évben.

6.10. ábra

A háztartásienergia-árak változása (2005. évhez képest)

⁴⁾ Forrás: Nuclear Power and Sustainable Development, International Atomic Energy Agency, 2002.

2006 óta a háztartásienergia-árak éves növekedési üteme minden évben magasabb volt, mint az átlagos fogyasztóiár-emelkedés. 2013-ban az előző évihez képest – a rezsicsökkentés következtében – a háztartásienergia-árak 8,5%-kal csökkentek, miközben az infláció 1,7% volt.

Az Európai Unióban – a világpiaci folyamatokkal összhangban – az egységnyi gáz- és villamos energiáért fizetett árak a 2009 és 2013 I. féléve közötti időszakban emelkedtek. A lakosság és az ipari fogyasztók által felhasznált gáz ára 12, illetve 16%-kal nőtt, a tagországok eltérő valutáiból fakadó árszintkülönbségeket kiszűrve, vásárlóerő-egységben (PPS) számítva. Hazánkban a gázár emelkedésének mértéke az ipari fogyasztók esetében megegyezett az uniós átlaggal, míg a lakossági fogyasztók 12%-al fizettek kevesebbet az átlagnál ezen időszak alatt. 2013 első felében uniós szinten száz kWh gáz átlagára 6,6 PPS volt, 4,5%-kal több, mint egy évvel korábban. A háztartási gáz Bulgáriában (11,3 PPS), Portugáliában (10,2 PPS) és Litvániában (9,7 PPS) volt a legdrágább az unión belül, Luxemburgban és az Egyesült Királyságban a legolcsóbb (5,1 PPS). Unióss összevetésben a háztartási gáz ára alapján hazánk 2010 I. félévétől 2011 végéig folyamatosan „dobogós” volt, 2013 első felében viszont a 13. helyre csúszott vissza.

A háztartási villamosenergia-árak az unió 27 tagállamának átlagában 2013 első felében 5,9%-kal

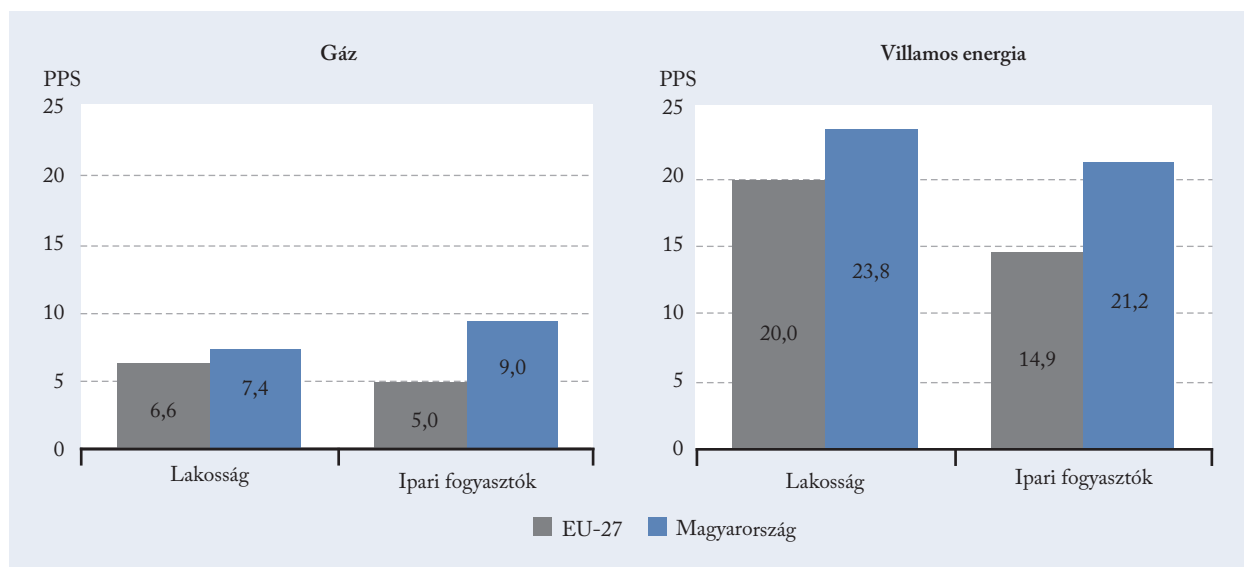
emelkedtek az előző év azonos időszakához viszonyítva. A villamos energia uniós átlagára vásárlóerő-egységben 20,0 PPS volt. A legkevesebbet Finnországban (12,7 PPS), a legtöbbet Cipruson (31,4 PPS), illetve Németországban (27,9 PPS) kellett fizetni száz kilowattóra áramért. Az energiaárak országokénti „rangsorában” 2009 és 2011 I. féléve között hazánk az első helyen, majd a következő három félévben a második helyen volt, tehát nemzetközi összehasonlításban évek óta kiemelkedően magas volt a villamos energia ára Magyarországon. 2013 I. félévében a magyar lakossági fogyasztók 23,8 PPS-t (12%-kal kevesebbet) fizettek a villamos energiáért, ami az uniós országok között a nyolcadik legmagasabb ár.

Csekély a megújuló források kihasználása

Az Európa 2020 – a közösség versenyképességének növelését megcélzó – stratégia alapján a **megújuló energiaforrások** arányát uniós szinten 20, hazánk esetében 14,65%-ra kell emelni az energiafogyasztásban. Magyarországon a zöldenergia részesedése folyamatosan emelkedik, 2012-ben 9,6% volt, az uniós átlagtól (14,1%) viszont elmaradt. A megújuló energiaforrások kiaknázása az uniós országok többségében jóval elterjedtebb a hazainál, és nem csak ott, ahol a természeti adottságok miatt például a víz erejét használják döntően (Svédország 51, Finnország 34, Ausztria 32%) energianyerésre.

6.11. ábra

Száz kWh gázenergiáért és villamos energiáért fizetett árak, 2013. I. félév
(vásárlóerő-paritáson számítva)

Felhasználásuk a balti államokban (Lettország 36, Észtország 25, Litvánia 22%), Dániában és Portugáliában (26–25%) magas. Hazánkénál alacsonyabb aránya a zöldáramnak hét országban van.

A megújuló forrásokból származó villamos energia mennyisége az elmúlt években csökkent, ennek ellenére a 2012-ben termelt 2647 GWh energia a tízszerese az ezredfordulós értéknek.

Magyarországon a megújuló energiaforrásokból termelt villamos energia döntő része a biomassza-felhasználásból származik, részaránya 2005 és 2010 között 70–80%, illetve a feletti volt. Annak ellenére, hogy a biomasszából nyert zöldáram mennyisége az utóbbi két évben jelentősen visszaesett, a megújuló energiaforrásokon belüli részaránya még mindig jelentős, 2012-ben közel 50%. A csökkenés oka két, tisztán biomassza tüzelésű erőmű (a Szakolyi és a Borsodi) leállása, valamint egyes, vegyes tüzelésű blokkok (a Bakonyi és a Mátrai) kikerülése volt a kötelező átvételi rendszerből.⁵⁾

A biogáz, depónia- és szennyvízgáz alapú villamosenergia-termelés évek óta töretlenül bővül, egyrészt a beépített teljesítmények, másrészt a termelők számának növekedése miatt. A szélenergia zöldáram-termelésen belüli aránya az utóbbi öt évben 9-ről

29%-ra emelkedett, jelenleg a biomassza után a második legnagyobb. A zöldáram 9%-át adó vízi energia termelése a 2010-es – árvízvédelmi okokkal magyarázható – csökkenés után a vízjárás normalizálódása és a kapacitás bővítése folytán újra emelkedett.

6.3. tábla

Megújuló energiaforrásokból előállított villamos energia Magyarországon

(GWh)

Megnevezés	2008	2009	2010	2011	2012	2012 a 2011. év szá- zalé- kában
	gigawattóra					
Biomassza	1 786,2	2 083,7	2 052,4	1 538,9	1 309,5	85
Biogáz	29,5	33,1	66,3	95,6	139,4	146
Depóniagáz	10,0	10,5	23,8	37,4	42,2	113
Szennyvízgáz	17,4	27,1	34,4	55,1	53,1	96
Szélenergia	210,9	332,0	534,4	625,7	771,2	123
Vízienergia	213,7	228,5	188,3	221,8	212,9	96
Hulladék meg- újuló része	112,7	112,5	141,9	117,7	111,0	94
Összesen	2 380,7	2 827,6	3 041,5	2 694,6	2 647,2	98
Megújuló az összes százalékában	5,4	6,8	7,1	6,3	6,3	x

Forrás: Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal.

KIAKNÁZATLAN ENERGIAFORRÁS: GEOTERMIKUS ENERGIA

A technológiai fejlődés következtében a geotermikus energia termelése és felhasználása egyre nagyobb szerepet kap az energiaellátásban. A földrajzi viszonyoknak és a hévizeknek köszönhetően Magyarország kedvező helyzetben van a Föld mélyében rejtőző hőenergia terén. Az elmúlt években fokozatosan emelkedett hazánkban a geotermikus energia termelése: 2012-ben 4,5 petajoule volt a kibocsátás, közel negyedével több a 2005. évinek, a hazai energiatermelésben viszont még mindig szerény, 1%-nál kisebb arányt képvisel. A geotermikus energia legnagyobb részét, 77%-át a szolgáltató szektor, 13%-át a mezőgazdaság, valamint 1,1%-át az ipar használja fel. A geotermikus energia közel egytizede a távhővé alakítás során elvész. Számos városban, köztük Miskolcon⁶⁾, a távfűtéshez szükséges energia egy részét geotermikus energia biztosítja. Az Európai Unióban 20 országban folyik energiatermelés a Föld belső hője segítségével. A Magyarországon megtermelt geotermikus energia az uniós országok között – Olaszország, Franciaország és Portugália mögött – a negyedik legtöbb.

⁵⁾ Kötelező átvételi rendszer (KÁT): a megújuló forrásból és hulladékból termelt villamos energia garantált, a piaci árnál magasabb árértékelő átvétele a MAVIR Zrt. által.

⁶⁾ Forrás: Miskolci Hőszolgáltató Kft. honlapja: Átadásra került Közép-Európa legnagyobb geotermikus beruházása Miskolcon, 2013. május 8.

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. DEMOGRÁFIAI HELYZETKÉP

1.1 Ezer lakosra jutó élveszületés és halálozás	11
1.2 A szülőképes korú női népesség és a teljes termékenységi arány alakulása	12
1.3 A születések megoszlása az anya életkora szerint	12
1.4 Az egyedül állók számának változása	14
1.5 A 15 éves és idősebb népesség megoszlása családi állapot szerint, január 1.	15
1.6 A házasságkötések havonkénti eloszlása.....	16
1.7 Házasságkötés, válás.....	16
1.8 Élveszületések az anya családi állapota szerint.....	17
1.9 Ezer lakosra jutó belföldi vándorlási különbözet, 2013	18

2. MUNKAERŐ-PIACI VISZONYOK, OKTATÁS

2.1 A 15–64 éves foglalkoztatottak és munkanélküliek számának alakulása	25
2.2 A 15–64 éves gazdaságilag inaktív népesség száma és összetétele.....	26
2.3 A közfoglalkoztatottak éves átlagos száma a nemzetgazdaságban	29
2.4 A foglalkoztatási arány alakulása korcsoportok szerint	30
2.5 Egyes atipikus foglalkoztatási formák létszámának alakulása	31
2.6 A nyilvántartott álláskereső és a munkanélküliek számának alakulása	32
2.7 A munkanélküliségi ráta alakulása korcsoportok szerint.....	33
2.8 A 15–64 évesek munkanélküliségi rátája, 2013	33
2.9 Legfeljebb alapfokú végzettséggel rendelkezők aránya a 15–64 éves népességben, 2013	35
2.10 Óvodai férőhelyek száma az egyes tanévekben	36
2.11 Az általános iskolai tanulók száma a nappali képzésben	37
2.12 A 2012. évi PISA-felmérés eredményei	37
2.13 A lebonyolított nyelvvizsgák száma.....	39
2.14 A felsőoktatásban tanulók létszáma az egyes tanévekben.....	41
2.15 Az oktatásra fordított költségvetési kiadások a GDP százalékában	42

3. ÉLETKÖRÜLMÉNYEK

3.1 Havi nettó átlagkeresetek.....	47
3.2 A minimálbér összege és annak bruttó átlagkeresethez viszonyított aránya, január 1.	48
3.3 Az egy főre jutó továbbvezetett havi munkaerőköltség, 2012	50
3.4 A reálkereset változása az eltartott gyermekek száma szerint, 2013	51
3.5 A nyugdíjban, ellátásban, járadékban és egyéb járandóságban részesülők számának alakulása	52
3.6 A nyugdíj összegének alakulása.....	53
3.7 A gyermekgondozási díj (gyed) reálértékének változása	54
3.8 A fogyasztás és a GDP volumenváltozása.....	55
3.9 Egy főre jutó havi fogyasztási kiadások, 2013, forint	57
3.10 A különböző háztartástípusok jövedelmének szerkezete, 2012	58
3.11 Az egy főre jutó fogyasztási kiadások az egyes háztartástípusokban, 2012	59
3.12 Az egy főre jutó fogyasztási kiadások a fővárosban és a régiókban, 2012	60
3.13 Az egy főre jutó évi élelmiszer-fogyasztás alakulása	60
3.14 A háztartások egy főre jutó jövedelemelvárásai a különböző megélhetési szintek esetében, 2013	63
3.15 A fogyasztói árak (infláció) változása.....	63

3.16 A fogyasztói árak változása, 2013	64
3.17 A fogyasztói árak változása néhány fontosabb árucsoportban.....	64
3.18 A háztartások fogyasztási kiadásainak árszínvonala, 2012	66
3.19 A háztartások kötelezettségállományának összetétele	68
3.20 A háztartási devizahitel-állomány változásának legfontosabb összetevői.....	69
3.21 A háztartások pénzügyi vagyonának alakulása.....	69
3.22 A lakásépítés és -megszűnés alakulása	70
3.23 A lakásállomány szobaszám szerinti összetétele.....	70
3.24 Lakáscélú hitelek állománya	71
3.25 Folyósított lakáscélú hitelek és támogatások	71
3.26 A lakáspiaci árak változása	72
3.27 A kultúra, szórakozás és a hírközlés aránya az egy főre jutó fogyasztásban.....	73
3.28 A szépirodalmi művek megoszlása példányszám-kategóriák szerint.....	73
3.29 A keringési rendszer betegségei és a daganatok okozta halálozás százezer főre jutó száma nemenként.....	78
3.30 A leggyakoribb rosszindulatú daganatos megbetegedések a 20 évesek és idősebbek körében, nemenként, 2012	79
3.31 Az iskolai végzettség aránya a teljes és az egészségügyi hátrányokkal küzdő népességben, 2011	81
3.32 HIV-fertőzöttek, AIDS-betegek, meghaltak	83
3.33 Egy főre jutó állami szociális védelmi juttatások.....	83
3.34 A szociális kiadások reálértékének változása, 2012	84
3.35 A szociális juttatások jövedelemkiegészítő szerepe, 2011	85
3.36 A táppénzre jogosultak és az igénybe vevők száma	88
3.37 A szociális étkeztetésben részesülők száma megyénként.....	89
3.37 A házi segítségnyújtás keretében ellátottak száma megyénként.....	89
3.38 A bentlakásos szociális intézmények fenntartóinak megoszlása, %	90
3.39 Az étellel való általános elégedettség	91
3.40 A tevékenységek tartalmasságának megítélése iskolai végzettség szerint	91
3.41 Az emberekbe vetett általános bizalom korcsoportok szerint.....	92
3.42 Sötétedés utáni biztonságerzet a lakóhely környékén településtípus szerint, 2013	93

4. HAZAI ÉS NEMZETKÖZI MAKROGAZDASÁGI FOLYAMATOK

4.1 A világ GDP-jének megoszlása, 2013	98
4.2 A GDP volumenváltozása a fejlett országokban.....	100
4.3 A GDP volumenváltozása a BRIC-országokban.....	101
4.4 A GDP volumenváltozása az unióban és legnagyobb gazdaságaiban.....	102
4.5 Az EU-27 fontosabb gazdasági jelzőszámai	103
4.6 A GDP változása az euróövezeten belül.....	104
4.7 A fogyasztóiár-index és az alapkamat alakulása az euróövezetben.....	105
4.8 Az uniós tagországok államadóssága és államháztartási egyenlege a GDP százalékában, 2013	106
4.9 Alap- és nyersanyag-piaci árfolyamok alakulás	107
4.10 A GDP volumenváltozása	109
4.11 A külföldről kapott és a külföldnek fizetendő munkajövedelmek	109
4.12 Az uniós tagállamok gazdasági fejlettségi szintje, 2012	109
4.13 Az egy főre jutó GDP eltérése az EU-27 átlagától.....	110
4.14 A GDP és a belső kereslet tényezőinek változása	111
4.15 A GDP és a fontosabb felhasználási tételek alakulása	111
4.16 Hozzájárulás a GDP változásához a felhasználási oldalon.....	112
4.17 A hozzáadott érték volumenének változása az egyes ágazatcsoportokban	114
4.18 A működőtőke-állomány alakulása	115

4.19	Hozzájárulás a GDP változásához a termelési oldalon	116
4.20	A bruttó hozzáadott érték megoszlása nemzetgazdasági ágak szerint, 2013	117
4.21	A forint éves átlagárfolyama a főbb devizákkal szemben	117
4.22	A külkereskedelmi forgalom volumenének változása	118
4.23	A külkereskedelmi termékforgalom egyenlegének alakulása	119
4.24	Németországgal folytatott külkereskedelmünk összetétele áruőcsoportok szerint, 2013	119
4.25	A külkereskedelmi forgalom áruszerkezete	120
4.26	A folyó fizetési mérleg és összetevői	124
4.27	A nettó külföldi adósságállomány alakulása	126
4.28	Az államháztartás hiánya pénzforgalmi szemléletben számítva	127
4.29	A lakosság befizetései a központi költségvetésbe	128
4.30	A központi költségvetés kamatkiadásainak GDP-hez viszonyított aránya	130

5.ÁGAZATI TELJESÍTMÉNYEK

5.1	A vállalkozások évente adózásra fordított ideje.....	137
5.2	A társas vállalkozások és az önálló vállalkozók területi megoszlása, 2013	138
5.3	K+F-ráfordítás alakulása a bruttó hazai termék (GDP) százalékában	140
5.4	K+F-ráfordítások a GDP százalékában, 2012	140
5.5	AK+F-ráfordítások vállalkozások által finanszírozott hányadának alakulása	141
5.6	Az egyéni gazdaságokban tartott sertések, tyúkok és szarvasmarhák száma	143
5.7	A gazdaságok számának megoszlása termelési típus szerint, 2013	144
5.8	A kivitel és a behozatal volumenváltozása az élelmiszerek, italok és dohány árucsoportban	146
5.9	Néhány kiemelt uniós ország mezőgazdaságának részesedése a hozzáadott értékből és a területből, 2013	146
5.10	Az ipar termelési és értékesítési volumenének változása	147
5.11	Néhány uniós ország ipari termelésének volumenváltozása, 2013	147
5.12	Az ipari termelés volumenváltozása a nemzetgazdasági ágak szerint.....	148
5.13	A feldolgozóipari termelés megoszlása az egyes ágazatcsoportok között, 2013	148
5.14	Autóbuszgyártás.....	149
5.15	A gépipari termelés volumenváltozása	149
5.16	A vegyipari alágak termelési volumenváltozása.....	150
5.17	Ipari termelés régióként, 2013	152
5.18	A feldolgozóipari alágak belföldi értékesítésének árváltozása, 2013	153
5.19	Az építőipari termelés volumenváltozása	153
5.20	Az év végi szerződésállomány volumenének változása építményőcsoportok szerint.....	154
5.21	Az építőipari termelés volumenváltozása, 2013	155
5.22	A szállítási ágazatok áruszállítási teljesítménye.....	156
5.23	A helyközi személyszállítás teljesítményének alakulása.....	156
5.24	A Magyarországon első alkalommal forgalomba helyezett személygépkocsik számának alakulása.....	157
5.25	Az internet-előfizetések száma hozzáférés szerint.....	159
5.26	Az internetkapcsolattal rendelkező háztartások aránya az összes háztartásból.....	159
5.27	A napi rendszerességgel internetező aránya korcsoportok szerint, 2013	159
5.28	A kiskereskedelmi forgalom volumenváltozása	161
5.29	Az üzemanyagok fogyasztói árának és forgalmának változása	162
5.30	A bevásárlóközpontok és hipermarketek számának alakulása	164
5.31	A kereskedelmi szálláshelyek vendégéjszakáinak alakulása	166
5.32	A vendéglátóhelyi forgalom volumenváltozása	168

6.KÖRNYEZET ÉS ENERGIA

6.1 Az üvegházhatású gázok kibocsátása az Európai Unió országaiban, 2011	171
6.2 A savasodást okozó gázok teljes kibocsátása összetevők szerint.....	172
6.3 A tüdőgondozókban nyilvántartott nem tébécés betegek százezer lakosra jutó aránya	173
6.4 Az ökológiai gazdálkodásba bevont terület nagysága és a mezőgazdasági termelők száma.....	174
6.5 A mezőgazdasági élőhelyekhez kötődő madarak állományváltozása.....	174
6.6 A települési szilárd hulladék megoszlása kezelés szerint, 2012	175
6.7 Magyarország energiatermelése	175
6.8 Az unió és tagországainak energiafüggősége, 2012	176
6.9 A bruttó villamosenergia-termelés megoszlása energiahordozók szerint	178
6.10 A háztartásienergia-árak változása	178
6.11 Száz kWh gázenergiáért és villamos energiáért fizetett árak, 2013. I. félév.....	179

TÁBLÁK JEGYZÉKE

1. DEMOGRÁFIAI HELYZETKÉP

1.1 Születéskor várható átlagos élettartam	18
1.2 Külföldön tartózkodó magyar állampolgárok száma a leggyakoribb célországokban, 2013	20

2. MUNKAERŐ-PIACI VISZONYOK, OKTATÁS

2.1 A 20–64 évesek foglalkoztatási aránya az Európa 2020 gazdasági programjának foglalkoztatáshoz kapcsolódó célkitűzései szerint.....	25
2.2 A 15–64 éves népesség munkaerő-piaci státusváltás szerinti megoszlása, 2013	27
2.3 Az egy dolgozóra jutó éves átlagos munkaórák száma az OECD-tagországokban, 2012	31
2.4 A foglalkoztatási arány és a munkanélküliségi ráta alakulása régióként	34
2.5 A 25–64 éves népesség legmagasabb iskolai végzettségének alakulása a népszámlálások alapján.....	35
2.6 Felsőfokú alap- és mesterképzésben részt vevő hallgatók képzési területek szerint, %	41

3. ÉLETKÖRÜLMÉNYEK

3.1 Keresetalakulás, 2013	49
3.2 Nyugdíjban, ellátásban, járadékban és egyéb járandóságokban részesülők száma és az ellátások átlagösszegei, 2013. december	53
3.3 Tartós fogyasztási cikkek éves átlagos állománya száz háztartásra, 2012	62
3.4 Fogyasztóiár-változás a lakosság és a háztartások egyes csoportjaiban, 2013	65
3.5 A háztartások pénzügyi vagyona, 2013	67
3.6 Közművelődési intézmények adatai	75
3.7 Az első hat legnépszerűbb sportág, 2010	76
3.8 Ellátottsági adatok az egészségügyben, 2011	77
3.9 A háziorvosok preventív szolgáltatásainak igénybevétele, és az elmaradt szűrések becsült száma az ELEF2009 alapján	81
3.10 Egészségi kockázatok.....	82
3.11 Jövedelempótló támogatások.....	86
3.12 Egyes kiadáskompenzáló támogatások és krízissegélyek.....	87
3.13 Az élettel való általános elégedettség	91
3.14 Regisztrált bűncselekmények és bűnelkövetők, 2013	93

4. HAZAI ÉS NEMZETKÖZI MAKROGAZDASÁGI FOLYAMATOK

4.1 A globális GDP volumenének változása	98
4.2 Egy euró értéke a főbb devizákkal szemben, 2013	107
4.3 A 10 legnagyobb beruházó nemzetgazdasági ág beruházási teljesítménye, 2013	112
4.4 A Növekedési Hitelprogram első szakaszában nyújtott hitelek cél szerinti megoszlása	113
4.5 Magyarország legfontosabb partnerországai az üzleti, a szállítási és a kormányzati szolgáltatás-külkereskedelemben, 2013	122
4.6 Magyarország fizetési mérlege, 2012	125
4.7 A központi költségvetés fontosabb bevételi és kiadási tételei 2013-ban.....	129

5. ÁGAZATI TELJESÍTMÉNYEK

5.1 A regisztrált gazdasági szervezetek száma	138
5.2 Új bejegyzésű vállalkozások	139
5.3 Összefoglaló adatok a vállalászási kutatóhelyekről	142
5.4 A fontosabb szántóföldi növények terméseredményei	143
5.5 Decemberi állatállomány	144
5.6 Az ipari termelés ágazatok és alágak szerint, 2013	151
5.7 Az építőipari termelés értéke és volumenindexe az építőipar ágazataiban, 2013	154
5.8 A kiskereskedelmi forgalom alakulása, 2013	162

6. KÖRNYEZET ÉS ENERGIA

6.1 A 10 és a 2,5 mikrométer alatti átmérőjű por kibocsátása Magyarországon	172
6.2 A lakott lakások megoszlása fűtési mód és településtípus szerint	177
6.3 Megújuló energiaforrásokból előállított villamos energia Magyarországon	180

SUMMARY

1. DEMOGRAPHIC SNAPSHOT

- The **estimated population number** of the country calculated from the 2011 census data was 9 million 879 thousand on 1 January 2014. On the present territory of Hungary, the population number was the highest in 1980 (10 million 709 thousand), a number continuously decreasing since that time.
- The main reason for this is the low **fertility** combined with a steadily high-level mortality in European comparison. The annual number of **births** has been continuously below 100 thousand since 1998; in 2013, 88,700 children were born, 1.7% fewer than in the previous year.
- After the 2nd World War, the number of **deceases** exceeding 150 thousand in 1993 represented the highest value. Then, a slow decrease started, and the number of deaths sank below 130 thousand in 2011. In the past decades, mortality was the lowest (126,800 deaths) in 2013.
- In 2013, the number of deaths fell at a rate faster than that of births, thus, **natural decrease** decelerated somewhat. Natural decrease (38,100 persons in 2013) could only be moderated by the positive international net migration (8,000 persons).
- In the last half century, partnerships and their social acceptance changed considerably. In parallel with the decreasing inclination to get married, cohabitation has become more and more common. As a result of this, nearly one out of every two children was born outside marriage in 2013. In the last three years, the fall in the number of **marriages** stopped and turned to a slow increase. In 2013, 36.9 thousand marriages were registered at the registrars' offices.
- As in the developed European countries, one of the greatest demographic challenges is the **ageing society** in Hungary as well. As a result of the persistently low fertility and the increase of life expectancy, the proportion of the child population is lowering, while that of the older age-groups is rising, and so, the dependency burden on the active age-groups is larger and larger.
- In EU comparison, Hungary has been among the countries with low but positive **international net migration** since the 1990s. In recent years, the rate of emigration accelerated; however, we encounter difficulties in its accurate measurement.

Summary data

Denomination	2011	2012	2013
Population number, thousand ^{a)}	9,932	9,909	9,879
Dependency rate, % ^{b)}	45.7	46.2	46.9
Ageing index, % ^{c)}	116.4	118.9	121.8
Vital events per thousand population			
live births	8.8	9.1	9.0
deaths	12.9	13.0	12.8
natural increase or decrease (–)	–4.1	–3.9	–3.9

^{a)} 31st December.

^{b)} Child-age (0–14 year-old) and elderly (65 year-old and older) population as a percentage of the population aged 15–64, 31st December.

^{c)} Elderly (65 year-old and older) population as a percentage of the child-age (0–14 year-old) population, 31st December.

2. LABOUR MARKET SITUATION, EDUCATION

- The economic crisis temporarily deepened the low employment level and the high unemployment, characteristic of the **Hungarian labour market**, but in 2013, labour market trends changed favourably: employment improved, while unemployment and inactivity decreased.

- Employment indicators increased in 2011 to a smaller and in 2012–2013 to a larger extent. In 2013 the **number of employed** people aged 15–64 rose by 64 thousand and the **employment rate** increased from 57.2% to 58.4% compared to the previous year.

- Compared to the practice in the OECD member states, those who are present in the labour market in Hungary work much; in 2012, a worker worked an average of 1,880 hours, i.e. 236 days calculated with 8 working hours a day, which is the eighth highest figure in the ranking. According to the latest time-use survey conducted in 2009/2010, one out of every three **employed** people was a **daily commuter**. The number of employed people commuting daily was nearly 1.2 million.

- Unemployment was stagnant in 2012, and then it declined in 2013. The **number of unemployed** people aged 15–64 fell by 26 thousand to 448 thousand over one year. The **unemployment rate** diminished to 10.3%, the decrease was more considerable among men.

- In 2013, both the **number and the rate of job vacancies** rose on the level of the national economy; the average number of job vacancies to be filled was 32.8 thousand, approximately one fourth more than in the previous year. The growth was significant in each of the three – private, business and non-profit – sectors.

- In **formal education**, the total number of full-time and part-time students was 1 million 986 thousand, 13% fewer than in 2005. This decrease was larger than that in the number of the age-group involved in education. The deceleration of the expansion of tertiary education in the second half and at the end of the past decade is partly in the background of this trend.

- The steady increase in the number of **kindergarten places** since 2008 continued in 2013 as well. In the 4,532 kindergartens in Hungary, 379 thousand places were available in 2013.

- The decrease in the number of full-time students in **primary schools** stopped in 2013 and a slight increase occurred. This was partly due to the change in the number of the age-group concerned and partly to of the lowering compulsory schooling age.
- The total number of **full-time students in secondary education** (502 thousand) fell by 7% in 2013. The proportion of students in vocational, special vocational schools began to increase in the last third of the past decade, then it decreased again from 2011, and it was 23% in 2013. The proportion of students in secondary grammar schools rose in the last two years amounting to 37% in 2013, while the proportion of students in secondary vocational schools was 41%.
- The number of students in full-time and part-time forms of **tertiary education** fell by 25% over eight years. In part-time education, the number of students has already been decreasing since 2005, while in full-time education only since 2009. In 2013, 53 thousand students applied for BA/BSc trainings, and 78% of them were admitted. The number of students applying for MA/MSc trainings was 22 thousand, and 16 thousand of them could start their studies.

Summary data

Denomination	2011	2012	2013
Employment rate, % ^{a)}	55.8	57.2	58.4
Unemployment rate, % ^{a)}	11.0	11.0	10.3
Number of students having passed vocational examination			
total	55,888	64,839	58,409
in vocational, special vocational schools	23,812	32,642	26,855
in secondary vocational schools	32,076	32,197	31,554
Students in full-time tertiary education as a percentage of the population aged 18–22	38.6	37.5	36.5

^{a)} Within the population aged 15–64.

3. LIVING CONDITIONS

• In 2013, the changes of **earnings** were affected by the rise of minimum wage and guaranteed minimum wage as well as of the public workers' minimum wage, the new pay scale of teachers valid since 1 September and the salary adjustment in July 2013 – retroactive to January – for those working in fields of health care, which were excluded from the salary adjustment in the previous year. Besides, the changes of taxes and contributions, such as the elimination of the upper limit of pension contribution and of grossing up annual earnings exceeding HUF 2 million 424 thousand also influenced the development of earnings. Last year, average *gross monthly earnings* of full-time employees rose by 3.4% to HUF 231 thousand, that – excluding family tax benefit – totalled HUF 151 thousand in *net terms*, 4.9% more than in 2012. *Real earnings* – taking into account family tax benefit – increased year-on-year by 2.6% in 2013 on the level of the national economy.

• **Pensions and pension-type benefits** account for one fourth of the households' total income. The number of pensioners shows a declining tendency in the 2000s, however, they still account for almost three tenths of the population. The average monthly amount of provision per recipient was HUF 102 thousand in 2013, 5.8% higher in nominal terms and, besides a 101.5% consumer price index for pensioners, 4.2% higher in real terms than in the previous year.

• The **family support** system essentially did not change in 2013, while the number of provision recipients decreased year-on-year in case of all forms of family support.

- The change of the value and structure of **expenditures on consumption** is one of the most important indicators of the living standards of households. Real earnings rising as an impact of improving employment prospects, the strengthening of consumers' trust as well as low inflation influenced the consumption level of households in a positive way in 2013, while the early repayment of loans and the growing significance of saving made domestic consumers cautious. All in all, consumption remained at the level of the previous year.
- Looking at the **structure of consumption** the maintenance of dwellings and electricity, gas and other fuels, accounting for a quarter of all expenditures, remained the largest item of expenditures of households, although its proportion decreased slightly last year. After paying for daily needs (costs related to meals, housing and transport to school or work) 38% of households' income remained to be spent on other expenditures. This proportion rose slightly compared to the previous year.
- The cut in energy prices curbed substantially the rate of increase of **consumer prices** in 2013, the average price level increased at an extremely low rate, by 1.7% at an annual level. In addition to the reduction of overhead costs and a moderate rise in food prices the decrease of motor fuel prices also contributed to the significant decrease in inflation. The rate of inflation decreased gradually over the year, the rate of 12-month change sank from 3.7% in January to 0.4% by December.
- The gross **financial assets of households** was HUF 29.9 thousand billion at the end of 2013, 5.7% more than one year earlier. The amount of liabilities was HUF 9.0 thousand billion, 6.2% less than at the end of 2012. The stock value of foreign exchange loans, accounted on liabilities side, at the end of 2013 (HUF 4.4 thousand billion) decreased by 11% compared to the end of 2012. The net financial assets of households amounted to HUF 20.9 thousand billion at the end of 2013, 12% more than one year before. The net financing capacity of households was HUF 1,525 billion over the year, 5.2% of GDP.
- The decrease of **dwelling constructions**, lasting since 2008, continued in 2013. The number of newly built dwellings decreased significantly following the economic crisis, the rate of decline slowed down in 2012, but the 7,300 newly occupied dwellings in 2013 were nearly a third fewer in number than in the previous year. The number of issued construction permits was almost the same as that of newly built dwellings. A decrease in the weight of enterprises was observed in the composition of the group of builders in the last few years. A turnback started in 2013, however, the proportion of dwellings built by natural persons went on exceeding that of dwellings built by enterprises by approximately one fifth. The extension of housing loans, lasting until 2010, stopped in 2011, and a large-scale decrease was recorded in the stock of loans in 2012. The pace of decline decelerated in 2013, so the stock lowered by 5% by the end of the year compared to a year earlier.
- In the field of **culture**, besides the still decreasing supply responding to the crisis, a demand upturn can be concluded from the data. The number of books published and the number of copies continued to decrease in 2013, however, the book sales data of the Association of Hungarian Book Publishers and Distributors show a growth of 2.9% at current prices and 1.0% in real terms for the first time since 2009. The free-trade book market without schoolbooks expanded to a larger extent, by 4.6% compared to 2012. The number of copies of printed press products continued to decrease, in which, besides the crisis, the spread of internet newspapers plays a major role as well. The earlier increase in the number of registered users in libraries, providing an opportunity for relatively cheap recreation and culture, stopped in 2012, and the number of library units lent fell as well compared to 2011.
- In 2013, the number of theatre performances increased by 3.0% and that of attendances by 10% compared to the previous year. The number of concert performances was 3.0% and that of concert attendances by 5.0% more than a year earlier. Although the number of performances of dance ensembles fell by nearly 6%, the number of attendances grew by 4.0% year-on-year.

- The **life expectancy** of people born in 2012 is 75 years on average (71.5 years for men and 78.4 years for women). In case of men, differences between the two ends of the regional ranking grew by one year on average in the last two decades, while they hardly changed in case of women. Men spend a larger part of their life in health (81%) than women (75%), and these proportions are similar to the ones in the EU member states.
- In the development of **diseases of the circulatory system**, ranking first among the causes of death, improper lifestyle has the major role. More women die of diseases of the circulatory system than men, and the difference between the two sexes is increasing continuously. According to the records of general practitioners, the occurrence of certain **diseases induced by lifestyle**, such as diabetes mellitus, hypertensive diseases, musculoskeletal problems, grows both among the adult and the child population.
- More than one fifth of the population in Hungary has some kind of long-lasting health problem. During the 2011 census, 491 thousand people declared to have some kind of **deficiency** and 1 million 648 thousand to have some kind of **long-lasting disease**.
- **Social protection benefits** were significantly transformed in the European Union during the years of the crisis. The growth observed before the recession was broken in several eastern and southern member states in respect of per capita expenditures in euros. Per capita expenditures at current prices decreased in Hungary in 2009 and 2010 compared to the previous year, however, spendings as a proportion of GDP were cut only in 2010. Hungary preserved the previous year's level (23%) in 2011, with which it overtook the member states having joined in and after 2004 – except for Slovenia –, though it did not reach the EU average (28%).
- A considerable restructuring took place in the area of **social transfers by local governments**, too, on which the country spent approximately HUF 145.3 billion in 2012. Compared to years before the crisis the number of recipients of income supplement benefits grew significantly, to 339 thousand persons by 2012. The proportion of people of active age, seriously affected by the recession, is substantial among them as well, provisions to them changed radically in view of the encouragement of employment. Besides, local government funds used for dwelling maintenance and debt reduction benefits expanded significantly as well.
- In recent years, regional differences became sharp in certain **social and child protection services**. While the number of **places in infant nurseries** increased to 1.5-fold between 2005 and 2012, more than 40% of the capacity continued to be available for families in Central Hungary. The number of recipients of domestic care and social catering grew significantly, to an outstanding degree in the Great Plain and in Northern Hungary. The number of people living in **residential social institutions** also increased, accompanied by a rearrangement in the structure of maintainers. Especially, the role of churches strengthened.
- In the framework of the EU-SILC population survey, a subjective well-being survey was conducted in 2013 with a sample of nearly 18 thousand with the key variable of overall life satisfaction. Based on the answers of the respondents, **overall life satisfaction was 6.15** on a scale of 0 to 10, i.e. higher than the results of any small-sample satisfaction surveys conducted so far.
- **Overall life satisfaction** grows in parallel with the increase in the highest educational attainment and the better labour market status; the satisfaction of people living in towns is higher than that of people living in the countryside and it is higher in the Western than in the North-Eastern parts of the country. In respect of age, the transition generation is the least satisfied.

- Among all subjective variables, **trust** in other people showed the lowest average value, 5.3 on a scale of 0 to 10. The index of trust was slightly higher in case of higher educational attainment, a place of residence in the capital city and it was higher for men than women. Higher trust was characteristic of young and elderly people.
- **Feeling of safety in the public area close to the place of residence** is the highest in villages, where more than three fourths of people feel safe walking in the streets alone after dark.
- In 2013 the number of **registered crimes** was close to 378 thousand. The most crimes were committed in Central Hungary, and the least in Western Transdanubia. In the past year, about 104 thousand offenders were registered. One in every ten offenders was juvenile. In 2013, the year-end number of those held in detention in prisons increased by approximately 660 people to 17.8 thousand compared to the previous year.

Summary data

Denomination	2011	2012	2013
Average earnings of employees, HUF/month			
gross	213,094	223,060	230,664
net	141,151	144,085	151,085
Real wage index, 2005=100.0	101.5	98.0	101.1
Expenditures on pensions, benefits, allowances and other allowances as a percentage of GDP	11.3	11.8	11.9
Average monthly pension received by old-age pensioners, HUF/person	104,610	112,781	113,047 ^{a)}
Consumer price index, 2005=100.0	135.2	142.9	145.3
Number of dwellings built per ten thousand of population	12.7	10.6	7.4
Housing loan stock as a percentage of GDP	15.3	12.5	11.4
Number of published books	11,821	11,645	11,388
Theatre attendances per hundred of population	47	52	57
Museum attendances per hundred of population	84	84	84
Number of registered crimes per hundred thousand of population ^{b)}	4,527	4,760	3,819 ^{c)}

^{a)} December data.

^{b)} Based on mid-year population.

^{c)} On 1 July 2013, the new Criminal Code came into force, for the preceding period, the provisions of Act IV of 1978 – which have already been repealed – apply.

4. DOMESTIC AND INTERNATIONAL MACRO-ECONOMIC TRENDS

• There was a moderate growth in global economic recovery in 2013. According to estimates of the International Monetary Fund the **global economy** grew by 3.0% in 2013 compared to the previous year. Abundance of liquidity is measured on international money and capital markets as a consequence of central banks' monetary policy increasing money stocks.

• The economic output of the **United States** expanded by 1.9% and that of **Japan** by 1.5% out of the national economies mostly determining world economic trends. The GDP of **China**, having an increasingly important role in global economy, became 7.7% higher in 2013, which is a less dynamic growth compared to the previous years.

• The economy of the **European Union**, belonging to our closer international environment, came out of recession by the end of 2013, the annual performance practically stagnated (+0.1%). However, the decrease of output continued in the **euro area**: GDP diminished by 0.4% compared to the preceding year. Differences are larger and larger in the euro area: national economies in Southern Europe are lagging behind the other member states using the euro.

- The declining trend, lasting for more than a year, stopped in the course of 2013 and an increase is observed again in the domestic economy. The **economic output of Hungary** was up by 1.1% in 2013 compared to the previous year, which puts Hungary at the beginning of the middle of the EU ranking.
- **From expenditure side**, economic output grew principally due to domestic demand, and especially the developments realized from import sources. The decrease of investment output, lasting for several years, stopped, and investment rose by 7.2% in 2013. The balance of external trade, reaching a record surplus, also supported GDP growth. The actual final consumption of households – partly due to their continued adjustment to the balance – essentially stagnated (–0.1%).
- **From production side** the volume rose in the majority of sections. The performance of goods producing branches increased by 3.6% and that of services branches by 0.2% in 2013. The driving force of expansion was agriculture and construction in 2013.
- After the significant fall as an effect of the global economic crisis the volume of Hungary's **external trade in goods** – partly as an impact of the low base – grew by 15%–17% in 2010. Following this, the rate of increase gradually decelerated: there was a one-digit rise in 2011 and already stagnation in 2012. This trend turned back in 2013: the volume of exports was 4.8% higher and that of imports 5.0% more over the year as a whole than in 2012. The surplus on the **balance of external trade** was EUR 7,009 million in 2013, EUR 354 million more than one year earlier.
- The expansion of **international trade in services, calculated in EUR**, continued in 2013, too. Exports rose by 1.6% and imports were up by 1.2%, similarly to 2012, when increases of 1.4% and 2.0% were measured, respectively. The balance of international trade in services had a surplus of EUR 3.9 billion at the end of 2013, EUR 116 million higher than one year earlier.
- The **current account balance** improved by EUR 2.1 billion in 2013, and a surplus of 2.9 billion was generated over the year. **Net financing capacity** compared to the rest of the world, calculated as the aggregate balance of the capital account and the current account, amounted to EUR 6.3 billion, while the balance of EU transfers shows a surplus of EUR 5.4 billion. The net foreign liabilities of Hungary were EUR 91.2 billion at the end of 2013, 8.3% less than a year before. The **net foreign debt** (not including other capital within direct capital investments) was EUR 34.5 billion, 19% less than at the end of 2012.
- The – consolidated, cash-based – balance of the central sub-system of **general government** showed a deficit of HUF 929 billion in 2013, HUF 331 billion more than a year earlier. The deterioration of the balance was influenced by the fact that numerous tasks formerly in the responsibility of local governments were already financed from the central sub-system of general government in 2013. Within the revenues of the central government, revenues from business units were somewhat reduced (by 0.4%), while payments by households were up by 2.8% in 2013. On expenditure side the EU expenditures of professional chapter-administered budget appropriations rose by 45%, they amounted to HUF 1,969 billion.
- The **debt stock of central government** was HUF 22.0 thousand billion at the end of 2013, 6.2% more than one year before. One important factor of the increase was the assumption of the debts of local governments.
- According to preliminary data the **deficit of the general government sector** was HUF 634 billion in 2013, which corresponds to a deficit of 2.2% as a proportion of GDP. A similar deficit (of 2.1%) was generated in 2012, while a surplus of 4.3% was recorded in the preceding year, due to the transfer of wealth from private pension funds. The **debt of the general government sector** equalled 79.2% of GDP at the end of 2013, which is 0.6 percentage point lower than one year earlier.

Summary data

Denomination	2011	2012	2013
Volume index of gross domestic product (GDP), 2005 = 100.0	100.4	98.7	99.8
GDP per capita, thousand HUF	2,771	2,827	2,943
GDP per capita, EUR	9,926	9,769	9,911
Volume index of investment, 2005 = 100.0 ^{a)}	79.0	74.9	80.9
Balance of external trade in goods, billion HUF	1,978.6	1,922.0	2,089.9
Volume index of imports, 2005 = 100.0	136.1	135.9	142.7
Volume index of exports, 2005 = 100.0	159.7	160.8	168.5
Current account balance, million EUR	419.0	826.5	2,940.8
Gross external debt as a percentage of GDP ^{b)}	104.0	97.9	88.3

^{a)} Based on quarterly data.

^{b)} FDI excluding other capital.

5. PERFORMANCE OF BRANCHES

• In 2013, the expansion of the **business sector** continued. Of the almost 1 million 828 thousand registered business units, particularly the number of sole proprietors, non-profit organizations and cooperatives increased compared to the previous year. The share of agricultural enterprises mostly including primary producers continues to be dominant. Regarding the number of enterprises, the number of organisations in real estate activities, of those active in professional scientific and technical fields and performing trade and motor vehicle repair activities is higher and higher.

• The number of **newly registered enterprises** also increased (by 8.3%) in 2013, especially in the sole proprietor and partnership category, which was related to the establishment of tobacco shops. The number of newly registered companies and partnerships fell by 2.2% compared to 2012.

• The rise in the number of **closures** came to a halt in 2013: 3.5% fewer organizations were cancelled from the register than in 2012. Of the sole proprietors, 21% fewer were „closed down” compared to the previous year, while the number of defunct companies and partnerships continued to increase (by 23% in one year).

• **Research and development expenditures** amounted to a total of HUF 364 billion in 2012, which was equal to 1.3% of the gross domestic product. The ratio of the domestic R & D expenditures to GDP – parallel to a fluctuating economic performance – increased modestly in the last five years. The share of enterprises increased in the R & D sector, the value of expenditures of enterprise increased steadily in the past ten years. These organizations spent 4% of their expenditures on basic research, 34% on applied research and 62% on experimental development in 2012.

• In early 2013 the rainy and then the dry summer weather had an overall positive impact on the results of **crop production**. The yields increased, 30% more cereals were produced. At the end of 2013, the **cattle population** continued to increase (by 1.6%), while that of **pigs** decreased further (by 1.8%).

• In 2013, **8,442 economic organizations** and about **485 thousand private farms** performed agricultural activities in Hungary. Farms with more than 300 hectares accounted for a quarter of all organizations and cultivated 84% of the land belonging to the organizations. 76% of the total agricultural area of private farms was used by farms with an area of 10–300 hectares (10%).

- In 2013, the **gross value added** of the agriculture increased by 33% at prices of the previous year and by 7% at current prices but the **labour input** fell by 1% compared to the previous year. As a result, the **productivity of the labour force** grew by 6% in the sector.
- The **agricultural input** price level rose to a lesser extent, by 2.1%, than in the previous year (6.8%), however, producer prices dropped by 7.8%.
- **Food, beverages and tobacco products** accounted for four tenths of the total trade surplus. In the **exports** of our agricultural products, the sales of cereals and cereal products had the greatest weight in 2013.
- Hungary accounted for 2% of the **agricultural output of the EU** in 2013. 4.1% of the cereal output and 4.6% of industrial plants came from our country; Hungary was the eighth and the seventh largest producer, respectively, of these plants within the EU.
- Domestic **industry** has generated more than a quarter of the gross value added for years, which is high in EU comparison as well. Due to the intensifying external demand – after a 1.8% drop in 2012 – industrial production started to grow again, the volume of output increased by 1.4% compared to the previous year. The increase was caused by foreign sales, which were mainly based on manufacture of transport equipment and covered nearly six tenths of the total sales.
- **Export sales** – following a 0.7% drop in 2012 – were 4.9% higher in 2013 than in the previous year. The volume of **domestic sales** has been declining since 2008; in 2013 it was 1.8% lower than a year earlier. Within the total sales, the share of domestic sales continues to decline since 2009.
- The production volume of **manufacturing**, representing more than nine tenths of the industrial output – following a 1.7% decline in the previous year – rose by 2.0% in 2013, in which foreign sales continued to play a decisive role.
- Of the machinery subsections, producing about half of the manufacturing output, from 2011, the **manufacture of transport equipment** became the number one driving force in industrial production. In 2013, the subsection already accounted for nearly a quarter of the manufacturing industry, while its gross output increased by 19% compared to the previous year. This resulted from a significant expansion of sales in both directions (foreign and domestic sales rose by 18% and 21%, respectively).
- 2013 brought a turnaround in the **construction industry**. In this section, the production decreased year by year between 2006 and 2012 and the performance of 2012 fell to some 60% of 2005. At the beginning of the period, the decline in government investments and then from 2009 the sharp decline in dwelling construction deteriorated the sector's performance. However, the volume of production was 9.6% higher in 2013 than the low base in the previous year – a rise significant even in EU comparison as well. The construction of industrial buildings and the development of the transport infrastructure played a major role in this growth. The high share of government orders was typical; while dwelling construction did not contribute to the performance growth of the section.
- In 2013, **transport performances** increased. Due to the rise in international traffic, the performance of goods transport grew by 3.1% in 2013. The performance of interurban passenger transport increased by 5.9% compared to 2012. The performance expansion of bus trips was the most important factor in this growth. The number of local community transport users increased by 0.3% in 2013, thereby the decreasing trend of the previous years was broken. During the year, seven tenths of the local community trips were implemented in the capital city.

• In 2013, 127 thousand **cars were registered for the first time** in the country, 19% more than in 2012. Primarily, the growth can be explained by the increasing registration of used cars, their number was higher than that of the new ones in 2013 for the first time.

• Innovations in the **information technology** (IT) are keeping the sector as well as the use of information and communication technology (ICT) in households, businesses and public administration alike in a constant change. Due to the dynamic spreading of the mobile internet, the number of internet subscriptions was more than 6.4 million at the end of 2013. The digital divide between our country and the EU has narrowed in recent years.

• After the decline in 2012, the buying mood of the population picked up again in 2013, during the year as a whole the volume of **retail sales** increased by 1.9% compared to the previous year. In addition to the low inflation, the growth of incomes in real terms and the base effects are in the background of this. Food purchases, which accounted for 46% of the total turnover, increased by 2.5%, while with the introduction of the kiosk system, a major rearrangement took place in the distribution of sales. A 0.8% growth in non-food purchases and a 2.3% rise in automotive fuel retailing also contributed to this expansion.

• In 2013, at the **public accommodation establishments**, 5.3% more guests spent 4.6% more tourism nights compared to the previous year. Gross sales revenues at accommodation establishments increased by about 10% at current prices. In 2013, nearly as many foreigners visited Hungary as a year earlier, while the number of Hungarians travelling abroad declined by 0.9%. 18% fewer people participated in overnight domestic trips. At the same time, several years of decline in catering turned to a slight increase.

Summary data

Denomination	2011	2012	2013
R & D expenditures as a percentage of GDP	1.2	1.3	..
Volume index of agricultural output, 2005 = 100.0 ^{a)}	89.7	80.8	90.9
Volume index of industrial production, monthly average in 2005 = 100.0 ^{b)}	113.9	111.9	113.5
Industrial producer price index, 2005 = 100.0	128.2	133.7	134.7
Share of exports in industrial sales, % ^{b)}	55.3	55.4	57.8
Volume index of construction output, monthly average in 2005 = 100.0	63.7	59.5	65.1
Transport performance index, 2005 = 100.0			
goods transport by road ^{c)}	137.4	134.2	139.5
interurban passenger transport ^{d)}	97.2	87.1	92.2
Number of mobile subscriptions per hundred of population	117.3	116.7	118.2
Number of internet subscribers per hundred of population	43.6	55.1	65.5
Volume index of retail sales, 2005 = 100.0	93.7	91.7	93.4
Number of Hungarians travelling abroad, thousand	16,634	16,143	15,997
Number of foreign visitors to Hungary, thousand	41,304	43,565	43,665
Number of tourism nights at public accommodation establishments, thousand	20,616	21,805	22,799

^{a)} At basic prices.

^{b)} Data of all industrial enterprises.

^{c)} On the basis of freight ton-kilometres.

^{d)} On the basis of passenger kilometres.

6. ENVIRONMENT AND ENERGY

- In Hungary, the emission of **gases causing greenhouse effect and acidification** has been decreasing. On the one hand, it results from structural changes in industry and, on the other hand, from technological changes.
- The emission of **particulate matter** with a diameter of 10 microns or less in the national economy fell to less than half between 2000 and 2011. The emission of particulate matter with a diameter of 2.5 microns or less in the national economy dropped even more, from 23 thousand tons to 7 thousand tons. Households play an increasing role in the dust pollution.
- **Organic farming** – which is a sustainable and health-friendly method for food production – did not spread significantly in Hungary. Only 2.4% of our agricultural areas were under organic farming in 2012, the sixth lowest share in the EU, even below the half of the EU average (5.8%).
- The number of **bird species nesting** in our country, and the frequency and population density of the species are outstanding in Europe, but in recent years the degradation of bird habitats located on farmlands has been indicated by the data of the Hungarian Ornithological and Nature Conservation Society (MME-BirdLife Hungary).
- In Hungary, in 2010, the per capita **waste** generation was small (1,156 kg/person) in international comparison, two thirds of the EU average. In Hungary, the management of municipal waste is increasingly shifting towards environmentally sounder solutions.
- In Hungary, **environmental protection investments** amounting to HUF 138 billion were implemented during 2012. Current environmental expenditures within the business organizations amounted to HUF 231 billion, while economic organizations paid out HUF 132 billion for outside suppliers.
- Domestic **energy consumption** has been characterized by a downward trend since 2005. The 945.0 petajoules of energy used in 2013 was 4.6% less than in the previous year, largely due to the declining production of some manufacturing sectors.
- As in the previous years, in 2013, 37% of the **sources intended to cover the energy needs** originated from domestic production, and 63% of them from imports. **Domestic production** fell by 5.4% (within which that of **electricity** by 12.4%) compared to the previous year. More than half of the electricity production was generated from nuclear energy.
- In 2013, **energy imports** were 3% higher than a year earlier. Within this the import of crude oil and petroleum products increased by 2.2%, that of natural gas did not change, but the import of coal decreased by 8.7%.
- In recent years, the **relative energy intensity** of the Hungarian economy showed a downward trend, in 2013 – in addition to a 1.1% increase in the economic output – the decline was 5.6%. Nevertheless, by international standards, the Hungarian economy is highly energy intensive.
- **Household energy prices** have almost doubled on average between 2005 and 2013 (within this, the price of district heating and electricity to 1.4 – 1.4-fold and that of piped gas to 2.5-fold). In 2013, household energy prices decreased by 8.5% due to reduction of overhead costs, while inflation was 1.7%.

- In our domestic energy production, the share of **green energy** continues to rise; in 2012 it was 9.6%, far below the EU average (14.1%). The amount of electricity generated from renewable sources has decreased in recent years, but in 2012 – mostly from biomass – 2,647 GWh of energy was produced, ten times as much as the value recorded at the turn of the millennium.

Summary data

Denomination	2010	2011	2012
Forest area, thousand hectares ^{a)}	1,922.1	1,927.7	1,933.6
Of which: proportion of healthy forests, based on defoliation, %	60.1	63.8	59.5
Protected areas and monuments of national significance, thousand hectares ^{b)}	846.5	846.7	850.7
CO ₂ emission (gross), kg/capita	5,160.2	4,999.5	4,678.2
Particulate matter: particulate matter with a diameter of 10 µm or less (PM ₁₀), kg/capita	4.5	4.4	4.2
Wastewater piped to sewage treatment plant, million c. m ^{c)}	556.3	467.6	435.7
Of which: also under advanced treatment, million c. m	255.0	237.8	318.6
Generation of municipal solid waste, thousand tons	4,033.0	3,809.0	3,987.5
Environment protection investments (at current prices), billion HUF	153.0	128.6	138.1
Industrial sales of environment protection (at current prices), billion HUF	364.4	417.3	416.6
Energy use, petajoules	1,086.8	1,053.3	990.3
Share of natural gas and petroleum products of all energy sources, % ^{d)}	67.2	65.0	64.2

^{a)} 1st January.

^{b)} 31st December.

^{c)} Including wastewater piped to Austria for the purpose of purification.

^{d)} Including mining LPG and gasoline.